Paris Komünü ve Komün Şairleri

erdoğan alkan

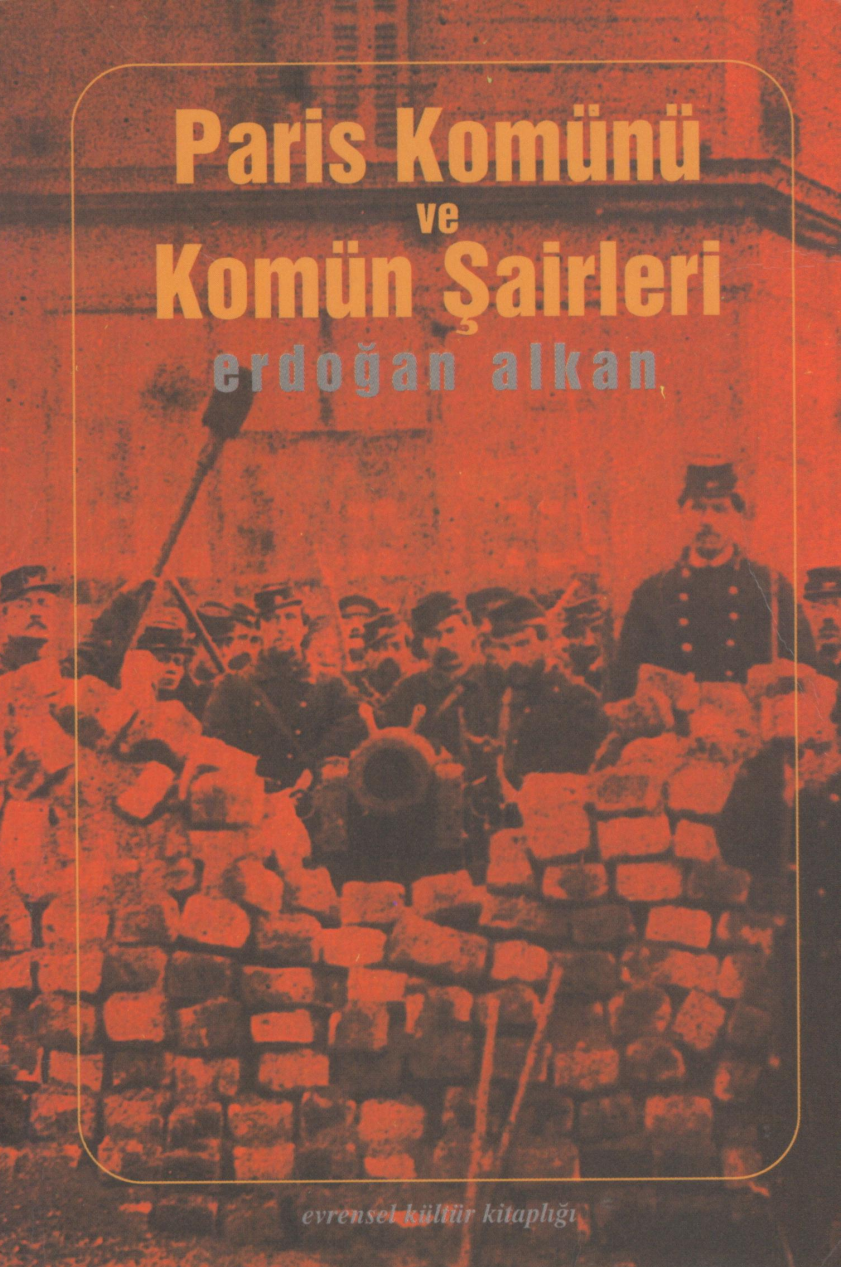

evrensel kültür kitaplığı

Paris Komünü ve Komün Şairleri
Erdoğan Alkan

evrensel kültür kitaplığı

Paris Komünü ve Komün Şairleri / *Erdoğan Alkan*
evrensel kültür kitaplığı-28
Kapak Tasarım: "Ladin"
Birinci Baskı: *Kasım 1996, Kayhan Matbaası*

EVRENSEL BASIM YAYIN
Kuledibi-Büyükhendek Caddesi No: 7/4 Tünel-İstanbul
Tel: 0212. 293 63 45-47 • Fax: 0212. 293 63 31

Paris Komünü ve Komün Şairleri

Erdoğan Alkan

evrensel kültür kitaplığı

ERDOĞAN ALKAN

Şair, yazar ve çevirmen. Samsun'da doğdu (1935). Sivas kökenli.

Siyasal Bilgiler Fakültesini bitirdi (1960). İçişleri Bakanlığında kaymakam, Turizm ve Tanıtma Bakanlığında periyodik yayınlar şube müdürü, Milli Prodüktivite Merkezi'nde tarım iktisatçısı, TRT Ankara Televizyonu'nda yapımcı ve yönetmen olarak çalıştı.

Belçika İMBEL Enstitüsünde halkla ilişkiler ve teknik enformasyon, Belçika Tarım Bakanlığında ve Brüksel'deki Avrupa Ekonomik Topluluğu Merkezinde ortak pazar konusunda staj yaptı.

"12 Mart Dönemi"nde TRT Ankara Televizyonundaki görevinden uzaklaştırılınca İstanbul'a yerleşti ve çalışma yaşamını gazeteci ve İstanbul Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak sürdürdü. Halen emekli ve gazeteci.

İlk şiiri Türk Dili'nde, ilk şiir çevirisi Varlık'ta, ilk düzyazısı Yön'de çıktı. Daha sonra, şiirleri ve şiir çevirileri birçok dergide yayınlandı.

TRT Bilimsel Araştırma Başarı Ödülü'nü (1970), Rimbaud şiir çevirileriyle Yazko Çeviri Büyük Ödülü'nü (1982) ve TRT Dizi Film Senaryo Ödülü'nü (1989) kazandı.

Fransızca ve ingilizce bilir. Evli, iki çocuk babası.

Yapıtları

Şiir: Güneş Tozları (1958), Ekuanil Çiçekleri (1964), Kerem Gibi (1969), Kuş Ormanı (1981), Kıyı (1983), Eylül Çalgıcısı (Toplu şiirler 1985), Elimde Güller ve Rüzgar (1992), Eylül Çalgıcısı (çıkarmalar ve eklemelerle ikinci baskı, 1994)

Roman: Kör Oldum Veysel Oldum (1991)

Araştırma: Bahar Şiirleri Antolojisi (1958), Kitle İletişim Araçları (1975), Sembolizm (1985), İçimizdeki İnsan (1992), Ateş Hırsızı Arthur Rimbaud (1993), Düş Gezgini Gerard de Nerval (1994), Şiir Sanatı (1995), Karanlıklar Prensi Baudelaire (1995)

Şiir çevirileri: Paul Verlaine (1961,1984), Arthur Rimbaud'dan şiirler (1982), İllüminations, Cehennemde Bir Mevsim ve Şiirler (1984), Charles Baudelaire, Özden Günceler, Kötülük Çiçekleri (1984), Mallarme, Zarla Şans Dönmeyecek (1985), Aragon, Elsa'nın Mecnunu(1986), Pablo Neruda, Yürekteki İspanya (1986), Pablo Neruda Yürekteki İspanya ve Oduncunun Türküsü (1991), Aragon, Seçme Şiirler (1993), Pablo Neruda, Yürekteki İspanya, Gökyüzünün Taşları, Şilinin Taşları, Alevler Kılıcı, Oduncunun Türküsü (1994).

Roman çevirileri: A. France, Thais (1972, 1986), Anatole France, Tanrılar Susamışlardı (1973, 1986), Balzac, Eugenie Grandet (1973, 1983, 1986, 1992), J. Paul Sartre, Bulantı (1974, 1985, 1986), Emile Zola, Gerçek (1974, 1985, 1986).

Diğer düzyazı çevirileri: Aragon, Gerçekçiliğin Boyutları (1985, 1996), Sigmund Freud, Espri Sanatı (1996).

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 7

1871 KOMÜN DEVRİMİ 9

İMPARATORLUK REJİMİNDE GERİLEME VE ÇÖKME 11

1863 Seçimleri 15

Rejimin Başarısızlıkları Kararsız Bir Siyasa 16

Sosyal Politikada Başarısızlık 17

1867-1868 Reformlarının Başarısızlığı 20

1869 Seçimleri 22

Liberal İmparatorluk 23

İşçi Sınıfı 25

İşçinin Yaşam Düzeyi 27

Köylüler 28

Burjuvazi 29

1870'lerde Paris ve Paris İşçileri 32

Üçüncü Cumhuriyet 37

Federeler ve Komün 48

Komisyonlar 51

Diğer Yetkili Organlar 56

Komünde Emekçiler 56

Sanatçı ve Edebiyatçılar 59

Sokak ve Barikat Savaşları 62

Komüncüler Niçin Yenildi? 85

Komün Yönetimi Nasıl Bir Rejimdir? 89

KOMÜN ŞAİRLERİ 93
Charles Bonnet 96
Maurice Boukay 97
Eugéne Chatelain 98
Gaston Cremieux 117
Emile Dereux 120
Victor Hugo 122
Clovis Hugues 146
Jules Jouy 150
Roussel De Méry 152
Louise Michel 154
Eugène Pottier 165
Théodore Six 181
Jules Vallès 184
2 Aralık Olayına Değgin Yayınlanmamış Bir Bölüm 187
Arthur Rimbaud 196

KOMÜN SANATININ VE ŞİİRİNİN FRANSA'DAKİ ETKİSİ 231
Emile Verhaeren 236
Tristan Corbière 243
Louis Aragon 245
Paul Eluard 251

KAYNAKÇA 255

GİRİŞ

1789 Devrimi'ni yoksul ve aç Paris emekçileri başlattı. Kanlarını dökerek, canlarını vererek Derebeylik (Aristocratie) ve Kilise (Rahipler) egemenliğine ve onların saltanatına son verdiler, bozuk düzeni yıktılar. Ama, devrimin üstüne örgütlü Burjuvazi oturdu. Yıkılan Derebeylik ve Kilise düzeninin yerini, emekçinin, yoksulun düşmanı bir başka düzen, Burjuva Düzeni aldı.

Paris emekçileri, sürüp giden bu bozuk düzeni yeniden yıkmak için, 1830 ve 1848'de iki kez daha ayaklandılar. Sonuç değişmedi, yine oyuna geldiler. Dökülen kanlar yalnızca Burjuvazi'nin Derebeylik'e karşı güçlenmesine yaradı.

Paris yoksulları ve emekçileri, 1871'de burjuvazinin ve soyluların son verip cumhuriyetçi ve emekçi Komün yönetimini kurdular. Ancak Komün Meclisi ve yönetiminde devrimci işçi önderleri azınlıktaydı. Ayrıca, kendi aralarında da tam bir düşünce birliği kuramamıştılar. Öte yandan, Komün devrimcileri dış düşmanla, Paris kapılarına dayanmış Prusya (Alman) Ordusuyla da karşı karşıyaydılar. Ve emekçiler yine yenildi.

Fransa bir burjuva devleti. Fransız tarih kitaplarını da resmi tarihçileri, Fransız burjuvaları yazıyor. Üstüne oturdukları 1789 Devrimi hakkında ciltler dolusu kitaplar yazdıkları halde 1871 Komün Devrimi'ni sessizlikle geçiştirdiler.

Tıpkı burjuva Fransız tarihçileri gibi Fransız edebiyatçıları da, 1789'larda başlayıp 1871'lerden sonra daha da güçlenen işçi şairleri, işçi sanatçıları, kısaca, sol yazını solladılar.

Aynı boşluk bizim yazımızda da var. Fransız şiirlerini çeviren şairlerimiz proleter Komün şairlerinin yapıtlarına ilgi duymamışlar, onları çevirmemişler, adlarından bile söz etmemişler.

Bu kitabın, gecikmiş de olsa, bu boşluğu doldurmasını dilerim.

Erdoğan Alkan

1871 KOMÜN DEVRİMİ

İMPARATORLUK REJİMİNDE GERİLEME VE ÇÖKME

1871 Komün Devrimi'ni hazırlayan nedenleri, toplumsal ve siyasal ortamı, tarih yazarı Alain Plessis'nin, *İmparatorluk Töreninden Federeler Duvarı*'na adlı araştırmasından izleyelim:

1860 yılları başlarında gücünü hâlâ koruyan imparatorluk rejimi daha sonra gittikçe artan güçlüklerle karşılaşır. Geleceğin hiç de iç açıcı olmayacağını Üçüncü Napoléon (Louis Napoléon) 1867 yılında söylediği şu sözlerle vurgular: *"Ufukta siyah noktalar belirdi ve gökyüzü kararıyor."* Hükümet duruma egemen olmakta zorlanıyor.

Bütün erk, İmparator'un elinde ama İmparator hasta ve çevresindekiler ondan söz ederken *"vaktinden önce çöktü"* diyorlar. Ayrıca kendini *"Sezar Yaşamı"* adı altında yayınlayacağı anılarını yazmaya kaptırmış ve yönetimi bakanların eline bırakıp zamanının büyük bölümünü bu kitaba veriyor. Bakanları ise yaşlı, yeni koşullara ayak uyduramıyor, enerjik kararlar alamıyorlar. Her geçen günle birlikte rejimin temelleri de kökünden sarsılıyor, yıkılıyor. İkinci Cumhuriyet döneminde uğradığı başarısızlık ve "anarşi" korkusu içinde yaşayan İmparator'un ve imparatorluğun gücü tükenmiş. Yeni kuşak, genç burjuvalar, geçmişin çalkantılarını yaşamadıkları için, değişim istiyor ve imparatorluktan yüz çeviriyor. Kralcı, Bonapartçı *Granier de Cassagnac* bu gerçeği şu sözlerle açıklar: *"Gençler arasında krallığa yürekten bağlı birilerini arayın, bulamazsınız. Muhalefet hepsini, her şeyi almış, kendi saflarında toplayıp birleştirmiş!"* Öte yandan rejimin de gelecek için genç bir kadro oluşturmak gibi bir çabası yok.

Yeni düşünce akımları siyasal erkin dışında ve çoğunlukla siyasal erke ve rejimin aşırı ödünler verdiği kiliseye karşıt olarak gelişiyor. Bilimsel bir kafayla yetişmiş yeni kuşak, değişimlere ve çağdaş dünyaya saldırıp duran kiliseye baş kaldırıyor, imparatorluğa da bağlanmak istemiyor.

Bu bağnaz ve tutucu yönetim, aslında kralcı, gelenekçi ve dindar bir insan olan tarihçi *Ernest Renan*'ı bile, İsa'dan *"eşsiz bir insan"* diye söz ettiği için görevden atar. Sonra pişman olup yeni görevler verir, ama Renan *"paranız sizin olsun"* diyerek bu önerileri reddeder, meslektaşlarına da şu mektubu yazar: *"Tarihin kutsal kitap gibi kabul edilip eliştiriye yasaklandığı bir yerde tarih bilimi de olamaz."* İkinci İmparatorluğa *Taine* de düşmandır ve liberaller arasında yer alır. İmparator'a kamuoyuna başvurma hakkı tanıyan demokrasiden nefret eder, yerinden yönetimi (décentralisation) savunur, İngiltere'deki kurumları över. *Littré* gibi birçok kilise karşıtları cumhuriyetçidir.

Özgür düşünürlerin fikirleri 1861'e dek yıkım halindeyken, etkisini belirli bir biçimde artıran ve cumhuriyetçilerin üye oldukları mason locası gibi örgütler sayesinde sürekli yayılmaya başlar. Isère'de saygınların büyük çoğunluğu ilerici partidendir. Çeşitli localar, siyasal eylemlerin yasaklanmasına rağmen, gizli çalışmalarla rejim karşıtlarını sürekli gruplar halinde örgütler.

İmparatorluk uluslararası planda da güç durumda. Meksika, Fransız sömürgeciliğine karşı başkaldırır ve ordu, ayaklanmayı bastıramaz. İtalya'daki çatışmalar, Avusturya-Prusya Savaşı, Secession Savaşı, İmparator'u gittikçe güç durumda bırakır. Gerçi Fransa, Avrupa'daki hiçbir önemli savaşa katılmaz ama, kamuoyu, kararsızlık ve endişe içinde, ne yapacağı belli olmayan bir imparatorun kendilerini umulmadık, tehlikeli bir durumla karşı karşıya bırakmasından korkar. Rejimin en büyük propaganda sloganlarından biri olan ekonomik esenlik de ortadan kalkar, geçim sıkıntısı yoğunlaşır. Pamuk kıtlığı yüzünden, özellikle Normandiya bölgesinde birçok işletme iflas edip çalışmasını durdurur. Bu iflasları Mires Şekerleme ve Reçel Firması'nın, Pereries Firması'nın karşılaştığı güçlükler izler. Bozulan ekonomik durum yüzünden işçi sınıfında rahatsızlıklar ve eylemler başlar. İmparatorluk artık toplumsal düzeni sağlayamayacak durumda.

Ote yandan, Italya'ya müdahale ettiği ve ticarette koruyuculuk (himaye) sistemine karşı çıktığı için tutucular da İmparator'a olan güvenlerini yitirirler. Onların istedikleri, inançlarına ve çıkarlarına dokunmayan jandarma bir imparatordur.

Fransa'nın İtalya'ya karışması Katolik çevrelerde zaten büyük bir hoşnutsuzluk yaratmıştı. Papalık Devleti'nin toprak bütünlüğü tehlikeye girince bu hoşnutsuzluk öfkeye dönüşür. Piemento Orduları Marches ve Ombrie'yi işgal edip Castelfidardo'da, genç Fransız gönüllülerinden oluşan Lamoricière güçlerini dağıtınca Katolik çevredeki heyecan ve tepki daha bir artar. Papa'nın elinde sadece Fransız birliklerinin koruması altındaki Roma bölgesi kalır. Din çevreleri artık açıkça İmparator'u eleştirmeye başlar. Piskoposlar ve yüksek din görevlileri Senato'yu dilekçe yağmuruna tutar, broşürler yayınlanır, Katoliklerin gazetesi *L'Univers* (Evren), kilisenin alt görevlerindeki rahipler ve papazları da imparatorluğun politikasına karşı kışkırtır. Yasama organında, Kral'ın listesinden resmi aday olarak seçilmelerine rağmen, Katolik milletvekilleri hükümetin İtalya politikasını eleştirmek için en küçük olanaklardan bile yararlanırlar. Bunlardan biri olan *Keller*, bakanlara şu soruyu sorar: *"Düzenden yana mısınız, yoksa devrimci misiniz?"*

Din çevrelerinden gelen bu kışkırtmalara karşı hükümet de harekete geçer ve Katolik topluluğa değgin yasaları ciddiyetle uygulayarak kilisenin güçlenmesini engeller, dinsel topluluklara sağlanan olağanüstü kolaylıklara son verir. Katolik basını sindirmek için *L'Univers* gazetesini kapatır. İçişleri Bakanlığı'na gelen Persigny, *Saint-Vincent-de-Paul Derneği*'ne yüklenip, hükümet düşmanı üyeleri atmasını ve derneğin başına hükümetçe atanmış bir başkanın getirilmesini ister. Dernek bu buyruğa uymayınca da toplantı ve konferanslarına izin verilmez.

Her şeye karşın hükümet, desteğine gereksinim duyduğu Katolik çevrelere baskıda ölçüyü aşmaz. Zaten bu çevrelerin amacı da rejimi devirmek değil, izlenen politikaya baskı yapmak. Piskoposluk, yönetimle ilişkilerini bozmamaya özen gösterir, eleştirilerde dengeyi kurar. Krallık düzeni yıkılırsa cumhuriyet gelir, ki bu da onlar için beterin beteridir.

İmparator'a ve kabinesine karşı bir diğer eleştiri kampanyasını da İtalyan mallarına ağır gümrük vergisi uygulanmasını ya da bu malların ülkeye sokulmamasını isteyen himayeciler yürütmekte. Meclis'te, 1860 anlaşmasının uygulanmasına değgin yasa tasarıları oya sunulduğunda, önderliğini Normandiyalı sanayici Payer-Quartier'nin yaptığı azınlık milletvekilleri hoşnutsuzluklarını dile getirir. Kuşkusuz bu konuda işverenlerin hepsi aynı düşünceyi paylaşmazlar. Örneğin, eldiven, ipek ve kağıt sanayicileri gümrük duvarlarının kaldırılarak serbest değişim kurallarının uygulanmasından hoşnut. Kısacası, koruyucu gümrük politikasından yana olan işveren çevrelerinin amacı da, tıpkı kilise çevreleri gibi, düzenin yıpranması ya da yıkılması değil, çıkarlarını korumak. Baskı yapmak için de her karşıt grubun kampanyasını para yardımı yaparak destekliyorlar.

E. Ollivier'nin belirttiğine göre İtalya sorunu ve ticaret anlaşması, hükümet çoğunluğunda da eleştirilere neden olur. Böylece İmparator, daha başlangıçtan beri rejimi koşulsuz destekleyen tutucuların dayanağından da yoksun kalır. Gerek gümrük vergisini savunanlardan, gerek kilise çevresinden oluşan bu tutucular, artık güvensiz, İmparator'un kişisel erkini sınırlamak ister ve bu nedenle de Meclis'in desteğine gereksinim duyarlar.

O zamana dek, bir kıyıda kalıp farklı bir klik oluşturan liberaller, önlerine ummadıkları bir olanağın çıktığını görürler. *"Varlıklılar sınıfı"* içinde daha geniş bir çevrenin desteğine sahip olabilirler artık. Daha bir güvenle ve cesaretle durumdan yararlanmaya çalışırlar. Ustaca bir manevrayla, düş kırıklığına uğramış tutucuları yönlendirmek için ya gümrük vergilerini savunurlar ya da serbest değişim lehindeki düşüncelerini açıklamazlar. Daha da şaşırtıcısı; Guizot gibi Protestanlar, Victor Cousin, Villemain ve Thiers gibi tinselciler Papa'nın geçici erkini kabule başlarlar. Liberal karşıtların birçok endişeli tutucuyu ustaca, kendilerine çektiğini ve tehlike oluşturduğunu gören hükümet Orleancılar tarafından örgütlenen broşür kampanyasını bozmaya ve basındaki makalelerinin yayınını engellemeye çabalar. Bir yandan da Persigny, valilere *"eski hükümetlerin onurlu simalarına hakları olan saygınlığın gösterilmesini"* buyurarak aynı Orleancıları kendi saflarına çekmeye uğraşır. Ancak, bu girişiminde bütünüyle başarısızlığa uğrar.

1863 SEÇİMLERİ

1863 başından itibaren, daha seçim kampanyası başlamadan önce Fransa çok karmaşık bir tablo içinde. Muhalefetin üç yüz adayı, çeşitli eğilimleri bir araya getiren bir yelpaze oluşturuyor. Ortak bir çalışma içindeler ama amaçları çok farklı. Bazıları hiçbir uzlaşmaya yanaşmaksızın imparatorluk rejimini yıkmak istiyor. Meşrutiyetçiler, Chambort Kontu'nun öğütlerine aldırmayarak adaylıklarını koyuyor. Orleancıların ünlü simaları arasında Remusat'lar, eski Konsey Başkanı'nın oğlu Auguste Casimir-Perier gibi isimler var. Muhalefetin diğer bazı adayları en uzlaşmaz dincilere katılmış. Cumhuriyetçilerin, Prudoncular gibi kimileri, seçimlerde beyaz oy kullanılmasından; Rollin gibi kimileri de, çekimser kalınmasından yana. Cumhuriyetçi adayların saptanması taşrada büyük sorun yaratmıyor, ama Paris'te 1848 Devrimi'nin eski tüfekçilerine, eski milletvekillerine, gazete yöneticilerine karşı çeşitli dolaplar çevriliyor, sonunda dokuz adaylık bir liste hazırlanıyor. Bu listede Ollivier Darriman, Jules Favre ve E. Picard gibi eski milletvekilleri *Siècle* (Çağ) gazetesinin yönetmeni Havin, J. Simon ve bir de Thiers var. Diğerleri ise, karşıt olmalarına rağmen, rejimin şeklinden çok, özgürlüğe önem veriyorlar. Onlara göre, eğer köklü değişimler yapılırsa imparatorluk rejimi sürebilir. "Bağımsızlar" adı altında bir topluluk oluşturan Katolikler ya da gümrükçüler böyle düşünüyor. Birçok Orleancı gibi, bu "bağımsızlar" da en ılımlı cumhuriyetçilerden parlamenter meşrutiyetçilere dek uzanan *"liberal bir birlik"* kurulmasını istiyorlar. Ne var ki Roma sorunu konusundaki uyuşmazlıklar henüz böyle bir birliğin kurulmasını engelliyor.

İktidar adaylarının saptanmasına gelince, orada da büyük sorunlar ortaya çıkıyor. Persigny, yalnızca dürüstlüğü kanıtlanmış adayları destekleyebileceğini söylüyor ama sonunda, *memlükler* adı verilen, İmparator'un diktatörlüğünü kayıtsız şartsız desteklemeye hazır adayların yanı sıra, kolayca boyun eğmeyen ve liberal düşünceye eğilim duyan kimseleri de kabul etmek zorunda kalıyor. Her şeye karşın, tüm çarelere başvurarak kendi adaylarını kazandırmaya kararlı. Valilere, belediye başkanlarına ve yetkili memurlara iktidar adaylarının seçilmesini buyuran resmi yazılar gönderiyor.

Seçimler, hükümetin yarı yarıya başarısızlığıyla sonuçlanır. Seçmen sayısının artmasına ve çekimserlerin sayısının azalmasına rağmen hükümetin aldığı oylarda ise üç kat yükselme var. Bu yükselme, 1857 seçimlerinde muhalefet listesinde hükümet karşıtı aday bulamayan eski çekimserlerin, bu kez, uygun adaylar görüp oy kullanmalarından doğuyor. Sonuçlar yorumlandığında şöyle bir durum ortaya çıkıyor. Doğu ve güneydoğuda cumhuriyetçi düşüncenin biraz gelişmesine rağmen Fransa'nın hemen hemen tüm köylü kesimi imparatorluğa bağlıdır. Buna karşın muhalefet, Marsilya, Lyon, Lille, Bordeaux ve Toulouse gibi bütün büyük kentlerde oyların çoğunluğuna sahip. Paris'te oyların yüzde 63'ünü alan cumhuriyetçiler, Meclis'e dokuz milletvekili sokuyor. Orleancıların hemen hemen bütün ileri gelenleri, aslında soylu ve İmparator'a yakın çevreden oldukları halde, halkça az tanındıkları için başarısızlığa uğruyor. Meclis'e, ülke bütününde cumhuriyetçilerin 17, bağımsızların 15 adayı giriyor. Hükümetin 5 milyon 308 bin, muhalefetin 1 milyon 954 bin oyu var. Ne var ki seçim yasası, oy çoğunluğu sistemine dayandığı için Meclis, çok sayıdaki hükümet temsilcilerinden oluşuyor. Bu milletvekilleri, tutucuların yanı sıra Katoliklerin oyları sayesinde Meclis'teler. Yani imparatorluk kendi bünyesi içinde de eskisi kadar rahat olamayacak. Katoliklerin isteklerini de yerine getirmek zorunda.

REJİMİN BAŞARISIZLIKLARI
KARARSIZ BİR SİYASA

Cumhuriyetçiler ve liberaller ilköğretim alanı başta olmak üzere doktorluk, eczacılık, noterlik gibi uğraşları da ele geçirerek artık seslerini duyurmaya başlayan yeni katmanların propagandası sayesinde bir gün kır kesiminin oylarını da kazanabileceklerini umuyorlar. Rejimden yana olanlar muhalefetin gelişmesini durdurmak için nasıl bir yol izleyecekleri konusunda fikir birliğine varmış değiller. Kimi daha sert bir politika izlenmesini, kimi ılımlı muhalefetin yeni ödün ve ayrıcalıklar vererek kazanılmasını istiyor. İmparator, 1863 Haziranı'nda Persigny'yi Başbakanlık'tan alır ve kabinede köklü değişikliklere başvurur. Aslında kendi buyruklarını yürüten aracılar olmaktan öteye gitmeyen devlet bakanlıklarını kaldırır. Bundan böyle Meclis önünde kabinenin sözcüsü, tek bir devlet bakanı olacak, temsil ettiği hükümet-

le milletvekilleri arasında diyalog kuracak; İmparator daha öteye gitmez.

Yasama organının başkanı Morny ise, rejimi değiştirme çabasında. Seçimlerden sonra üvey kardeşi Louis Napoléon'a yazılı olarak bildirdiği gibi, *"yalnızca iki güç kalmasından yana: İmparator ve demokrasi. Demokrasinin gücü sürekli artacak, eğer rejim demokrasinin hışmına uğrayıp ortadan kalkmak istemiyorsa ona ödün vermek zorunda."*

Bunun için de liberal reformlar yapmak, milletvekillerine gensoru yetkisi vermek gerekiyor. Morny her tür eğilimin temsilcilerinin, içinde yer alacağı geniş bir "Ulusal Birlik Hükümeti"nin düşünü kuruyor. Cumhuriyetçilerden bazılarını kazanmak için, E. Ollivier'ye, kuracağı hükümetin sorumluluğunu önerir. Ancak, Morny 1865 Martı'nda ölünce bu liberal girişim sona erer. Bundan böyle, 1869'a dek Meclis'in etkin adamı Devlet Bakanı Rouher olacak. *Rouher* öyle derin siyasal inançları olan biri değil, İmparator'un yakın çevresinin şemsiyesi altında. Liberal reformlar yapmak gibi bir hevesi yok ve şimdi desteksiz kalmış Emile Ollivier'yi çok kıskanıyor. Muhalefetin "ortak bir program"ı var ve bu program, rejimin, *"beş zorunlu özgürlük"*ü mutlaka tanımasını şart koşuyor: İnsan hakları, basın özgürlüğü, serbest seçim, milletvekillerine gensoru hakkı ve bakanların meclise karşı sorumluluğu. Rouher bu istekleri reddederek bütün karşıt cephenin şimşeklerini üstüne çeker. Bu sırada iktidar milletvekilleri arasında da, "Üçüncü Parti" adı verilen yeni bir eğilim ortaya çıkar. Bunlar İmparator'u samimi olarak destekleyen tutuculardır. Ama öte yandan liberal bir parlamento sisteminin kurulmasından, dış politikada, dinsel ve ekonomik politikada, ülkenin umulmadık kötü bir durumla karşı karşıya kalmaması için, İmparator'un yetkilerinin sınırlandırılmasından yanalar. Yeni reformların yapılması yüzünden düş kırıklığına uğrayıp 1866 Ocağı'nda, *"ülkedeki kurum ve kuruluşların daha çok liberalleştirilmesini"* içeren bir değişiklik önerisi verirler ve kırk beş milletvekili bu öneri lehine oy kullanır.

SOSYAL POLİTİKADA BAŞARISIZLIK

Üçüncü Napoléon bazı çıkar hesaplarına dayanarak daha 1860 başlarında yeni ve cüretli bir sosyal politika izlemeye başlamıştı. Sözde, işçilerin yoksulluğuna bir çare bulacaktı. Ne var ki, bu konuda

hiçbir şey yapmaz. Şimdi *"varlıklı sınıflar"* İmparator'a karşı hoşnutsuzluklarını açıkça sergiliyorlar. O halde, onlara karşı işçilerin ve yoksulların desteğini sağlayarak denge oluşturulamaz mı?

İşçi sınıfının durumunu görelim. Daha İmparator'un dikta yıllarında bu sınıf, sesini duyurmaya başlamış. İşçiler karşılıklı yardım dernekleri kuruyor ve zorba yönetimin aldığı bütün önlemlere karşın bu derneklerde gizlice direniş örgütlüyor, sık sık grev yapıyorlar. Bu grevlerden 1853'te 109'u, 1856'da 73'ü hakkında soruşturma açılıyor. Rejim, sosyalizmin gelişmesini önlemekle övünüyor ama işçi sınıfı sinmiş değil. İşçi ideolojisi gelişiyor, ne var ki, bu kez hedef yön değiştirmiş. İş koşullarının düzeltilmesine, ücretlerin artırılmasına ve yeni bir sınıf oluşturmaya çalışıyorlar. Proudhon'un düşünceleri de hayli etken. Proudhon, işçilere, hükümet ve muhalefetle; siyasetle ilgilenmeksizin kendi ekonomik sorunlarını kendilerinin çözmelerini öneriyor. Anarşist. Yardımlaşma derneklerinin kurulmasına ağırlık veriyor. İşçiler kendi kendilerini yönetmeli, çoğulcu ve yerinden yönetimci bir kolektivizmi gerçekleştirmeli. Bunun adına "sanayi-tarım demokrasisi" diyor.

İşçi sınıfını kandırmaya yönelik girişimleri yürüten, kendilerine *"Krallık Sarayı"* denilen bir topluluk da, özellikle Prens Napoléon'a bağlı bir çevre; başını M. Chevalier'nin çektiği eski Saint-Simoncular. Üyelerinin *Ulusal Kamuoyu* gibi gazetelerde makaleleri yayınlanıyor. Turunç renkli ucuz broşürler çıkarıyorlar. *İmparator, Halk ve Eski Partiler* gibi adlarla yayınlanan bu organlarında Üçüncü Napoléon'un halkı sevdiğini ve reformlar yapmaya hazır bir prens olduğunu ileri sürüyorlar. Aynı topluluk, 1862 Uluslararası Londra Sergisi'ne bir işçi kuruluşunun da gönderileceğini açıklıyor. *Tolain*'in yardımlarıyla, Proudhon'u çok okuyan bir demirci de bu girişimi destekliyor, delegelerin seçimlerini örgütleyip giderlerinin bir bölümünü karşılıyor. Londra'ya giden bu delegeler dönüşlerinde, İmparator'un yönlendirdiği bir rapor yayınlayarak, İngiliz işçileri gibi Fransız işçilerinin de başlıca gereksiniminin meslek birlikleri kurmak olduğunu söylüyorlar.

1863 seçimlerinde işçi militanları kendi adaylarını kendilerinin saptamalarını kararlaştırıp, cumhuriyetçilerin suçlamalarına karşın 17 Şubat 1864'te de *"Altmışlar Bildirisi"* adı altında bir bildiri yayın-

lıyorlar. *"Gelişmekte olan Fransız işçi hareketinin ilk sınıfsal anayasası"* olarak kabul edilen bu Altmışlar Bildirisi, işçilerin *"doğrudan temsile gereksinim duyan özel bir yurttaş sınıfı"* olduğunu vurguluyor, ama siyasal rejim sorununa hiç değinmiyor. Başta Tolain olmak üzere, bu altmışlardan bazılarının Saray'ın adamları ve uşakları olduğu konusunda eleştiriler yayınlanıyor. *Altmışlar* ise Saray ile aralarına bir mesafe koymaya özen gösteriyor.

Hükümet çevrelerinin hoşgörüsünden yararlanarak işçiler üretim ve tüketim kooperatifleri kuruyor, direnişçi sendika birliklerinin sayısını çoğaltıyor, sık sık grev yapıyorlar. Louis, Napoléon, 1862'de ağır cezalara çarptırılan basın işçileri grevinin önderlerini affediyor. Darimon'un yaptığı bir çağrıya uyarak, 25 Mayıs 1864 tarihli yasa taslağının düzenlenmesine öncülük ediyor, işçi birliklerinin kuruluşunu yasallaştırıyor. Ancak bu birlikler çalışma serbestisini engellememeliymiş!

Ne var ki 1864, 1865 ve 1867 yıllarında grevlerin sayısı gittikçe artar. Böylece, bu kez de İmparator'un karşısına toplantı ve gösteri sorunları çıkar.

Louis Napoléon'un buyruğu üstüne İçişleri Bakanı bir genelge göndererek valilerden işçi toplantı ve gösterilerine karşı hoşgörülü davranılmasını ister.

Daha sonra, *Moniteur*'de yayınlanan, Ticaret Bakanlığı'nın 21 Mart 1866 tarihli genelgesi sendikal karakterli diğer birliklere karşı da liberal davranılmasını önerir. Aynı yıl yürürlüğe giren bir diğer yasa ise, Medeni Kanun'daki bir maddeyi değiştirerek, yargı organları önünde işveren ve işçiler arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırır. Zaten Fransa'da işçi, uluslararası planda sesini duyurmaya başlamış. 1862'de uluslararası toplantıya katılıp 1864'te de *Uluslararası Emekçiler Birliği*'yle bağlantı kurarak Fransa'daki işçi sorunlarını yayıyor. İmparator da kendisine karşıt *"Varlıklı Sınıflar"*a gözdağı vermek için işçilerden yana görünüyor. İşçi kooperatiflerinin kurulmasını özendiriyor ve bu kooperatiflere kredi verecek *Halk Yardımlaşma Sandığı*'nın kurulmasına öncülük ediyor.

İşçiler bu haklardan yararlanıyor ama işçi liderleri oynanan oyuna

kanmıyor. İşçilerin koruyucu babası imparator. Ve bir imparator işçiye neyi ne kadar verir?

1867'de ülkede üretim perişan. İşçinin eline doğru dürüst para geçmiyor. Liderler, Proudhon'cu işçilere siyasal savaşımdan uzak durmalarını öğütlüyorlar. Bu nedenle de İmparator'un uskurundakiler "uyuşturucu suçlaması" altındalar. Öte yandan işçilerin çoğu, Blanqui'nin peşinde. İmparatordan nefret ediyor. Blanqui onlara sürekli, devrim yapmaları, rejimi yıkmaları çağrısında bulunuyor. 1867 sonları. Enternasyonal'in (Uluslararası Emekçiler Birliği) Paris Şubesi, İtalyan Manin'in mezarı başındaki cumhuriyetçi bir gösteriye katıldığı gerekçesiyle kapatılıyor ve yönetim, ılımlı Proudhon'cuların yer aldığı daha kralcı yeni bir ekibin eline geçiyor. Bu yönetimde *"Siyasal devrimle toplumsal bir devrim, zincirin halkaları gibi birbirlerine bağlıdır, siyasal devrim olmadan toplumsal devrim, toplumsal devrim olmadan siyasal devrim de gerçekleşemez"* diyen *Varlin* de var. Enternasyonal üyeleriyle işçi derneklerinin üyeleri her yerde kökten değişimler isteyen cumhuriyetçilerle bir aradalar.

1867-1868 REFORMLARININ BAŞARISIZLIĞI

İşçi sınıfını kendine bağlama girişiminde başarısızlığa uğrayan İmparator, dış ilişkilerdeki olumsuz gelişmelerden ve kararsızlıktan gittikçe endişeye düşen varlıklı sınıflardaki ve özellikle iş çevrelerindeki gerginliği yumuşatmak zorunda. Olaylar, Fransa'nın çıkarlarına sürekli karşıt bir yönde. Prusya'yla İtalya bir anlaşma imzalamış. Prusya, Avusturya'ya karşı zafer kazanmış. 15 Eylül 1864 bağıtı gereğince Fransa'nın, Roma'dan askerlerini çekmesi Katolikleri korkutuyor, kendi birliğini kurmak isteyen İtalya, Papalık Devleti'ne her an saldırabilir. O halde Papalık Devleti'ni Garibaldi'nin gönüllülerine karşı savunmak için Fransız askerleri yeniden Vatikan'a dönmeli. Peki böyle bir durum, Fransa'yla İtalya arasında bir savaşa neden olmaz mı? Hele de, sınırlarında iki yeni ve düşman gücün oluştuğu ve Fransa'nın Avrupa'da gittikçe yalnız kaldığı günlerde. Bu karışık ortam içinde, Fransız Yasama Organı'nda da inisiyatif, zaman zaman *Rouher*'rin elinden çıkıp *Thiers*'e geçiyor. Fransa'nın geleceğini cumhuriyetçilerin elinde gören Orleancılar da, hanedan

karşıtı "liberal bir birlik" içinde yer alma girişiminde bulununca, tehlike daha bir büyüyor. İmparator, Walewski ve Persigny'nin öğütlerine uyarak liberaller ve *Üçüncü Parti* mensuplarından oluşan bir *"hanedan birliği"* kurmayı düşünüyor. Bunun için de yeni ödün ve yeni haklar vermesi gerekir. *Moniteur*'de yayınlanan 19 Ocak 1867 tarihli bir protokolle milletvekillerine gensoru hakkını tanıyor. Bir güvensizlik halinde ve gensoru verilmesi halinde ilgili bakanlar, hükümet sözcüsü devlet bakanıyla birlikte Meclis önünde hesap verip politikalarını açıklayacaklar. Senato milletvekilleri, Meclis'inin çıkardığı bir yasayı bağenmezse onu yeniden incelenmek ve değiştirilmek üzere meclise gönderebilecek. Böylece çift Meclis'li sisteme bir adım daha atılmış oluyor. Rouher, zaman zaman tereddütle, zaman zaman geriye dönüşlerle de olsa gensoru kurumunu ürkekçe ama sürekli işletmeye çalışıyor. İmparator'un diğer vaatleri ancak 1868'de yerine getiriliyor.

Mayısta çıkan basın yasası, gazete ya da dergi çıkarmanın önceden izne bağlı olma zorunluluğunu kaldırır. Ancak, basın mensuplarının önünde hâlâ *Ceza Yasası*'nın maddeleri vardır. Bir diğer yasa daha çıkar. Bu yasaya göre siyasal ya da dinsel olmayan toplantılar da önceden izin alınmadan yapılabilir. Seçim toplantılarına da serbesti tanınır. Bütün bu reformlar liberalleri hoşnut kılmaya, liberallerin güvenini sağlamaya yetmez. Çünkü bekledikleri, umdukları parlamenter rejim henüz kurulmuş değil, örneğin bakanların yasama organı önünde sorumluluğu yok. Ayrıca, İmparator, rejimi özgürleştirmeye girişmek yerine, sadece bazı küçük ödünler veriyor. Yeni siyasasını, başta otoritesiyle tanınan Rouher olmak üzere, aynı insanlar ve aynı kadroyla uygulamak istiyor.

Bütün bu nedenler yüzünden, reformcu görünmeye çabalasa da imparatorluk rejimi kendini dayatmada gittikçe artan güçlüklerle karşı karşıya kalıyor. Yönetim hasta. Hükümet tasarıları Meclis'ten zor geçiyor. 1863'ten beri Eğitim Bakanı olan *Victor Duruy*, eğitimi geliştirme çabalarında hayli güçlüklerle karşılaşıyor. Aslında, anayasal reformlara fazla ilgi duymayan, bu sözde solcu, kral yanlısı, eğitimde dinin etkisini azaltmaya kalkınca karşısında Katolik milletvekillerini

buluyor. Bütçesini artırmak istese, milletvekillerinin çoğu ona güvenmedikleri için bu isteğini onaylamıyorlar. 1865'ten beri süregelen bir tutkusu var: Öğretim parasız ve zorunlu olmalı. Ancak iki yıl sonra ücretsiz eğitimin kolaylaştırılmasını ve öğretmenlerin durumunun iyileştirilmesini içeren bir yasa çıkartabiliyor. Bunların yanı sıra yetişkinler için okuma-yazma kursları açılmasını sağlıyor. Ortaöğretimdeki çift aşama uygulanmasını kaldırıyor ve Katoliklerin şimşeklerini çekmesine rağmen genç kızlar için de kurslar açıyor. Can çekişen yükseköğretime canlılık kazandırıp yüksek meslek okulları kuruyor.

Üçüncü Napoléon, doğuda bazı iyileştirmeler yapmaya kalkar. 1818 ve 1832 tarihlerinde düzenlenen sisteme göre askerlik süresi yedi yıldır. Ama herkes askerlik yapmak zorunda değil. Bu yüzden de ordunun elinde ancak 400.000 kişilik bir güç var. Bir savaş anında yeni güçlere ihtiyaç duyulsa eğitilmiş yedekler yok. Kısaca ordu zayıf ve Fransa'nın önünde de Prusya tehdidi var. İmparator, 1867'den itibaren, *Savaş Bakanı Mareşal Niel* aracılığıyla yeni bir yasa tasarısını gündeme getirir. Bu karmaşık tutuma göre askerlik görevi herkes için zorunlu olacak, görevi stratejik bölgeleri ve sınırları savunmak ve toplumsal düzeni sağlamak olan ulusal koruyucu alayları kurulacak. Tasarıya önce basın savaş açar. Yasama organında, önderliğini *Thiers* ve *Jean Simon*'un yaptığı muhalefet, tasarıyı kıyasıya eleştirir. İktidar milletvekilleri de, gelecek seçimlerde oy kaybetmekten çekinerek sıcak bakmazlar. *Başbakan Rouher* bile tasarıyı yarım yamalak savunur. Sonunda 1868 Ocağı'nda hayli yumuşatılmış bir yasa kabul edilir.

1869 SEÇİMLERİ

Mayıs-Haziran 1869 seçimleri öncekilerden pek farklı koşullarda gerçekleşir.

Dış politikadaki başarısızlıklar İmparator'un gücüne, saygınlığına gölge düşürmüş. 1868'in liberal yasaları en azından kentlerde siyasal atmosferi değiştirmiş. Cumhuriyetçi muhalefet; özellikle öfkeli genç cumhuriyetçilerin muhalefeti, İmparator'a karşı savaşımda şimdi İmparator'un verdiği ödünlerden yararlanıyor. Toplantıların sayısı artar, muhalefet sertleşir. Basın olağanüstü gelişir ve bir yılda

140 gazete birden çıkmaya başlar, günlük tiraj, 1860'taki tirajın beş katına, bir milyona yükselir. Çıkan gazeteler içinde en güçlüsü *Lanterne.* Sahibi Rocheforzt. İğneli, alaycı bir dille rejimi ve siyasal iktidarı eleştirdiği için işçiler kapışıyor gazeteyi. Tartışmalarda ve kitaplarda artık Louis Napoléon'un *1851 Aralık Darbesi* eleştiriliyor, darbeden, cinayet, darbede öldürülenlerden ise kurban şeklinde söz ediliyor. Hatta cumhuryetçi gazeteler, 3 Aralık 1851'de, bir barikatta öldürülen milletvekili *Baudin*'in anıtını dikmek için kampanya başlatıyor. Hükümet soruşturma açtığında, bu gazeteleri savunan avukat *Léon Gambetta* darbeye ve darbecilere açıkça saldırıyor. Kısaca, Paris'te artık ateşli ve devrimci bir muhalefet var.

Böyle bir ortamda, Başbakan Rouher, hâlâ resmi aday sisteminden yana. Ne var ki sistem artık tıkanmış, çalışmıyor. Resmi adaylar bile hükümetin adayı görünmekten çekiniyor.

10 milyon 417 bin seçmenin 2 milyon 29 bini çekimser kalıyor. İktidar, 4 milyon 438 bin oy alarak Meclis'e 216 milletvekili sokuyor. Bunların 118'i resmi adaylardan, 98'i ise liberal hükümetçi. Muhalefetin oyu 3 milyon 355 bin, milletvekili sayısı; 25'i cumhuriyetçi, 49'u liberal, toplam 74. Bütün büyük kentlerde zafer kazanan cumhuriyetçiler kendi aralarında ikiye bölünmüş durumda: Radikal demokratlar ve ılımlılar. Güney ve doğudaki bazı kanton'ların dışındaki kır kesimi, köylüler oylarını yine resmi adaylara, dinci liberallere, ekonomide gümrükçü politika izleyenlere, azılı devrim düşmanı eski Orleancılara, kısaca statükocu rejim yanlılarına oy veriyor.

LİBERAL İMPARATORLUK

Böyle bir Meclis'le karşı karşıya olan İmparator şaşkın. Ne yapmalı? Son karar bu liberal bataklıktan doğuyor. 6 Temmuz 1869'da, Meclis'in ilk açılış toplantısında 116 milletvekili bir önerge sunarak halkın, ülke yönetiminde daha çok söz sahibi olmak istediğini ve bu isteği gerçekleştirebilecek bir hükümetin kurulması gerektiğini vurguluyorlar. Kabine, yalnız İmparator'a değil; Meclis'e karşı da sorumlu olmalı.

Louis Napoléon yeni ödünler vermesi gerektiğini anlar, onun buyruğuyla Başbakan Rouher istifasını verir ve İmparator'un bildirisini

okur: *"İmparator her konuda, hatta gümrük rejimi konusunda ödün vermeye hazır. Bir geçiş kabinesi kurulacak ve bu kabine, reformları gerçekleştirecek."* Bütün bir yaz, tartışmalarla geçer, 8 Eylül 1869 tarihli bir Senato kararında İmparator'un denetiminden kurtulmuş bir yasama meclisi oluşacağı vurgulanır. Yasalar, İmparator'un dileğinin yanı sıra, Meclis'in isteği doğrultusunda çıkacak. Bundan böyle yasama organı, bütçeyi bölüm bölüm oylayacak ve gümrük tarifeleri Meclis'in onayıyla saptanacak. Bakanlar yalnız İmparator'a karşı değil meclise karşı da sorumlu olacak. Nitekim İmparator, Başbakanlıkla görevlendirdiği E. Ollivier'ye şu resmi mektubu yollar: *"Yasama meclisinin çoğunluğunu temsil edenlerden oluşan bir hükümet kurmakla görevlendiriyorum sizi."*

Emile Ollivier, 2 Ocak 1870'te İmparator'a yakın kimselerden, ortanın sağındakiler (liberal Bonapartçılar) ve ortanın solundakilerden (imparatorluğu kabul eden liberaller) oluşan bir kabine kurar. 20 Nisan 1870 tarihli bir diğer kararla da parlamenter rejim tamamlanır. Bu karar gereğince kurucu erkini yitiren Senato, daha yüksek ikinci bir meclise dönüşecek. Bakanlar hem meclislere, hem de İmparator'a karşı sorumlu olacak. Ama öte yandan İmparator, yasama organıyla anlaşmazlığa düştüğünde eskisi gibi, 13'üncü madde gereği, dilediğinde kamuoyu yoklamasına başvurabilecek. Yani İmparator, çoğunluğu tutucu köylülere dayanan kamuoyu aracılığıyla saltanatını sınırsız sürdürebiliyor. Nitekim İmparator, 8 Mayıs 1870'de reformlar konusunda kamuoyuna başvurma kararı alır. Bazı liberal çevrelerden ve solculardan sert tepkiler gelir. Muhalefet ikiye bölünür. Liberal evrim konusunda öncülüğü imparator yaptığına göre, bu evrimin başlıca önderi ve sorumlusu görünen bir İmparator'un halka başvurmasına hangi gerekçeyle karşı koyacaklar? Propagandalarda cumhuriyetçilerin aşırı kanadı seçmenlerden *çekimser* oy kullanmalarını, öncülüğünü Thiers'in yaptığı cumhuriyetçiler ise *"hayır oyu"* kullanmalarını ister. Sonunda İmparator, 1 milyon 538 bin "hayır"a karşılık 7 milyon 350 bin "evet" oyu alarak ezici bir çoğunlukla kazanır. Ollivier'nin kabinesi reform hazırlıklarına başlar: Gümrükte koruyucu rejime dönülecek, merkezden yönetimin yerini *"yerinden yönetim"* alacak, eğitim özgürlüğü yalnızca yükseköğretimde uygulanacak. Böylece İmpa-

rator hem işadamlarını, hem tutucuları, hem de dincileri hoşnut kılma yolunu bulur. Liberal ve parlamenter görünen, ama asla demokrat olmayan garip bir rejim. Köylülere dayanıp kentlerdeki geniş kitlelerin arzularına kulak tıkanıyor ve gittikçe gelişen işçi sınıfına karşı sert önlemler alınıyor. Grevler artar, hoşnutsuzluk büyür. *Prens Pierre Bonaparte*'ın düelloda öldürdüğü cumhuriyetçi gazeteci *Victor Noir*'ın cenazesine 100.000 kişi katılır ve hükümeti protesto eder. Ollivier, göstericilerin üstüne büyük sayıda güvenlik görevlisi yollar, halkın çok sevdiği, *Lanterne*'in sahibi Rochefort'u hapse atar. 1870 Haziranı'nda Enternasyonal'in başlıca yöneticilerini tutuklattırır. 1867'den beri süregelen bu karışıklıklar ülke çapında bir devrimin habercisi sayılmaz aslında. Zira devrimciler yalnızca Paris'te çoğunluktalar ve ılımlı cumhuriyetçiler bile olayların tüm ülkeye yayılmasından korkuyor. Yine de kozlar İmparator'dan yana. Kamuoyu yoklamasında bazı büyük kentlerin dışında halkın desteğini kazanmış. Yoklamadan beş ay sonra Paris'te bile sol çevrelerdeki eski devinim hızını yitiriyor. Küçük burjuvalardan oluşan aydın bir kesim reformlarla bazı şeylerin değişeceği, ülkeye parlamenter bir rejim ve demokrasinin geleceği umudunda. Kozlara sahip olduğu böyle bir ortamda İmparator, Prusya'ya savaş açmak gafletinde bulunur ve askeri bozgunlar imparatorluğun da çöküşünü hazırlar.

İŞÇİ SINIFI

Paris Komünü ayaklanmasında en önemli etkenlerden biri de işçi sınıfının doğuşu ve gelişmesidir. 1871'e giden yıllarda işçi sınıfının durumunu görelim. Sanayi kesimi, ülkenin ancak yüzde 28'ni oluşturuyor, Fransa daha çok tarıma dayalı. İşçilerin hepsi kent kökenli değil. Türdeş bir sınıf oluşturmaktan henüz uzaklar. Ülke genelinde tam bir sınıf bilinci kazanmamışlar. Aralarında hem çalıştıkları işkolu, hem de nitelik ve meslek yönünden büyük ayrımlar var. Ayrıca, Carmaux madencileri gibi, bazıları yarı-köylü. Büyük sanayi işçileri, yani fabrika işçileriyle kent atölyelerinin işçileri yaşam biçimi yönünden de birbirlerine hiç benzemiyorlar. Atölye işçisinin uzun bir çalışma geleneği ve deneyimi var. Çıraklık döneminden geçip işinde

uzmanlaşmış. Oldukça eğitimli, okumaktan zevk alıyor. Evine, yuvasına bağlı, meyhaneye, eğlence yerlerine gitmiyor. Karısı ev kadını. Çocuğu fazla değil ve onların eğitimiyle yakından ilgileniyor. Kısaca nitelikli ve seçkin. Fabrika, işçisine gelince; çoğu köy kökenli, kente göçmüş ve köyüyle bağlantısını koparmış, hiçbir niteliği yok, tekdüze bir iş yapıyor ve makinelerin ezici buyruğunda. Açılan her yeni fabrika onunla birlikte karısını ve çocuklarını da insafsızca tüketip sömürüyor. Hatta bazı işçilerin karıları, fabrikada çalıştıkları yetmezmiş gibi, evin geçimini sağlamak için fuhuş bile yapmak zorunda kalıyor. G. Duveau'nun araştırmalarına göre, zamanın Fransa'sında dört tür işçi var.

1- Kır kesiminde çok çeşitli işlerde çalışan erkek ve kadın işçiler: Örneğin Picard vadisindeki dokuma işçileri. Kır kesiminde çalışan bu işçiler doğanın serin yelini, temiz havasını soluyorlar. Geleneklerine çok bağlılar, köylü yaşamı sürdürüyorlar. Başka işçilerle bir araya gelme olanağına pek sahip değiller ve dolayısıyla her türlü ideolojik propagandanın dışındalar.

2- Orléans ya da Montreau gibi orta derecede önemli, çeşitli etkinlik merkezlerinde çalışan işçiler: Bu kentlerde büyük işletmeler yok. İşçiler sade yaşam geleneklerini ve ataerkil aile düzenini sürdürüyorlar. Çalıştıkları kentte doğmuşlar. Birlikteliklerinde meslekleri nden çok, doğup büyüdükleri, oturdukları mahalleler, sokaklar rol oynuyor.

3- Küçük taşra kentlerindeki üreticiler: Hepsi tek bir işletmenin tekeli ve buyruğu altında. Creusot'nun metalurji işçileri, Beocut saat işçileri bu koşullar içinde ve açgözlü patronların insafı altında.

4- Paris ve Lyon gibi büyük kentlerdeki işçiler: Cail, Govin, Vavginard ve Batignolles bölgelerinde çalışıyorlar. İşletmeler, duruma göre bin, iki bin işçi istihdam ediyor. İşçilerin, bulundukları çevreye göre yaşam biçimleri de değişik. Örneğin küçük atölyelerde çalışanlar daha bir aydın ve özgür ortamdalar. Büyük kentin insanı oldukları için, yalnız kendi yazgı ve geleceklerini değil, çağlardan beri süregelen bir başkent alışkanlığı sonucu, ülkenin yazgısını da düşünüyor, aydınlık günlerin düşünü kuruyorlar. Kimi cumhuriyetçi, kimi sosyalist, kimi de Beranger gibi ulusçu, yiğitlik destanları yaratma peşinde.

Ayrıca bazı işçiler evlerinde çalışıp daha yoksul bir yaşam sürdürüyor. Bir de zaman zaman Paris'e göçen, halktan kopuk, kentin uzak semtlerinde, yıkık evlerde yaşayan göçebe işçiler var.

İŞÇİNİN YAŞAM DÜZEYİ

Ücretlerinden başka gelirleri olmayan sanayi işçilerinin yaşam düzeyleri aldıkları ücretin tutarına bağlı. İmparatorluk döneminde ücretler otuz yıl kadar düştükten ya da en azından yerinde saydıktan sonra sonunda yükselmeye başlıyor. Ancak, yaşam pahalılığı da arttığı için ücretlerdeki yükseliş, derde derman olmuyor.

Bazen yoğun işsizlik sorunuyla da karşı karşıyalar.

Günlük çalışma süresi kimi işyerlerinde 13 ya da 15 saat. İşverenler yemek vaktine bile "yitirilmiş zaman" gözüyle bakıp işçileri çalışırken yemek yemeye zorluyor. Kadınlara daha az ücret ödeniyor. Çocuklar günün yedi saatini fabrikalarda makinelerin sağırlaştırıcı gürültüsünde çalışarak geçirip ancak öğlen on iki ile bir arasında okula gidebiliyorlar. Bu bir saat içinde ne öğrenebilirler?

Herkes çok tehlikeli koşullar altında çalışıyor. İşyerleri dar, çarklar kapalı değil, açıkta; işçiler saçlarını, giysilerini sık sık bu çarklara kaptırıp parçalanarak, can veriyor ya da sakat kalıyor. En çok verimin alınabilmesi ve tek bir anın bile boş geçmemesi için makineler çalışırken temizleniyor. Kaza sigortası yok, ölenlerin ailesine ya da sakat kalanlara tek kuruş tazminat ödenmiyor. Beslenme düzeni feci. İşçi, karnını anca ekmek, patates ve fasulyeyle doyurmak zorunda. Oturdukları yerler felaket; mahzenler ya da çatı katlarındaki havasız, daracık odalar. Bazen kirayı ödeyemedikleri için bütün bir aile sokağa atılıp kiliselere sığınmak zorunda kalıyor. Evden çok, hayvan inini andıran izbe odalardan canını kurtarmak için erkekler akşamları meyhanelere koşuyor, ucuz şaraplarla zehirleniyor. Çalışanların bu acıklı durumunu 1850'de J. Simon şu tümceyle gözler önüne serer: *"Bir soyun böylesine yozlaştırılıp yıkıma sürüklendiğini görmekten daha feci bir şey yoktur."* Kilise kolejler aracılığıyla burjuvazi üstünde etkinliğini artırdığı halde işçiler, dinden gittikçe uzaklaşırlar. Toplumsal düzeni iyileştirmeye uğraşacak yerde yalnızca merhamet söylevleri çeken bir kilise, haftada 90 saat çalışan bu yorgun insanlara ne

verebilir? İşçiler, pazar günlerini kiliselerde değil; eğlence yerlerinde, içkili kahvelerde, kabarelerde geçiriyor ve bu içkili kahveler, giderek sosyalizmin hücreleri halini alıyor.

KÖYLÜLER

Paris Komün Devrimi'ni bastıran Versailles Ordusu'nun büyük bir bölümünü köylüler oluşturuyordu. Bu nedenle devrim arifesinde Fransız köylülerinin ekonomik ve sosyal durumlarını araştırmakta yarar var. 1866 yılında toplam Fransız nüfusunun yüzde 69,5'ini köylerde yaşayanlar oluşturuyor ve nüfusun yüzde 51,5'i geçimini tarımdan sağlıyor. Sanayileşme henüz ileri derecede olmadığı için köylerden kente akın çok az ve yalnızca tarım zenaatçıları köylerini terkediyor. Akaçlama (drenaj) çalışmaları, sulama kanallarının açılması, bataklıkların kurutulması sayesinde tarım yapılan alanların miktarı gittikçe artıyor. Ayrıca köylüler, geniş fundalıkları ve ormanları keserek tarla haline getiriyorlar. Tarımsal girdilerde henüz büyük gelişme yok, yoğun (intensif) değil, yaygın (extensif) tarım yapılıyor, yapay gübreden çok, doğal gübre kullanılıyor. Ancak, ürünün cinsi yönünden gelişmeler var, az gelir getiren ürünlerin yerini daha çok gelir sağlayan ürünler alıyor. Buğday tarlaları bağlara, çavdar tarlaları buğday tarlalarına dönüşüyor. Üretimde uzmanlaşma başlıyor. Hayvancılık gelişiyor. Tarım arazilerinin bazı bölgelerde beşte birinin, bazı bölgelerde üçte birinin mülkiyeti soylular ve burjuvaların elinde. Her dört köylüden ancak biri, kendi toprağını işliyor, diğerleri ortakçı, yarıcı, gündelikçi ya da hizmetçi olarak çalışıyorlar.

Sanayi işçisinin ücretleri gibi tarım işçilerinin günlük ücretleri de 2 ila 2,50 frank arasında değişiyor. Bu ücretlerle yaşamlarını güçlükle sürdürebiliyorlar. Bazen küçük toprakların üretim geliri, sahiplerini bile geçindiremiyor ve küçük toprak sahipleri ayrıca yarıcı ve gündelikçi olarak da çalışmak zorunda kalıyor. Bütün güçlüklere karşın her köylünün tek düşü toprak. Küçük toprak sahipleri arazilerini büyütmek, topraksızlar ise köylerde ya da kentlerde çalışıp biriktirdikleri parayla toprak sahibi olmak istiyorlar. Siyasayla ilgilenmiyor, değişiklik ve devrimden hoşlanmıyor, oylarını sürekli, düzeni sürdüren iktidara, yani imparatorluk yanlısı adaylara veriyorlar.

BURJUVAZİ

İşçiler ve köylüler yoksul bir yaşam sürdürürlerken ülkenin gelirleri soyluların ve daha çok burjuvaların kasalarına akıyor. Soylular, kışı Saint-Germain'de, yazı arazilerinde geçirip eskisi gibi yine kendi gelenek ve göreneklerine uygun, kapalı bir toplum halinde yaşıyor. Fransız Devrimi'nden sonra toplumun yalnız gelir kaynaklarını değil, tüm kurum ve kuruluşlarını ele geçiren burjuva sınıfı; sanayiciler, tecimenler, serbest meslek mensupları ve yüksek düzeydeki kamu görevlilerinden oluşuyor. Meclis'te ve hükümette çoğunluktalar. Çocuklarını pahalı kolej ve liselerde, yüksekokullarda okutarak yönetimde egemenliği ellerinde tutuyorlar. Bazıları çok zengin. Borsa oyunları, arazi spekülasyonları ve "artı değer" ve sömürü sayesinde hızla ve kolayca kazandıkları paraları kokuşmuş zevk ve eğlenceler peşinde harcıyorlar. *La Currie* adlı yapıtta, İkinci İmparatorluk dönemi Fransız burjuvazisinin yaşamı, *"ahlaksızlığın utkusu, kumar ve edepsizliğin evliliği"* olarak betimlenir. *Paris Yaşamı* adlı müzikli oyunda oyuncular şu şarkıyı söylerler:

Zevk, hep zevk soluksuz kalıncaya dek,
Paris yaşamı işte, işte bu demek.

Tek amaçları zenginliklerini, halktan farklı ve ayrıcalıklı olduklarını sergilemek. Büyük semtlerin, yüzleri altın yaldızlı, süsler ve heykelciklerle bezenmiş yontma taşlı otellerinde, konaklarında oturuyorlar. Sokağa bakan salonları tıka basa değerli mobilyalar, vazolar, altın ve gümüş eşyalarla dolu. En sıradan yemeklerinde bile sofraya insan başına dört tabak et ya da balık yemeği, çeşitli sebze yemekleri, pahalı şaraplar ve çerezler konuyor. *Labiche*'in *Kumbara* adlı yapıtında, *Lisa,* tüccar kocasına şu öğüdü verir: *"Mağazanın yağmalanmasını, mahzen ve kilerlerinin boşalmasını, paranın çalınmasını istemiyorsan, koca hayvan, evinden çıkma, her şeye burnunu sokma, tıka basa yemekten ve kazanmaktan başka şey düşünme."*

Lisa'nın öğüdüne rağmen burjuvalar, zenginliklerini göstermek için sokağa çıkmayı, gezmeyi, taraçaları ışıl ışıl yanan bulvar kahvelerinde, yarış alanlarında, tiyatrolarda, Vincenne ya da Boulogne ormanlarında boy göstermeyi, yolculuğu seviyor, Vichy ya da Plombière içmelerine, Deauville plajlarına gidiyorlar.

Gelirleri sınırlı, yılda 4 bin, 5 bin frank olan küçük burjuvalar ise genellikle dinsiz ve Volterci. Ama 1848 ayaklanmasını unutmayan büyük burjuvalar, kilisenin, en yakın yandaşları olduğunu biliyor, ahlaksız bir yaşam sürdürdükleri halde, pazar ayinlerini kaçırmıyorlar. Eleştirmen, şair ve senatör Sainte-Beuve, Senato kürsüsünden bu gerçeği şu sözlerle vurgular: *"Bu burjuvalar dindar değil, kiliseci!"*

Burjuvazinin içinde ahlaksızlık doğal hal alır. Eşlerinden başka, burjuva erkeklerin kapatmaları, burjuva kadınların dostları var. Flaubert, *Madame Bovary* adlı yapıtında bu ahlak çöküşünü dile getirir. Baudelaire, *Füzeler*'de ve *Soyunmuş Yüreğim*'de burjuvaya ve burjuva düzenine şöyle haykırır:

"Ozan, Devletten ahırına birkaç burjuva tıkma hakkı istese çok şaşarlar, ama burjuva, kızarmış bir şair istese bunu pek doğal bulurlar. (Füzeler, XVII)"

"Acımasız aktöre yasalarının yeni örnekleri ve yeni kurbanları olarak, yaşadığımızı sandığımız şu yerde geberip gideceğiz. Mekanik, bizi öylesine Amerikanlaştıracak, gelişim bizdeki ruhsal yanı öylesine köreltecek ki, ütopyacıların kanlı, günahkar ya da doğaya zıt hayallerinden hiçbiri, hiçbir şey, teknik ve gelişimin olumlu sonuçlarıyla kıyaslanamaz olacak. Yürekler alçalacak. Oğul, obur bir erken gelmişlikle, on sekizinde bile değil, daha on ikisinde ailesinden kaçacak; yiğit serüvenler aramak için mi? Hayır. Yoksul bir evi yüce düşüncelerle ölümsüzleştirmek için mi? Hayır. Salt ticari bir işletme kurmak için, zenginleşmek için ve babasıyla uğraşmak için evden kaçacak. Kızlar paradan başka her şeyi suçlayan acımasız bir bilge kesilecekler. Bu servet çağında hâlâ varolabilirse Adalet, servet yapmayı bilmeyen yurttaşları toplumdan atacak. Ve karın, ey burjuva, kasanın koruyucu meleği karın dört dörtlük bir kapatma olacak. Kızın, evlenme hayalleriyle, beşiğinde bir milyona satıldığını düşleyecek ve sen ey burjuva, söyleyecek tek bir söz bulamayacaksın, hiçbir şeyden pişmanlık duymayacaksın. Böyle sürüp giderse, senden kala kala işkembelerin kalacak. (Füzeler, XXII)*"*

"Ticaret özünde şeytan işidir. Ticaret misillemedir, üstü örtülü bir ödünçtür. Sana verdiğimden daha çoğunu sen bana ver, der.

Her tüccarın kafası tümüyle sakattır.
Ticaret doğal'dır, yani alçakça.

Tüm tüccarların en alçağı şunu açıkça söyleyebilendir: "Kokuşmuş budalalıklarda çok daha fazla kazanmak için erdemli olalım. (Soyunmuş Yüreğim, LXXV)"

Burjuvaziye tepkisi yüzünden Baudelaire kendi yurttaşlarından tiksinir: *"Fransız kümes hayvanıdır. `Latin soyundan bir hayvan. Evindeki çöplüğe aldırmaz, edebiyatta da pislik düşkünü. Dışkıya bayılır.* (Soyunmuş Yüreğim, LXIII)*"*

Flaubert, sürekli değişen ve insanları şaşkına çeviren burjuva toplumsal yaşamını eleştirmek için *Madame Bovary*'yi yazar. Toprak ağası, büyük çiftçi, bütün bir yaşamı boyunca çiftliğinde çalışan yaşlı kadına armağan olarak yalnızca bir madalya verir. Ve bu töreni konuk burjuvalar baygın ve hayran gözlerle izler. İşin garibi, yaşlı kadın da armağanından hoşnuttur, böylece o da kendini bu yeni soylular içinde yer almış duyumsuyor. Baudelaire gibi Flaubert de burjuvaziyi, ekonomi politikasını, Marksist açıdan eleştirmez. Yalnızca burjuva zihniyetine karşıdır. Nitekim romanın kahramanı, kasabalı kadın, Bayan Bovary burjuvaya benzemek tutkusuyla hem kişiliğini yitirir, hem de mutlu olması gereken aile yuvasını dağıtır.

Burjuva düzenin en çok acısını çekenlerden biri de Charleville kasabasındaki delikanlı Rimbaud. Öyle ki, artık kendi ülkesinden ve kendi soyundan iğrenmeye başlar, kurtuluşu kaçışta, Doğu ülkelerinde ve Afrika'da bulur. Bu burjuva toplumda her şey, bütün değerler satılık bir maldır. *Ucuzluk* (Solde) şiirinde her şeyi satışa çıkarır: *"Satılık bende Yahudilerin bile satmadıkları, soyluluğun ve suçun tatmadıkları, kargınmış sevilerin, yığınların cehennemlik dürüstlüğünün bilmedikleri (...), kardeşçe uyanan (...), satılık bende bütün bedenler (...) Yığınlara uygun kargaşa satıyorum, yeni yetme beylere aç gözlü doyum, sadıklar ve sevdalılara acımasız ölümü satıyorum. Satılık konutlarım var, göçlerim, sporlarım, cin ve peri oyunlarım, bezeklerim, gürültülerim ve devinimlerim var. Satılık bundan böyle bulamayacaklarınız. Peşin ödemek zorunda değil kimse."*

Kötü Kan şiirinde genç Rimbaud önce kendi soyuna, dolayısıyla burjuvaziye kargışlar yağdırır, kapitalizmin, burjuvazinin egemen ol-

madığı doğu diyarlarına ya da Afrika ülkelerine giderek kurtulma düşünü kurar:

"Bütün uğraşlardan iğreniyorum. Aşağılık soy kapladı her şeyi, halk deneni, usu, ulusu ve bilimi. İğreniyorum bu yurttan. En çok da tüzeden (adaletten) sakınmalı. Hayvanım, zenciyim, ama kurtulabilirim. Kafadan sakatlar, yırtıcılar, pintiler, uydurma zencilersiniz siz-ler. Tüccar, zencisin sen, yargıç, zencisin sen, imparator, yaşlı bit, zencisin sen, general, zencisin sen. Sıtma ve kanser soluyor bu halk."

Dert mi Bize Yüreğim şiirinde haykırır:

"Cumhuriyetler, krallar, ordular-yeter be.
Sömürgeler, halklar, çanınıza ot tıkansın."

Balzac, bütün romanlarında burjuva toplumunu amansızca eleştirir. Eski toplumun değer yargılarıyla ticaret ve para hırsına dayanan yeni toplum, yeni düzen arasındaki çelişkiyi en iyi Eugénie Grandet romanında sergiler. Eugénie, eski toplumun gelenek ve görenekleriyle yetişmiş, paradan çok, erdeme önem veren bir anneyle, paradan başka bir şey düşünmeyen, her şeyi maddi çıkar açısından değerlendiren bir babanın kızı. Amcası iflas edince Parisli oğlu, kasabada oturan Grandet amcasına sığınır. Amca kızı Eugénie'ye aşık olur ya da aşık olduğunu sanır. Servet edinmek için Amerika'ya gider. Elbette eli boş dönmez. Ama, aynı gemideki, aslında eski servetini yitirmiş, kurtuluşu zengin bir burjuvada arayan bir kadınla karşılaşır.

İşte aradığı evlilik. Soy, unvan ve servet. Burjuva düşüncesi.

1870'LERDE PARİS VE PARİS İŞÇİLERİ

1871 Paris Komün Devrimi, adı üstünde, Parisliler ve Parisli işçilerin, dar gelirlilerin ayaklanmalarıyla başlar. O halde, zamanın Paris'ini ve Parisli işçileri yakından tanıyalım:

Jean-Pierre Chabrol "Komün Şairleri" kitabı için kaleme aldığı önsözde şunları yazar:

O yıllarda coşkuyla doluydu Parisliler. Kahvelerden sokaklara *Dupont*'un devrimci şarkıları taşardı:

Yeter ki birlik olup birleşelim
Toplar ister sussun, ister gürlesin

Kardeşler, içelim, içelim, içelim
Dünyanın bağımsızlığı için

O zamanlarki Paris'in nasıl bir Paris olduğunu günümüz Parislileri bilmez artık. Ne elektrik vardı, ne patlamalı motor, ne otomobil ne televizyon. Kimse hafta sonunda ya da ağustos ayında tatile gitmezdi. Başkentlilerin çoğu, yaşlı kentin bir köşesinde doğar, orada büyür, orada ölürdü. Memleketi köydü ya da sokaktı ve herkes birbiriyle bile, hep aynı yerde ya gülmekten çatlar ya açlıktan geberip giderdi. Herkes, kimin ne olduğunu ve kime güvenip güvenemeyeceğini bilirdi. Sömürgeci kapitalizm ortaklık ya da tüzel kişilik adlarını taşıyan bir bilmece, bir sır değildi. Patron, pencerelerin altında gezinirdi.

Yollar cıvıl cıvıldı. Fırınlar ekmek kokardı. Çekiçler, ayakkabıcılarda, saraçlarda ya da demircilerde ayrı ayrı ses verir, kendi şarkısını söylerdi. Kısa yolculuklar hırçın atların çektiği küçük arabalarla yapılırdı. Ayrıca, üç kuruşla binilen posta arabaları vardı, onları da üç Bröton kadanası çekerdi. Otuz dört hatta çalışırdı bu arabalar: A hattı Auteuil ile Palais-Royal arasında, B hattı Champs-Elysées ile, bugünkü adı "Est" olan Strasbourg Garı arasında, E hattı Neuilly ile Louvre arasındaydı. Sokaklardan çeşit çeşit arabalar geçerdi: Yolcu taşıyan, iki katlı emperyaller, faytonlar, iki tekerlekli, kasaları arkaya devrilir ağır yük taşıyan alçak arabalar, kupalar, zarif sekiz yaylılar, şarap arabaları, her birini altı beyaz kocaman kadananın çektiği merdivenli arabalar... Gece her tulumbacı bir meşale sallardı sokaklarda. Bu şamataya bir de gezgin satıcıların sesleri katılırdı. Kızarmış patatesten kuvvet macununa dek, her tür şey satarlardı. Her birinin ayrı ayrı, kendine has kokusu ve sesi vardı:

Kuvvet macunlarım geldi, hanımlar!
Yedirmeye kalkmayın erkeğinize
Çıldırıp sizi parçalarlar...
Ot satan kadınlar:
Kedi otu getirdim bilesiniz!
Sepet satan erkekler:
Küçük iskemlelerim var
Bebeleriniz için
Ben yaptım

Ben satarım!
Çörek yer, pohaça yer karım!
Karım yer, ben kazanırım!

O zamanlar Parisliler öyle birbirlerine benzemeye çalışmazlardı. Beyaz giysili taşocağı işçileri kırmızı yün kemer takardı. Bazıları düğmeleri yaldızlı kadife elbiseler giyerlerdi. Saygı görürdü işçi; giyimi kuşamıyla, biraz da burjuva gibiydi. Pazarları, daha bir temiz terendez, kadınlar bluz, erkekler yeni yıkanmış kot pantolonlar, fiyakalı kasketler ya da geniş kenarlı şapkalar giyerlerdi.

Görülmeye değerdi sokaklar, o zamanların Paris'i gerçekten yaşanacak yerdi.

İçinde bulunduğu koşullardan pek hoşnut olan bu işçi, aslında sosyalizmin istediği ahım şahım bir hayat yaşamıyordu. Çalışma koşulları çok ağırdı, iş bulmak zordu, ücret düşük ve kiralar yüksekti. Kısacası, İkinci İmparatorluk döneminde hayat çok pahalıydı.

1872 yılında D. P imzasıyla yayınlanan ve *"1870'te ve Günümüzdeki İşçi"* adlı, Paris, Uluslararası Kitabevi'nin çıkardığı kitapta "emekçiler" yedi ye ayrılır: 1- *Gerçek işçi:* Yılda en az üç yüz gün çalışır, borçlanmaz, karısına ve çocuklarına düşkündür, yeni yayınları izler, kafası çalışır, sorunları tartışır, ama asla, işyerinde makineleri bozup işi durdurmak gibi komplolara girişmez. 2- *Kısa dönemli işçi:* Borçlanır ama borçlarını öder, zaman zaman ailece eğlence yerlerine gittiği olur. 3- *Karma işçi:* Bulduğu her işte çalışır. 4- *Dayanıksız, ender çalışan işçi.* 5- *Her işi yapmayan işçi.* 6- *Tanrı'nın oğlu:* Nazlı işçi, 7- *Ülkücü işçi:* İlkeleri vardır, Polonya'yı yeniden kurar, despot Moskova'ya gününü göstermek için İskandinavya'da büyük bir devlet yaratır. Bağımsız bir devlet kurup İngiltere'nin canına okumak için yüz bin kişiyle Hindistan'a gider. Halkların kardeşliğinden, evrensel cumhuriyetten ya da Avrupa'nın cumhuriyetçi devletleri arasındaki federasyondan söz eder... Eleştirecek olsanız hemen dikilir ve söylev çeker: *"İşçi yalnızca sade bir yurttaş değildir: Yurttaştan bile ötedir, toplumun itici gücüdür, ötekiler hava, cıva. Barbar bir yönetim altındayız. Basın özgürlüğüne, birleşme ve örgüt kurma hakkına, ücretlerde eşitliğe, adil gelir dağılımına, halkların kardeşliğine sahip olmadığımız sürece, ayrıcalıkları, militarizmi ve tekelleri ortadan kaldı-*

ramadığımız sürece, hep bir yanardağın üstünde bulunacağız ve halk yoksulluk içinde çürüyüp gidecek... Toplumu kemiren üç cüzzam var: Kılıç, rahip cübbesi ve avukat cübbesi."

Fransa'da bu dönemlerde büyük sanayiyle birlikte işçi sınıfı da gelişiyor, Saint-Simoncular, Forier'ciler ve Blanqui'ciler ve sosyalistler. Sonradan komünistler adını alacak olan toplumcular, köklü dönüşümler istiyor, kuramlar doğuyor. Halkın ve işçilerin bir bölümü zaten devrimci bir geleneğe sahip: 1789 Devrimi sırasında *Germinal* ve *Prairial* ayaklanmaları, *Eşitlerin Hareketi,* 1831'de, *Lyon'da ipek işçilerinin ayaklanması,* 1839 ve 1840 *Paris ayaklanmaları, Proudhon'un kitleler üstündeki büyük etkisi var. 1848 Devrimi, Manifesto'yu yayınlayan Karl Marx'ın* etkisi. Burjuvazinin bütün çabalarına karşın grevler birbirini izliyor, sürekli gizli dernekler kuruluyor. Demir-çelik, kimya ve madencilik sanayisinin gelişmesi sonucunda zanaatçı geleneğinden kopan bir emekçiler kitlesi oluşmuş. Ama bu emekçiler, Paris'in kıyı mahallelerine, varoşlara itilmiş. Burjuvaziyle proletarya arasında tam bir kopma var.

İşçi sürekli örgütlenip bilinçleniyor. 1868'de kurulan Sendika Odaları, merkezi Londra'daki *Enternasyonal Emekçiler Derneği* ile ilişki ve dayanışma halinde. Marx, Fransız işçi sınıfındaki gelişmeleri dikkatle izliyor. Enternasyonal'in *Corderie* sokağında bir Büro'su var. 1870'lerin Fransası ve özellikle Paris, çeşitli akımların kesiştiği bir dört yol ağzı gibi. Yükseköğrenim gençliği arasında barışçılık gittikçe güçleniyor. Büyük sanayideki yenilikler sonucu küçük esnafın düzeni altüst olmuş. Blanqui'ciler, Proudhon'cular, henüz doğmakta olan Marksizm yanlıları köklü değişimler istiyor. Komün'ün kurulması bu bir avuç tulumlu insandan kaynaklanır.

Üçüncü Napoléon (Louis Napoléon) imparatorluğun sallanan rejimini pekiştirmek için 4 Mayıs tarihli bir halkoyu yoklaması düzenler. Sözde bazı reformlar gerçekleştirilecektir. 24 Nisan'da Enternasyonal'in Paris Federasyonu ile Paris İşçi Sendikaları Birlikleri Federal Odası, Bonapartçı manevranın içyüzünü açıklar ve işçilere halkoyu yoklamasına katılmamaları için çağrıda bulunur. İmparator, *Enternasyonal Emekçiler Derneği* yönetiminin ve Fransa'daki komitelerinin üyelerini, onu öldürmeye yönelik komplo hazırlamakla suçlayarak 3 Mayıs'ta tutuklattırır.

"Berlin'e! Berlin'e!"

Louis Napoléon, halkı bir yandan sözde reform girişimleriyle oyalarken, öte yandan dikkati dışa yöneltmek için savaş yaygaracılığı yapar. Askeri gücün bir bölümü Jaurés'in yönettiği Meksika Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı bastırmak için Meksika'da. Ordu zayıf. İmparator ve çevresinin sokağa döktüğü halkın bazı kesimleri galeyana gelip "Berlin'e! Berlin'e!" diye haykırıyorlar. Oysa işçi sınıfı, Fransa'yla Almanya arasındaki bu savaşın, aslında halkların değil, hanedanların savaşı olduğunu söylüyor ve savaşa karşı çıkıyordu. Enternasyonal'in Paris Üyeleri *Reveil*'de (Uyanış, sol cumhuriyetçilerin günlük gazetesi) Alman işçilerine şöyle seslenir: *"Almanya'daki kardeşler! Bölünmemiz Ren'in her iki kıyısında da zorbalığın utkusundan başka şey getirmez"* Bu bildiriyi Fransa'daki diğer işçi örgütlerinin bildirileri izliyor.

Olayların daha sonraki gelişimi:

On beş Temmuz'da Fransa, Almanya'ya savaş ilan eder. *On altı Temmuz'da* Alman işçileri Brunswick'te savaşa karşı miting düzenler. Ve Chemnitz'de 50.000 Saksonya işçisini temsil eden Alman işçi delegeleri şu bildiriyi yayınlar:

"Alman demokrasisi ve özellikle sosyal demokrat parti işçileri adına bu savaşın salt hanedan savaşı olduğunu duyururuz... Fransa işçilerinin bize uzattıkları kardeşçe eli sıkmaktan mutluyuz. Enternasyonal Emekçiler Derneği'nin, bütün ülkelerin proleterleri, birleşin! sloganına bağlı olarak, bütün ülkelerdeki işçilerin dostlarımız ve bütün ülkelerdeki despotlarının düşmanlarımız olduklarını hiçbir zaman unutmayacağız!" Enternasyonal'in Berlin Şubesi de aynı içerikte bir bildiri kaleme alır:

Fransız ordusu 4-8 Ağustos'ta Wissembourg, 6-8 Ağustos'ta Reichshoffen ve Froeschwiller'de yenilip Châlon'a çekilir. 1-3 Eylül'de Ordu, Sedan'da tam bir bozguna uğrar. Kent, Almanların eline geçer. ordunun başkomutanı ve yanında bulunan İmparator, esir düşüp hapsedilir. 28 Eylül ve 21 Ekim'de iki utku kazanan Fransız ordusu kasımda yeniden bozguna uğrar.

Ordunun uğradığı yenilgiler ülkede ve özellikle başkent Paris'te etkisini göstermekte gecikmez. Kaynaşma başlar. Hükümete karşıt

gazeteler *"Yurt tehlikede"* başlıklarını atıp halkın silahlandırılmasını ve başkent milletvekillerinden oluşan bir savunma komitesinin kurulmasını isterler. Hükümet devrilir. Meclis bir *Savunma Komitesi* kurar. Komitede iki solcu milletvekili de var. Devrimci Blanqui, 14 Ağustosta bir darbe girişiminde bulunur, başaramayıp Belçika'ya kaçar. Meclis'in gece toplantısında burjuva milletvekili avukat Jules Favre, hanedanlığın kaldırılmasını önerir, önerisi onaylanmaz.

ÜÇÜNCÜ CUMHURİYET

Tarih, 3 Eylül 1870. Paris'te aydınlar ve ilericiler arasında bir fısıltı kulaktan kulağa, dilden dile dolaşıyor: "Yarın Cumhuriyet ilan edilecekmiş!.."

"Halkın Çığlığı" gazetesinin sahibi ve başyazarı Jules Vallès, yalnız kalemiyle değil, bir militan olarak da Komün Devrimi içinde yer aldı. Komün Meclisi'ndeki 120 temsilciden biri de O. Belleville ilçesinin belediye başkanı. Federelere komutanlık etti. Barikatlardaki sokak savaşlarına katıldı. Ölüm cezasına çarptırıldı. Kaçıp yurtdışına çıktı. Ortam elverince döndü ve ölünceye dek işçi sınıfının davası için savaşım verdi. Katıksız bir sosyalist. *"Âsi"* adlı kitabında Vingran adını kullanarak anılarını, Komün ayaklanmasını anlatır. Kaleminden izleyelim:

"Haber geldi, yarın cumhuriyet ilan edilecek, geceyarısından sonra afişler asılacak duvarlara. İlerici olsun olmasın, liberal geçinen tüm gazeteleri şimdiden hazırlamak gerek. Şu günlerde burjuva gazetelerde zaten sık sık gizli toplantılar yapıldığını biliyorum. Ama ben katılmadım. Dincilikleriyle alay ettiğim için zaten hoşlanmıyorlar benden. Hep böyle oldu, devrimci gençlikle aram iyi, yobazlar izime kurşun atıyor. Böyle bir günde görüş ayrılıklarını bir yana bırakıyorum. Olayların önemi, ciddiyeti önünde zaten görüş ayrılıkları siliniyor. Eylemde aylaklara bile gereksinim duyacağına karar veremez güvenlik güçleri. Bazen disiplinlileri disiplinsizler dize getirir. Aylaklar, ayaktakımı denen yoksul insanlar askerlerin elinden tüfeği alır. Suçlu arandığında da duvarın önüne önce onları dizerler.

Parola geldi: "Saat gece 11'de Garin Kahvesi'nde buluşma. Polisin dikkatini çekmemek için yanınızda kadın olsun!" Gece yarısı afiş-

ler basılacak, herkes bir miktar alıp duvarlara yapıştıracak... Bunları fısıldıyor Jakoben[1] gazeteciler. Ayaklarımı pergel gibi açıp uzaklaşıyorum.

3 Eylül Gecenin On'u

Bir grup, Gymnase'daki karakola ateş açmış. Gecenin on'u... Bu yürekli insanlar geceyarısını bile beklemiyorlar. Korkmuyorlar tehlikeden, ölümden. Gerekirse canlı bir afiş gibi duvarlara yapışmaya hazırlar.

Bir silah sesi!

Pilhès'e[2] ateş ettiler. Pilhès de karşılık verdi. Bizimkilerden birini öldürdüler, Pilhès de onlardan birini öldürdü.

O yana koşuyorum, Palais-Bourbon'a doğru yürüyen kitle beni de sürüklüyor. Bir çığlık dökülüyor dudaklarımdan:

- Yaşasın Cumhuriyet! Kahrolsun Louis Napoléon!

Yanımdakilerden biri telaşlanıyor:

– Ne yapıyorsun, asi diye tutuklanırsın!

Ah! Susmakla postu kurtaracağını sanan bu zavallılar. Dillerini ceplerine koysalar da yine kafalarını kırarlar. Kitleler haykırmaya başlayınca zafer yarı yarıya kazanılmış demektir. Karşısında fikrin haykıran sesini bulunca tüfekler askerlerin elinde titrer.

4 Eylül, Gecenin Saat Dokuzu

Altı saatten beri cumhuriyeti yaşıyoruz, "Barış ve Uyum Cumhuriyeti"ni. Şapkamı çıkarıp "Toplumcu Cumhuriyet" demek istedim, şapkamı burnuma kadar başıma geçirdiler.

– Henüz zamanı değil, sus, dediler. Kuş, yuvasını sabırla, yavaş yavaş yapar, düşman kapımızda, dediler... Ömrümüz hep beklemelerle geçti.

Birçok yerde polisleri yakalayıp hapsetmişler. Hanım yüzlü, masum yüzlü, domates kafalı bazı burjuvalar çok sakin bir sesle akıl veriyor:

– Hepsini Seine Nehrine atın!

---

(1) Burjuva cumhuriyetçiler (E.A).

(2) Victor Pilhès, eski tüfekçi, Proudhon'un dostu ve Blankici: 1849'da milletvekili, sonra sürgün. 1854'te Fransa'ya döner.

Tulumlular'ın yüreği yumuşak. "Çoluk çocuğum var" demek yetiyor onlara.

Ötede iki zabıta memurunu sıkıştırmışlar. Giysileri yepyeni, gösterişli, ama içinde onlar soluk soluğa, canlarını kurtarmaya çalışıyorlar. Yardımlarına koşuyoruz. Yalvarıyorlar:

– Biz de cumhuriyetçiyiz bayım, hem de geberinceye dek. Belki sizden de çok cumhuriyetçiyiz.

Böyle söylüyorlar. Ah bizler, toplumsal cumhuriyeti kurmak için çırpınan bizler, bu sözleri hak ediyor muyuz? Ne kadar cumhuriyetçiyiz? Yıllar bozgunlarla geçti. Zaferi kazandığımız bu akşam, on dokuz yıl önce, bozguna uğradığımız o akşamki kadar yorgun, ciğerlerin ağzıma gelene dek haykırıyorum: "Yaşasın Cumhuriyet! Kahrolsun İmparator!" İstediğin kadar bağır ne çıkar. Aynı tipler, Paris milletvekilleri, sosyalist bir devrimin ruhuna fatiha okumak için Belediye Sarayı'nda toplanmışlar. Tabansız, ödlek Gambetta henüz ortalıkta yok. Bu sahte Danton'un gelmesi için Jules Favre'ın buyruğu gerek. Evet, toplandılar ve bir güzel, rolleri, koltukları, postadan alacakları payları bölüştüler. Şimdi başka bir yerdeki gizli toplantılarında ayrıntıları görüşüyorlar.

Gambetta da onlarla; Pyat'nın[1] adı geçiyor. Bağırıyor Gambetta:

– Aramızda mahkum istemiyoruz!

Rochefort'u öneriyor. Çünkü Rochefort eski tüfekçilerden değil, toplumsal bir geçmişi yok. Aralarında zaten planlarını yapmışlar. Rochefort'u kullanacak, yıpratacak, sonra kurban olarak halkın kollarına atacaklar.

Pélagies Cezaevi'nin kapıları açılır. Başta *Lanterne*'in sahibi Rochefort; dünkü tutsaklar şimdi, "yaşa! var ol!" sesleri arasında bulvarlardan iniyorlar. Diledikleri oldu burjuvaların. Rochefort onların kurbanı artık. Gambetta'lar ve Ferry'ler üç renkli bayraklarına gömüp soluksuz bırakabilirler onu.

---

(1) Felix Pyat (1810-1889): 1848'de milletvekili. 1849 da sürgün. 1869'da aftan yararlanıp Fransa'ya döner, Çağrı'yı çıkaranlar arasında yer alır. 31 Ekim hareketine katılır, Şubat 1871'de İntikama'yı yayınlar. 26 Mart'ta, Onuncu Bölge Temsilcisi olarak Komün'e seçilir. Fiziksel cesaretten yoksun bir hali var, hiçbir sokak savaşında yer almaz. İngiltere'ye sığınır. Giyaben ölüm cezasına çarptırılır. Fransa'ya dönüşünde yeniden milletvekili seçilir.

5 Eylül

Cumhuriyetin ikinci günündeyiz. Benim cebimde yirmi, dostlarım Ranvier,[1] Oudet,[2] ve Mallet'nin,[3] cebinde otuz kuruş var. Bütün servetimiz bu.

Birbirimize hiçbir şey söylememiştik, ama hepimiz aynı şeyi düşünmüş olmalıyız ki Belediye Sarayı'nın önünde karşılaştık. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor. Bizim gibi, devrime gönül vermişler de burada. İnsanlar yağmur altında tanıdıklarını arıyor, bu, artık eskimiş yurdu kurtarabilecek toplumcu bir yurttan söz ediyorlar. İliklerimize dek ıslandık. Özellikle Ranvier, ayakkabıları delik, ayakları su içinde olduğundan daha çok üşüyor. Öksürüyor sürekli. Yalnız ayakkabılarında mı, pantolonunda da delik var, iki gün önce süngüyle açıldı. Sözümona yamamış Ranvier; bu eski giysi yama tutar mı? Rüzgar delikten geçip kıçını donduruyor. Gülüyor, gülüyor ama dişleri de tıkır tıkır ötüyor. Cumhuriyet iyi şey, ne var ki giydirmiyor kimseyi, karnını da doyurmuyor kimsenin. Halkın kazandığı zaferin sonucu, eskiden olduğu gibi yine işsizlik, yani açlık.

6 Eylül-Blanqui

Sabahın saat onunda, Hal Sokağı'ndaki toplantıdayız. Yakaları çok sarkık, kolları uzun, geniş, koca bir ceketin içinde kaybolmuş çizme boyunda, ufak tefek yaşlı bir adam masanın üstündeki bazı kağıtları düzenlemeye çalışıyor.

(1) Gabriel Ranvier (1828-1879): Fayans dekoratörü. Uluslararası Emekçiler Birliği (Enternasyonal) ve Merkez Komitesi'nin üyesi. 18 Mart'ta Belediye'nin işgalinde payı var. Komün'e Ménilmontant ilçesinin temsilcisi olarak seçilir; Halk Esenlik Komitesi'nin, üyesi. Mayıs'ta Buttes-Chaumont barikatlarında silahlı çarpışmalarda yer alır. İngiltere'ye kaçar. Gıyaben ölüm cezasına çarptırılır.

(2) J. E. Oudet (1826-1909): Porselen ressamı. Enternasyonal üyesi. İmparatorluğun uzatmalı fişlilerinden. Favie Klübünün gözde hatibi. Yirmi İlçe Temsilcileri Komitesi'nin üyesi. İki Kızıl Afiş'te imzası var. Komün'ün On dokuzuncu Bölge Temsilcisi. Barikatlarda yaralanır, Londra'ya kaçar. Gıyaben ölüm cezasına çarptırılır. Sonunda, kızının evlendiği, Marx karşıtı Vesinier'nin Federasyon gazetesinde yer alır.

(3) Pierre Mallet (1836-1898): Porselen ressamı. Yirmi bölgeden oluşan. Merkez Komitesi'nin üyesi. 6 Ocak tarihli Kızıl Afiş'te imzası var. Komün Savaşı sırasındaki kurmay ve komutanlardan. Londra'ya kaçtı ve gıyaben yurtdışına sürüldü. Ölünceye dek Londra'da kaldı.

Kurşuni, renksiz bir yüz, durmadan oynayan bir baş. Ortadan garip bir şekilde kırılmış, acayip, gagaya benzer büyük bir burun. Dişetleri arasında pembe bir dil. Tıpkı bir çocuk dili gibi ucu dışarıda, dudaklarını yalıyor.

Ve büyük, geniş bir alın. Alev gibi yanan gözbebekleri. Blanqui bu.

Kendimi tanıtıyorum. Elini uzatıyor. Ve bana:

– Uzun zamandır tanışmak istiyordum sizinle, adınızı çok duydum. Bir köşede başbaşa oturup dostça, arkadaşça konuşmayı çok isterim. Toplantı dağılır dağılmaz hemen evime geliniz mümkünse, diyor, adresini verip dostça bir baş işaretinden sonra soruyor:

– Villette bölgesinin temsilcileri de geldi mi acaba?

Toplantı biter bitmez evine koşuyorum.

Louis Napoléon'un tezgahladığı hükümet darbesinden sonra sürülen bir dostunun evinde kalıyor. Villette barikat çarpışmasından sonra da zaten aynı evde gizlenmişti.

Girdiğimde onu elinde kalem, önünde kağıt, bir şeyler yazarken buldum. Fransa adına, kendisiyle, Savunma Hükümeti arasındaki bir ateşkes anlaşmasıydı.

Okuyup başımı kaldırıyorum. Soruyor:

– Haksız mıyım?

– Bir ay sonra bu hükümetle kanlı-bıçaklı olacaksınız.

– Onların da istediği zaten bu!

– Bildirinizi hiç değilse kesin bir tümceyle bitiriniz.

– Belki de haklısınız. Ne yazabiliriz, bakalım.

Kalemi elime alıp ekledim: "Bugünden itibaren alarm çanları çalacak."

– Evet, böyle bitebilir.

Sonra bir süre gözleri dalgın, durdu, başını kaşıdı:

– Metin yeteriyle sade ve anlaşılır değil.

İsyanın hayaleti, siyah eldivenli hatip, yüz bin insanı ayaklandırıp Champs de Mars'a götüren adam. Nice söylentilerin, nice efsanelerin kahramanı. Sözde eli cüzzamlıymış ve bu yüzden siyah eldiven takıyormuş. Gözleri öfke ve kan saçıyormuş. Tam tersine, sade, düzgün bir eli, duru ve aydınlık bir bakışı var. İnsan denizlerini dalga dalga

dövüp harekete getiren bu adam, daha çok, bir ilkokul öğretmenine benziyor.

Gücünü de bundan alıyor zaten.

Yaban yüzlü, aslan yeleli, boğa boyunlu hatipler, yığınların hayvansal yiğitlik içgüdülerine; barbar içgüdülerine seslenir. Blanqui; başkaldırıların, isyanların ve misillemelerin soğuk matematikçisi, arık parmaklarında acıların ve halkın haklarının defterini tutar gibi.

Sözleri, geniş kanatlarıyla alanlar üstünde usul ezgiler yaratan o büyük kuşlar gibi uçup gitmiyor. Tümceleri, toprağa saplanmış kılıçlar. Çelik saplar üstünde ürperip titreşiyorlar. "Kılıcı olanın ekmeği de olur" diyen o değil miydi?

"Duru bir sesle dudaklarından dökülen tümceleri kağıda geçiriyor; bıçak gibi kesici. Varoşlardaki işçilerin beyninde ışıl ışıl yanacak, burjuvaların beyninde saban demiri gibi derin izler açacak sözlerini kağıda geçiriyor.

Odasında yalnız, yapayalnız. Bir zamanlar onun da bir karısı vardı. Ama bu ufak tefek adamın ömrü hep hapishanelerde geçti, karısı da acılar içinde öldü.

Sade bir insan. Devrimci güç, hep böyle sade ve narin insanların elindedir. Kadınını sever gibi sever onları halk (...)

Saat beş- Corderie

Uluslararası Emekçiler Birliği'nin (Enternasyonal) Corderie Alanın'daki toplantı salonundayız. Dört saat süren bir oturum ve görüş alışverişinden yepyeni bir güç ortaya çıktı: Yirmi İlçe Komitesi.

1793'ün o büyük günlerinde olduğu gibi, çatılmış tüfekler halinde bir araya gelmiş ve özenle seçilmiş yurttaşların özgür birliğidir bu. Her ilçeyi meclisin atadağı dört kişi temsil ediyor. Seçilenlerden biri de, benim. Görevim, yukarı mahallelerden birinin haklarını Belediyeye karşı savunmak.

Bütün kentin üstüne federasyon ağı gerdik. Ve kurduğumuz bu federasyon, bir zamanların Champ de Mars federasyonundan çok farklı. Sefalet ve savaşımda el ele, bütün Paris sokakları adına konuşup davranacak, seksen yoksul evden gelmiş seksen yoksul temsilci."

Komün Yönetimi kurulur ama hükümet, 1789 Devrimi sonrasında

olduğu gibi, yine burjuvaların elindeki güvenlik güçleri uygun ortamda deliklerinden çıkıp halkın, işçinin, Komüncülerin üstüne ateş açıyor. Düşman bir değil, üç: Burjuvaların elindeki hükümet, Paris kapılarına dek dayanmış, Fransa'da asla bir Cumhuriyet, hele de toplumcu bir cumhuriyet görmek istemeyen Alman Ordusu ve Kış.

Jean-Pierre Chabrol'un *Paris Komünü* kitabına yazdığı önsözü okuyalım:

"Parisliler, artık, İmparator'un uyruğu olan eski Parisliler değil; yurttaşlar ve sonuna dek direnmeye kararlı, başkenti zapt etmek isteyen Almanlara karşı savaş hazırlıkları yapıyorlar. Paris'in gerçek halkı onlar, zira zenginler tüymüşler ya da tüyüyorlar. Öncü Alman süvarileri Meaux'yu ve Lagny'yi geçtiler. Başkentin kapılarında birbirlerine zıt ve karşıt iki insan yumağı harıl harıl işleyip içiçe Paris'i örüyor. Güçlüler, "memlükler" başkenti terk ederken mahkumlar dönüyor; İmparatoriçe Belçika'ya kaçıyor, Victor Hugo Belçika'dan Paris'e geliyor.

Fransa en soğuk kışlarından birini yaşıyor. Ve kent, dört aydan beri kuşatma altında. Kentin savunulmasına değgin araçları üreten işlikler'in dışında, atölyeler ve fabrikalar kapalı. İşçi, ailesini, Ulusal Koruyucu (Muhafız) ödeneği olarak verilen 30 kuruş (sous) gündelikle beslemek zorunda. Brebant gibi savaş zengini büyük hainler ve tuzu kurular olanaklardan yararlanıp, keselerini doldururlarken kıyı mahallelerde, yoksul semtlerdeki Parisliler köpekleri ve fareleri yiyor. Seine Nehrinin küçük kolu donmuş. Halk, Notre-Dame eteklerinden kızakla ya da patenle kayarak geçebiliyor. O günlerin Paris'ini Gustave Flourens şöyle anlatır: "Kuşatma sırasında korkunç derecede soğuk bir kış yaşıyorduk. Sabahın saat ikisi. M. Ferry sıcacık yatağında mışıl mışıl uyuyordu. Sokaklar artık aydınlatılmadığı için, karanlıklar arasında, kasap dükkanlarının taş basamaklarına çöküp ısınmak isteyen çocuklar görüyordum. Uyku gözlerinden akıyordu, ama donarak ölmemek için soğuğa karşı savaşmak zorundaydılar...

Saat iki buçukta kadınlar gelip kuyruğa giriyorlardı. Uzun kuyruklar vardı. Umutsuzdular, çok az konuşuyorlar, çok çaba gösteriyorlardı. Bütün bu yoksul insanların üstüne korkunç bir sessizlik çökmüştü. İşe yarar giysilerini üç-beş kuruş borç karşılığı yardım sandığına rehin vermek zorunda kaldıkları için, eski-püskü ve yırtıktı giysileri.

Gün doğmak üzereydi, hazin, donuk ve soğuk yeni bir kış günü. Saat sekiz, dükkan açılıyor. Üç saatten beri kuyrukta bekleyen insanlar teker teker girmeye başlıyor. Aldıkları ne? 300 gram ekmek.

Ünlü "Ferry ekmeği", resmi tanımlamaya göre buğday, pirinç ve kepekten oluşuyor. Ama Profesör Sheppard'a göre ise talaş, çamur ve patates kabuğu tadında. Diğerleri de bu ekmeklerin ırmaklara atılmış eski hasır şapkalardan yapıldığını ileri sürüyordu. Buz tutmuş kentin zifiri karanlıklarında nasıl geçecekti zaman? Victor Hugo bir çözüm bulmuştu. Artık sofra zevki denen bir şey kalmadığı için en iyisi yataktan hiç çıkmamaktı. Goncourt bir akşam evine gider. Yaşlı "tanrı" soğuk bir odada aç, boynunda beyaz bir boyun atkısı, kırmızı bir battaniyeye sarınmış, çevresindeki oyuncu kızlara Ay'dan söz ediyor.

Aydınlar kulüplerde toplanıyor. Bir hayli kulüp var: Folies-Bergère, Cour des Miracles, Reine-Blanche, Collège de France, Mille et un Jeux, Pré-aux clercs, Grand-Pavillon, Club Démocratique, Batignolles, Favie Montagnard'lar Kulübü, Devrim Klübü, Cumhuriyet Kulübü, Marseillaise Kulübü. Montmartre'dan Enfer'e, Charonne'dan Quartier Latin'e dek her yan kulüplerle doluydu. Blanqui'ciler, Jakobenler, Proudhon'cular, Enternasyonalciler, Marat'çılar, Ütopyacılar... Hepsi de seslerini duyurmak, davalarını yaymak istiyorlar. Her akşam bu kulüplerden Paris sokaklarına, köşe başlarına coşkulu sözler taşıyor. Kulak verelim.

19 Kasım. Kırmızılar Kulübünün Favie Salonu:

"Şimşeklerinden, yıldırımlarından korkmuyor, Tanrı'dan; papazların sefil Tanrısı'ndan nefret ediyorum ve onu hançerlemek için, Titanlar gibi gökyüzüne tırmanmak isterdim."

23 Kasım, Favie Salonu: "Ödlek yüreklerimizi cesaretlendirmek için '93'ün devrimcileri gerek bize. Marat'lar, Danton'lar, Robespierre'ler gerek bize. (Doğru! Doğru!-Yaşa!) Ama biz onlardan söz ettiğimizde ne diyor gericiler? Amacımız yeniden giyotinleri işletip başları uçurmakmış! (Protestolar ve "Kahrolsunlar!" sesleri) Büyük devrimin tarihini okumayan cahilleri böyle ürkütüp köylüleri bize karşı kışkırtıyorlar. Dünyanın gözlerinin üstümüzde olduğunu unutmayalım. Avrupa'yı Belleville kurtaracak. Ancak, '93'ün yürekli devrimcisi gerek Belleville'e. O insan da var. Blanqui; çelik gibi sağlam eğilip bükülmez Blanqui, zorbaların korkulu rüyası Blanqui. (Çifte al-

kışlar) Sakalı ağarmış bir eski tüfekçi fırlayıp kürsüye geliyor: -Dün birileri Blanqui'yi suçlamaya kalktı. Neymiş? Bütün yaşamını fesat çıkarmak, komplolar düzenlemekle geçirmiş! Aslında yaptıkları övünülecek şeyler değil mi? Yirmi altı yıldan beri benim de ömrüm fesat çıkarmak ve komplo düzenlemekle geçti. Bundan böyle de aynı şeyleri yapacağım. (Alkışlar, 'çok doğru' sesleri. Biri nedenini sorar.) Açıklayayım. Halkın isteklerini hiçbir hükümet yerine getirmedi. Halkın haklarını koparmak için elbette onlara karşı komplolar düzenlemek gerekir."

Mideleri boş, yürekleri coşkuyla dolu. Açlar, hepsi de açlar, ama yürekleri ve başları alev alev, gökyüzüne tırmanmak istiyorlar. Onlardan söz ederken bugün de ayağa kalkıyoruz. Komün devrimcilerini kıçınız sandalye üstünde yadedemezsiniz.

20 Aralık, Reine-Blanche Kulübü: "Élysée-Montmartre'dan gelen son konuşmacı Komün bayrağının kırmızı olmasının kararlaştırıldığını bildiriyor. Salonda değişik görüşte insanlar var. Bazıları buna karşı çıkıyor. Konuşmacı kırmızı rengi övüyor: –Kırmızı; ateşin, güneşin, doğanın ve uygarlığın rengi. Eski çağların dinlerinde kırmızı kutsaldır (Mırıltılar, hayret edenler). İran'da Zerdüştler kırmızıya taparlar. Doğu dillerinin etimolojilerini araştırırsanız kırmızı sözcüğünün hem kırmızı, hem de güzel anlamına geldiğini görürsünüz. Slav dillerinde de krassne, yani kırmızı, güzel'in eşanlamlısıdır. "Konuşması devam eder ve insanlara ateş yakma sanatını öğreten Promethe efsanesini anlatır. İnsanlığın hayvansal evreden toplumsal evreye ancak böyle geçtiğini söyler. Görülüyor ki ateşin rengi olan kırmızı uygarlığın rengidir, der."

Bu işçiler, ustabaşısı, ustası, sıradanıyla, özgür düşünceli, özgürlüğe açık insanlardı. Bir ellerinde aygıtları, öteki ellerinde ansiklopedi, özgürlükleri uğruna her zaman sokaklara dökülüp savaşmaya hazırdılar. İnsan'a ve Bilim'e inanıyorlardı. Bu insanlar için şiir, ak kağıt üstüne kara kalemle yazılmış, uzunlu, kısalı, uyaklı, uyaksız dizeler yığını değildi. Şiir günlük sözlerinin, günlük yaşamlarının içine sızmıştı. Bir yaşam biçimiydi, nesneleri olduklarından başka türlü görme ve kavrama biçimiydi. Şiir kişinin kendinden geçişi ve başkaldırıydı.[1]"

---

(1) Les Poètes de la Commune, Maurice Choury, Seghers Yayınları.

Evet, başkentte büyük bir besin kıtlığı ve amansız bir soğuk var. Ama burjuvalar yine eskisi gibi rahat bir yaşam sürüyor ve bu durum, dilden dile yoksullar ve işçiler arasında yayılıyor. Üst üste uğradığı bozgunlar sonucu ordu, kendine güvenini yitirmiş. Paris'te tedirginlik ve kuşku saltanat sürüyor. Burjuvaların elinde olan *Ulusal Savunma Hükümeti*'nin Paris kapılarındaki Alman ordusuyla savaşmaya, direnmeye niyeti yok. Hatta, yönetimin işçiler, sosyalistler, yani Paris Komünü'nün eline geçmemesi için Almanya'yla, düşmanla işbirliği yapmaya hazır. Nitekim, Blanqui, Ulusal Savunma Hükümeti'ne tehlikeyle birlikte çareyi de gösteriyor, nasıl bir siyasal ve askeri strateji izlenmesi gerektiğini de söylüyor. Ama Ferry'lerin, Gambetta'ların Pelletan'ların beyninde yüzlerce iblis cirit atıyor. Peki halkçı önderlerin hepsi gerçekten aklı başında kişiler mi? Her devrim kendi öznel ve nesnel koşulları içinde gerçekleşir. Oysa, örneğin Millière ve onun gibi düşünenler, Paris'in dışına "Silahlı Halk Güçleri" adına temsilciler gönderilmesini istiyor, tıpkı 1789 Devrimi'nden sonra olduğu gibi. Önderleri Paris dışına yollamak, ayaklanan bu halkı öncülerden yoksun bırakmak değil mi?

Olayların akışına devam edelim.

Fransız ulusunun üstünde kara bulutlar dolaşıyor. Aydınların kimi umutsuz, kimi hâlâ direniyor. İşçiler tam bir Marksist bilince sahip olmasalar da sömürü düzenine son vermek istiyorlar. Genç öğrenciler, sakalları ağarmaya yüz tutmuş 1848 Ayaklanması'nın eski tüfekçileriyle omuz omuza. Prudoncular, Bakuninci anarşistler, sayıları oldukça kabarık, Polonyalı ve İtalyan azınlığın beslediği coşkulu bir enternasyonalizm...

Almanlar, Alsace ve Lorraine'i kendi topraklarına kattıktan sonra Metz'i de de işgal edip Paris kapılarına dayanır, Paris'i bombalarlar.

2-4 Kasım 1870'te burjuvazinin gözdesi, milletvekili ve kabine üyesi Thiers, Bismarck ile bir barış görüşmesi, yapar; görüşme başarısızlıkla sonuçlanır. Gambetta Hükümeti Bordeaux'ya çekilir. *19 Ocak'ta.(1871)* General Jules Trochu, Paris Valiliği'ne ve Hükümet Başkanlığı'na getirilir. Telaş ve umutsuzluk içinde olan halka söz verir: "Paris valisi asla teslim olmayacak." Oysa teslim planını çoktan hazırlamıştır bile. *22 Ocak*'ta Parisliler bir ayaklanma girişiminde bulunur, başaramazlar. Burjuvaların eline aradıkları olanak geçmiş-

tir, işçi kulüpleri kapatılır, ilerici gazetelerin yayını yasaklanır, tutuklamalar başlar. *28 Ocak 1871:* Almanya ile Fransa arasında ateşkes anlaşması. Bu anlaşmaya göre Paris ordusu savaş tutsağı sayılıp silahsızlandırılarak Paris'te kalacak. Resmi ordunun yanı sıra bir de daha çok gönüllülerden oluşan *Ulusal Koruyucular Birliği* var. Ulusal Koruyucular silahlarını teslim etmeyip toplara da el koydular.

8 Şubat 1871'de genel seçim yapılır. Meclis'e çoğunlukla burjuva cumhuriyetçiler ve bazı kralcılar girer. Sandıklardan 6 barış yanlısının, 37 Gambettacının, Rochefort'un ve Marseyyezci arkadaşlarının, Gambon, Delecluze, Millière gibi devrimci demokratların, Victor Hugo, Garibaldi ve Louis Blanc gibi ünlülerin adları çıkar. Kısaca, halk, oyunu cumhuriyet ve savaş için kullanır. Seçilenler arasındaki Adolphe Thiers, karanlık bir formülle *Fransız Cumhuriyeti Yürütme Gücü Başkanlığı*'na getirilir. Komün Devrimi'nin bastırılmasında en büyük rolü oynadığı için Thiers'i, Marx'ın kaleminden, daha yakın tanıyalım: "Thiers, bu biçimsiz bücür, yarım yüzyıla yakın bir süreden beri Fransız burjuvazisini büyüledi, çünkü Fransız burjuvazisinin, öz, kendi öz sınıf bozulmuşluğunun en gelişmiş entelektüel dışavurumuydu. Devlet adamı olmadan önce, tarihçi olarak yalan söylemedeki ustalığını kanıtlamış bulunuyordu (...) 1830'dan önce cumhuriyetçilerin müttefiki olmasına rağmen, koruyucusu Laffitte'e ihanet ederek, Louis Philippe döneminde ustaca hükümete yaklaştı. Din adamlarına karşı, St.-Germain-L'Auxerrois Kilisesi ile Başpiskoposluğun yağma edildiği karışıklıkları kışkırtarak ve düşes de Berry'nin önce espiyon-bakanı, sonra da ebe-gardiyanı olarak, kralın gözüne girdi. Cumhuriyetçilerin Transnonain sokağındaki katliamı ve ardından basın ve dernek kurma hakkına karşı çıkarılan iğrenç Eylül Yasaları onun eseriydi. Mart 1840'ta, hükümet başkanı olarak suyun üstüne yeniden çıktığı zaman, Paris istihkamları planı ile Fransa'yı şaşırttı. Bu planı, Paris'in özgürlüğüne karşı kalleşçe bir plan olarak eleştiren cumhuriyetçileri, Milletvekilleri Meclisi kürsüsünden suçladı. (...) Ocak 1848'de İtalya Kralı, Palermo'yu bombaladığı zaman, o sırada uzun süredir hükümet dışı bulunan Thiers, Milletvekilleri Meclisi'nde yeniden ortaya çıkarak şöyle demişti:

'Baylar, Palermo'da olup bitenleri biliyorsunuz; kırk sekiz saat boyunca büyük bir kentin bombalandığını öğrenince hepiniz (parlamen-

ter olarak konuşmak gerekirse) dehşetten titrediniz. Kim tarafından bombalandı? Savaş haklarını kullanan yabancı bir düşman tarafından mı? Hayır baylar, kendisi istiyordu. Evet, kendi haklarını istemiş olduğu için, Palermo kırk sekiz saat bombalandı! Avrupalılar bunu bilir (...)'

On sekiz ay sonra aynı Thiers, Roma'nın bir Fransız ordusu tarafından bombalanmasının en yaman savunucuları arasında idi. (...)

Şubat Devrimi'nden birkaç gün önce, Guizot'nun kendisini iktidardan ve nimetlerinden mahrum etmesine ve uzaktaki uzun sürgünden ötürü öfkelenen ve yakın bir halk ayaklanmasının kokusunu alan Thiers, ona Mirabeau-mouche (Sinek-Mirabeau) takma adını kazandıran o sözde kahramanca üslup ile, Milletvekilleri Meclis'inde şöyle diyordu: *'Ben sadece Fransa'da değil, bütün Avrupa'da da devrim partisindenim. Dilerim ki devrim hükmeti ılımlıların elinde kalsın; ama eğer hükümet ateşli kimselerin, hatta radikallerin bile eline geçse, ben gene de davanı bırakmayacağım. Her zaman devrim partisinden olacağım.'*

26 Şubat 1871: Versailles'da Thiers, Bismarck ile barışın önkoşullarını içeren bir hazırlık anlaşması imzalar: Almanlar Paris'e girecek ve Batı yakasını işgal edecek, buna karşın Belfort, Fransa'da kalacak. *1 Mart:* Almanlar Paris'e girer. İşçiler gece kentin ışıklarını keser. Ölüm sessizliğiyle karşılaşan Prusyalılar 2 Mart'ta başkenti terk etmek zorunda kalırlar.

FEDERELER VE KOMÜN

3 Mart 1871: Paris Ulusal Koruyucular'ı, federasyonlar şeklinde örgütlenir ve "federe"ler adını alır. Paris'te ilericilerin ve devrimci işçilerin egemen durumda olduğunu gören Thiers, Meclis'i *10 Mart*'ta Versailles'a taşır. Demokrat gazeteler, düzenli birliklerin komutanı Vinoy tarafından *11 Mart*'ta süresiz kapatılır. Tutuklanmış olan Flourens, Blanqui ve Levraud ölüm cezasına, yazar ve şair Jules Valles altı ay hapis cezasına çarptırılır. Tiridon, Victor Hugo, A. Ranc ve Delescluze gibi demokrat milletvekilleri Meclis'i terk ederler.

Paris'te artık Meclis'in ve Hükümet'in sözü geçmiyor. İlerici Ulusal Koruyucular ve Merkez Komitesi egemen. Thiers, Ulusal Koruyucular Birliği'ne karşı halkı kışkırtmak için, çeşitli bildiriler yayınlar.

18 Mart 1871: Parisliler ayaklanır. Thiers yönetiminde, merkezi Versailles olan Meclis'in Hükümeti; orduyu, askeri ayaklananların üstüne gönderir. Ancak asker halka silah çekmez. O zamanlarda bestelenen bu anonim halk türküsü işte o olayı dile getirir:

"Şeref sana, şan sana yiğit Fransız eri
Ölürsün savaşlarda tam bir Galyalı gibi
Ama Paris kurtuluş çığlıkları atarak
Sonunda doğrulup da hakkını arayınca,
Kiralık katillerin uymayıp buyruğuna,
Halkına sevgi dolu ellerini uzatır,
Yüreğinle birlikte silahını verirsin,
Gerçek Fransız asla katil olamaz dersin".

Ayaklanan devrimciler, askeri üstlerine salan General Lecomte'u ve General Clément Thomas'yı ele geçirip kurşuna dizerler. O sırada Paris'te bulunan Thiers, Versailles'a kaçar. *19 Mart* akşamı, sokaklara asılan bildirilerde Merkez Komitesi, amacını şöyle açıklar: İhanet eden hükümeti görevden uzaklaştırmak. Bucaklarıyla birlikte Paris seçimlerini hazırlamak. Bu arada Merkez Komitesi bütün bakanlık hizmetlerine el koyar ve bu hizmetleri kendi yönetimindeki komitelere verir.

26 Mart'ta yapılacak belediye seçimleri dolayısıyla Merkez Komitesi, emekçilere, amaçlarını açıklayan şu bildiriyi yayınlar:

"Fransa'yı şimdiye dek yönetenler ülkemizi ve bizleri yıkıma ve onursuzluğa sürüklediler. Otorite, can ve iş güvenliğini sağlamaktan yoksundur. Ülke genel bir çöküntü içinde. Emeği yeni baştan örgütleyerek, özgürlük, eşitlik ve dayanışmaya dayanan yeni temeller üstünde yeni bir düzen kurmalıyız. Komün Devrimi, bu ilkeleri koyarak gelecekte çıkar çatışmaları doğurabilecek nedenleri önceden ortadan kaldırıyor.

Biz, emekçilerin boyunduruktan kurtulmasını istedik. Bunun tek garantisi de bucak temsil kurullarıdır. Her yurttaş, hakkını en iyi ancak bu sistemde savunur. Her yurttaş, temsilcilerin eylemlerini en etkili bir biçimde ancak bu sistemde denetler. Toplumsal reformlar, sırasıyla ancak bu şekilde gerçekleşebilir.

Her bucağın özerk oluşu, toplumsal isterlerin saldırgan bir karaktere bürünmesini önler ve cumhuriyet ilkelerini en yüce anlamıyla dile getirir.

Emekçiler! İstediklerimiz nedir? Kredinin, ticaretin, derneklerin emekçiye emeğinin tam karşılığını verecek biçimde örgütlenmesini istedik. Herkes için, parasız, laik ve tam eğitim istedik. Toplantı ve dernek kurma hakkını, yurttaşın ve basının özgürlüğünü istedik. Polisin, güvenlik güçlerinin, silahlı kuvvetlerin, sağlık hizmetlerinin belediyecilik açısından düzenlenmesini istedik. Paris halkı uyandı, dadısının yönettiği bir çocuk olmak istemiyor artık. Kendi kendimizin efendisi olmak hakkımızdır. 26 Mart Pazar günü yapılacak seçimde Paris halkının, oylarını Komün için kullanması bir onur borcudur."

Versailles'da üçüncü bir erk daha ortaya çıkar: *Ulusal Meclis.* Bu Meclis'te, Thiers, Paris'i yönetmeye kalkanların şiddetle cezalandırılmasını önerir, J. Favre hareketin yöneticilerini "kanlı emeller peşindeki ipten, kazıktan kurtulmuş bir avuç cani" olarak suçlar. İleride Versaylılar diye anılacak olan bu gerici burjuvalara yanıt olarak, Paris'te, Merkez Komitesi'nin çıkardığı Resmi Gazete'den şu ses yükselir: *"Yurdun ve tüm umutların yıkılmak üzere olduğu şu günlerde ülkenin geleceğini kurtarmak ve erke el koymak, proletaryanın vaz geçilmez hakkı ve ödevidir."*

26 Mart seçimini komüncüler kazanır. Ertesi gün Komüncüler halk şenliği havası içinde, top atışları eşliğinde Belediye Sarayı'na yerleşir. Ranvier, Komün yönetimini ilan eder, bunu çeşitli söylevler, marşlar, La Marseillaise, halk türküleri ve Brunel'in yönettiği geçit töreni izler... Ne var ki, havada kara bulutlar dolaşıyor. Komün yöneticileri özden, atılgan, duygusal ve ateşliler. Ama türdeş olmaktan uzak, çeşitli akımların ürünleri bir araya gelmiş. İçlerinde Meline, Desmaresi, Nazi, Guopil, Loiseau-Pinson gibi bir düzine burjuva bile var. Merkez Komitesi'ndeki Ranvier ve Billioray şiddet yanlısı. Jourde ve Eudes ciddi. Sakat olduğu için ata binemeyen Bergeret sözde savaşçı. Polonya kökenli Babick yarı kaçık. R. Rigault, Th. Ferre ateşli bir yapıya sahip ve hep en önde görünmek istiyor. İşçi Chardon su katılmadık bir Blanqui'ci. Avukat Petot, Tiridon. Gazeteciler. Arthar Arnauld, Delescluze, Vermorel, Gustave ve Flourens gibi aşırı idealist-

ler. Filyat gibi çekirdekten siyasacılar. Yaşlı Demay, avukat Leo Melliet, Amoureux, Martelet, Rastoul Regore, öğretmen Urbain ve Allix, İmparatorluk sonunun ve kuşatma zamanının kızıl kulüplerinden gelme. Varlin, Theisz, Macar kökenli Frankel, Pindy, Assi, Lefrançais, B. Malon, Chalin, Avrial, Adolphe Clemence, Eugène Girardin, Langevin, Eduard Vaillant, yürekli, sapına dek namuslu ve Enternasyonal üyeleri. Enternasyonalciler toplam yirmi beş kişi, on üçü proleter, diğerleri müstahdem, sayman, doktor, öğretmen, yazar vb. İki tane de yüz karası sızmış: İmparatorluk polislerinden Emile Clément ve geçmişi hileli iflaslarla dolu, Blanchet de denilen Pourille. Meclis'te ressam. G. Courbet, yazar Jules Vallès, şair J. B. Clément, öykücü Pascal Grousset gibi sanatçılar da var.

KOMİSYONLAR

Eski bakanlıkların görevlerini Komün'de, komisyonlar yapıyor. Çeşitli komisyonlar var: Yürütme Komisyonu, Askeri Komisyon, İaşe Komisyonu, Maliye Komisyonu, Adalet Komisyonu, Genel Güvenlik Komisyonu, Çalışma Komisyonu, Sanayi ve Ticaret Komisyonu, Kamu Hizmetleri Komisyonu, Öğretim Komisyonu, Savaş Komisyonu, Posta Komisyonu gibi.

Jules Vallès'nin *"Asi"* adlı kitabından Komün yöneticilerini tanıyalım:

"Öteki arkadaşlar nerede? Önemli görevlere kimler getirildi?

Tanınmış tek kimse yok. –Merkez Komitesi'nden alınmış şu ya da bu kişiler. Savaşın dağdağası, keşmekeşi içinde yönetici aramaya zaman mı var! Burjuva bayrağının dalgalandığı yere proleter bayrağının çekilmesi yetiyor! İlk gelen sahipleniyor davayı.

Soruyorum:

– İçişleri Bakanı kim?

Şeflerden biri yanıtlıyor:

– Hiçbir şey bildiğim yok, gidip bir bakın, koltuk boşsa oturun.

– Beavau Alanında mı bakanlık?

– Pek emin değilim, ama 4 Eylül'de yeni cumhuriyet adına birilerini tutuklamak gerekmişti, Laurier'yle görüşmek için oraya gitmiştim.

İçişleri Bakanlığı'ndayım. Makamda bir makina ustası var. Ciddi bir delikanlı, kendisini Belleville tepelerindeki savaş günlerinden tanırım, 31 Ekim'de, ben Villette Belediye Başkanı'yken o da yardımcılığımı yapmıştı. Yakıp yıkıcı, ama bir yandan da devrimci amaçlar güden buyruklar imzalıyor. Asıl korkunç savaşı ise dilbilgisine açmış. Sessiz harfler gereksiz yere yineleniyor, çoğul ekleri ortadan kalkmış, geçmiş, şimdiki zaman birbirine karışmış.

Beni görünce sarılıp kucaklıyor:

– Çok şükür ki Vaillant gelip beni bu dertten kurtaracak. Bakan olmak ne zormuş!.. Bir yerlerde bakan oldun mu?

– Ben mi? Hayır, henüz bulaşmadım o belaya.

Tam çıkacağım sırada, dış kapıda Richebourg'la karşılaştım. *Le Figaro* gazetesinden. Basın özgürlüğü için gelmiş, benden de yardım istedi. Gazeteciyim. Neler zırvalarsa zırvalasın, beni işimden atıp özgür bırakan bu gazetenin de, başka gazetelerin de özgürlüğünden yanayım. Yardım etmek istiyorum. Makine ustası, sözlerimi duyunca, şaşkın, ayağa kalkıp hayretle yanıtlıyor.

– Ne? *Le Figaro* özgür mü olsun? Sosyalistleri ve cumhuriyetçileri en yalnız, en savunmasız zamanlarında yerden yere vuran bu gazete değil miydi? Hep alçaklar ve hainlerden yana oldu, devrimcilerin tutuklanmasına, ezilmesine alkış tuttu.

Figarocu korkudan tüydü. Ben yine kendi görüşümü, tuttuğu yol ne olursa olsun her gazetenin basın özgürlüğüne sahip olması gerektiğini savundum. Makine ustasını fikrinden caydıramadım. Son sözünü söyledi:

– Sus dostum, bak federelerin kulağı kirişte, senden de şüpheye düşmeye başlarlar. Tut ki biz onları özgür bıraktık ve devrime çullandılar. Ya bir çavuş, yanına bir manga alıp gazetelerini basar, hepsini kurşuna dizerse? Bunu mu istiyorsun?

Konuyu değiştirdim:

– Eğitim Bakanı kim?

– Bizim koca Roiller.

Roiller, kunduracı ve devrimci: Yazım kurallarında meslektaşı İçişleri Bakanı'ndan daha güçlü değil. Ama tarih ve toplumsal ekonomi konusunda hiçbir diplomalı yarışamaz onunla. Bir özelliği daha

var, konuşurken, karşıdevrimcileri yer gibi, heceleri de yalayıp yutuyor, her sözcüğü iki heceye indiriyor:

– İki şey çok önemli, biri başkentin çıkarı, diğeri ise özerklik. Sen okumuş adamsın, bilirsin, okumuşlar kökeninin Yunanca olduğunu söylüyor, nereden geldiğini biliyorlar ama nereye götürülmesi gerektiğinden habersizler.

Susup kadehini yudumluyor. Sakalını sildikten sonra soruyor bana:

– Söyle bakalım, özerkliğin bizim için ne anlama geldiğini açıkla!

Susuyorum. Sorusunu kendisi yanıtlıyor:

– Ne türden olursa olsun, bütün özerkliklerden yanayım, mahallelerin özerkliği, sokakların özerkliği, evlerin özerkliği!

Gülerek tamamlıyorum:

– Ve meyhanelerin özerkliği.

Merak ettiğim için az sonra sordum:

– Bu görevi kim size verdi dostum?

– Kim mi verdi? Ne sanıyorsunuz beni arkadaş, şundan bundan buyruk alacak adam mıyım? Teslim edeceğim ayakkabılar vardı, bunun için geldim bu mahalleye. Tam geçerken kapıda bakanlık levhasını gördüm. Kendi kendime "şu bakanlıklar da nasıl yerlermiş?" deyip meraktan yukarı çıktım. Koltuk boştu, oturdum ve hâlâ da burdayım. İşte hepsi bu. Evimde neysem yine oyum. Acıkınca bir şeyler yiyor, bir de kağıtları imzalıyoruz. Midem kazınıyor, iki lokma atıştıralım.

Ağzımız işlerken konuşmayı sürdürüyoruz. Soruyorum:

– Bu işin altından kalkabilecek miyiz? Devrim başarıya ulaşacak mı, ne dersiniz?

-Bunun ne önemi var. Biz devrim yaptık ve devrimin içindeyiz... Sonuç ne olursa olsun! Yapmak istediklerimizi yapamasak da neler yapmak istediğimizi gösterecek zamana gereksinimimiz var.

Alaycı bir sesle ekliyor:

-Burada iş olsun diye oturduğumuzu mu sanıyorsunuz arkadaş. Bir şeyler yapmaya çalıştık dostum.

Cebinden kirli, kiriş kokan bir kağıt çıkarıp önüme koydu:

-Şunları lütfen okur musunuz, yazım yanlışlarını boşverin, özüne bakın ve fikrinizi söyleyin bana.

Fikrim mi? Bu özerk, hangi alanda olursa olsun özerkliği savunan adam, eskimiş kitaplar arasında sararıp kaybolan, kütüphanelerde zenginliğin yasasını, sefaletin mantığını arayan solgun tenli bilginlerden çok daha açık, çok daha yüksek bir zekaya sahipti. Onlardan da, benden de daha çok şeyler biliyordu. Bana verdiği buruşuk ve kirli sayfalarda akademilerin yükseköğrenim komisyonlarını, yobaz öğrenimi yerle bir eden öneriler vardı.

Kağıtları okurken o da gözleriyle izliyordu beni.

-On beş yaşından itibaren bütün çocuklara bir bardak şarap içme hakkının tanınmasına değğin satırları da okudunuz mu? Bu da nereden çıktı diyeceksiniz. Söyleyeyim. Eğer bugün bazı fikirler ileri sürebiliyor ve bunları kağıt üstüne soğan başları gibi düzenli düzensiz ve yarım yamalak dökebiliyorsam bunu üç beş kuruş kazanıp gönül rahatlığıyla birkaç bardak şarap, birkaç fincan kahve içebilmeme borçluyum. Burjuvalar her türlü ahlaksızlığa gırtlaklarına dek gömüldükleri halde, yoksullar için erdem kuralları koyup onlara içkiyi yasaklamak istiyorlar. Neden? Şarabın verdiği güçle kafalarının ve kaslarının daha iyi çalışmasından korkuyorlar. Sakın yanlış anlamayınız delikanlı, üstünde durduğum; şarap, içki falan değil, burjuvazinin daha ergenlik çağından itibaren işçileri, yoksulları, dar gelirlileri tutsak eden, kendi buyrukları altına alan sözde aktöre ve erdem yasalarının tümüyle ortadan kaldırılması... Evet bütün bunları şarabın ateşiyle terlerken yazdım.

Yanından ayrıldım ve yolda sürekli düşünüp durdum. Bu büyük devrimciler ne kadar sade insanlar. Örneğin şu Ranvier, aslında çoğu zaman içki içmez, şarapçı arkadaşlarına şerbetle eşlik eder. Bir zamanlar kendisine ait bir ayakkabı mağazası vardı, iflas etti. Ama bundan hiç söz etmez, hatta bir utanç sayar. Ona sosyalizmi, toplumculuğu, halk sevgisini öğreten karısının ölümünden sonra altı çocuğuyla çaresiz kaldı. Yemiyor, onları yediriyor. Bu yüzden benzi sapsarı. Kurşuna dizildikten sonra duvar dibinde uzanmış, ya da kesilip giyotin sepetine düşmüş kansız bir baş taşıyor. Saçları zindan kaçkını bir suçlunun saçları, karmakarışık, dudakları beyaz, köşelerinde can çekişenlerin acılı kıvrımları."

Jules Vallès'nin anılarından öğreniyoruz. Komün İç Savaşı'nda, Komün Devrimi'nde, bütün devrimlerde olduğu gibi, her şey, bu arada yöneticiler de ilk günlerde sık sık değişebiliyor. Daha sonra yöneticiler belirleniyor ya da kendilerini dayatıyorlar. Fransız tarihine ve arşivine geçen kayıtlardan, Komisyon başkanları, yani bakanları ve Komün Devrimi'ndeki diğer etken organları görelim:

Genel Güvenlik Komisyonu: R. Rigault'nun yönetiminde. Rigault aşırı ve acımasız. Komün düşmanlarını, kanıt olsun olmasın kitle halinde tutuklamaktan yana. Zira Paris, Versailles hafiyeleriyle dolu. Rigault'nun taşkın girişimlerini Adalet Komisyonu'nun başındaki Protot dizginlemeye çalışır: Merkez Komitesi ve Genel Güvenlik Komisyonu'nca tutuklananların ilk sorguları hemen yapılmalı, kanıtsız yakalanan ve tutuklananların kimlikleri Adalet Delegesi'ne bildirilmeli. Tutuklama nedenleri cezaevi kütüğüne kaydedilmeli vb. buyruğunu verir.

Adalet Komisyonu: Protot yönetiminde. Kent ayaklanmış ama bu kargaşada yine de sulh, sorgu, hukuk ve ticaret mahkemeleri tıkır tıkır çalışıyor. Komisyon, yaşları kızlarda on altı, erkeklerde on sekizin altında olmamak koşuluyla, özgür evlilik kurumunun getirilmesini önerir, ancak bu konuda bir kararname çıkmaz.

Öğretim Komisyonu: E. Vaillant yönetiminde. Övgüye değer bir eğitim politikası izler. Okullardan dinsel eğitimi kaldırır. Meslek okullarının açılmasını kararlaştırır. Tıp öğrenimini yeniden düzenler. Sanat çalışmasına devletin karışmasını ortadan kaldıran önlemler alır.

İaşe Komisyonu: Başında delege Viard var. Komisyon, Paris'in besin gereksinimini karşılamak, fiyatları düşürmek için büyük çaba gösterir. Et ve ekmek fiyatlarını dondurur. Fırıncılara ucuz tuz sağlamak için toptan tuz alır. Toptan satışlar, pazarlar, hal'ler, çarşılar sürekli denetlenir. Kasapların et satışları sağlık ve fiyat yönünden bir düzene bağlanır.

Maliye Komisyonu: Jourde yönetiminde. Para basımından ise nasyonalci Camelinat sorumlu. Hazine, üstlerinde 1848 Cumhuriyeti'nin resimleri bulunan paralar basar.

Savaş Komisyonu: Başkent bir ayaklanmayı yaşadığı için en büyük gideri yapar, Komün'ün topladığı 42 milyon frank gelirin 33 milyonunu Savaş Komisyonu harcar.

Posta Komisyonu: Başına getirilen Enternasyonalci Theisz çok sınırlı görevliler kadrosu ve stokuyla hizmetleri yürütmeye çalışır. Dış dünya ile ilişkiler ise, küçük işletmelere bağlı haberciler kanalıyla yürütülür.

DİĞER YETKİLİ ORGANLAR

Ulusal Esenlik Komitesi: En büyük otorite ve Komün'ün genel yönetiminin tek sorumlusu. Zaman zaman karşısında *Enternasyonal*'i ve *Ulusal Koruyucular Merkez Komitesi*'ni buluyor.

Enternasyonal: Denge öğesi. Amacı, emekçilerin haklarını korumak ve bu konuda yasalar çıkmasını sağlamak.

Ulusal Koruyucular Merkez Komitesi: 18 Mart utkusunun kazanılmasında ve verdiği doğru öğütlerle, Komün yönetiminde büyük rol oynayan bir örgüt. Babanın, annenin çocuğunu gözetmesi gibi, Devrimi yakından izleyip gözetiyor.

KOMÜNDE EMEKÇİLER

1871 Parisi'nde 62.500'ü kadın, toplam 114.000 emekçi var. Bu emekçiler, 4 Eylül Cumhuriyet Devrimi'ni yaptı. Almanlar'ın Paris kuşatması sırasında hükümeti devirmek için iki girişimde bulundular. Millet Meclisi'nin seçiminde yürütülen siyasal kampanyalara katıldılar. 18 Mart ayaklanmasında Ulusal Koruyucular Merkez Komitesi'ni izlediler.

Komün Devrimi, proletarya düzenine doğru kayan, toplumcu yanı ağır basan bir halk hareketinin ürünü. İşçi sorunlarını büyük bir ciddiyetle ele alıyor ve sosyal adaletçi, eşitlikçi bir anlayışla çözümlüyor.

Komün'de çeşitli işçi örgütleri, işçi kulüpleri ve toplulukları var. Bazılarının adlarını verelim. Saint-Ambroise Proleterleri Kulübü. Organı: *Proleter.* Sendika Odaları, İşçi Dernekleri, Organı, *Geleceğin İşçisi*. Saint-Nicolas-des Chalps Kulübü: Organı, *Komün Bülteni*, *Batignolles Devrimcisi.* Enternasyonal'in Bercy ve Issy Şubesi. Organı, *Siyasal ve Toplumsal Devrim.* Diğer Örgütler: Enternasyonal'in ilçe

komiteleri (20 tane), İşçi Birlikleri Federal Odası. Vaugirard Komitesi.

Bu örgütlerin toplantılarda aldıkları kararlara, toplantı sonrası yayınladıkları bildirilere bakalım. Enternasyonal'in, Yirmi İlçe Komitesi'nin İşçi Birlikleri Federal Odası ile ortaklaşa toplantılarında alınan karar: *"Emekçilerin siyasa alanına çıkışını sağlamak, hükümet oligarşisini ve sanayi derebeyliğini yıkmak."* Görüldüğü gibi, "burjuva" terimine rastlamıyoruz. Ama Vaugirard Komitesi gibi bazı topluluklar burjuvaziye saldırır ve bir işçi hükümeti taslağı çizerler:

"Vaugirard Komitesi'nin tüm üyeleri devrimci sosyalist bir parti olduklarının bilincinde, burjuvazinin ayrıcalıklarının ortadan kaldırılmasını, yönetici kast durumunun son bulmasını ve emekçilerin siyasa alanına çıkarak toplum yaşamında ağırlığını duyurmasını, tek sözcükle, toplumsal eşitliği gerekli görür, olanaklarını kullanarak böyle bir düzenin kurulması için çalışır.

Toplumcu anayasanın dayandığı tek temel, emek ve emeğin yarattığı değerin tek sahibi emekçidir."

Aynı komite, 13 Nisan toplatısından sonra da Komün'e şöyle seslenir:

"Komün 18 Mart Devrimi'nin bir sonucu olarak ortaya çıkan bir yönetimdir. 'Eşitlik' boş bir sözcük olmaktan çıkmalı ve yiğitçe yürütülen savaşım, ekonomik kurtuluşu gerçekleştirmeli, son papaz ve son kralcı da etkisiz kalıncaya dek sürdürülmelidir. Kesin sonuç ise ancak emekçileri ücretli durumundan çıkarıp ortaklar durumuna yükselterek sağlanabilir.

Köleliğin son şekli olan insanın insan tarafından sömürülmesi ortadan kalkmalıdır.

Emek, devri olanaksız kolektif anamalcı ve birbirine zincirleme kefilli dernekler yeniden örgütlenmelidir."

Versailles'a karşı savaşın ekonomik koşulları konusunda ve proleterlerin geçimleriyle ilgili sorunlarda bu işçi örgütlerinin Komün'e pek çok yardımı oldu. Örneğin Versailles güçlerinin başkent üstüne yürüyüşü sırasında Neuilly mahallesi boşaltılınca, işçi birlik ve kulüpleri Neuillyliler'in yardımına koştular, onlara yatacak yer ve yiyecek sağladılar. Devrimci birliklerin yiyecek gereksinimini karşılaya-

cak ordu kantinleri kurdular. Fiyatları denetlediler, karaborsayı önlemeye çalıştılar. Belediye hizmetlerine yardımcı oldular. İlkyardım servislerine ilaç ve sağlık malzemeleri buldular. Asker kaçaklarını ve dalgacı subayları ihbar ettiler. Savaşçı ailelerine, yaralı ve dullara, yetim ya da öksüz kalan çocuklara konut ve ucuz kömür sağladılar. Bunların yanı sıra bütün sendika eylemlerini ve gösterilerini de sonuna dek desteklediler.

Komün yönetiminde, özellikle yaralıların bakımında bazı kadınların etkin rol oynadığını görüyoruz. Karl Marx'ın dostu, Rus asıllı Elisabeth Dmitreiff, Kadınlar Birliğini; Elisabeth Dmitreiff gibi Enternasyonal üyesi bir diğer kadın, Nathallie Le Mel, Varlin'le birlikte Ciltçiler Sendikası'nı kurdu.

Kadınlar Birliği kurulduğu gün ilke ve programını şöyle açıklar:

"Fransa'nın üstüne çullanan bu kardeş kanına susamışlık, bu acımasız savaş, hakla güç, emekle sömürü, halkla cellatları arasında süregelen çatışmanın son perdesidir. Düşmanlarımız bugünkü toplumsal düzenin ayrıcalıklı kişileridir. Alınterimizle beslenip yoksulluğumuzla zenginleştiler. Artık yalnızca iş değil, emeğimizin gerçek karşılığını da istiyoruz. Sömürücülere ve efendilere paydos!"

Bu birlik, Enternasyonal ile sıkı bir dayanışma içinde. Nitekim Enternasyonal'de Kadınlar Birliği'nin bildirilerine koşut duyurular yayınlar: *"Dünya işçileri! Her türlü yoksunluklar ve acılar içinde kıvrandınız. Bu acıların son bulmasını istiyorsanız örgütlenin. Düzensizlik, bilgisizlik ve keyfi davranışlar Enternasyonal Emekçiler Derneği sayesinde artık yerini düzene, bilime ve adalete bırakacak."* Görülüyor ki, Komün, yoksul halkı ve emekçileri savunan güçlü bir kamuoyunun baskısı altında. Bu akım, Komün Meclisi'ni Parisliler'in hem maddi gereksinimlerini hem de ideolojik atılımlarını doyurmaya yönelik önlemler almaya zorluyor. Aralarında Frankel B. Malon, Theisz, Assi ve Serrailler gibi nitelikli Enternasyonalcilerin de yer aldığı Çalışma Komisyonu, sorunlara somut çözümler bulmaya çalışır. Örneğin fırınlarda gece işi yasaklanır. Patronlarınca terk edilen atölyelerin yeniden işletmeye açılması ve bu atölyelerin işçilere bırakılması kararlaştırılır. Komün yönetimi ayrıca bir İşçi Kooperatifleri Federasyonu kurulmasını öngörür. Böylece kolektivizme doğru küçük ama

kesin adımlar atılır. 27 Nisan tarihli bir kararname, ücretlerden para cezası alınmasını ve her tür kesintiyi yasaklar. İşçiye emek kredisi verilmesine değgin çalışmalar başlatılır, düzenlemeler yapılır. Ulusal Koruyucular Merkez Komitesi, ev sahiplerinin ve otelcilerin ödeme güçlüğü içindeki kiracı ve müşterilerini çıkarmalarını yasaklar. İmparatorluk döneminde pek çok işçi, Emniyet Sandığı'ndan aldıkları kredilere karşılık olarak eşyalarını rehin etmiş, sonra da kurtaramamıştı. Merkez Komitesi çeşitli kararlarla tutudaki eşyaların para ödenmeksizin geri alınmasını sağlar.

SANATÇI VE EDEBİYATÇILAR

Çiçeği burnunda Komün'ün yıkılmasına, sokak ve barikat savaşlarına geçmeden önce Komün'ün halkçı sanat ve edebiyat anlayışı üzerinde de duralım. Jean-Pierre Chabrol *"Komün Şairleri"* kitabının önsözünde şunları yazar: *"Yalnız işçilerin, üreticilerin değil, yaratıcıların da eski dünyayla görülecek hesapları var. Tüm resimler, az çok Antik Yunan kişilikleriyle dolu, trajedi okur gibiler."* Bu resimlere karşı köpürmekte haklı değil mi Courbet?

Ya tiyatroların hali? Alay ediyordu Verlaine:

"Nasıl çağ! Rahip Delille romantik sözüm ona
Ama işte yapışmış eski yunan sazına
Ve Parny, güzelleri, tanrıları övüyor
Paris'e ve taşraya ince zevk yön veriyor."

1789 Fransız Devrimi'nden sonra, kralların, kral ailesinin, soyluların, eski Yunan ve Roma tanrı ve tanrıçalarının, yarı tanrısalların yaşamöykülerini tumturaklı sözcüklerle dile getiren klasik sanat, gücünü yitirir, yerini, yüreğin sesini, sokaktaki insanın, sade halkın sesini yansıtan romantik sanat alır. Ancak zamanla, krallar, soylular ve din adamları yeniden ağırlıklarını koyunca *Parnasse Okulu* adıyla klasizme dönüş başlar. Komün'ün amacı, sanatta halka dönüşü gerçekleştirmek, daha da öteye gidip proletaryanın da sesini duyurmak.

İkinci İmparatorluk döneminde burjuva ve aristokrat hanımlar bronzlaşmak için Cote d'Azur plajlarına gitmezler. Kilo almamak için spor yapmazlar. Beyaz ve tombul kadınlar gözdedir. Türkülerin pek çoğunda da görülür bu:

"Bembeyaz elleri var
Bakımlı, pamuk gibi,
Manikürlü elleri."

Jürinin kibar beyleri Courbet'nin *Uyanış* adlı resminin 1846 Salonu'na sokulmasını yasaklayınca *Millet* şu eleştiriyi yapar:

"Courbet'nin resimlerindeki kadınlar Cabanel ve Baudry'nin resimlerindeki kadınlardan bin kez daha canlıdır. Bu burjuva sanatını çok daha önceden Proudhon da topa tutuyordu. 'Toplumsal Yönden Sanatın İlkesi' adlı yapıtında, resimlerdeki burjuva ve aristokrat kadın tiplerini şöyle eleştirir: 'Bunlar kadın değil, burjuvazinin yağ tulumları. Koca kalçalarına bir bakın. Aptallık ve bencillik her yanlarından akıyor."

İşçi kadınlar incecikti, yanık tenliydi. İsteseler de kilo alamaz, beyazlaşamazlardı. Ağır çalışma koşulları yüzünden dal gibiydiler. Tarlalarda, pazarlarda, sokaklarda güneş altındaydılar. Ellerine gelince, kadının da, erkeğin de elleri nasırlıydı. Nitekim Komün savaşçıları yenilince Versaylı askerler cezaevlerine doldurdukları Parisliler'in ellerine bakar ve elleri nasırlı olanları kurşuna dizerlerdi.

Paul Verlaine, kızlarını "mutlu azınlığın burjuvası Bay Makina"yla evlendirme düşü kuranlardan *ebleh ve solgun güruh* şeklinde söz eder. *Soylu kötü kadınlar*'ın beyaz ve pembe ellerini alçakça bulan Arthur Rimbaud ise halk kadını Jeanne-Marie'nin, *yoksulluğun esmerleştirdiği kutsal eller*'ini sever. Rimbaud'ya göre şiir, Courbat'ye göre resim ve genel planda sanat, artık, soylular ve burjuvaların "ayak takımı" diye küçümsedikleri halka ve işçiye inmeli. Soylular ve burjuvalar yoksul halkı, işçiyi "sen kahramansın, yiğitsin" diyerek kendi çıkarları için açtıkları savaşlarda öne sürüyorlar, sonra da *ayaktakımı*, *baldırı çıplaklar*, *süfliler*, *aç gözlüler*, *çeteciler* gibi adlar takarak insan yerine koymuyorlar. Bir halk türküsünün şu nakaratı bu gerçeği dile getirir:

Ayaktakımı diyorlar
Peki! Ayaktakımıyım!

Komün'ün büyük konserine katılmak için ayaktakımı yığınlar halinde –altı bin kişi– Tuileries Sarayı'na geldiğinde, o zamanların

büyük gözdesi La Bordas, Komün'ün ilahisi haline gelmiş olan bu halk türküsünü söyler. Mozart'ı, Meyerbeer'i ve sanatın büyük yapıtlarını yorumlayan bin beş yüz Komün müzisyeni, Versaylıların Paris istihkamlarını aştığı sıralarda, İmparator'un müzisyenlerinden çok daha üstün olduklarını kanıtlamaktadırlar.

Yeni kahraman halktır artık.

Ayaktakımı, insan öldürmekten başka şey bilmeyen kılıç erbabına haykırır:

Bedbahtlar, yıkıcılar!
Dünyamız emekçinin dünyası artık.

Komün, çağdaş dünyanın bir potası. Gırtlağını bir yandan kendi ordusunun, kendi askerinin, yani kralcılar ve sözde cumhuriyetçi güçlerin; bir yandan, Alsace ve Lorraine'i, Sedan'ı, Metz'i ele geçirip başkent kapılarına dayanmış Alman ordularının sıktığı, Ana Kent ve çevresindeki yirmi bucaktan (çevre belediyelerden) oluşan bir Paris. Sınırlı, kısıtlı, dar bir alan. Evet, tümüyle bir ilk deneyim sayılmaz. Eski Mısır'da Antik Çağların Memphis işçileri de grev yapıp firavunlara başkaldırmışlardı. Eski Roma'da bir Spartacus, köleleri çevresinde toplayıp Roma Ordusu'na karşı direnmişti. Ama Komün Devrimi, Komün Ayaklanması çok değişik bir yapıdadır: Soylular ve burjuvaların karşısına dikilmiş, on haftalık ya da bir mevsimlik süre içinde pek çok sorunlara çözüm getirmiş ve deneyimleriyle sonraki devrimleri hazırlamıştı. Castro da Küba'da, dar bir alan içinde, sosyalist devrimi *Halk Cephesi* kurarak gerçekleştirmedi mi?

Beyni, yurtçuluk ve ulusçuluk kavramlarıyla yıkanan bu insanlar bir mevsim içinde proleter enternasyonalizmini benimser. 16 Nisan'da Jules Nostap şunları yazar: *"Nerede özgür yaşarsak orası bizim anayurdumuzdur."*(1) Courbet kalelerin yıkılmasını ister: *"Aynı kandan insanları iki gruba ayırıp sınırları imleyen bu kanlı barınakları yerle bir edelim.* "Ve gürleyen bir sesle sözlerini sürdürür: *"Sınırları yok olunca, onları belirleyen ve koruyan kalelere de artık gereksinim kalmaz. Kaleler olmayınca ordular da olmaz. İnsanları yalnızca katiller öldürür..."*(2)

---

(1) Günaydın Bay Courbet, s: 85.
(2) Günaydın Bay Courbet, s: 85.

Yıllarca ve yıllarca sonra, Fransa'nın direniş ve kurtuluş savaşında ölenleri anarken Paul Eluard da aynı şeyleri söylemiyor mu?

"Bir gün artık insanlar öldürülmezse
Kurtuluş savaşında ölenlerin öçleri de alınmış
olacak!"

Tatlı bir ilkyazın günışığıyla ve tomurcuklanmış çiçeklerle yüreği yumuşayan ressam, sanatçı Courbet *"Şimdi bizler Avrupanın Birleşik Devletleriyiz, birlikte el sıkışıp birlikte içelim"* dediğinde Henri Goulle, kükreyen bir sesle şu yanıtı verir:

Asıl katiller, yılıp savaştan kaçanlardır
En çok düşman öldüren en çok insanseverdir[1]

5 Mayıs tarihli Paroles adlı yazısında Rochefort da şunları söyler: *"On beş gün kadar önce Voltaire Bulvarı'nda giyotini görkemli bir törenle yaktık. Şimdi artık bir hainin kellesini uçuramıyoruz. Böyle bir şey için en azından giyotini yeniden yapmak gerek. Ama bugün bizim amacımız başları kesmek değil, insan zihnini açmak"*

SOKAK VE BARİKAT SAVAŞLARI

İkinci Cumhuriyeti kuran 1848 Paris Devrimi'ne ait bir olayı anımsatalım. Zamanın Başbakanı Thiers, Parisliler silaha sarılıp ayaklanınca, İmparator Louis Philippe'e St. Cloud'ya çekilmeyi önerir. Amacı zaman kazanmak ve meslekten askerlerin oluşturduğu bir ordu kurarak Paris'i işgal etmek. Oğlunun ölümünden beri ruhsal bir çöküntü içinde olan Louis Philippe, kendinde ne direnme düşüncesi, ne de direniş gücü olmadığı için bu öneriyi reddeder ve tahtından olur. Aynı Thiers, aynı taktiği 1871 Paris Komünü ayaklanmasında da uygulayarak milletvekilleriyle birlikte Versailles'a çekilir, meslekten ve deneyimli askerlerden oluşan yeni ve güçlü bir ordu kurar. Alman ordularının komutanı Bismarck'la anlaşır. Bismarck, tutsak Fransız askerlerinin büyük bir bölümünü serbest bırakır, onlar da *Versailles Ordusu'na* katılır. Böylece Thiers 170.000 kişilik güçlü bir orduya sahip olur, Almanlar'a karşı yönettiği savaşta, komutanlığa, yeniden Magenta Dükü Mac-Mahon'u getirir. Bu beceriksiz general artık uğradığı yenilginin acısını kendi halkını katlederek çıkarabilir. Komutan

(1) Dünyanın Lânetlileri adlı kitaptan.

yardımcısı ise Vinoy'dır. Komün güçleri ne kadar? Burjuvazinin utanmaz resmi tarihçilerine göre 80.000 aktif koruyucu, 113.000 yerleşik koruyucu olmak üzre 193.000. Bunların 11.000'i subay. Oysa, tarafsız tarihçilerin hepsi Komün güçlerinin sayısını yaklaşık 40.000 olarak belirler. Yani, Versailles Ordusu'na karşı Paris'i bir avuç insan savunur. Üstelik bu savaşçıların çoğu da savaş deneyiminden yoksun. Komutanları kimler? Gustave Cluseret. Önce Kırım, sonra da Amerikan İç Savaşı'na katılmış, Kuzey Amerikan Ordusu'nda generallik yapmış. Savaş sanatını biliyor. Savaş divanları oluşturur, Ulusal Koruyucular arasında disiplini kurmaya çalışır, savaşçıların kılık kıyafetlerini düzene sokar. İssy Kalesi düşünce de görevinden alınıp Mazas'ya hapsedilir, yerine Albay Roossel atanır. 10 Mayıs'ta istifa eder, suçluluğuna karar verilince darbe girişiminde bulunur, başaramaz, arkadaşı Ch. Gerardin'le birlikte kayıplara karışır. Ancak Komün yenilgisinden sonra Versaylılarca kurşuna dizilerek öldürülür. Savaşı Roossel'den sonra altmış iki yaşındaki Charles Delescluze yönetir. Yiğitçe çarpışırken bir barikatın üstünde öldürülür. Diğer komutanlar: Gustave Flourens, otuz üç yaşında, askerlik konusunda bilgisiz, ama cesur.

Chabrol'un kaleminden izleyelim:

"– *Başı sorguçlu, belinde Türk yatağanı, kırmızı gömlekli süvarileriyle Temple'dan dört nala inen, sakallı ve görkemli bu adam da kim?*

– *Flourens.*

Günümüzün "Che Guevara"sı.

Büyük bir bilimadamının oğlu olan Gustave Flourens, daha yirmi beş yaşına girmeden Collège de France'da babasının yerini alır. Öğrencilere din düşmanlığı aşılamakla suçlandığı için yurtdışına kaçmak zorunda kalır. 1866'da ayaklanan Giritliler'in yardımına koşar. 1868'de asiler onu Millet Meclisi'ne başkan yaparlar. Atina'da Yunan Hükümeti'yle Fransız elçiliğinin ortaklaşa düzenlediği tuzağa düşer. Sımsıkı bağlanarak bir Fransız gemisine atılır. Fransa'da da rahat durmaz. Dostu Rochefort'un çıkardığı *Marseillaise*'de *"Ordu ve Halk"* başlığı altında bir dizi makale yazar. Belleville'de iki toplu gösteri düzenleme suçundan üç ay hapse mahkum edilir. Mazas Ceza-

evi'nden, 11 Nisan'da şunları yazar: *"Beni, halkı hükümete karşı kışkırtıyor diye hapse attılar. Bu suçlamayı seve seve kabulleniyorum. Bir yurttaşın en kutsal görevidir bu. Böyle bir erki savunmaya kalkanlar, ülkesini yitirip utanç içindeki bizleri yeni bir Waterloo yenilgisine ve işgale sürüklediler..."* Nitekim bu yazıdan on altı ay sonra Üçüncü Napoléon Sedan'da Almanlar'a esir düşer.

Hapisten çıkan Flourens, bu kez de sosyalistlerin hükümete karşı hazırladığı bir komploda yer almakla suçlanır, cezaevine girer. Hapisten kaçar. Victor Noir'nın cenazesindeki gösteriye katılır. İmparator'un en usta kılıçlarından M. Cassagnac'la yaptığı bir düelloda göğsünden yaralanır. 7 Şubat 1870 gösterisinde sürgün cezasına çarptırılır. 23 Temmuz 1870'te Atina'dan şunları yazar: *'Bu eski yalanlarla, yurt, ulusal onur, utku ve fetih yalanlarıyla zavallı insanlığı hep aldattılar ve her gün aldatıyorlar. Bonaparte Hanedanı uğruna sel gibi kan akıyor. Akıl ne zaman egemen olacak? İnsanlık, krallardan, soylulardan, bu asalak tanrılardan ne zaman kurtulacak?'* Ağustos 1870'te İsviçre üstünden Fransa'ya yeniden döner, bu kez de Alman casusu diye tutuklanır ve ölümden kıl payı kurtulur. Bir aydın olarak, kendini sudaki balık gibi duyumsadığı Belville'e, işçilere kavuşur. Almanlar'a karşı savaşmak isteyen, öte yandan haklı olarak "Ulusal Savunma Hükümeti"ne güvenemeyen yurtseverleri Ulusal Koruyucu Birlikleri halinde örgütler.

3 Nisan 1871'de Bellevilleliler'in başında savaşırken öldürülür. Geride, makaleleri ve yapıtları kalır: *İnsanın Tarihi* (1863), *Mümkün Olan* (1864), *İnsanın Bilimi* (1865), *Teslim Edilmiş Paris* (1871).

Tutsağın ünlü Flourens olduğunu öğrenen Versailles Jandarması Desmares, kılıcını çıkarıp Belleville kahramanının başına indirir. Flourens'ın başı ikiye ayrılıp iki kırmızı apolet gibi düşer.

Jaroslaw Dombrovski: Polonya soylusu. Ülkesinde bir ayaklanmaya katıldığı için Sibirya'ya sürülüp oradan kaçarak Fransa'ya sığınır. Önce Ulusal Savunma Hükümeti'nin, daha sonra da Komün'ün buyruğuna girer. Sosyalizmle uzak yakın hiçbir ilişkisi olmadığı halde yiğitçe çarpışır, 22 Mayıs günü Myrrha sokağındaki barikatta öldürülür.

Ülkesindeki 1863 ayaklanmasına katılıp kaçarak Fransa'ya sığınan bir diğer Polonyalı *Wreblevski* ise çok yetenekli bir piyanist.

Seine Nehri'nin sol yakasının savunulması ona verilmiş. Yiğitçe çarpışır, bölgesini başarıyla savunur. Yurtdışındaki savaşlara da katılmış olan İtalyan kökenli *La Secilia*'nın ise asıl uğraşı öğretmenlik. Enternasyonal üyesi. Chateaudin'de yiğit bir savaşım verir.

Komün savaşçılarının cephane gereksinimi nasıl sağlanacak, bu sorunla kim ilgilenecek? *Kiraz Zamanı*'nın şairi, şarkıcı Jean-Baptiste Clément. Boulogne-sur-Seine'li zengin bir değirmencinin oğlu. Ailesiyle bütün bağlarını koparıp koltuğunun altındaki gitarıyla yollara düşer. Tarlalarda ırgat olarak çalışıp gündüz günlük ekmeğini kazanırken, akşamları da köylülere aşk türküleri çalar. Bu gezgin yaşam yılları ona halkı tanıma olanağını sağlar. İçli "ballade"lar söyleyen şarkıcımız Paris'e döndüğünde Komün topçu bataryalarının mermi sorumlusudur.

Görüldüğü gibi, Komün komutanları arasında meslekten asker çok az. Hemen hepsi, halk uğruna başlarını adamış aydınlar ve sanatçılardan oluşuyor.

Komün'ün kısa yönetimi sırasında yapılan çalışmaları, emekçiler arasındaki dayanışmayı, Komün zamanındaki sanat eylemlerini ve askeri komutanları gördük. Mayıs sonundaki barikat savaşlarına geçmeden 26 Mart ile 21 Mayıs arasında silahlı savaşları ve olayları özetleyelim. Önce şunu söyleyelim ki, komüncüler bir iç savaştan yana değiller. Çeşitli birliklerin, Paris milletvekillerinin, Mason Locaları ileri gelenlerinin, Cumhuriyetçi Eylem Birliği'nin, Paris Farmasonları ve Lonca Yoldaşları Federasyonu'nun, Ticaret, Sanayi ve Çalışma Odaları Uzlaştırma Komisyonu'nun barış girişimleri bir sonuç vermez.

Versaylı nöbetçilerle Komün öncüleri arasında karşılıklı ilk ateş başlar.

30 Mart: General Galiffet'nin yönettiği Versailles Birliği, Komün güçlerini Courbevoie yol kavşağından çekilmek zorunda bırakır.

2 Nisan: Bergeret'nin yönettiği Komün güçleri, Versaylılara saldırır. Versaylılar bu saldırıyı Puteaux Meydanı'na yaptıkları bir karşı saldırıyla yanıtlar, Ulusal Koruyucular Neeuilly caddesinde bozguna uğrayıp darmadağın kaçarlar.

3 Nisan: Bergeret ve Flourens, komutalarındaki küçük bir birlikle Versailles'a doğru yürürler. Ancak hareket başarısızlıkla sonuçlanır. Flourens 3 Nisan'da, Chatou'da, General Duval ise bir gün sonra Petit-Bicêtre'de kurşuna dizilirler.

5 Nisan: Komüncüler, aralarında Paris Piskoposu Darboy'nın da bulunduğu, çoğu papaz, 74 karşıdevrimciyi rehin olarak toplar. Komün yönetimi bir bildiri yayımlayarak Versaylı birliklerin insanlık dışı yöntemlerini yerer, karşıdevrimcilerin ölüm cezasına çarptıracağı her devrimciye karşılık dört kat rehin alınacağını açıklar,

5-24 Nisan: Zaman zaman kısa süren çatışmalar ve topçu ateşleri.

25 Nisan: Ateşkes, Neuilly halkına bölgeyi terk etme olanağı sağlar.

26 Nisan: Cissey komutasındaki birlikler Les Moulineaux'yu işgal eder.

29 Nisan: İssy müstahkem mevkisi Megy tarafından terk edilir, ama Rossel bir gün sonra burayı yeniden ele geçirir.

4 Mayıs: General De Lacretell'in birlikleri Moulin-Saquet tabyasını ele geçirir.

5 Mayıs: Cissey ve Clinchamps komutasındaki Versailles birlikleri Clamart'a saldırır.

8 Mayıs: Yoğun topçu atışları. İssy müstahkem mevkisi Versaylıların eline geçer.

12 Mayıs-20 Mayıs: Komüncüler Janves ve Point du Jour'dan da çekilmek zorunda kalırlar.

Versailles güçleri Parise girer ve artık, göğüs göğüse sokak savaşları başlar. Komün yönetimi bütün Parisliler'i silaha sarılmaya çağırır:

"Militarizm'e son! Sırmalı ve altın yaldızlı kurmayları istemiyoruz artık. Meydan, çıplak kollu halk savaşçılarınındır! Yurttaşlar, silaha sarılma zamanıdır!"

Ne var ki, General Bovai Zafer Anıtı'nı ele geçirmiş, Champs-Élyseé'ye iniyor. General Langourion Harp Okulu kapılarına dayanmış, Komün toplarına el koyuyor. General Cissey, Montparnasse Gar'ını geçip Maine Caddesi'ne ulaşmış. General De Lacretelle, Breteuil Alanı'nda. Devrimcilerin direnişleri de başlar. Kentin çeşitli yerlerinde barikatlar kurulur. Kadını, erkeği, yaşlısı, genci canla

başla barikatlarda, başkenti savunmaya çalışır. Çocuklar bile güçleri oranında yardımcıdır. Ancak, direniş merkezleri arasında haberleşme yoktur. Versaylılar kendi yurttaşlarına karşı acımasız bir kıyım başlatır. Ele geçen tutsaklar çok kısa bir yargılamadan sonra Babylone Kışlası'nda kurşuna dizilir. Başkent alevler içinde. Karşıdevrimciler, Clin-champ ve Lamirault birlikleri Batignolles'daki barikatları aşmış Montmartre'a doğru çıkıyor. Rosiers sokağına ulaştıklarında toplu kıyımlar başlıyor. Seine Nehri'nin sağ yakası artık Versaylıların elinde. Her şeye karşın diğer barikatlarda direniş; göğüs, göğüse kanlı bir savaş sürüyor. Parisliler askerlere kardeş kanı dökmemeleri için çağrıda bulunuyorlar:

"Kardeşler!

Halk, sömürücülere karşı savaşıyor. Emekçileri yalnız bırakmayın. 18 Mart'ta asker kardeşleriniz kendi halkına silah çekmeyi reddetmişti. Onlar gibi davranın. Ayrılmaz parçası olduğunuz halkla birleşin. Bırakın, bu insanlık cellatları, bu soylular ve ayrıcalıklılar kendi kendilerini savunsun. Adaletin saltanatı işte o zaman kurulur.

Saflarınızı terk edin!

Yuvalarınıza gelin! Bize, ailelerinizin yanına gelin. Kardeşçe, sevinçle karşılanacaksınız. Parisliler yurtseverliğinize güveniyor.

Yaşasın Cumhuriyet!

"Yaşasın Komün."

Olayların bundan sonraki bölümünü barikat savaşlarının içinde bizzat yer alan Komün üyesi, gazeteci, yazar ve şair Jules Vallès'in kaleminden izleyelim.

Pazar, 21 Mayıs

Komün Meclisi toplantı halinde. Devrime son nefesine dek gönül vermişlerin yanı sır,a yan çizenler, türlü bahaneler uyduranlar da var. Neymiş? Halk Esenlik Komitesi'ne karşı düşmanlıkları sorumluluklardan kaçmak sanılabilirmiş, bu yüzden de Belediye Meclisi toplantılarına, yani Komün toplantılarına katılmayabilirlermiş.

Kırmızı tek bir bayrak varken, 1793'ün yırtık pırtık üç renkli bayrağı altına, burjuva cumhuriyetinin diktatoryası altına mı gireceğiz yine?

El ele karşı koyalım yoldaşlar!

Sorumlular yargılanıyor, kendilerini savunuyorlar. O anda, genellikle Halk Esenlik Komitesi mensuplarının kullandığı kapıdan Bailloray giriyor salona. Çok önemli bir bildiri getirmiş. İzin istiyor ve okuyor. Dombrovski'nin gönderdiği bildiri:

– Versailles ordusu zorluyor, Paris'e girdi girecek...

Sanki tüm kanım bir anda damarlarımdan boşalıp yere akıyor.

İşkenceymiş, ölümmüş, bütün bunlar vızgelir. Yaralanan onurum. Hiçbir şey yapamadan yenilip ölmek kahrediyor insanı.

22 Mayıs

Sanırım önümüzde sevdiklerimizle kucaklaşıp vedalaşacak, eğer zahmete değerse, vasiyetimizi yazacak ve kendimizi cellatlar önüne korkusuz, başı dik hazırlayacak birkaç saatimiz kaldı. Hep açlıktan gebererek yaşadım, bari karnım tok öleyim. Komün'ün bundan pek fazla bir kaybı olmaz:

– Bayan Laveur bir şişe şarap aç, birkaç dilim de sucuk ver, kiraz reçeli de, şurdaki, yukardaki raflardan.

Versailles Kapısı

– İşte aranızdayım albay!

– Ne güzel! Otuz kuruşluklarımız[1] yöneticilerini yanlarında görünce çok sevinecek. Her şey yolunda, tüm önlemleri aldım, yorgunluktan ölecek gibiyim. Şurada bir köşede kıvrılacağım, siz de aynı şeyi yapın, zamansız kıkırdamayalım.

Başımızın altına fişek çantası koyup birer parka üstüne uzanıyoruz. Hemen yanımızdaki yatağın üstünde Cezayirli bir piyade askerinin cesedi. Lisbonne'un özel ulağı. Gök mavisi giysileri içinde ürkütücü, korkunç bir görünümü var. Dün, bir obüs top mermisiyle parçalanan kafatasını sanki fareler kemirmiş.

Ne oluyor? Neler oluyor? Ne yapacağız? Hiçbir şey bildiğimiz yok. Komün'e uğrayıp savaşa değgin bir şeyler öğrenmek istiyoruz. Askeri Komite mensupları mahmuzları şıkırdatıp "Haberleşmeye

(1) Komün savaşçılarının ücreti.

gidin, gerekli bilgiyi onlar verir, diyorlar. Haberleşmeye gidiyoruz. Aldığımız yanıt:

"Kimsiniz siz? Asker misiniz? Kiminle görüşeceksiniz? Burada bu göreve atanmış bir komisyon var, bırakın da uzmanlar işlerini yapsınlar, kaleminizi kıçlarına dürtmeyin!.. Ellerimi kemiriyor, yumruklarımı yiyorum. General La Cécilia nerede?

Sözde tüm savaş planı çantasında gizliymiş. O ünlü siyah atıyla gelse ya! Önüme çıkan ilk beygire atlayıp dört nal Paris'e inmek, öfkemi haykırmak, bütün Paris halkını öfkeme ortak etmek istiyorum. Ama düşman burnumuzun dibinde, beni kaçıyor sanırlar. Çaresizim.

Pazartesi, savaşlar arasında

– Kalkın!

Lisbonne dürtüp uyandırıyor bizi.

– Durum ne?

– Hiçbir değişiklik yok... Karşıda bir birlik var. Bak, buradan kırmızı pantolonluları görebilirsin!

Sabahın soğuğu içime işlemiş. Sırtım ürperiyor, biraz da ateşim var. Ve yüreğimde derin bir hüzün. Sararmış bir gökyüzü. Komün üyesiyim. Yöneticilerdenim. Kırmızı pantolonlu devrimciler çevremizde toplanmış. Lisbonne fısıldıyor kulağıma: "Bir şeyler söyle onlara, buna gereksinimleri var." Üyelik sembolleri olan eşarpımı takıyor, kemerimi kuşanıyorum. Kısa bir söylev vererek kemeri gevşetiyor ve barikatta yerimi alıyorum. Lisbonne da aynı şeyi yapıyor, yönünü Versailles'a dönüp haykırıyor:

– Yaşasın Komün!

Şimdi işbaşına. Herkes koşturup barikatı berkitmeye çalışıyor.

Bir koruyucu uyarıyor:

– Burada boşluk var, dolduralım.

Bir diğeri:

– Taşlar iyi dizilmemiş şurada!

Bir üçüncü soruyor:

– Cephanemiz yeterli mi?

Aniden öfkeli sesler yükseliyor, silah sesleri: Ateş edenler Versailles piyadeleri, ordu değil, kendi savaşçılarımız, federeler. Öfkeyle haykırıyorlar:

– Bıktık usandık artık, haftalardır sürtüp duruyoruz buralarda... Çoluk çocuğumuzu, karılarımızı özledik. Hiçbir önlem aldığınız yok...

Yüreksizlik mi? Hayır. Ev hasreti, çoluk çocuk hasreti tak etmiş canlarına. Ölmekse ölmeye hazırlar, yeter ki bu bekleyişleri bitsin. Meslekten asker değiller. İnde, izbede, saman yığınları üstünde yatmaya alışık değiller. Bir aileleri var, özlemini çekiyorlar. Üstümüze geldiler öfkeyle, neredeyse öldürecekler. Bağırıyorlar:

– Emirler nerede? Savaş planı nerede?..

Onlar çığlık çığlığa, bense usul bir sesle, bir şeyler söylemeye çalışıyorum. Kulağımı toprağa dayamış, La Cécilia'nın atının nal seslerini duymaya çalışıyorum.

Lisbonne, usulca:

– Gitsen iyi olur, yoksa duvara yapıştırırlar seni! Beni biraz severler, öfkelerini dindirmeye çalışacağım, diyor:

Ve sesleniyor:

– Bir araba!

– Geldim patron!

Soruyorum:

– Korkmuyor musun, dost?

– Atla, seni tanıyorum. Belleville'denim ben!

Gülleler uçuyor havada. Arabacı eğilip sohbet ediyor:

– Herkes kendi mahallesini iyi savunursa yurttaş, ordu, Paris'i alamaz.

İşte beni kahreden bu düşünce. Mahalle mahalle!.. Sosyal devlet yok olacak.

Belediye Sarayı

Sonunda bir araya geldik. Komutan de Cécilia ve diğer yirmi komutan: Birlik komutanları ya da Komün üyeleri.

Yüzler donuk, herkes kısık bir sesle konuşuyor.

– Herşey bitti! diyorum. Sözümü boğazıma tıkıyorlar:

– Saçmalama arkadaş, tam tersine, eğer bir şeyler söylemek istiyorsan "bu kent orduya mezar olacak" diye bağır halka. Onları yüreklendir, barikatları kurmalarını buyur!

Daha önce gördüklerimi anlatıyorum. Yanıtlıyorlar:

– Versailles Kapısı'nda tam direnememişler, mümkün, ama iş, Paris'in içine gelince orduya yol vermezler, yeter ki cephaneleri olsun.

Peki bu olup bitenlere Paris ne diyor? Güneş doğduğundan beri gördüğüm yalnızca bozgun.

Öğlen

Aklım neredeymiş benim! Paris'i öldürülmeden önce ölmüş sanıyordum. İşte kadınlar ve çocuklar hep bir arada. Güzel bir kız yepyeni bir kırmızı bayrak dikmiş; bayrak, eski yıkık bir duvarın üstünde yeni açmış gelincik gibi salınıyor. Her yanda alev alev coşkulu insanlar. Sağlıkla dolup taşıyor başkent.

Federelerden biri, barikatlara doğru koşanları gösteriyor:

– Bizden kuşkuya düşmüştünüz, arkadaş, hele bir ısınsın, hele bir ısınsın bu halk, alçaklar gününü o zaman görür!

Başlarında hiçbir önder, hiçbir komutan yok. Yanlarında Komün yöneticisi, Komün üyesi olarak bir tek ben varım. Yüzü kırışık, eski tüfekçilerden biri yanıma yaklaşıyor:

– Sizin yeriniz burası değil, gidip öteki Komün yöneticilerini bulun, toplanın, bir karar alın, ne yapacağımızı söyleyin. Nasıl iş, planınız, programınız yok mu, hiçbir hazırlığınız yok mu?

Ve benimle ilgilenmeyi bırakıp barikatı düzenliyor:

– Topu şuraya yerleştir François! Hey, kadın, hapları şuraya, şu yana koy!

Beşinci İlçe

Aramızda devrimci, burjuva ya da küçük burjuva çocuklar da var. Régère "çoğunlukçu" ve "azgınlar"dan:

– Bu iyi aile çocukları da aramızda, burjuvalar tarlasına böylece yarının başkaldırı tohumlarını da şimdiden ekiyoruz, diyor.

Panthéon çevresindeki devrimcilere koşuyorum. Komün yönetimine karşı öfkeliler.

– Daha enerjik olsalardı!

Bir üsteğmen yakama yapışıyor:

– Ilımlı gazetelerinizle halkı uyutmasaydınız bugün zafer bizimdi.

Bir silah sesi.

– Pardösümü yamamam gerekecek, mermi biraz aşağıdan geçseydi derimi yırtardı.

Tabanca sesleri. Versailles askerleri Montparnasse önündeler.

Mahalleye çullanacaklar mı?

Eski tüfekçilerden biri atılıyor:

– Biz onların üstüne çullanalım.

Geçmiş savaş stratejisini, taşlar ardına sığınarak yapılan barikat savaşlarını saçma bulan eski tüfekçinin bu fikrini, akşam, komutanlar kurulunda tartışıyoruz:

Önce biz davranıp üstlerine yürüyelim!

Asker kökenliler karşı:

– Delilik bu!

Niçin delilik olacakmış. Ama kimse desteklemiyor bizi. İki yoldaş, sonuna dek savaşmaya kararlıyız. Bir de pazarlığımız var:

– Öldürücü bir yara alırsam işimi bitir, söz mü?

– Söz, ama aynı şeyi sen de benim için yapacaksın.

Az sonra savaşçılardan biri yanıma geliyor:

– Bir hainin leşi ne halde, görmek ister misin yurttaş?

– Biri mi kurşuna dizildi?

– Evet, fırıncı, önce inkar edip sonra kabullendi suçunu.

Federe sarardığını gördü:

–Size söyleseydik belki de bağışlardınız onu. Sizler, ah, yirmi tanrılar[1] Hâlâ anlamıyorsunuz. Bir hainin, bir Judas'nın[2] kafasını koparmak bir insanın kafasını kurtarmaktır. Kandan nefret ederim, ama ellerim kanla dolu. Ayaklarıma kapanıp yalvardı. Ne yapacaktım yani, bu casusları öldürmeyip bağışlayalım mı?

Bir diğer federe tartışmaya karıştı:

– İş bununla da bitmiyor. Bizleri bulaştırdınız. Bir gün mahkeme önüne çıktığınızda elleriniz temiz görünsün istiyorsunuz. Bu tür pis şeyleri yapmak zorunda kalan hep bizler, biz işçileriz, halkız. Sonradan suratımıza tükürsünler diye, öyle değil mi?

Evet, doğru söylüyor. Herkes tarih önüne temiz yüzle, gübre kokmadan çıkmak istiyor.

---

(1) Paris Komünü 20 Federe ilçenin birliğinden oluşuyordu. (E. A)

(2) İsa'yı eleveren havari. (E. A.)

Savaş, Panthéon çevresinde alevlendi. Güneşin doğduğu şu saatlerde cankurtaran arabalarının korna seslerini duymak ne acı! Bir köşede kıvrılmış yatıyorum. Az ötemde fırıncının cesedi. Barikatlara gidiyorum. Yolda komutanların, yüzbaşıların yolunu kesiyor, ellerini tutup yalvarıyor, "Cephane yok, ekmek yok, akıl veren yok, ne yapacağımızı şaşırdık, hiç değil bir şeyler söyleyip avutun bu insanları" diyorlar.

Bir kısmı da üstüme yürüyor:

– Komün bunun gibilerle mi sesini duyuracak?

Aklımı oynatacağım. Bir şeyler öğretecek, bana destek olacak, üstümdeki bu yükün ağırlığını paylaşacak hiç kimse yok yanımda. Yapayalnızım. Zaman zaman beni bir evin duvarına dayayıp defterimi düreceklerini söylüyorlar. Tam kafama bir kurşun sıkacakları anda Alsace'lı Wartz, sorgu yargıcı yetişiyor imdadıma.

Bir çığlıktır kopuyor:

– Federeler Vavin sokağında sıkıştırılmış, yardım istiyorlar!

– Komutanları kim?

– Vermersch, ama orada değilmiş.

Mırıltılar yükseliyor:

– Gazeteciyi komutan yaparsan sonu böyle olur. Kimbilir hangi meyhanede.

Düşelim yola!

Trampet çalıyor, sesi yüreğimde çınlıyor ve derim eşek derisi gibi titriyor.

Yarı yolda, insanlar gürültüyle koşup beni durduruyorlar: İçlerinden biri telaşla anlatıyor:

– Gelip görün, Altıncı Bölge belediye binasının altından tünel açıyorlar, Montparnasse'daki istihkamcılarla işbirliği yapmışlar. Adım Salvatore, tanımanız gerek beni, Tıp Okulu'ndaki bir konuşmamı dinlemiştiniz. Doğruyu söylüyorum, birlikte gidelim.

Yanımdakiler, hatta Les Enfants du Père Duchêne birliğinin komutanı da:

– Gerekli görüyorsanız bizden ayrılabilirsiniz, diyor.

Gitsem mi, gitmesem mi? Şükür, tam o sırada Varlin geliyor, mahallenin gözdesi. Kurtuluyorum.

Kim demiş ki kurtuldum. Beşinci bölgeden bir subay fır dönüp beni arıyor, görür görmez telaşla anlatıyor:

– Hemen yukarı çıkabilir miyiz? Panthéon'u uçurmak istiyorlar. Çıkıyorum.

Saint-Sulpice çeşmesinin çevresinde onlarca top mermisi patlıyor ve topraktan kopan kokmuş parçalar ayaklarımızın dibine sıçrıyor. Perdenin ardında bir papaz. Yanımdaki federeler görseler işi bitik. Görmüyorlar.

Korkunç bir sabah. Savaşçılarla görüşmek için Kızıl Haç'a doğru yürüyorum. Çocukları kucağında kaçan kadınlar ağlayıp haykırıyor:

– Her yan ateş içinde!

Kimi topluca, kimi yalnız, kaçıyor ve kaçarken lanetler yağdırıyorlar bana. Temsilcilik simgesi olarak taşıdığım şu kırmızı kemeri keşke bir zincir gibi gerebilseydim önlerine, "kaçmayın Komün'ü birlikte savunalım" diyebilseydim. Ama çılgına dönmüş bu insanlara nasıl söz anlatacaksın. Hele de Versailles Ordusu burunlarının dibine gelmişse.

Yavan ekmekle karnımı doyurduğum o eski günlerimde bana veresiye açan bir bakkal yakama yapışıyor:

– Dürüst insansın, bilirim, bir şeyler yap, mahalleyi yakmasınlar! Birilerini bul, savaşçıların başına geç, ellerinde gaz tenekeleriyle ortalığı ateşe verenlere engel ol.

Bir anda çevrem, kadınlarla, yaşlılarla, çocuklarla doluyor. Telaş telaşa soruyorlar:

– Her yan alevler içinde çıra gibi yanıyor. Evsiz barksız ne yapacağız, nereye gidelim?

Yalvarıyorlar:

– Bu işi bitirin artık, bu savaşa son verin, eğer devam ederseniz korkunç bir kıyım olacak!

– Ananı düşün, sen ölürsen o zavallı kadıncağız nasıl yaşar!..

Silah ve top sesleri!

İki, üç federe, kaldırıma düşen tüfeklerini almadan, koşarak geçiyor. Yanımdakiler onları gösteriyor:

– İşte bak!.. Kaçıyorlar!

Yanıtlıyorum:

– Onlar kaçarsa kaçsın, ama benim kaçmaya hakkım yok! Lütfen rahat bırakın, tek başıma düşünüp bir karara varayım!..

Yalnızım ve düşündüm. Öldüren ve ölenlerle birlikte olacağım.

Her yan ateş içinde. Kolejler yakılıyor. Utkulu Roma'yı, hatta Spartaküsleri anlatan kitaplardan şimdi yoğun bir duman yükseliyor.

Sınıf arkadaşım Larochette'le birbirimize yakınıyor, bu yangınlara bir son verilmesi gerektiğini söylüyoruz. Sözlerimizi duyan biri öfkeyle araya giriyor:

– Bu ne yufka yüreklilik, burada yoksullar için savaşıyoruz, kaybedecek neleri var, üç dört kırık, eski püskü sandalye, paçavralar. Evler onların mı sanki! Hamama giren terler. Bizim kaybımız olmadı mı? Bir zamanlar zengindim, malım vardı, mülküm vardı, toplum için, yoksullar ve halk için, bu sosyal dava uğruna hepsini feda ettim. Şimdi devrim son günlerini yaşıyor, umutsuz savaşçılar taktik gereği birkaç ahşap yığınını, tuğla yığınını ateşe vermişse kıyamet mi kopacak?

Federelerin komutanı albay yanıma geliyor:

– Versailles istikhamcıları iki evin duvarlarını deldi, üstümüze oradan çullanacaklar. Köşedeki iki ev, anımsadınız mı? Biri sağda, zemininde fırın var. O iki evi yakmamız gerekiyor.

Ne garip yazgı. Nice yıllar, kimi zaman güç bela bulduğum, kimi zaman hiç bulamadığım, çok küçük bir kısmı bile o açlık günlerimde beni aylarca doyurabilecek ekmeği, ülkemin ekmeğini, salt o iki evin yakılması için ateşe vermek zorunda kalıyorum. Ateş ve kan!

Buyruğu önüme koyuyor albay:

– Şurayı imzalayın!

İmzalıyorum, iki ev için. Hatta bir de imzalı boş kağıt veriyorum:

– Gerekirse başka yeri de yakın.

Federelerden biri cebinden çıkardığı gazetenin, *Halkın Çığlığı*'nın eski bir sayısını çıkarıp oradaki şu satırları gülümseyerek gösteriyor bana: *"Bay Thiers kimyacıysa kimyanın ne demek olduğunu günü gelince anlayacak."*

Ve ekliyor:

– Siz çok önceden düşünmüşsünüz bu yangını!

Totole geliyor. Kendisi tabur komutanı:

– Panthéon'u da havaya uçurmak istiyoruz.

Şaşırıp karşı duruyorum:

– Ne alıp vereceğiniz var Panthéon'la.

Alaycı bir sesle yanıtlıyor:

– Soyluların ve burjuvaların zafer anıtlarını savunmak sana mı düştü arkadaş!

Büyük Adamlar Oteli

Gece yarısından beri buradayım. Hayli kalabalığız, Beşinci ve On ikinci Komün ilçelerinin hemen hemen tüm üyeleri yanımda. Solumdaki biri, arkadaşına Pélagie karakolundakilerinin nasıl kurşuna dizildiklerini anlatıyor. Karşıdaki soruyor:

– Komutan nasıl öldü?

– Pek korkakça sayılmaz.

– Ya jandarmalar?

– Pek yiğitçe sayılmaz.

Birbirleriyle, seyrettikleri bir piyesten söz eder gibi konuşuyorlar.

Çarşamba Sabahı

Lizbonne üzgün bir halde geliyor:

– Her yeri ele geçirdiler. Savaşçılar umutlarını iyiden iyiye yitirmeye başladı. Bir karar vermek gerekiyor.

– Ne yapacağız?

– Bilmem, düşüneceğiz, bir çare düşüneceğiz, hep birlikte, sen, ben, Règère, Sémerie, Longuet.

Başkanlık odasına çıktık, konuşuklarımız duyulmasın diye kapıyı kapattık.

Hepsi aynı kanıda, savaşa son verip Komün'ü teslim etmek. Düşüncemi söyledim:

– Ben başımı çoktan adadım, başkaldırdım ve başkaldıranlardan yanayım. Böyle bir buyruğa imza koyup kendimi tarih dışına itemem.

Korkup ödün verdiler.

– Bizi yanlış anladınız!

Şimdi artık ben de onlardan korkuyorum. Longuet de benden yana:

– Koşup bizimkileri bulalım. Komün nerede toplanıyor bugün?

– On birinci Bölge Belediyesi'nde.

Oradayız.

Pencere ve camları korkunç bir patlamayla paramparça oldu. Galiba Luxembourg'u havaya uçurdular. Ama hayır, Luxembourg yerli yerinde. Barut deposu galiba... Totole! Dediğini yaptı. Nitekim az sonra ellerini ovuşturarak girdi içeri:

– Ne yapsaydım yani, gözüm açık giderdim yoksa.

Yaşlı bir eski tüfekçi sakallarını yoluyor:

– Keşke içinde olabilseydim.

Bu ikisi daha sonra Panthéon'un da canına okudular.

Günlük güneşlik, tatlı bir hava. Sokaklar sessiz. Duvarların üstünden, barikatlara, moloz taşları üstüne asmalar sarkıyor. Seine Nehri kıpır kıpır ve mavi. Issız, ama ışık içinde yüzen rıhtımların arasında yuvarlanıp akıyor. Bu sakin nehri geçer geçmez direniş tüm kararlılığıyla koyuyor kendini ortaya. Her parke yığınında bir avuç insan selamlıyor bizi ve:

– Belki buradan geçme şansları olmaz, diyorlar.

Montmartre, en güvendiğimiz yer, devrimcilerin kalesi de Versailles Ordusu'nun eline geçti. Kırmızı bayrak inmiş, üç renkli bayrak dalgalanıyor. Kimler teslim etti, kimler sattı düşmana burayı. İhanet kol geziyor. Bu ihanet, savunmayı can damarından vurdu.

Versailles Ordusu tutsakları öldürüyor. Artık bizimkiler de acımasız, misilleme yapıyor. İki kişi getirdiler. Biri gözü pek. Pencereden bizimkilere ateş açmış, suçunu övünerek kabul etti ve düşerken de "Kahrolsun Komün!" diye bağırdı. Öteki ödlek, kendini bağışlatmak için sürekli yalvarıyor:

– Ama ben siyasetle hiç ilgilenmedim!

Az önce sol eli parçalanan bir savaşçı, sağ elindeki tabancanın namlusunu doğrultup yanıtlıyor:

– İşte bunun için gebermeyi hak ettin!

Ve ateş ediyor. Sonra homurdanarak dert yanıyor arkadaşlarına:

– Komite mensuplarına kalsa bu adamı yüzde yüz serbest bırakırlardı, kaybettiğim şu beş parmağım kadar eminim buna. Siyasetle ilgilenmiyormuş budala. Bunlar, siyaset dışında kalanlar ötekilerden

çok daha alçak. Kıyımı bekliyorlar, haklı haksız, kim ötekilerin başını uçurursa, bunlar da parmaklarını bile oynatmadan ondan yana olup pastayı bölüşecekler.

Öfkeyle, getirilen öteki mahpuslara doğru koştu. İnsanın insan selinde boğulması ne korkunç! Vurup tekmeliyorlar. Doğrulmaya çalışıyor, üstüne çullanıyorlar. Bir ara başı görünüyor, sonra yumruklar ve tekmeler altında kayboluyor.

Longuet, Lefrançais ve birkaç arkadaşla biraz dolaşıp belediyeye doğru çıkarken biri omuzuma vuruyor. Blanqui'ci dostum Genton.

– Nasılsın, diyorum, yanıtlıyor:

– İyi sayılmaz. Rezilce bir görevi yerine getirdim, Paris Piskoposunun, Bonjean'ın ve daha üç dört kişinin defterini dürmek zorunda kaldım. Piskopos Darboy denen budala, gösteriş yapıp beni kutsamaya kalkmaz mı! Daha önce davranıp kurşunlarımla onu bir güzel ben takdis ettim!

Lefrançais, Longuet ve ben, sapsarı kesildik.

– Hangi hakla, kimden buyruk alarak öldürdünüz onları?

– Ferré imzaladı. Ranvier de yanındaymış.

– Doğru mu, sahi mi söylüyorsunuz?

Ferré imzalamıştır, buna hiç şaşmam. Vaysset'yi de Pont Neuf'de kurşuna dizip cesedini gülerek Seine Nehri'ne atmıştı. Aşırının tekidir, güce inanır ve haklıyı, haksızı ayırmadan kendi gücünü kullanır. Bütün aşırılar gibi, inandığı tek ilke, "dişe diş, göze göz."

Kendisiyle karşılaştığımda yaptığının doğru olmadığını söyledim:

– Kasaplık, insanlık dışı. Bu yaşlı, tutsak, silahsız adamlardan ne istediniz. Evet alçaklıktır bu!

– Alçaklık, öyle mi diplomalı? Peki eylül kıyamında onların yaptığı neydi? 1793'teki gibi davranmalıyız diye yazılar döktürüyordun gazetende, yoksa şaka mıydı o yazdıkların?

Yanındaki yaşlı tüfekçi de bana hak verdi:

– Thiers'in oyununa geldik. İstediği zaten buydu. Bizi bir kasap gibi tanıtmak, halkı bize düşman etmek.

Ferré'nin infaz ekibindeki savaşçı söze karıştı:

– Yaptığıma pişman değilim. Komün, bildirilerini, şunu bunu güldürmek için değil, uygulamak için yayınladı. Uyardık ötekileri önceden, bizimkileri kurşuna dizerseniz karşılığını veririz dedik.

Perşembe, Belleville Belediyesi

Toplar alev kusuyor! Çatı, her mermi düştüğünde sarsılıp yıkılacak gibi oluyor. Tutuklulardan bir bölümünü daha kurşuna dizmeye götürüyorlar. Avluda gürültüler var. Pencereden uzanıp bakıyorum. Bir adam; şapkasız, burjuva, sırtını duvara dayayıp ölecek rahat bir yer seçiyor:

– Böyle iyi miyim beyler?

– Evet.

– Ateş!

Düşüyor... Henüz ölmemiş, kıpırdanıyor. Kulağına bir kurşun. Kımıldamıyor artık.

Bir tuhaf oluyorum. Trinquet, tabancasındaki barut izlerini silerek yukarı çıkarken:

– Bir sineği ezdik, hepsi bu, şaşkına dönmene değer mi? diyor.

Cuma, Haxo Sokağı

Çevremden sesler:

– Hesabı görülecek yenileri var.

– Kimmiş?

– Elli iki cüppeli, papaz tayfası, jandarmalar, muhbirler.

Başlarında uzun boylu ve yaşlı bir Komün topçusu, askerce yürüyorlar... Papazlar arkada, cüppeleri zaman zaman ayaklarına dolanıyor. Kaynakta diğerleri, jandarmalar, muhbirler. Topçu komut veriyor: Bir, ki, bir, ki, bir, ki. Halk yığılmış, haykırıyor:

– Gebertin bunları! Gebertin!

Başlarındaki eski tüfekçi, yaşlı topçu da aynı sözleri yineliyor:

– Gebersinler! Gebersinler!

Şaşırıp kalıyorum:

– Ne diyorsun, sen de mi aklını yitirdin?

Çılgınca itekliyor beni:

– Bırak geçeyim! Topu topu altmış kişi. Görecek hesabım var. Ötekiler, Verailles'lılar, altmış kişiyi, "hiç korkmayın, kimse kılınıza dokunamaz" deyip gözlerimin önünde kurşuna dizdiler.

– Dinle biraz!

– Çekil yolumdan, yoksa sana da eteş ederim.

Gittiler.

Federeler sohbet ederek dönüyor. Küçük bir kahvedeyiz. Yaşlı topçu, alnını silerken beni çağırıyor:

– Az önce kaba davrandım, artık halloldu, bir merhaba diyelim birbirimize. Öcümü aldım dostum! Larguillère'i görmeliydiniz!.. Tavşan gibi zıplıyordu.

– Ötekileri niçin vurdunuz?

– Lafayette sokağındaki ihanetin cezasını ödediler. Siyasetten koptuk, doğru, bu yaptığımız bir kıyam. Sizin mekanizmanızdan hiçbir şey anladığım yok, bu işin içine Gallifet'nin[1] yüzünden girdim. O boğazlayıp duruyor, biz niçin misilleme yapmayacağız. Tam bir Komüncü değilim, ama apoletli cellatlara karşıyım. Birileri, şurada apoletliler, ya da onların muhbirleri var desin, gidip yine canlarını alırım.

Kırağı vurmuş gibi beyaz kaşlarının altında gözleri alev alev yanıyordu.

Yanından geçen, otuz yaşlarındaki, oldukça güzel bir kadını kolundan tuttu:

– Bir kadeh içkimizi iç.

– Seve seve, ama önce kollarımın yenini yıkayayım.

Az sonra geldi kadın. Toplumsal sorunlara öyle pek ilgisi yok. Kızkardeşi bir papazın kapatmasıymış, gebe kalmış papazdan, evde ne var ne yok çalıp o papaza vermiş.

– Pencereden papazların götürüldüğünü görünce işte bu yüzden aşağı indim, Céline'in dostuna benzeyen papazın sakallarını bu yüzden yoldum, "Gebertin! Öldürün!" diye bu yüzden bağırdım. Ve bu yüzden yumruklarım kırmızı! dedi.

Ateş buyruğunu veren kadının öyküsünü de anlattı.[2] Babasını

---

(1) G. Gallifet (1830-1909): Versailles Ordusu'nun cellat generallerinden. Komün savaşı sırasında yaptığı vahşetle ünlü.

(2) Bu kadının adı Maxime Vuillomme'un yazısında da geçer. Tutsaklar Roquette'ten

imparatorluğun son yıllarında bir kışkırtıcı ajanın ihbarı üzerine tutuklamışlar ve adam hapishanede ölmüş. Götürülenler arasında muhbirlerin olduğunu ve canlarının cehenneme gönderileceğini duyunca hemen koşup, ilk ateş buyruğunu o vermiş ve Largillière'i önce o zımbalamış.

Cumartesi, Trois-Bornes Alanı

Bütün gece ayaktaydık. Gün doğarken, Cournet, Theisz, Camelinat'yla birlikte Paris'e doğru indim. Angoulème sokağındaki barikat, henüz askerin eline geçmemiş. Camélinat'nın bayraktarlığını yaptığı 209'uncu Birlik, umutsuz bir savaşım sürdürüyor. Federeler yüzüstü, toz toprağa gömülmüş, yeni bir saldırıyı bekliyor.

Beni severler burada, ama "yöneticiler"den biri olduğum, koltuğumun altında hep, bir tomar gazete bulundurduğum için sitem etmekten de geri durmazlar.

– Gösterişçinin tekisin!

– Hadi canım.

– Bizi bırakmayacaksın değil mi?

– Hayır.

– Bu iyi, çok iyi, yurttaş!

28 Mayıs Pazar, sabahın 5'i

Belleville sokağının alt yanındaki Favre salonunun hemen önlerindeki, büyük, devce barikattayız. Top sesleri, sağa sola düşen gülleler. Şimdiye dek Versaylılar'dan çok, federeler beni yiyordu. Bu mahallede artık, bu özgür mahallede artık, yargılayacak ne zanlı var, ne hain. İşler kolay. Gemi batarken yelken direğinin çevresinde toplanıp batmaya hazır subaylar gibi bayrağın yanında durup onurumu korumak kalıyor bana.

Bir gürültü. Biri geliyor:

– Milletvekilidir belki?

– Teslim olmamızı isteyecek galiba.

– Teslim olmak mı? Bırakın gelsin.

Haxo sokağına götürülürken darbeler ve kargışlar arasında bir kadının sürekli haykıran sesi duyulur: "Artık kızlarımızla yatamayacaksınız domuzlar!"

– Tutuklayacak mısınız adamı yoksa?

– Ne sanıyorsun bizi, böyle kalleşlikleri Versaylılar yapar.

Rebeval sokağından gürültüler geliyor.

– Arkadan dolaşıp oyuna mı getirecekler bizi? Gidip bir bakın.

– N'oluyor burada?

– Söz dinlemeyen biri var.

– Evet, söylediklerinizi yapmayacağım işte... Savaşa karşıyım ben.

Kırk yaşlarında, sakallı, sakin bir adam bana doğru ilerliyor:

– Evet, barıştan yanayım ben, savaşa karşıyım. Ne onlar için, ne de sizin için savaşırım, boşuna zorlamayın.

Federelerin hoşlanacağı sözler değildi bunlar.

– Biz savaşmaya bayılıyor muyuz sanki, ne acınıyorsun be adam, şakalaşmak için mi kurşun atıyorlar bize. Hadi, biraz enfiye çek de hapşır, açılırsın, yoksa ben hapşırtırım seni.

– Ben barıştan yanayım, savaştan yana değil.

– Çeneni kapa, enfiye mi istersin, tütün mü, onu söyle.

Tütüne dayanamıyor, sonra silahını koltuk değneği gibi sürükleyerek bir federenin ardına takılıp uzaklaşıyor.

Korkunç bir top sesi, pencereler uçuyor, tavan çöküyor.

Kumral topçu, bir çığlık attı. Alnından vurulmuş, mavi gözlerinin arasında kurşun yarası üçüncü kara bir göz gibi.

– Yandık! Herkes canını kurtarsın!"

İçinde bulunduğu barikatları böyle anlatır Jules Vallès *Asi* adlı anılarında.

Korkunç bir kıyım başlar.

Güvenlik güçleri barikatlarda savaşırken veya eylem halinde yakaladıkları, sokaklarda rastgele buldukları ya da asıllı, asılsız ihbarlar üzerine topladıkları yoksul Parislileri Père-Lachaise'deki uzun bir duvarın yakınına dizerler. Duvarın önünde geniş, büyük bir çukur. Ağzı şarap kokan sarhoş yüzbaşı sanıkları yargılar:

– Avuçlarınızı açın, ellerinizi uzatın!

Avcu nasırlılardan başlar:

– İşçisin demek, Duvar'a!

"Duvar'a!". Yani hemen kurşuna dizilmeye. Suçlu olmak için elleri nasırlı olmak, işçi olmak yetiyor.

Kurşunlananları ölüp ölmediğine bakmaksızın tekme ve dipçiklerle çukura yuvarlıyorlar.

Nasırlıların defteri dürülüyor. Sıra ötekilerde. Sarhoş yüzbaşı önlerinde durup soruyor:

– Suçun nedir? Ne yaptın?

Saçı, sakalı kırçıl eski tüfekçi yanıtlıyor:

– Karnın açsa yemek yersin, köle olmak istemezsin. Birileri yönetirse seni burnunun ucuyla, "ben şamar oğlanı değilim" dersin. Anamız ağladı dostum. Sözlerim açık, anladın elbet. Yaşasın cumhuriyet!

– Duvar'a!

Yüzbaşı bir adım atıyor:

– Sen ne yaptın?

– Suçsuzum, sizlerdenim ben, Saint-Bernard Kilisesi'nde papazım. Bunlardan kurtulmak için sekiz gün bir dolapta saklandım.

– Kenar'a!

Paçayı kurtaran papaz efendi ötekilerin yüzüne tükürüp sıradan çıkıyor.

Yüzbaşı bir yaşlının önünde:

– Suçun nedir? Neler yaptın:

İhtiyar gülümsüyor:

– Çoluk çocuk, biraz da çapkınlık yaptım. Yaşım yetmiş, işim bitmiş. Çok yorgunum, dinlenmeliyim artık, fazla bekletmeksizin hemen kurşuna dizin.

– Duvar'a!

– Sen?

– Suçsuzum. İki liste çıkardım, burada yüz namussuzun adı var, komünist karılar, komünist çocuklar, hepsini kurşuna dizin!

– Kenar'a.

– Sen?

– Çakaralmaz tüfeğimle üstüme düşeni yaptım. Durma, hemen derimi del, durma, hemen derimi del, davam derimden de güzel, yaşasın Komün!

– Duvar'a!

– Sen ne yaptın, hangi herzeleri yedin?

– Dört yaram var, altı savaşa katıldım, Lorrain'liyim, Lorrainliler'in öcünü aldım, gününü gösterdim düşmana.

– Sen?

– Ben mi? Cankurtaranda çalışıyordum. Bilirsiniz kadınlar savaşmazlar. Ayrım gözetmeden vurulanların yaralarını sardım.

– Duvar'a!

Sarhoş yüzbaşı küçük bir çocuğun önünde:

– Piç kurusu ismin ne? Kaç yaşındasın?

– İsmim mi? Auguste adım, bu yıl on üçüme bastım.

– Duvar'a!

Çukura yuvarlananların bir kısmı henüz ölmemiş, can çekişiyor. Üzerlerine atılan topraktan zaman zaman eller, kollar, ayaklar uzanıyor, iniltiler geliyor. Çevre evlerde oturanlar dehşetle bu iniltileri duyup gecelerce uyuyamıyor. Sadece, bugün adına "Federeler Duvarı" denen, bu duvarın önünde 1.900 işçi, kadın ve çocuk yargısız kurşuna dizilir.

Başka yerlerde başka duvarlar, ivedi kazılmış başka çukurlar da var. Kasvetli uğultular, iniltiler yükseliyor Belediye Sarayı'nın ardındaki *Labau Kışlası*'ndan. Torunla dedesi duvarda yan yana. Dede alay ediyor kurşuna dizen askerlerle, torun; henüz on üçündeki kumral ve körpe çocuk dedesinden aşağı kalmıyor, komutu yüzbaşından önce o veriyor cellatlara: "Ateş bize!"

Kocası kurşuna dizilince, karısı, tutuklu olmadığı halde fırlayıp duvara yaslanarak haykırıyor:

"Haklı mıydı, haksız mıydı bilemem, ama bu mutsuz yaşamı birlikte sürdürdük, o benim zincir yoldaşım, kopamam, ayrılamam, madem onu yediniz, beni de yiyin!"

Yirmi genç kızı götürüyorlar. Sessiz, dingin, kayıtsız; şarkılar söyleyerek gidiyorlar. Geçen biri soruyor:

"Nereye götürüyorlar?"

"Sanırım kurşuna dizecekler."

Paris'in her sokağında ayrı bir vahşet. Bir ana, kucağında iki aylık bebesiyle kaçıyor. Ağlıyor çocuk, meme istiyor. Aç ananın memesinde süt yok ki. Burjuvazinin kıyıcıları hemen yakında, kocasını almaya gelmişler. Çocuğun sesi duyulmasın diye öpüyor, ağzını ağzına yapıştırıyor anne. Kapalı geçidin bir kapısının ardında geceliyor. Gün ağardığında artık sesi çıkmıyor bebeğin, çünkü ölmüş; ya açlıktan, ya soluk alamadığından.

Versaylılar bir başka sokakta yaralı komün savaşçısı bir kadını kurşuna dizmeye götürüyor. Sövgülere aldırmadan yürüyor kadın. Süslü yosmalar, bir elleri aşıklarının kolunda, öteki ellerindeki ipek şemsiyelerinin sivri ucunu kadının yarasına sokuyorlar.

Yansız bir gözlemci ve anlatıcı olan Hugo, bütün Komün devrimcilerinin ölüme, başları dik, kayıtsız, alaycı bir gülümsemeyle, yalvarıp yakarmadan gittiklerini yazar. Geride kalanları adeta küçümserler. Ömürleri yoksulluk içinde geçen bu insanlar yaşama zaten dört elle sarılmamışlardı ki! Kıvançla yaşamadılar ki ölürken umutsuzluk duysunlar. Hugo'ya göre asıl korkutucu olan da açların ölüm karşısındaki bu kayıtsızlığıdır. Böyle bir toplumda sağ kalan varlıklar da rahat bir yaşam sürdüremez. Başlarında Demokles'in kılıcı var.

Burjuvazi Komün Devrimi'ni bastırır. Versailles Ordusu'nun kaybı 877. Komün'ün kaybı Rochefort'a göre 20.000 ila 35.000 arasında, diğer kaynaklara göre 100.000. Alelacele kurulan savaş divanlarında, ordu ve güvenlik güçleri kısa bir sorgudan sonra aralarında kadınların ve çocukların da bulunduğu 25.000 kişiyi kurşuna dizerler. Savaş divanlarını ihbarlar izler. 1860'ı kadın, 650'si çocuk 39.000 yoksul, uzun sıralar halinde, yorgun ve bitkin, burjuvaların alayları, hakaretleri, tükrük ve tokatları altında hapishanelere götürülür. Yoksulları tekmeleyenler ve katilleri alkışlayanlar arasında şair Leconte de Lisle ve romancı Alexandre Dumas Fils de var. Cezaevlerine doldurulan bu yoksul insanların bir bölümü kurşunlanarak, bir bölümü de ya hücrelerde ya da sürgün için bindirildikleri gemilerin ambarlarında açlık ve hastalıktan ölürler.

Yoksulları ve emekçileri bir kez daha susturan burjuvazi, siyasal erkini yeniden sağlamlaştırır.

KOMÜNCÜLER NİÇİN YENİLDİ

Marx ve Engels'e göre Komün yenilgisi aşağıdaki etkenlere bağlıdır:

1) Yaygaracı Sosyalistler: Karl Marx 30 Mayıs 1871 tarihli, "Uluslararası Emekçiler Derneği (Enternasyonal) Genel Konseyi"nin, yayınladığı *Fransa'da İç Savaş Raporu*'nda şu eleştiriyi yapar: "Her devrimde, gerçek temsilcilerinin yanına bambaşka nitelikte adamlar

da karışır. Bunlardan bazıları, büyük bir saygıyla bağlı oldukları geçmiş devrimlerin kalıntısıdır. Güncel hareketi anlamayan bu adamlar, bilinen dürüstlükleri ve cesaretleri ya da 'salt' geleneğin gücüyle, halk üzerinde hâlâ büyük bir etkiye sahiptir. Bazıları da günün hükümetine karşı yıllardan beri aynı basmakalıp, tumturaklı tespih dualarını yineleye yineleye kendilerini eşi bulunmaz devrimciler olarak gösteren basit yaygaracılardır. Hatta 18 Mart'tan sonra bile bu tür bazı adamların ortaya çıktığı görüldü ve bazı durumlarda bunlar birinci planda roller oynamayı da başardılar. Güçleri ölçüsünde bu adamlar, daha önceki devrimlerin tam gelişmesini olduğu gibi, işçi sınıfının gerçek eylemini de engellediler. Kaçınılmaz bir kötülüktür bu adamlar, zamanla devrim bunlardan kurtulur, ama işte Komün'e bu zaman bırakılmadı."[1]

2) Fransız Sosyalizminin Yanlışlıkları: Engels Londra'da Auguste Bebel'e yazdığı mektupta "Komün aynı zamanda hem özgün olarak Fransız bir nitelik taşıyan eski sosyalizmin mezarı ve hem de Fransa için yeni uluslararası komünizmin beşiğidir" der.[2] Paris Komünü'nün 20. yıldönümü için yazdığı *"Karl Marx'ın Fransa'da İç Savaşı'na Giriş"*te ise şunları söyler: "Komün üyeleri Ulusal Koruyucular Merkez Komitesi'nde egemen durumda olan iki gruptan oluşuyordu: a. Blanqui'ciler çoğunluğu, b. büyük kısmı Proudhon'cu sosyalistlerden oluşan Uluslararası Emekçiler Derneği (Enternasyonal) üyesi bir azınlık. Genel olarak Blanqui'ciler o sırada ancak proleter devrimci içgüdü bakımından sosyalist bir kimlik taşıyorlardı. Aralarından küçük bir bölümü, Alman bilimsel sosyalizmini bilen Vaillant sayesinde, daha büyük bir ilkesel açıklığına erişmiş bulunuyordu. İktisadi düzeyde, bugünkü anlayışımıza göre Komün'de yapılması gereken birçok şeyin yapılmamasını işte bu durum açıklar. Kavranması en güç şey, kuşkusuz Komün'ü Fransız Bankası'nın kapıları önünde durduran o kutsal saygıdır. Ağır bir siyasal yanlışlıktı bu. Komün'ün elindeki banka, on bin rehineden daha değerliydi. Komünle barış imzalanması için Versailles Hükümeti'ne baskı yapacak tüm Fransız burjuvazisi demekti. Ama asıl şaşılacak şey, Blanqui'ci ve Proud-

(1) Fransa'da İç Savaş, Karl Marx, Sol Yayınları.
(2) Fransa'da İç Savaş, Karl Marx, Sol Yayınları.

hon'culardan oluşan Komün'ün birçok şeyi gene de doğru yapmış olmasıdır. Şanlı ve daha az şanlı yönleriyle Komün iktisadi kararlarının sorumlusu Proudhon'cular; siyasal edim ve güçsüzlüklerinin asıl sorumlusu da Blanqui'cilerdir."[1]

3) Zaman Kaybı: Paris Komünü, hem Komün'ü örgütleme girişimleriyle, hem de Komün içindeki çekişme ve tartışmalarla devrim için çok gerekli olan zamanı yitirmiştir. Marx, daha 6 Nisan 1871 tarihinde, Londra'dan Wilhelm Liebknecht'e yazdığı mektupta yenilgiyi önceden haber veriyordu: "Paris'lilerin boyun eğdikleri anlaşılıyor. Bu, kendi kusurları yüzünden, ama bu kusur aslında aşırı *dürüstlüklerinden* ileri gelen bir kusur. Merkez Komitesi ve daha sonra da Komün, o pis Thiers cücesine, düşman kuvvetlerini derleyip toplama zamanını verdi. Her şeyden önce, sanki Thiers, Paris'i zorla silahsızlandırmaya çalışarak *iç savaşı* daha önce başlatmamış, sanki Prusyalılar ile barış ya da savaşı kararlaştırmaya çağrılan Ulusal Meclis, *Cumhuriyet*'e hemen savaş ilan etmemiş gibi, *iç savaşı* budalalıkları yüzünden başlatmak istemediler! Sonra, iktidarı zorla ele geçirmeye teşebbüs etme görünümünden kaçınmak için, gericiliğin (Place Vendôme) yenilgisinden sonra hemen Versailles üzerine yürüyecek yerde, örgütlenmesi vb. daha çok zaman isteyen Komün seçimleriyle çok değerli zaman kaybına neden oldular."[2]

4) Merkeziyet ve otorite eksikliği: Engels'e göre Komün yenilgisinin bir nedeni de merkezden yönetimin ve otoritenin eksik olmasıdır. Engels, 14-15 Ocak 1872'de Londra'dan Torino'daki Carlo Terzaghi'ye şunları yazar: "Merkeziyetçiliğin ve otoritenin eksikliği, Komün'ün yaşamına mal oldu. Zaferden sonra otoriteyi vb. ne istersenız yapın, ama savaşım için tüm güçlerimizi bir araya getirmek ve aynı saldırı noktası üzerinde toplamak zorundayız. Otorite ve merkeziyetçiliğin her koşulda kötü olduğunu söyleyenler, bana öyle geliyor ki, ya biz devrimin ne olduğunu bilmiyor, ya da sözde devrimcilerden başka bir şey değiller."[3]

5) Komün çoğunluğu sosyalist değildi: Karl Marx'ın 22 Şubat 1881'de Londra'dan La Haye'deki Nieuwenhuis'e yazdığı mektuptan:

(1) Fransa'da İç Savaş, Karl Marx, Sol Yayınları.
(2) Seçme Mektuplar, K. Marx-F. Engels, Evrensel Basım Yayın.
(3) Fransa'da İç Savaş, Karl Marx, Sol Yayınları.

"Komün'ün çoğunluğu hiçbir zaman sosyalist olmadığı gibi –ve olamazdı da– yine de en küçük bir sağduyu sonucu Versailles ile geniş halk kitlelerinin yararına bir uzlaşmaya ulaşabilirdi; zaten o zaman için elde edilebilecek tek şey de buydu. Fransa Merkez Bankası'na el konulması bile tek başına Versailles palavracılarının gözünü korkutmaya yeterdi, vb. vb."[1]

6) *Taktik yanlışları:* Marx, 12 Haziran 1871'de Londra'dan yine Londra'daki Beesly'ye şunları yazar: "Benim Komün ile ilişkilerimi, Paris ile Londra arasında bütün yıl gidip gelen bir Alman tacir sürdürüyordu. Aşağıdaki iki konu dışında her şey sözlü olarak kararlaştırılmıştı:

İlki, aynı aracı yoluyla bazı hisse senetlerini Londra Borsası'nda nasıl satabilecekleri konusunda sordukları bir soruya yanıt olarak Komün üyelerine bir mektup göndermiştim.

İkincisi, 11 Mayıs'ta, yani bilinen felaketten on gün önce kendilerine aynı kanaldan, Frankfurt'ta Bismarck ile Favre arasındaki gizli anlaşmanın bütün ayrıntılarını ilettim.

Bu bilgiyi, Bismarck'ın sağ kolu olan, eskiden (1848-1853 arası) başkan bulunduğum gizli bir dernek üyesi birisinden aldım.

(...)

Ah keşke Komün benim uyarılarıma kulak verseydi! Komün üyelerine Monmartre tepelerinin kuzey yanını, Prusyalılar tarafını iyi tutmalarını tavsiye ettim ve bunu yapacak zamanları da vardı; yoksa kapana kısılacaklarını önceden kendilerine haber verdim; onlara Pyat'ın, Grousset ve Vesinier'in gerçek yüzlerini bildirdim, gösterdim; Ulusal Savunma üyelerinin açıklarını teşhir eden tüm belgeleri derhal Londra'ya göndermelerini istedim, böylece Komün düşmanlarının vahşice saldırıları bir ölçüde denetim altına alınabilir, Versaylıların planı hiç değilse kısmen bozulabilirdi.

Şayet, Versaylılar bu belgeleri bulabilselerdi, düzmece olanları yayınlamayabilirlerdi."[2]

---

(1) Seçme Mektuplar, K. Marx-F. Engels, Evrensel Basım Yayın.
(2) Seçme Mektuplar, K. Marx-F. Engels, Evrensel Basım Yayın.

KOMÜN YÖNETİMİ NASIL BİR REJİMDİR?

Komün yenilgisinden sonra Komün yönetimini öven ya da yeren pek çok görüş ileri sürüldü. Komün'ü yerenler onun ulusal birliği bozduğunu, bir küçük devletler federasyonu olduğunu ileri sürdüler. Kimileri de "Komün, Ortaçağ belediye yönetimlerine bir öykünmedir", "Prusya belediye rejimine özentidir" dediler.

Alain Plessis *"İmparatorluk Töreninden Federeler Duvarına"* adlı tarihsel araştırmasını şöyle bitirir: "Henüz hiç de gerçek çağdaş proleterler olmayan ve 1793'ün sözlerini yineleyip aynı yolu yeniden tutan komüncüler hemen hemen tümüyle, işçi hareketinin, sosyalizmin tarih öncesine aittir. Kendisinden önceki tüm ayaklanmaların bütün ağırlığını taşıyan bu ayaklanma, On dokuzuncu Yüzyıl'ın son devrimi, baldırı çıplakların devrimci eyleminin son perdesidir. Ancak böyle bir yoruma katılmayan pek çok kimse de var. Örneğin Charles Rhins'e göre komüncüler için Komün, bir gün doğumuydu. Komüncüler sosyalist devrimlerin öncüleriydi."

Karl Marx, Komün yönetimini şöyle tanımlar:

"Komün, kentin çeşitli ilçelerinden kamuoylamasıyla seçilmiş belediye meclisi üyelerinden oluşuyordu. Bu üyeler Komün yönetimine karşı sorumluydular ve görevlerinden her an alınabiliyorlardı. Üyelerin çoğu, işçi ya da tanınmış işçi temsilcisiydiler. Komünün parlamenter bir örgüt değil, aynı zamanda hem yasama hem de yürütme gücüne sahip etkin bir örgüt olması gerekiyordu. Siyasal ayrıcalıklarına hemen son verilerek polis, merkezi erkin aygıtı olmaktan çıkarıldı ve güvenlik, Komün'e karşı sorumlu, görevine her an son verilebilen bir örgüt haline getirildi. Aynı şey bütün memurlara uygulandı. Komün üyelerinden en alt düzeydeki görevlilere kadar, bütün kamu çalışanlarına *işçi ücretleri* ödenecekti. Yüksek devlet memurlarının geleneksel rüşvet ve temsil ödenekleri o memurlarla birlikte ortadan kalktı. Kamu hizmetleri, merkezi hükümetçe korunan kimselerin özel mülkiyeti olmaktan çıktı. Yalnız belediye yönetimi değil, o zamana dek devletin yürüttüğü bütün hizmetler Komün'ün eline geçti.

Eski hükümetin maddi erk aygıtları olan sürekli orduyu ve sürekli polis örgütünü kaldırdıktan sonra, Komün, manevi baskı aygıtı olan kilise erkini de ortadan kaldırmaya girişti, varlıklı kurumlar oluşturan bütün kiliselerin dağıtılıp mülksüzleştirilmesini kararlaştırdı. Öğre-

tim kurumlarının tümü parasız olarak halka açıldı, Kilise ve Devletin öğretim ve eğitime karışması önlendi. Böylece eğitimden herkes eşit olarak yararlanıyor, bilim; sınıf önyargılarının ve erkin zincirlerinden kurtarılıyordu. Yargının göstermelik sözde bağımsızlığına son verildi. Yargıçlar da göreve seçimle gelecekler ve görevlerine gerektiğinde son verilebilecekti.

Elbette ki, Paris Komünü, Fransa'nın bütün diğer sanayi merkezlerine örnek olacak, Komün rejimi Paris'te ve ikincil merkezlerde bir kez kurulduktan sonra eski merkezi hükümet, taşra kentlerinde de yerini, üreticilerin kendi hükümetlerine bırakmak zorunda kalacaktı. Geliştirme zamanı bulamadığı bir taslağa göre, en küçük kırsal bölgelerde bile Komün, siyasal örgütlenmeyi gerçekleştirecek ve kırsal bölgelerde de, sürekli ordunun yerini, hizmet süresi son derece kısa bir halk milisi alacaktı. Her ilin kırsal komünleri, ortak işlerini o ilin yönetim merkezindeki bir temsilciler meclisi aracılığıyla yönetecek ve bu il meclisleri de Paris'teki ulusal yetkililer kuruluna kendi temsilcilerini gönderecekti. Temsilciler her an görevden alınabilecek ve seçmenlerin buyurucu vekaletleriyle bağlı olacaklardı. Merkezi hükümete kalan az sayıda ama önemli görevleri, sorumlu Komün görevlileri yürütecekti. Ulusun birliği bozulmayacak, tam tersine, Komün anayasasıyla örgütlenecekti. Bu birlik, asalak bir ur gibi ulusun sırtına yapıştığı halde ulustan bağımsız olarak, ulus üstünde var olmak isteyen devlet erkinden kurtulduğu için daha iyi gerçekleşecekti. Eski hükümet erkinin bastırıcı organları kesilip atılacak, görevler toplumun topluma karşı sorumlu hizmetkarlarına verilecekti. Seçimleri, yönetici sınıf kendi adamlarını işbaşına getirmek için kullanıyordu, Komün yönetiminde ise seçimler komünler biçiminde örgütlenen halkın kendi işletmeleri için, işçi, denetimci ve sayman bulmasına yarayacaktı. Çağdaş devlet erkini paramparça eden bu yeni Komün, ne Ortaçağ komünlerinin yeniden canlandırılması, ne Montesqiu ve Jirondenler'in[1]

(1) Fransız Devrimi'nin etkin siyasal kulüplerinden (partilerinden) biri olan Jirondenler büyük burjuva işadamlarını temsil ediyorlardı. İşçi sınıfının yararını gözeten ekonomik ve toplumsal düzenlemelere karşıydılar. Hébert'in öncülüğündeki komüncüler, yoksul kesimin temsilcileri, Jirondenleri Konvensiyon'da saf dışı bıraktılar. Yönetimin Parisliler'in eline, yani Komün eline geçmesi üzerine Jirondenlerin bazı önderleri taşra kentlerinde federalist bir ayaklanma düzenlediler. Ayaklanma bastırıldı. Devrim Mahkemesi, önderlerden 21'ini ölüm cezasına çarptırdı ve 1793 Ekimi'nin sonunda başları giyotinle kesildi (E. A.)

düşlediği küçük devletler federasyonu, ne de aşırı bir merkeziyetçiliğe karşı sürdürülen eski savaşımın aşırı biçimi ya da Fransız taşra kentleri burjuvazisinin Louis Philippe döneminde kırın üzerinde uyguladığı ve Louis Napoléon döneminde de yerini, kırın kentler üzerindeki sözde egemenliğine bırakan egemenliğin, bir onarılma girişimi değildir. İl yönetim merkezlerinin düşünsel yönetimi altında ve kent işçilerinin kişiliğinde köylü üreticilerin çıkarları da korunacaktı.

Komün, sürekli ordu ve devlet memurculuğu gibi iki büyük gider kaynağını ortadan kaldırarak bütün burjuva devrimlerin o ucuz hükümet sloganını gerçekleştirdi. Cumhuriyet için gerekli gerçek demokratik kurumların temelini atıyordu. Ama onun son hedefi ne "ucuz hükümet" ne de "gerçek cumhuriyet"ti. Bunlar, onun zorunlu sonuçlarıydı yalnızca. Komün, her şeyden önce bir *işçi sınıfı hükümetidir* (...)

Komün tüm uygarlığın merkezi olan mülkiyeti kaldırmak istiyor, diye haykırıyorlar. Evet baylar, Komün, büyük bir kitlenin emeğini birkaç kişinin zenginliği durumuna getiren o sınıf mülkiyetini kaldırmak istiyordu. Mülksüzleştiricilerin mülksüzleştirilmesini amaçlıyordu. Üretim araçlarını, emeği köleleştirme ve sömürü araçları olan toprağı ve anamalı, özgür ve birleşmiş bir emeğin sıradan aygıtlarına dönüştürerek bireysel mülkiyeti bir gerçeklik durumuna getirmek istiyordu. Ama komünizimdir bu, o "mümkünsüz" komünizm!"[1]

(1) Fransa'da İç Savaş, Karl Marx. Sol Yayınları.

KOMÜN ŞAİRLERİ

ONSEKİZ MART: HALK VE ASKER

Şeref sana, şan sana yiğit Fransız eri
Ölürsün savaşlarda tam bir Galyalı gibi,
Ama Paris kurtuluş çığlıkları atarak
Sonunda doğrulup da hakkını arayınca,
Kiralık katillerin uymayıp buyruğuna,
Halkına sevgi dolu ellerini uzatır,
Yüreğinle birlikte silahını verirsin,
"Gerçek Fransız asla katil olamaz" dersin.

(*Üç Renk* şarkısının ezgisiyle söylenir)
Voitelain Basımevi,
F. Maillard, işgal ve Komün yönetimi sırasındaki sokak yayınlarından.
Yayıncı: Auguste Aubry, Paris, 1874)

CHARLES BONNET

5 Şubat 1844 Paris doğumlu. On yedinci Bölge komün savaşçıları komutanı, yüzbaşı. 7 Kasım 1872'de gıyaben sürgüne ve sürgün cezasını bir kalede geçirmeye mahkum edilir.

Cenevre'ye sığınıp sürgündeki komüncülerin kurduğu sosyalist ve devrimci propaganda kuruluşunu yönetir.

Burada yayınladığımız kısa şiir, 23 Mart-4 Nisan 1871 tarihli Marsilya Komünü'ne yapılan baskıyı nefret ve taşlamayla dile getiriyor.

KARŞIDEVRİMCİ GENERAL ESPİVET'İN MARSİLYA'YA SALTANATLA GİRİŞİ

Çalın bandomızıkalar!.. Şen şarkılar söyleyin!..
Çiçek saçalım her yana. Espivent maşallah sana!
Maşallah sana general!.. Yiğitliğine maşallah!
Maşallah soylu galip! Ünlü fatih maşallah!
Büyük yiğit, sana borçlu şimdi esmer Marsilya
Esenliği, kıyımı ve dökülen kanları
Kıyıcılık sanatında gerçekten çok ustasın,
Sakla ellerini kurtarıcı... kan kızartıyor kollarını
Marşlar söylet askerlerine, sesleri kaplasın
Ayakların dibindeki can çekişen çocukların hırıltısını
Yürü zaferle Marsilya sokaklarında, yürü!..
Ölüler, doğrulun! Generale defneden taçlar sunun.

Le Pilori, Cenevre
Kooperatif Basımevi
8. Genel Konsey Sokağı, 1872

MAURİCE BOUKAY

Şair ve Montmartre'lı halk ozanı. Steinlen'in resimlediği *Kızıl Şarkılar* adlı yapıtında Yeni Kaledonya sürgünlerinin ve Père-Lachaise mezarlığında katledilen federelerin anısını yadeder.

KIRMIZI HOROZ

Bir sürgünün türküsü:

Çan kulesindeki kırmızı horoz
Neler görüyorsun karşı adada
– İnsanlar, var orda, sürgün edilen
İnsanlar: can veren kayalıklarda.

Çan kulesindeki kırmızı horoz
Neler görüyorsun o mezarlıkta?
– Ölüler var, kaldırıp taşlarını
Gidiyorlar öçlerini almaya.

Oy! kırmızı horoz!
Kırmızı horoz!
Oy! kırmızı horoz!
Kırmızı horoz!

Kızıl şarkılar, Ernest Flammarion, Paris, 1896

EUGÉNE CHATELAIN

6 Aralık 1829'da Paris'te doğdu. İşçi. 1848 Haziranı'nda barikatlarda savaştı, 1851 Aralığı'nda tutuklanıp sürgün edildi. Serbest kaldığında politikacı, propagandacı ve şair olarak eylemlerini sürdürebilmek için reklamcılık, komisyonculuk gibi işler yaptı. Sosyal demokrat bir çevreden gelip devrimci sosyalist oldu. Uluslararası Emekçiler Derneği'nin (Enternasyonal) Panthéon Şubesi üyelerinden. 4 Eylül 1870'ten sonra Paris Komünü Merkez Komitesi'nde yer alır ve Kasım 1870'te Savunma Birliği'ni kurar.

18 Mart 1871'den sonra, Ulusal Koruyucular Merkez Komitesi'nin Versaylılara karşı izlediği politikayı onaylamadığı için Komün seçimlerinde aday gösterilmesini kabul etmez. Kanlı Hafta savaşçılarından. Bu nedenle de 14 Temmuz 1874'te gıyaben sürgün cezasına çarptırılır. Önce Jersey'e, sonra Londra'ya sığınır. Aftan sonra *Ateş Darbesi* adlı derginin başyazarı olur, birçok şiir kitabı yayınlar: *1871 Sürgünleri* (1886), *Bilinmemiş Çiçekler, Son Yıllarım* (1891).

Yiğit, dürüst ve değerli bir isim bırakarak 1902'de yetmiş üç yaşında ölür.

YAŞASIN KOMÜN

Konuşan kalbimin sesi,
Korkum, kaygım, tasam yok.
Övünerek, derim ki:
Beğendiğim tek bayrak
Kızıl renkli bayraktır.
Kızıldır kanım gibi,
Kanım gibi dolaşır
İçinde yüreğimin.
Çocuklar,
Yaşasın Komün!
Çocuklar,
Yaşasın Komün!
O günler de gelecek
Her çocuğun ayakkabısı,
Herkesin ekmeği, işi gücü
Sofrasında iyi şarabı olacak.
Yaşasın Komün!
Çocuklar
Yaşasın Komün!

(Bu şarkı *"Tatlı Serüven"*in ezgisiyle söylenir. *1871 Sürgünleri* Kitabından, A. Datay ve A. Le Roy yayını, Paris, 1886)

1871 SÜRGÜNÜ

Auguste Gamé'ye

Fikrim için savaştım ben,
Hak, Hukuk için savaştım.
Sermayesi kral olan
Soyguncuya ateş açtım!

Mülkiyet, servet adına
İnsanları kurban eden
Eski toplumun insafsız
Canisiyle savaştım ben,

Düşen güllerle düştüm toprağa
Düştüğüm topraktan yenilmiş kalktım.
O günden sonra İngiltere'nin
Gri gökleri altında yaşadım.

Ölmek kolay. Yaşamak asıl sorun
Boş mideyi ne ile doldurursun?
Öğretmenim: "Çoban nasıl koyunu
Güderse sizi de gütmek gerekir"
Demişti, ben bu söze karşı durdum.
Buysa eğer asilik, asi odum.
Bir de baktım ki vurulup düşmüşüm
Mezbahada kanara gömülmüşüm.

Düşen güllerle düştüm toprağa
Düştüğüm topraktan yenilmiş kalktım,
O günlerden sonra İngiltere'nin
Gri gökleri altında yaşadım.

Açtığımda güçlükle gözlerimi
Gövdem kımıldayamaz durumdaydı.
Uzanmışım taşların üzerine.
Tek canlı bendim ölüler içinde,
Savaş bitiriyordu bizimkileri
Ve havada gülleler uçuyordu
Işığında o top güllelerinin
Savaştan ve kendimden habersiz
Sürüklüyordum duyarsız gövdemi.

Düşen güllelerle düştüm toprağa,
Düştüğüm topraktan yenilmiş kalktım.
O günlerden sonra İngiltere'nin
Gri gökleri altında yaşadım.

Virane bir evin önüne geldim
Kapısını vurdum, kapı açıldı
– N'olur yaralarımı sarın, dedim
Bir kız beni hemen içeri aldı.

Yüreğiyle erdemiyle güzeldi
O da bizler gibiydi, savaşmıştı,
Kurtulmuştum o kızın sayesinde

Düşen güllerle düştüm toprağa
Düştüğüm topraktan yenilmiş kalktım.
O günlerden sonra İngiltere'nin
Gri gökleri altında yaşadım.

Bir ay sonra, artık İngiltere'nin
Kara sislerini soluyordum.
Ve şimdi kimsesiz, sessiz odamda
Bitmek bilmeyen uzun akşamlarda
Birbiriyle anlaşan insanların,
Daha iyi, düzenli bir dünyanın,
Eşitliğin düşünü kuruyorum.
Ama o güzel günler gelmeden
Ölüme mahkum edilmişim ben.

Sürgünlük esaret değilse bile,
Sürgünlük mahpusluk olmasa bile
Aklını başından alıyor insanın.
Kişiyi giderek vahşileştiriyor.
Ben ateş içinde yanan Komüncü
Demirleri kemiren bir kuduz gibi
Böyle sayıklayıp durarak
Bak, yine ölümle didişiyorum.

Düşen güllerle düştüm toprağa,
Düştüğüm topraktan yenilmiş kalktım.
O günlerden sonra İngiltere'nin
Gri gökleri altında yaşadım.

JEANNE

Jules Lacolley'ye

Yenik düşmüştük savaşta;
Yüzümde derin bir yarık,
Sağ elimin bileği kırık,
Yaralı, evime döndüm.
Savaşa lanetler yağdırıyordu karım,
Haklıydı, bin kez haklıydı,
Evde olduğuma da şükrediyordu
Aklından geçmiyordu
Gelecekleri.

Karım Jeanne çorba pişiriyordu,
Oturuyordu kucağımda oğlum.
Birden içeri girdi adamlar,
Karşıdevrimcileri karşımda buldum

Kapımızı kırarak girmişlerdi,
Sarhoş ve kana susamıştılar,
Dışarı çıkarmak için onları
Üstlerine yürümüştü Jeanne,
Göğsünden vurdu askerler,
Yıkılıp öldü karım.
Tepindiler gövdesinin üstünde,

Karım Jeanne çorba pişiriyordu,
Oturuyordu kucağımda oğlum.
Birden içeri girdi adamlar
Karşıdevrimcileri karşımda buldum

Görünce olanları oğlum
Çırpınıp korkuyla sarıldı bana
Çocuk bu, üç yaşında henüz
Bağırdı: Ana! Ana!

Anasını öldüren askerler
Niçin beni de vurmamışlardı
Yaşayıp acı çekmek varmış kaderde,
Hayatımı ölerek Jeanne kurtarmıştı.

Karım Jeanne çorba pişiriyordu,
Oturuyordu kucağımda oğlum.
Birden içeri girdi adamlar,
Karşıdevrimcileri karşımda buldum.

Ordusuna soyguncular komuta eden
İktidardaki canavarlara karşı
Bir fikri savunmak için savaşmıştım ben,
Çaldığında ölümcül saat
Sade bir yurttaştım, karım işçiydi
Aşıktık, seviyorduk birbirimizi.

Karım Jeanne çorba pişiriyordu,
Oturuyordu kucağımda oğlum.
Birden içeri girdi adamlar,
Karşıdevrimcileri karşımda buldum.

Tekme tokat, sürükleyip
Oğlumdan ayırdılar beni:
Bimem hayatta mı şimdi?
Sevgilimden tek armağan

O küçük varlığı, yavrumu
Yeniden görecek miyim, bilmem?
Belki! Belki! diyorum mahpus damında
Avuntusuz, çaresiz
Hep aynı sözcüğü yineliyorum;

Karım Jeanne çorba pişiriyordu,
Oturuyordu kucağımda oğlum.
Birden içeri girdi adamlar,
Karşıdevrimcileri karşımda buldum.

JEAN-BAPTISTE CLÉMENT

31 Mayıs 1836 Boulogne-sur-Seine doğumlu. Orta halli bir değirmencinin oğlu. Çok genç yaşta ailesinden ayrılıp geçimini kendi sağlar, bakırcıda çıraklık, kahvelerde garsonluk, beton işçiliği yapar, ama zamanının büyük bölümü daha çok işsiz geçer.

Pierre Dupont'un büyük hayranı, *Ekmek Parçasının Şarkıları* adı altında topladığı "romance'lar besteler. Halkın başkaları için şarkı çalıp söylediği görüşündedir. "Halkı kendi yoksulluğunu görmeye, kendi çıkarlarını düşünmeye zorlamak gerek. Şarkılar bilimadamlarının söylevleri gibi sıkıcı değil, çağdaş düşünceleri yansıtan, geleceği söyleyen ve hazırlayan ezgiler olmalıdır," der. *Geleceğin Şarkıları*'nı bu düşünceyle yazıp bu şarkılarda sanayi köleliği temasını işler. Emekçilerin 92'sine çağrıda bulunur:

"Tüze adına sesleniyorum
Çoktan geldi zamanı
Fabrika kölelerinin
Toprak kölelerinin, madencilerin
Kendi seksen dokuzları olmalı!"

İmparatorluk sansürünün onayını almadan yazılan bu dizeler, şairin başına dert açar ve Belçika'ya sığınmak zorunda kalır. Bir yıl önce Montmartre'da yazdığı, Komün yenilgisiyle ileride yeni bir anlam kazanacak olan başyapıtı *Kiraz Zamanı*'nı 1867'de Belçika'da yayınlar.

1868 Şubatı'nda Fransa'ya döner, *Le casse-tete* adlı yayın organını kurar, yaşlı Jakoben Delescluse'ün çıkardığı ve başyazarlığını dostu Vermorel'in yaptığı *Reform*'a yazılar yazar. 4 Mart 1870'te "İmparatora Saldırı", "kışkırtıcılık" gibi basın suçlarından bir yıl hapis cezasına çarptırılır. 3 Eylül 1870'te cumhuriyet ilan edilince 4 Eylül'de Sainte-Pelagie Cezaevi'nin kapıları açılır ve diğer düşünce suçlularıyla birlikte Jean-Baptiste Clément de özgürlüğüne kavuşur.

Paris kuşatması sırasında Ulusal Koruyucular Birliği'nin 129'uncu taburundadır. Montmartre Uyarı Komitesi'ne seçilir. 18 Mart ayaklanmasından sonra, Jules Vallès'nin çıkardığı *Halkın Çığlığı* gazetesinde yazılar yazar. XVIII'nci Bölge temsilcisi olarak Blanqui, The-

isz, Dereure, Théophile Ferrè, Vermorel ve Paschal Grousset ile birlikte Komün'e girer. Üçüncü Paris Kuşatması sırasında pek çok görevler yürütür: Kamu Komisyonu üyeliği, Mermi Atölyeleri delegeliği, Eğitim Komisyonu üyeliği, Montmartre Belediyesi delegeliği.

Paris'e giren Versaylılar, Komün'ü, Belediye Sarayı'nı terk etmeye zorladıklarında, diğer devrimci dostlarıyla birlikte Clément da sonuna dek direnir, XI'nci Bölge'ye, ve Belleville'e geçerek savaşım ve direnişini sürdürür. 28 Mayıs sabahında Fontaine-au-Roi barikatında karşıdevrimcilere son kurşunları atanların arasında o da var. Oduncu dostu Camille Henricy'nin evinde gizlenir ve Haziran 1871'de *Kanlı Hafta* şiirini bu evde yazar.

Londra'ya kaçar ve geçimini sağlamak için başta oymabaskı çerçeveciliği olmak üzere her tür işte çalışır. 24 Ekim 1874'te Paris mahkemelerince gıyabında ölüm cezası verilir. Fransa'ya Ocak 1880'de aftan sonra döner ve Montmartre'da eski bir evde oturur. Fransız ulusal bayramında üç renkli bayrağı değil, kızıl bayrağı asar. Devrimci sosyalist partilerde militan olarak çalışır. On yıl Ardenne'ler bölgesinde sendikaların ve sosyalizmin propagandasını yapar. Yavaş yavaş Proudhon'un anarşist görüşlerinden kurtulup Marksist görüşe yönelir. Elinde baston, taşrayı dolaşır, başkentin devrimci halkına, işçi sınıfına destek olacak örgütler kurar. 1 Mayıs 1891'deki eylemi nedeniyle iki yıl hapis cezasına çarptırılır, geniş halk yığınlarının protesto gösterileri nedeniyle cezası ertelenir.

Sürdüğü çetin ve savaşımlarla dolu yaşam, onu vaktinden önce yaşlandırdığı için 1895'te Saint-Denis Belediyesi'nce verilen küçük bir işyarlığı kabul eder ve kalan günlerini de Clichy Bulvarı'ndaki sosyalist bir yayınevinin yönetmeni olarak tamamlar. *Komüncülerin Öcü* adlı bir de romanı var. Ölüm tarihi: 1903.

KİRAZ ZAMANI

28 Mayıs 1871 Pazar günü, Komüncülerin yaralarını saran yiğit yurttaş Louise'e

Gelince kiraz zamanı, biz,
Şen bülbül ve dalgacı karatavukla
Bayram edeceğiz.
Güzel kızların başını bahar,
Aşıkların kalbini gün vuracak.
Gelince kiraz zamanı
Daha bir tatlı ötecek dalgacı karatavuk.

Ama çok kısadır kiraz zamanı
Çifter çifter, oğlanlar, kızlar, hülyalı
Kiraz küpeler toplarız.
Aşk kirazları toplarız, yaprakların altına
Dökülen, kan gibi damla damla.
Ama çok kısadır kiraz zamanı,
Mercan küpeler toplarız hülyalı.

Kiraz mevsimine girdiğiniz zaman
Eğer korkuyorsanız yürek ağrılarından
Güzellerden uzak durun.
Ben ki nice acılara göğüs germişim
Hep acı çekeceğim bundan böyle de,
Gelince kiraz zamanı
Siz de aşk ağrıları çekersiniz.

Kiraz zamanını seveceğim hep:
Kiraz zamanından kalmadır bana
Kalbimde kanayan bu yara,
Çünkü eşler seçilirken
Bayan karayazgı düştü payıma.
Seveceğim hep kiraz zamanını
Ve kalbimde taşıdığım anıyı.

Paris-Montmarte, 1866
Beste: Renard
Yayıncı: M. Egrot
25, Boulevard Strasbourg, Paris

Bu şiirim bestelendi ve Komün Savaşı sırasında sokaklarda, kahvelerde, devrimcilerin toplandığı alanlarda söylendi. O dönemlerde, Komün Savaşı'nda bizlerin yanında yer almak büyük özveri ve cesaret işiydi. İşte o sıralarda, savaşın en civcivli zamanında yiğit bir kızı yanı başımızda gördük. O günün anısına saygı olarak şiirimi o yiğit kıza adıyorum.

Hiç unutamadığım olayın işte öyküsü:

Tarih 28 Mayıs 1871. Tüm Paris, karşıdevrimcilerin eline geçmişti. Ama hâlâ, Fontaine-au-Roi sokağında çarpışan birkaç kişi vardı.

Ferré ve yurttaş Gambon kardeşlerimiz ve on sekiz, yirmi yaşlarında gençlerle, 1848 katliamından, hükümet darbesinden kelleyi kurtarmış kır sakallı eski tüfekçilerden oluşan yirmi kadar savaşçıyla bir barikatın arkasında vuruşmayı sürdürüyorduk.

Saat on bir, on iki arasında, elinde ecza çantası, yirmi, yirmi iki yaşlarındaki bir kızın bize doğru geldiğini gördük.

Nereden, niye geldiğini sorduk, burada işin ne dedik. Çok sade bir şekilde, cankurtaran servisinde çalıştığını, Saint-Maur barikatının da askerler eline geçtiğini, bizlere yardım için oradan buraya geldiğini söledi. Aramızdaki 1848 ayaklanmasını yaşamış bir eski tüfekçi boynuna sarılıp kucakladı onu.

Gerçekten de genç kızın yaptığı, büyük bir özveri ve mangal kadar yürek isteyen bir şeydi.

Hemen uzaklaşmasını, kendisini tehlikeye atmamasını söyledik. Direndi, bırakmak istemedi bizi.

Nitekim, beş dakika sonra çok yardımı dokundu. Arkadaşlarımızdan ikisi, biri omuzundan, biri alnının ortasından vurulup düştü.

Geçelim!..

Çekilmeye karar verdiğimizde o yiğit kıza vakit varken hemen meydanı terk etmesini söyledik.

Yalnızca, adının Louise ve işçi olduğunu biliyorum.

Elbette ki komüncülerin safındaydı.

Ne oldu? Başına neler geldi? Öteki niceleri gibi Versailles askerleri onu da kurşuna mı dizdi?

Kitabımdaki tüm şiirlerin en tanınmışı olan bu şiirimi işte o kıza adadım. Bunu en çok, bilinmeyen kahraman kız hak etmedi mi?

Şarkılar,
Georges Robert ve Ortakları Basımevi,
Paris, 1885

"DUVAR'A! DİYOR YÜZBAŞI

J. Allemane yurttaşa

Duvar'a!
Diyor sarhoş yüzbaşı,
Leş gibi içki
Kokuyor ağzı,
Duvar'a!

Suçun nedir? Ne yaptın?
– Sen olsan ne yapardın?
Karnın açsa yemek yersin,
Köle olmak istemezsin,
Birileri yönetirse seni burnunun ucuyla
Ben şamar oğlanı değilim dersin,
Anamız ağladı dostum
Söylediğim açık
Anladın elbet?
Yaşasın Cumhuriyet

Duvar'a!
Diyor sarhoş yüzbaşı,
Leş gibi içki
Kokuyor ağzı,
Duvar'a!

– Suçun nedir? Sen ne yaptın?
– Suçum yok, sizlerdenim ben,
Saint-Bernard Kilisesi'nde papazım
Ötekilerden kurtulmak için
Tam sekiz gün bir dolapta saklandım.
– Ya sen? Söyle, sen ne yaptın?
– Pek önemli şeyler değil,
Çoluk çocuk, biraz çapkınlık falan...
Çok yorulдum, dinlenmeliyim şu an.

Yaşım yetmiş
İşim bitmiş
Fazla bekletmeksizin
Hemen kurşuna dizin.

Duvar'a!
Diyor sarhoş yüzbaşı
Leş gibi içki
Kokuyor ağzı,
Duvar'a!

– Suçun nedir? Sen ne yaptın?
– İşte size iki liste
Yüz namussuzun adı var,
Komünist karılar, komünist çocuklar
Bütün bu itleri kurşuna dizin!..

– Sen ne yaptın? Senin suçun?
– Bourget savaşında ölen
Bir subayın duluyum ben
İşte belgelerim, bayım.

– Ben mi? Kızıl değilim
İşte üç renkli şeridim.

Duvar'a!
Diyor sarhoş yüzbaşı,
Leş gibi içki
Kokuyor ağzı,
Duvar'a!

– Sen ne yaptın? Hangi herzelerin var?
– Dört yaram var, altı savaşa katıldım
Gününü gösterdim düşmanlarıma
Lorrain'liyim, Lorrain'lilerin öcünü aldım.

– Ben mi? Cankurtaranda çalışıyordum.
Bilirsiniz, kadınlar savaşmazlar...
Ayrım gözetmeden vurulanların
Yaralarını sardım.
– İsmim mi? Auguste adım
Bu yıl tam on üçüme bastım.

Duvar'a!
Diyor sarhoş yüzbaşı,
Leş gibi içki
Kokuyor ağzı
Duvar'a!

– Senin suçun? Sen ne yaptın?
– Ölü gibiyim, oy, ölü gibiyim.
Bir asker, mutlaka sarhoş olmalı
Vurdu kapı önündeki babamı
Suçum ölen babama ağlamaktı.

– Sen ne yaptın? Pis herif?
Durma, hemen derimi del
Davam derimden de güzel
Üstüme düşeni yaptım

Çakaralmaz tüfeğimle!
Göğe bak, doğacak yeni gün
Göğe bak, yaşasın Komün!

Duvar'a
Diyor sarhoş yüzbaşı,
Leş gibi içki
Kokuyor ağzı,
Duvar'a!

Londra, 1872
Yayıncı: M. Bassereau
240, Saint-Martin Sokağı-Paris

Ezgi: Pierre Dupont'un Köylülerin Şarkısı, 1871'de kurşuna dizilenlerin anısına.

Muhbirlerden ve jandarmalardan başka,
Sokaklarda görülenler, yalnızca,
Ağlayan üzgün yaşlılar,
Yetim çocuklar ve dullar.
Paris yoksulluk içinde,
Titriyor saatler bile,
Çalıyor savaş konseyi için çan.
Kan akıyor bütün kaldırımlardan.

Evet ama...
Geçecek bu kara günler.
Burjuvaların ayağı altından
Bir gün kayacak toprak.
Birleşip bütün yoksullar
Canlarına okuyacak!

Bütün resmi gazeteler,
Hırsızlar, tüm pis herifler
Serüven için gelenler,
İşbirlikçiler, omzu süslüler,
Uçkuru kirli aşıklar
Kurtlar gibi kaynıyorlar
Cesetlerinde devrimcilerin.

Evet ama...
Geçecek bu kara günler.
Burjuvaların ayağı altından
Bir gün kayacak toprak.
Birleşip bütün yoksullar
Canlarına okuyacak!

Önlerine kim çıkarsa rastgele
Çoluk çocuk, yaşlı, kadın demeden
Ana, kızı, dedesinin kollarındaki çocuğu
Zincire vurup kurşuna dizdiler.
Yerini kırmızı bayrakların
Dehşeti aldı itlerin, haydutların
Kral uşaklarının.

Evet ama...
Geçecek bu kara günler.
Burjuvaların ayağı altından
Kayacak bir gün toprak.
Birleşip bütün yoksullar
Canlarına okuyacak!

Cizvitlere, papazlara,
Mac-Mahon ve Duponloup'lara
Kurban olarak sundular bizi.
Kutsanmış sulardan yağmur yağacak,
Çıldıracak kurbanların kanları,
Yarışacak birbirleriyle,
Saint-Eustache ve Opéra.
Zindanlar dolup taşacak...

Evet ama...
Geçecek bu kara günler.
Burjuvaların ayağı altından
Kayacak bir gün toprak.
Birleşip bütün yoksullar
Canlarına okuyacak!

Yenildik diye, yarın, güzel mahallelerin
Nonoşları ve yosma hatunları
Namluları dantelli yakalarında
Tüfekler taşıyacak, davullar çalacaklar
Kurşuna dizdirirken Pandore çocuklarımızı.
Şölenler verilecek,
Kordelalar süsleyecek üç renkli bayrakları.

Evet ama...
Geçecek bu kara günler.
Burjuvaların ayağı altından
Kayacak bir gün toprak.
Birleşip bütün yoksullar
Canlarına okuyacak!

Yarın yeniden polisler
Çapraz tabancalarıyla
Hizmetlerinden pek hoşnut
Bitecekler kaldırımlarda
Muhbirler, jandarmalar, askerler ve papazlar
Yönetecek ekmeksiz, işsiz, silahsız bizleri.

Evet ama...
Geçecek bu kara günler.
Burjuvaların ayağı altından
Kayacak bir gün toprak.
Birleşip bütün yoksullar
Canlarına okuyacak!

Bu halk boynunda yoksulluk zenciri
Köle mi olacak hep?
Attığımız her adımda, ne zamana dek
Önümüze askerler dikilecek?
Bu papaz sürüsü ne zamana dek
Hayvan güder gibi bizi güdecek?
Ne zaman gelecek, ne zaman
Adaletin, emeğin Cumhuriyeti?

Evet, ama...
Geçecek bu kara günler.
Burjuvaların ayağı altından
Kayacak bir gün toprak.
Birleşip bütün yoksullar
Canlarına okuyacak!

Paris, Haziran 1871
Yayıncı: M. Bassereau
240, Saint-Martin Sokağı, Paris

Bu dizeleri yazdığımda henüz Paris'teydim. Ancak birkaç hafta sonra sınırı geçip İngiltere'ye sığınabildim. Gizlendiğim ve 29 Mayıstan 10 Ağustos 1871'e dek kaldığım yerde hâlâ silah seslerini tutuklananların seslerini, kadınların ve çocukların çığlıklarını duyuyordum. Ordu öcünü alıyor, halkı katlediyordu. O uzun savaş günlerinde bile duymadığım kadar öfke ve acı duydum.

GASTON CREMIEUX

Nimes'li bir küçük esnafın oğlu. Doğumu 1836. Paris'teki hukuk öğreniminden sonra Aix Barosu'na kaydolur ve İkinci İmparatorluğa karşı mücadeleye başlar. 1857'de basın suçuyla dört yıl hapis cezasına çarptırılır.

8 Ağustos 1870'te Fransız ordusunun ilk yenilgileri duyurulmaya başlandığında büyük bir halk gösterisinin başında yer alır ve cumhuriyeti ilan eder. Bouches-du-Rhone'da imparatorluk güçlerince kuşatılıp tutuklanır ve altı ay hapis cezasına çarptırılır. Napoléon'un düşmesi üzerine 4 Eylül'de salınır. Ligue du Midi'de yurtseverler direnişini örgütler. Millet Meclisi'nin barış koşullarını görüşmek üzere Bordeaux'da yaptığı toplantı sırasında bir kürsüden "Siz köylüler meclisisiniz!" diye haykırır. Bu söz, sonradan ünlenecek ve Komüncüler karşıdevrimcilere ve Millet Meclisi üyelerine "Köylüler" adını takacak.

22 Mart 1871'de Marsilya'da Komün yönetimi ilan edilir ve Crémieux, Valiliğin yerini alan Bölge Komisyonu'na başkan seçilir. Bu örgütün başında uzlaştırıcı bir rol oynar. Ne var ki Versaylılar uzlaşmak istemez ve 4 Nisan'da Marsilya'daki Komünü kanlı bir kıyımla ortadan kaldırırlar. Tutsak edilen Crémieux, 28 Haziran 1871'de, 35 yaşında, ölüm cezasına çarptırılır ve beş ay sonra, 30 Kasımda kurşuna dizilir. *Dokuz Thermidor* adlı tarihsel bir dramı, birçok şiirleri ve *Bir Ölüm Cezalısının İzlenimleri* adlı yapıtı var.

CLOVİS HUGUES'E

Kefenlerinin içinde uyusunlar, bırakın
Uyusun özgürlük kurbanlarımız,
Artık dinlenmek hakkı onların.
Aralamayın kutsal lahitlerini,
Yaptıklarını okuyun, şanlı adlarını okuyun
Bu kadarı yeter bize,
Yeniden yaşasınlar örnek ölümleriyle
Ki onlar gibi ölmek sırası şimdi bizde.

17 Ekim 1871

HALKIN SESLERİ

(...)

Spartaküs'ün, İsa'nın, Sokrat'ın haykırışı
Canlı bir yankı gibi çınlar göğsümde,
Duyarım yüreğimden devrimin fışkırdığını.

Her yanda kan, zincirler, acımasız yasalar,
Sonu gelmez bir savaş, bitmez bir çaba!
Ölmek değil, yaşamak istiyor insanlık
Eziyor köleleri zorba hükümdarlar.

Ey halk, Tarihin günah keçisi
Demir laleler vururlar boynuna,
Sen yenersin, utkunu onlar elinden çalar
Yenilirsen bozgunda ölüme bırakırlar.

Güç en yüce yasadır, dediler sana,
Kimler çoğunluktaysa onlar yönetir dediler,
Koy artık tacını yiğit alnının üstüne
Madem güçlü kralmış, hükmetme sırası sende.
(...)

DÜŞKIRIKLIĞI

(...)
Ey Tanrı! İğrenç bir put musun yoksa?
Uyuyor duymuyorsun acı çığlığımızı,
Yaşamı vaat ediyor, ölümü sunuyorsun,
Uyan, inançla birlikte uçuyor umutlar da.

(...)
İn seni diktiğimiz kaideden aşağı
Ya gelip bizimle birlikte savaşırsın, ya da
Kanlı boyunduruğunu taşıyan proletarya
Rüzgarlara savurur devrik tapınağını.

EMİLE DEREUX

Ulusal Savunma Hükümeti'nin ihanet içinde olduğunu belirtip Komünün kurulmasını isteyen 6 Ocak 1871 tarihli *Kızıl Afiş'e* imza koyanlardan.

PARİS BİR BİFTEK UĞRUNA

Ezgi: De bana, Trouchu, de bana, anımsar mısın?

Yaşasın Barış! Deyip satılıyor Fransa
Yarın ey Burjuvalar, tıkınabilirsiniz.
Thiers'in "buyrun girin" dediği Pariste, bak
Ferrières şatosunda, mağrur, bekliyor Bismarck.
Vazgeçerken Trochu[1] muamma planından,
Favre oturmuş yazıyor son protokol metnini
Haydi, durma karıştır tencereni Brébant[2]
Verilmek üzre Paris bir tek biftek uğruna.

"Neme gerek Alsace ve Lorrain, diyor burjuva
Diyor, ne arazim var, ne mülküm oralarda.
Almanlar ister alsın, ister bıraksın bize
Umurumda olur mu benim kaybım yok ise
Strasbourg'da değil soframda benim aklım
Boş ver Metz'i, kızarmış kekliğe bayılırım
Hem metresim, hoşlanmaz bu acayip sözlerden
Biftek için Paris'i teslim edelim, baylar.

Bazı çılgın deliler var direnmek isteyen
Yurt, diyen, onur diyen, canımız feda diyen.
Midemden başka bir şey ilgilendirmez beni
Göbeğimin altına indirdim yüreğimi
Yurtseverlik köylünün, hırtın hırbonun işi

(1) Louis-Jules Trochu (1815-1896): General, 4 Eylül 1870 ayaklanmasından sonra kurulan Ulusal Savunma Hükümeti'nin başkanı. Bir noterde, Paris'in teslimini çetin ve sağlam koşullara bağlayan bir planın bulunduğunu ileri sürüyordu.

(2) Ünlü Paris haini.

Düşman kurşunlarıyla niçin ölecekmişim
Yemek varken sarmısak soslu dana etini!
Biftek için Paris'i teslim edelim, baylar.
Fransa can veriyor, ölüyor, diyenler var
Kemiriyormuş anaç göğsünü yabancılar,
Alman süvarileri, çizmeleri önünde
Boyun eğdiriyormuş köleler gibi bize!
Kim görmek ister böyle acıklı sahneleri
Bütün bu çığlıklara barış bir son verecek
Et yoksa mutfağımda aşçım ne pişirecek?
Biftek için Paris'i teslim edelim, baylar.

Nonoşum, sevdiceğim, süslenmene bak, durma
Yepyeni perdeler as mavi salonumuza.
Manon, sen de güzel bir omlet hazırla bize
Yumurta yiyeceğiz Almanlar sayesinde.
Yarın akşam üç Bavyeralı konuğumuz var
Keyfimize bakalım, çekip kafayı sarhoş
Çanına ot tıkansın yurdun! Yaşasın barış!"

Teslim ettik Parisi biftek uğruna, baylar.

Berhelemy Basımevi, Paris

VİCTOR HUGO
(1802-1885)

Şair ve yazar. *Odlar ve Balladlar* adlı şiir kitabıyla Klasik Okul ile Romantik Okul arasındaki bir uzlaştırıcı gibidir. Crommwel adlı koşuk tiyatro oyununa yazdığı önsözle romantizmin kuramcısı ve önderi kabul edilir. *Hernani, Güz Yaprakları, Tan Şarkıları, İçimizden Gelen Sesler, Işınlar ve Gölgeler, Notre-Dame'ın Kamburu, Marian Delorme, Lucrèce Borgia, Ruy Blas, Burgrave'lar, Cezalar, Gözlemler, Çağların Efsanesi, Sefiller, Emekçiler, Doksan Üç, Korkunç Yıl, Sokakların ve Ormanların Şarkıları, Dede Olmak Sanatı, Zihnin Dört Yei, Şeytanın Sonu, Tanrı* adlarını taşıyan, şiir, tiyatro ve roman alanlarında yapıtları var. Çok verimli ve doğurgan bir yazar. Yalnız romantizmin değil, Romantik Gerçekçilik'in de öncüsü. Sanat sanat içindir; yarar gözetmez, güzellikten başka amacı yoktur diyen Qautier, Banville, Lisle ve Baudelaire gibi şair ve yazarların karşısına, güzellik için değil fikirleri söylemek, toplumu eğitmek için sanat yapılır, sanatın son amacı topluma sağladığı yarardır görüşüyle çıkar.

Gençik yıllarında kralcıydı, ama daha sonra despotların ve despot impartorun, despot imparatorluk rejiminin amansız düşmanı oldu. Ömrü sürgünlerde geçti.

Önceleri kralcı olan Hugo'nun gerçekçiliğini Fransa'da hem sağcılar, hem de sosyalistler eleştirdi: Aragon, 24 Mart 1952 tarihinde verdiği bir konferansta Victor Hugo'yu şöyle savunur: "Karşımızda Chateaubriant'ın henüz 'yüce' sıfatını takmadığı genç Hugo var. Annesi bildiğinden şaşmayan bir monarşistti. Annesinin etkisi altındaki küçük Hugo, güncesinde şunları yazıyordu:

'Bunaltıcı bir hava. Bugün, Tuileries Sarayı'nı uçurup, kral ve ailesini öldürmeyi planlayan yirmi beş kardeş ve arkadaşları yargılanıyor. Bu tür haydutların kökü kazınır inşallah...'

Bu satırlar 1816'larda yazılmış olmalı. Victor, o zamanlar on dört yaşında. İki üç yıl sonra... 1862'de, Guernesey'den Cenevre'ye gönderdiği bir mektupta şöyle bir olayı anlatır:

'1818 ya da 1819'un bir yaz günüydü, öğlene doğru Adliye Alanı'ndan geçiyordum. Bir direk ve çevresinde birikmiş bir kalaba-

lık vardı, yaklaştım. Direğe, boynunda zincir, başında yafta, genç bir kadın, bir kız, bağlanmıştı. Önünde, ayaklarının dibinde kızgın korla dolu bir mangal, mangalın içinde tahta saplı bir demir. Kıpkırmızıydı demir. Toplananlar hoşnut gözlerle seyrediyordu. Kadının suçu, yasanın diline göre, 'hizmetçi hırsızlığı'ydı, halkın deyimiyle, 'paranın kıyısından biraz tırtıklamıştı.' Birden, öğlen çanları çalarken, kadının arkasındaki bir adam sekinin üstüne çıktı. Baktım, kadının gömleği arkadan yırtılmış, iki ucu kınnapla tütturulmuştu. Adam çabucak kınnabı çözdü, gömleğinin iki ucundan tutup beline kadar indirdi ve kızgın demiri etine batırdı. Demir ve celladın bileği beyaz bir duman ardında görünmez oldu. Aradan kırk yıl geçmesine rağmen kızcağızın o korkunç çığlıkları hâlâ kulağımdadır ve bu çığlıklar ruhumda hep kalacak. Yasaya göre hırsızdı, ama benim indimde bir kurbandı artık o. Alandan, –o zamanlar on altı yaşındaydım– bundan böyle yasaların bu tür kötü yanlarıyla savaşmaya yemin ederek ayrıldım.'

Eski kralcı Hugo sonradan değişir. Contemplations'daki dizelerde kralcılığın nedenlerini çocukluğunda aldığı eğitime bağlar:

'Ben ki atalarımın içinden çıkmış biriydim
Önce yalnız onların öğrettiğini bildim
Kapana yakalanmış kuş gibiydim eskiden
Kurtarmadan kendimi koruluklar içinden,
Bekledim tüylerim büyüsün diye şöyle bir;
Ve ağladım –hâlâ da ağlıyorum kimbilir?–
Düşünüp On yedinci Louis adlı çocuğu;
Yeniyetme ruhların kargadır kılavuzu,
Vendée'de büyüdüm hep, Fransa'yı az gördüm;
Ve sürekli Breton yiğitliğini övdüm,
Büyük köylüler büyükleri benden gizlediler

Yiğit Chouan'dır,[1] Mareau, Danton değil dediler,
(...)
Viyakladıysam eğer krallık şarkılarını
Sürdürecek değilim ya hep aynı aptallığı.'

(1) Chouan: Karşıdevrimcilerin lideri.

Bu ateşli monarşist, 1818 yaz dinlencesinde ve on beş gün içinde Bug-Jargal'ı yazar.

Bug-Jargal, bütün gerici içeriğine rağmen, bütün karşıdevrimci yapıtlardaki söz ebeliğine, zenci devriminin görünümünü değiştirmesine rağmen başlı başına bir olaydır; *Tom Amca'nın Kulübesi*'nden otuz yıl önce, köleliğe karşı yazılmış büyük bir romandır. Gerçi romanda olayları anlatan, zencilerle savaşan bir soyludur, sömürgede yerleşmiş bir Fransızın yeğenidir, yine de bu roman, köleliğe karşı yazılmış ilk romandır ve yirminci yüzyıla kadar da, kahramanı siyah olan tüm erdemlerin, tüm büyüklüklerin, tüm yiğitliklerin imgesi bir siyah olan ilk romandır.

Nasıl olmuş? Bir gerici, bir kralcı 1819'da böyle bir romanı nasıl yazabilmiş? Karşı çıkacaklar olabilir bana, olay 1791'lerden geçiyor ve yazar, tüm sömürgeci zulmü Jakobenler'in sırtına yüklüyor diyecekler olabilir. Ben de onlara derim ki, bu düşünceniz yanlıştır. Neden yanlıştır? Her şeyden önce romanda olayları anlatan kişi kölelerine karşı vahşiliği de sergileyen kişidir ve bir derebeyidir. Ayrıca, şunu da söyleyeyim, cumhuriyetçi olmak her cumhuriyetçiyi haklı görmek demek midir?

Öyle zamanlar olur ki, dürüst, insansever gericileri, grevci işçilere ateş açtıran sosyal demokrata yeğ tutarım.

Bu roman 1826'da, *Le Conservateur littéraire*'de, Victor Hugo'nun kardeşiyle birlikte çıkardığı dergide yayınlanmıştı. Haiti, yani Saint-Dominique, Fransa'yla bağımsızlık anlaşması yapmıştı. 1818'de Bug-Jargal'ı kaleme almış kralcı Hugo, 1860'ta, Port-au Prince'den *Progrès*'nin (Gelişim) başyazarına daha önce bir mektup yazmış olmalı ki, bu başyazar kölelerin yanında yer aldı diye idamla yargılanan ve asılan John Brown'u savunduğu için Victor Hugo'ya teşekkür ediyor. Sözü fazla uzatmamak için, Hugo'nun, *Progrès*'nin başyazarı Hertolou'ya gönderdiği yanıta değinelim:

'Siz çok uzun zamandan beri baskı altında ezilmiş ve hor görülmüş bu siyah insanlığın bir simgesisiniz bayım.

Yeryüzünün her iki ucunda da, insanda yanan alev aynı alevdir. Ve sizin de kanıtladığınız gibi zencilerin tutuşturduğu ateş de aynı ateştir. Kaç Adem Babamız var? Doğalcılar tartışadursunlar soruyu, şu kesin ki, Tanrı tektir.

Madem ki babamız tek, o halde hep kardeşiz. John Brown bu gerçek uğruna canını verdi, ben de bu gerçek uğruna savaşıyorum. Teşekkür ediyorsunuz. O güzel sözlerinizin beni ne kadar duygulandırdığını anlatamam.

Yeryüzünde siyah adam, beyaz adam diye bir şey yoktur, insan vardır, ve siz de onlardan birisiniz. Tanrı indinde bütün ruhlar beyazdır.

Ülkenizi seviyorum, soyunuzu seviyorum, özgürlüğünüzü, devriminizi, cumhuriyetinizi seviyorum.

Görkemli ve tatlı adanız, artık özgür ruhlar için bir kıvanç kaynağıdır, dünyaya en büyük örnek oldu adınız: Zorbalığın zincirlerini kırdı.

Köleliğin zincirlerini kırmada bizlere de yardımcı olacak.

Çünkü kölelik bütün biçimleriyle, ortadan kalkacak bir gün. Güneylilerin ipe çektiği John Brown değil, köleliğin ta kendisidir.

Başkan Buchan'ın utanç verici bildirisinde sözünü ettiği birlik, Amerikan Birliği, bugünden sonra, artık bozulmuş bir birliktir. Böyle olmasını hiç istemezdim, ama kaçınılmaz bir sondur bu: Güney ile Kuzey'in arasına Brown'un asıldığı o darağacı girdi. Bundan böyle bir dayanışma gerçekleştirilemez. Böyle bir suç, bu cinayet, birliğin kurulmasını da engeller.

Bu cinayeti sürekli lanetlemekten geri durmayın, devrim savaşımınızı sürdürün. Sizler ve saygıdeğer diğer yurttaşlarınız, yapıtınızı tamamlamak için, tuttuğunuz yoldan dönmeyin. Haiti şimdi bir ışık. İnsanların yolunu aydınlatan meşalelerden birini de bir zenci elin tutması ne kadar güzel.

Kardeşiniz
VICTOR HUGO'

Genç Hugo'da, daha 1822'lerden beri yiğitliğin kralcılığa ağır bastığını görüyoruz. Aynı Hugo, on yedi yıl sonra Barbès'nin,[1] elli yıl sonra, 1871 Paris Komünü devrimcilerinin bağışlanmasını isteyecek olan Hugo'dur. 1846'da şunları yazar:

(1) Armand Barbès (1809-1870): Politikacı, halk temsilcisi. 1848 Mayısı'nda Devrimci Hükümet kurma girişiminde bulundu, bu yüzden de önce hapsedildi, daha sonra serbest bırakılıp ülkeden sürüldü.

Krallardır uçurumları yaratan, ama
Tohumu atan el, hasadı kabul etmiyor,
Ve kılıç, fışkıran kan isyan etmede diyor.
İşte tarihin öğrettiği. Ve de korkunç bu,
Aklım vurup öldürdü artık doğruluğumu
Bir kralcıyım. Peki neye varacak sonu?
Yüzünü sevdiğiniz Louis altını beni
Korkutuyorsa eğer. Özgürce yürüyorum,
Yürürken inancınızı da ürkütüyorum,
Ürkütüyorum sizi, yaşam nedeninizi,
Dogmalarınızı, tanrıları, dininizi.
Yaşlı kemikleriniz hantallıkla yoğrulmuş
Krallık denen o romatizmayla felç olmuş.
Ne buldum krallıkta? Rüşvet ve dalkavukluk,
İnsanları malı gören krallığa artık
İnanmıyorum. Böyle gerek, görevimdir bu,
Marc Aurèle de bir zaman şunları yazıyordu:
'Yanılmıştım eskiden, o yanılgılar, ama,
Kapayamaz gözümü, dikilemez yoluma.'
Atomlardan yoğruldum ve o atomlar gibi
Arıyorum doğruyu, bilgeyi ve güzeli.
Şiçedrin[1]

Gözleri gerici yanılsamalarla buğulanmış, ama öte yandan, 'yasaların kötü yanlarıyla' allak bullak olmuş yüreğinde özgürlük ruhu filizlenen Hugo için şiir dizelerde değil, fikirlerdedir. Ona göre şiir aktörel büyüklüğün yansımasıdır. Onun için, yazmak, çok doğal bir biçimde yiğitler doğurmaktır.

Bir Hugo, bir Balzac, bir Barrès'de çelişkiler varsa, bu çelişkiler onların gerici düşüncelerinden çok, çağlarının ürünüdür. Çeşitli nedenlerle geçmişin tutsağı olmuş bu kişiler, bizi denizden geleneklerin donmuş limanına getirmek isterler, ama unutmayalım ki denizdeler ve deniz onları da sürükleyip götürüyor. Victor Hugo, bir gün onu sürükleyen devinimin ayrımına varıyor ve çocukluk düşlerine elveda diyor artık, o denizin denizcisi, geleceğin denizcisi oluyor.

(1) Mikhail Saltıkov (1826-1889) : Saltıkov-Şiçedrin adıya tanınan gerçekçi Rus romancısı.

Gerçeğin ayrımına varmışsa bir gün, bu demektir ki, içinde bu töze, bu cevher önceden bulunuyordu. Bugün devrimcilerin hâlâ, yalnız kendilerinde var olduğunu sandıkları, Hugo'da, o gericide çok önceleri vardı.

Devrimciler, örneğin, gerçekliliği en iyi kendilerinin bildiklerini söylerler. Oysa her gerçekçilik devrimci değildir. Hatta bir zaman olmuş ki, bazı insanlar, kendilerini kuşatan kahderici gerçekten kaçmayı başkaldırı sanmışlar. İşte o zaman da, bir gerçekçilik, belli bir gerçekçilik olmuştur, ama onu dile getirenler, yaşadıkları toplumdan kaçanlar değil, o toplumu onaylayanlar, kabul edenlerdir. Herkesin bildiği bir olaydır bu. 'Sanat sanat içindir' aşıklarının, gerçek kaçkını bu gerçeklerin, hem de, tepki gösteriyormuş gibi, bu topluma karşı koyduğu ilkelerle yetinirsek, gerçekçiliği suçlu sandalyesine oturtmuş ve kendimiz de gericilere dönüşmüş oluruz. Oysa siyasal görüşleri bakımından gerici olan, ama öte yandan gerçeği de betimleyenlerin sanatını iyi bir incelemeden geçirirsek şu hususlar da gün ışığına kavuşur! Bizim gerici gerçekçilerimizin siyasal görüşlerinin tersine, o gerici yazarların yapıtlarında tarihsel gerçekçilik ve gerçek perspektif vardır; ancak bu gerçekçilik, toplumsal boyutlarla aydınlatılmış ve amacı gerçek gerçekçilik olan sanata göre eksiklikler taşımaktadır. Balzac'ın romanları, örneğin *Le Député d'Arcis* (Arcis Milletvekili) bunun en güzel kanıtıdır. Gerçekçi sanatçı, siyasal görüşleriyle gerici bir insan olabilir, ama onun, 'sanat sanat içindir'i savunandan farklı yanı, sanatında bilimadamı olabilmesidir. Nasıl, Tanrı'ya inanan bir bilimadamı, laboratuvarında materyalist ise, salt monarşiye, köleliğin ilahi karakterine inanmış bir kimse, gerçek olduğu ölçüde, inancına ters düşen şeyi de yazabilir.

Tarihin, bilimsel toplumcu kuramın gözünü açtığı, toplumculuğu yaşayan günümüz yazarları, işte bu nedenledir ki, 'sanat sanat için' görüşünü savunanlara, onlar cumhuriyetçi olsalar bile cephe alır da, genç Hugo ve yaşlı Balzac gibi monarşistlere gönül bağlılığı duyar.

Yaşamın yalnızca bir dilimini bulan, sözde bir nesnelliği savunan doğalcılığın (naturalizme) tersine, gerçekçilik bir fikirler edebiyatıdır. Gerçekçilik doğalcılıktan farklı şeydir. Doğalcılığın yaptığı, fotoğraf çekmektir, oysa gerçekçiliğin işi, belli bir anın şipşak fotoğrafını

çekmek değil tiptir, tip yaratmaktır. Tipik durumlar içinde ele alınmış insanı yaratmaktır. Doğalcılık, geçen birinin, rastgele birinin, herhangi bir varlığın resmini çeker, oysa gerçekçilik, milyonlarca insanın bileşkesi kahramanı, varlığın coşturucu, eğitici bir değeri olan kişiliği saptar. Gerçekçilik, kahramanın saltanatının başladığı yerde başlar. Bütün bunlar nasıl görmezlikten gelinebilir?

Şiir alanına gelince, benim, *gerçekçi şiir* dediğim şiir, amacını asla yanıtında bulmaz, onun varlık nedeni eğitimdir, insanı geleceğe hazırlayacak şekilde değiştirmektir. Durumlar değil de, kişilikler sözkonusuysa eğer, o, *gerçekten* kalkarak, gerçeği bile değiştiren, kahramanlar dediğimiz tipik imgeleri yaratır. Gerçekçi şiir dediğim şiir, abur cubur şeyler söyleyen, kaçak ve uyuşturucu şiirin tersine, fikirler ve kahramanlıklar şiiridir. Monarşist genç Hugo'nun, nişanlısına yazdığı mektupta belirttiği gibi, şiir fikirlerdedir, fikirlerse ruhtan gelir; o, soylu yazıları olduğu gibi, soylu eylemleri, soylu duyguları esinleyen ruhun şiiridir.

Ancak burada, açıklaması, aydınlığa kavuşturulması gereken tek şey ruh kavramıdır. Hugo, sözünü ettiği bu düşüncelere, bu düşüncelerin özelliğine ve üretimine inanıyordu. Bana göre ise, fikirler tek bir insanın değil, insan topluluğunun olgusudur. Gerçekçiliğe kan veren fikirler konusunda, ruhun yerini sınıf kavramının alması gerekir. Fikirleri üreten, duyguları, eylemleri, yazıları esinleyen sınıftır. Duyguları, eylemleri, yapıtları soylu kılan da, soysuz kılan da sınıfın niteliğidir.

Aynı sınıfı, yükselen bir çizgideyse soylu duygular, düşen bir çizgideyse soysuz duygular esinler. Balzac'ı da burjuvazi yarattı. Mauriac'ı da; ama bu iki insandan birincisi büyük, ikincisi küçüktür; birincisi soylu, ikincisi alçaktır. Ve bu durum, iki adamın tarih içinde, aynı sınıfın iki ayrı aşamasında yaşamasından doğuyor.

Victor Hugo'ya, o eşsiz büyüklüğünü kazandıran yanı, bütün o Dumas fils'lerin, Léon Daudet'lerin, tüm o *Küçük Gülle*'lerin (Crapouillot), *Zincire Vurulmuş Ördekler*'in, fikirsiz şiir soytarılarının atıp tuttuğu yanıdır, sürekli bir değişim içinde olmasıdır. Ondaki bu değişim, çıkar kavgasından değil, tarihin değişiminden, tarihin ve onu yaratan halkın sesine uymasından kaynaklanır. Horlanması, zulme uğraması, ülkeyi terk edip sürgünde yaşamak zorunda kalması bu yüz-

dendir. Hugo adını duyunca, Richelieu Salonu'nun kibarları elbette pis pis sırıtacaklardı, *Figaro*'cular ve diğer 'çevreler'in adamları elbette dişlerini gıcırtacaklardı. Ama öte yandan Hugo'ya halkların sevgisini, kalıcı zaferi, sınır tanımayan bir ışık ve büyüklüğü kazandıran da budur, onun sürekli bir değişim içinde olmasıdır.

Peki nedir bu değişim? Bu zafer güneşine karşıdan bakabilmek için işte asıl anlaşılması ve incelenmesi gereken budur. Şu dizelerini anımsayalım:

'Viyakladıysam bir zamanlar krallık şarkılarını
Sürdürecek değilim ya hep aynı aptallığı.

Ve bu dizeleri az ötede, şu dizeler izler:

Dünkü koca döneğin adı yarın Marquis'dir,
Mayıs terk eder kışı, değiştirir kendini;
Kelebek dediğin ne? bir tür kurdun gezgini
(...)
Ayaklarım, dönekler, eski botları attı;
Kinlerin tatlı döneği, ah, aşk dediğin de
Yangınlarla, ışıkla dolup taşan bir günde
Görkemle dolu, güneş zindanından tüyüyor
Titreyen güneş, artık karanlığa hayır diyor.'

... Çoklarının oklarına neden olan, Hugo'nun dizelerle anlatmaya çalıştığı değişimin ne olduğunu özetlemeye çalışalım. Bu değişim gerçekle sürekli hesaplaşmadır, yani, gerçeğin muhasebesidir, her gün, olaylardan, deneyimden, tarihten alınan derstir. 1819'da kralcıyken, giderek, Guernesey'de sürgün yaşamı sürdüren birinin yapıtlarında kendini doğrulayıp derinleştiren gerçekçi kavramdır bu değişim.

1871'te, evini taşlayan Belçikalı gericilerin, dışarı çıkmaya zorladıkları adam, sığınma hakkı isteyen bir Paris devrimcisiydi.

Hugo'nun izlediği yol, ona ışık tutan gerçekçilik yoludur. Bunun için de yapıtı, gerçekçiliğe doğru yürüyen insan gibi, değişmeliydi. 1822'de, sekizinci lirik deyişini, *Mutlu İnsan*'ı, Ulrich Guttinguer'ye adıyordu:

'İğreniyorum sizden, tanrılar! Genç olsaydım
Yine yapabilirdim dilediğimi...
Şairin şiirde konuşturduğu insan, mutlu insan zengin tiptir:
Léandre boğazından Alcide Sütunlarına dek
Damarlarını denizlerden denizlere gidiyor,
Damağım, oburcasına, aç bir uçuruma dek,
Kent hazinelerini, çöl yemişlerini yiyor.'

Aynı zengin; mutlu oldukları için tanrılara lanet yağdıran *Almaz oldum, forumlardan, arenalardan tat* diyen zengin, on üç yıl sonra, *Tan Şarkıları*'nda (les Chants du Crepuscul) şunları söyleyen zengin değil mi?

'Yirmi değildi yaşı. Sevilen lekenin
Ve kırılan ne varsa, hepsini yıpratmıştı...
.....
Yaz geçmiş, kış geçmiş, dirseği masada, hâlâ
Glück, Mozart üstüne yazılmış operalarda...
.....
Artık ne inançları, ne de düşleri vardı.
Kala kala, ona, gudubet bir esneme kaldı...'

Zenginleri gittikçe daha iyi tanımaya başlayan şair, böylece yoksulları da tanır. Saltıkov-Şçedrin'in söz ettiği o 1840 yıllarında, iktisatçı Blanqui'nin isteği üzerine kuzeydeki yoksulluğu görmeye gitti:

'Bir gün Lille mahzenlerine indim
Gördüm o korkunç cehennemi...'

1853'te, Jersey'de, yoksulluğu anlattı. *Kıvançlı Yaşam* adlı şiirinde, önceki zenginler gerçek yüzleriyle, son yüzleriyle sergilenir. İmparatorluğun eşkıyalarıdır.

İşte Hugo'nun, "*Odlar ve Baladlar*"dan (Odes et Ballades), *Cezalar*'a (Chatimens) izlediği yol. Bu yolu izlerken de, fırıldak gibi yön değiştirmedi, onu suçlayan aşağılık adamların aşağılık yoluna sapmadı! Kılavuzu gerçek oldu, halkın yaptığı tarih oldu. Gerçeğe ve gerçekle birlikte Fransız halkına şaşılacak derecede bağlı ve ona karşı şaşılacak derecede dürüst kaldı. Şiiri de bu yüzden değişimlere uğradı ve kraldan çok kralcı adam, 1819'un o kralcısı, Fransız şiirinin de ilk gerçek gerçekçisi oldu.

Hugo'nun şiiri gerçekçi şiiridir, çünkü dizeler tek başına şiir oluşturmaz, onlar şiirin ve fikirlerin giysileridir, bir bütün içindeki gerçekçi dizelerdir."[1]

Victor Hugo yıllarca ve yıllarca, gerek ülkesinde, gerek sürgünde, İmparator Louis Napoléon'a ve imparatorluk rejimine karşı savaştı. Özellikle aydınlar içinde cumhuriyetçi düşünceleri yaydı. Louis Napoléon, Almanlara tutsak düşünce Fransa'da hemen cumhuriyet ilan edilebilmişse bunda Hugo'nun yıllarca oluşturduğu kamuoyunun büyük payı var. Ancak Hugo bir sosyalist değildi. Toplumcu düşünceleri Fourier'nin, Owen'ın, Saint-Simon'un görüşlerinden öteye gitmiyordu. Gidebilir miydi? Fransa'da Marx ve Engels'i ancak sosyalist politikayla ilgilenen dar bir çevre tanıyordu. Enternasyonalistler, Komün yönetiminde bile azınlıktaydı. İzlenecek yolu Proudhon'cular ve Blanqui'ciler saptıyordu.

Bir küçük burjuva aydınıdır Victor Hugo, ama dürüst bir aydındır. Komüne desteği de sınırlı oldu. Her şeye karşın Versaylıların karlı mayıs ve sonrasındaki toplu kıyımlarına karşı durdu. Tutuklanan komüncülerin bağışlanması, ölüm cezasının kaldırılması için kampanya açtı.

Victor Hugo'nun Komün sırasındaki ve Komün yenilgisinden sonraki tutumunu eleştirel bir kalemle şöyle açıklar Maurice Choury:

"On dokuz yıl sürgün yaşayan Victor Hugo, imparatorluğun yıkılıp cumhuriyetin kurulmasından hemen sonra 5 Eylül 1870'te Paris'e döner.

Almanya (Prusya) Kralı Quilaume, Fransa'ya değil İmparator'a karşı savaşıyoruz demişti. Hugo hemen 'Almanlar'a çağrıda bulunur, 'madem düşmanınız imparatordu o halde saldırıyı durdurun, çünkü şimdi Fransa'da cumhuriyet var, imparator artık yok' der. Çağrıyı Alman basını öfkeli çığlıklarla yanıtlar: *'Şairi direğin tepesine asın...'*

Yurt savaşını örgütlemek için Hugo bütün umudunu artık halk kitlelerine bağlar, halka seslenir:

'Sizler, ey Fransız gönüllüleri, gidin, çalılıklardan geçin, sesleri aşın, karanlıktan, tan vaktinden, şafaktan yararlanın, yılan gibi kıv-

(1) Aragon, Gerçekçiliğin Boyutları, çeviren: Erdoğan Alkan, de yayınları, s: 93-112.

rıla kıvrıla dar vadileri izleyin, tırmanın, düşmanın içine sızın, ateş edin, kurtarın yurdu.'

Kokunç kuşatma kışında yazar; top, tüfek satın alınmasına katkıda bulunmak için bütün telif haklarını ulusal savunmaya bırakır.

Ulusal Savunma Hükümeti, Paris'i Alman ordusuna teslim edince büyük üzüntü duyar. Barış koşullarını saptayacak olan Meclis'in seçiminde adaylığını koyar, çok sayıda oy alıp Qambetta, Garibaldi, Thiers ve Jules Favre'larla birlikte Meclis'e girer.

1 Mart 1871'de Bordeaux'da, Meclis kürsüsünden Parisliler adına *'onursuz, alçakça'* bir barışı kabul edemeyeceğini söyler. 6 Mart'ta başkenti düşmana bırakmak isteyen gerici 'Ziraatçiler' çoğunluğuna şiddetle çatar.

Savaşımını daha etkin sürdürebilmek için milletvekilliğinden istifa eder.

Kısa bir süre sonra oğlu Charles aniden ölür.

Parisliler ayaklanır. Halkın, Komün yönetimine duyduğu büyük sevgi ve güvenden duygulanarak Nisan 1871'de *Yavrusunu Savunan Ana* şiirini yazar. Geleceği emziren ve bütün yiyicilere, soygunculara, el etek öpenlere karşı, geleceği koruyan Paris'in şarkısını söyler.

Ama komüncülerle Versaylılar arasındaki savaşım açıkça ortaya çıkınca *Çığlık* şiirini yazıp *'Düşmanın Kahkahaları Önündeki'* iç savaşa karşı koyar. Yeni bir geleceğin yaratılmasında işçi sınıfının büyük rolünü kavrayamadığı için kınama ve yakınmalarında komüncüleri Versaylılarla terazinin aynı kefesine koymaya kalkar. Halkı, halka boğazlatan bu karanlık kararı kim verdi? diye sorar ve soruyu yanıtsız bırakır. Oysa bu kararı verenler, sorumlular belli. Ayaklanmayı Thiers kışkırttı. Bismarck; Sedan ve Metz savaşlarında tutsak aldığı Fransız askerlerini serbest bırakınca Versaylılar orduya kavuşup Paris'e saldırdı, ilk saldıran onlar oldu.

Haussman Bulvarı'nın adını değiştirip Victor Hugo bulvarı yapacak kadar Komün'ün kendisine saygı duymasına rağmen yazar *Çağrı* (Le Rappel) adlı gazetesinde Komün'ü eleştirir. 1 Nisan tarihli *Misilleme Yapmayın* şiirinde rehine olayına şiddetle karşı çıkar. Oysa Komün, bu kararı Versaylıların, tutsak federeleri sürekli öldürmesine bir son vermek için almıştı.

Gittikçe belirsizleşir. Bazı aile sorunlarını çözümlemek için gittiği Brüksel'den dostlarına yazdığı 8 Nisan tarihli mektubunda 'İlke olarak Komün'den yanayım ama Komün'ün ilkelerine uygulama biçimine karşıyım' der. Meclis'teki kralcı çoğunluğu haksız bulur, öte yandan da Komün'ün 'bir şiddet olayı sonunda' ortaya çıktığını ileri sürer. Oysa Komün üyeleri çok düzenli bir seçim sonucu yönetime geldiler. Sanki Fransa'nın Jules Favre ve Trochu gibi ünlü tiplerle övünmesi gerekiyormuş gibi, Hugo, Komün üyelerinin 'hemen hepsinin bilgisiz ve bilinmeyen kimseler'den oluştuğunu yazar. Şairin bilgisiz ve ne idüğü belirsiz dediği Komün üyelerinin bazılarını uğraşlarıyla tanıyalım. Flourens genç bir bilimadamı, Edouard Vaillant mühendis, Protot avukat, Arnold mimar, Parisel doktor, Le Français öğretmen, Delescluze, Arthur Arnould, Longuet, Rigault, Tridon ve Vermorel reklamcıydı. General La Cecilia yirmi beş dil biliyordu. Frankel, Benoit, Malon, Theisz ve Varlin gibi işçiler kendilerini yetiştirmiş, kültürlü insanlardı. Courbet büyük bir ressamdı, Gambon yargıçtı, Brunil ve Cluseret yüksek devlet memurlarıydı.

Hugo'ya göre bilinmeyen ve bilgisiz kişilerden oluşan Komün, 'Kötü yapılmış bir şey'dir. Oysa Komün, gerçekleştirmek istediği programında ilköğretimin zorunlu, ücretsiz ve laik olmasını, yargıçların seçimle işbaşına gelmelerini, bütün davaları jürili mahkemelerin karara bağlamasını, dinle devletin ayrılmasını, ölüm cezasının kaldırılmasını, çalışma hakkını, gereksiz vergilerin kaldırılarak gelir üstünden tek bir vergi alınmasını amaçlar.

16 Mayıs tarihli *İki Anıt* şiirinde de Hugo, Paris'i körü körüne bombalayıp Zafer Anıtı'nı topa tutan Versaylılarla, düşük monarşinin kaba kuvvet simgesi Vendôme sütununu yıkan komüncüleri terazinin aynı kefesine koyar.

Her şeye karşın dürüst bir insan olduğu için *Korkunç Yıl* adlı yapıtının *On birinci Şarkı* şiirinde:

'Bu esen ve iyi ile kötüyü
Yiğit ile haydutu karıştıran fırtınada'

Diyerek bir ruh karmaşası içinde kara koyunla ak koyunu birbirine karıştırdığını da itiraf etmek zorunda kalır. Giderek, mal mülk sa-

hiplerinin halkın kinini körüklediğini de söyler. 5 Mayıs'ta Belçika Hükümeti, yenilmiş komüncülerin Belçika'ya sığınmasına izin vermeyeceğini açıkladığında Victor Hugo bir gazetede şu duyuruyu yayınlar: 'Brüksel'deki Barikat Alanı, numara 4 adresli evim sığınmak isteyen bütün Komün kaçaklarına açıktır.' Gerici Belçikalılar öfkeden deliye dönerler ve İçişleri Bakanı'nın oğlunun önderliğindeki eli silahlı, taşlı bir grup serseri 27 Mayıs'ı 28 Mayıs'a bağlayan gece 'Jean Valjean'a[1] ölüm' çığlıklarıyla şairin evine saldırır.

Hükümet bu eli sopalı serseriler güruhuna kovuşturma açmadığı gibi gerekçesiz bir krallık buyruğuyla Hugo'yu Belçika'dan sürer.

Şair, Luxembourg'a sığınır. Evi taşlanır, sürülür ama emekleri boşa gitmez, Belçika Hükümeti hükümlü komüncülere sığınma hakkı tanır.

Kanlı Hafta'da işlenen cinayetleri öğrenir öğrenmez Hugo, yine harekete geçer: 'Kendine Düzen Partisi adını veren şu partinin yaptıklarına bakın, zaferini kan içerek kutluyor.'

Başkasının acısını kendine zevk edinen bir grup küçük burjuva yosması cezaevine gider ve şemsiyelerinin sivri ucunu yaralı bir Komün savaşçısı kadının yarasına sokarak eğlenirler. Hugo, nefretini yüzlerine tükürür.

'Saçıyor salyalarını
Dişi kurdu ısırmaya gelen dişi köpekler'

1871 Haziranı'nda yayınlanan *Korkunç Yıl'daki Yıkımın Yoldaşı* şiirini 'Ayaklar altında çiğnenenlere' ithaf eder.

'Ne acıdır gebe kadınların öldürüldüğünü
Sabahları çukurlardan ellerin çıktığını
Ölenleri düşünmek, ölecekleri düşünmek!..'

Ergenlik çağına henüz girmiş küçük bir Parislinin ölüm karşısındaki metinliğini över. Bir barikatta federelerin yanındaymış. Sorgusuz-sualsiz, yargısız ölüm cezasına çarptırılır. Saatini annesine verip dostlarının öldürüldüğü duvara yaslanır.

Kurşuna Dizilenler'de kasvetli bir gürültünün Lobau Kışlası'nı doldurduğu, zaten yaşarken de ölen zavallıların kitleler halinde katle-

(1) Jean Valjean, Hugo'nun Sefiller romanındaki kahramanının adıdır.

tildiği o kanlı günleri dile getirir... Ağlar şair, ama birden, bu toplu kıyımda kendisinin de bir sorumluluk payı olduğunu anımsar gibidir.

"Diriltir mi onları gecikmiş gözyaşlarımız"

Umutsuz bir savunma aracı olarak başvurulan yangını bile hemen hemen hoş görecek hale gelir: Ölen bir çocuk onu, yıkılmış bir saraydan daha çok üzer.

Ama 'Büyük Paris yer sarsıntısı'ndan sonra dünyanın 'temelden değişmesi' gerektiğini anlayamaz. Ona göre acıma ve iyilikseverlikle her şey çözümlenebilir. 'Gelişim dostça yapılmış devrimden başka bir şey değildir.' Sözkonusu olan, sadece yaşamı yoksullara sevdirmektir. Zira toplum, –bu haliyle, yani kapitalist olarak– yoksul acı çektikçe elbette sarsılacaktır... Demokratlaşmış bir mülkiyetten, kazançtan pay vererek emekle sermaye arasında uzlaşma sağlamasından öteye gitmez. Yine de şimşeklerini çeker Versaylıların. Sığınmaları için hükümlülere evinin kapısını açan, özürlerini bağışlatmaya çalışan o değil miydi? Versaylılar için bunlardan daha büyük suç mu olur! Uşak basın saldırılarına başlar. Sıkıyönetim altında ve Hugo'nun yokluğunda yapılan 2 Temmuz 1871 tarihli kısmi seçimde şair ancak 58.000 oy alabilir. Şubat seçiminde 140 bin oy almıştı. Eski seçmenlerinin kimi artık hapisteydi, kiminin de seçmen kütüklerinden kaydı baskıyla silinmişti. Zaman; makineli tüfekli yargıçlarla, savaş kurullarının zamanı, uğursuz tümceleriyle kimini ölüme gönderiyor, kimini sürüyorlar...

Devrim davası adlı yapıtında haykırıyor şair:

'Ey yargıçlar, doğan güneştir yargıladığınız'

Ve sert bir af kampanyası başlatır. Paris'e döndükten sonra *Çağrı*'da yayınlanan mektubunda geleceğe ve toplumsal sorunlara yönelmek yerine, geçmişi cezalandıran yasaların zaferinden yakınır. Hücrelerde, sürgüne ya da kürek cezasına gönderilenlerin gemilerde uğradığı işkenceleri, acıları, ikiye bölünmüş aileleri, annenin çocuğuna, çocuğun annesine sarılan ve ayrılmak istemeyen kollarını dile getirir... En kısa zamanda af çıkarılmasını önerir, gecikmiş afların, yaraları, dertleri daha da onulmaz hale getireceğini söyler.

Genç gazeteci Gustave Maroteau bir yazısından dolayı ölüm cezasına çarptırıldığında cezanın kaldırılması için af kampanyası başla-

tan Bigot'ya destek veren Victor Hugo da Rossel, Ferré, Lullier ve Crémieux'ye verilen ölüm cezalarının da bağışlanmasını ister. Binaları ateşe vermek suçundan ölüme mahkum edilen kadınların infaz edilmesini yüz karası olarak görür, 'insaf! Onlar annedir, geride çocukları var' der. Nitekim bu annelerden biri, hakkında verilen ölüm cezasını duyunca sadece şu yanıtı verir:

— Ölmemi istiyorsunuz, öleyim, iyi ama bebeğimi kim emzirecek?

Hugo, ölüm cezasının kaldırılmasını ve komüncülerin affedilmesini savunurken gerekçelerini ustaca ortaya koyar. Özetle, şunları söyler: '1815 Meclisi 1815'te değil de yirmi yıl önce, 1795'lerde kurulsaydı ne düşünürdü, 1789 Devrimi'nin liderleri için? Danton'u kasap, Camille Desmoulins'i gözü dönmüş bir kışkırtıcı, Saint-Just'ü katil, Robespierre'i sahtekar olarak düşünürdü. Halk da inanırdı buna bir süre. Ama bütün sarsıntılar son bulunca tarih, gerçek yargısını vermekte gecikmez, 1793 savaşının ülkeyi kurtardığı, terörün ihaneti önlediği, Robespierre'in Vendée'deki karşıdevrimci savaşı bastırdığı, Danton'un kralcı Avrupa'nın elindeki kozları aldığı, kralın öldürülmesinin monarşiye ölümcül darbeyi indirdiği, XVI. Louis'nin ölüm cezasına çarptırılmasının gelecekte yeni Damien'lerin ortaya çıkmasını olanaksız kıldığı sığınmacı soyluların topraklarına el konması sayesinde halkın toprak sahibi olabildiği anlaşılırdı. Halk ayaklanmasında ve kargaşa dönemlerinde bazen hak ve hukukla suç'un iç içe geçmesi doğaldır Devrimci savaşçıların bütün eylemlerini adi suç şeklinde nitelersek alanları yeniden, siyasal giyotinlerle doldurmamız gerekir. Asıl sorun halkta güven duygusunu yaratmak, halkın esenliğini gerçekleştirmek.

Zifiri karanlıklar içindeki anasına çağıran
Küçük bir çocuğun ağlayan sesi duyulacaksa

Üç zavallı kadını, ya da gazeteci Maroteau'yu öldürmek neyi çözümler'

Bu coşkulu, heyecanlı savunma, Rossel'i, Ferré'yi ve Crémieux'yü kurtaramaz, ama aralarında gazeteci Maroteau'nun da bulunduğu diğer beş kişinin kurşuna dizilmesini önler. Maroteau, Yeni Kaledonya'daki bir zindanda, Fransız sömürgesinde, Fransız jandarmala-

rının gözetimi altında sürgün cezasına çarptırılır, Fransa'yı göremeden 1875'te, dört yıl sonra bu zindanda ölür.

2 Aralık 1871. Artık, devrik Louis Napoléon, 20 yıl önce, 2 Aralık 1851'de hükümet darbesi yaptırıp aydınları, cumhuriyetçileri katlettirmişti. Fransızlar lanetlemek için o günün yirminci yıldönümünü anıyor. Bundan yararlanarak Victor Hugo, *Güney*'in *Demokrasisi* gazetesinde yeniden af çağrısında bulunuyor:

'Af istiyoruz! Af! Dökülen kanlar yeter! Bunca kurban yeter! Ülkemize acıyın! Kanayan onun yüreği!'

7 Ocak 1872 kısmi seçimleri dolayısıyla şair, programının en başına af sorununu koyar. Yine kazanamaz ama aldığı oyların sayısı seçmenin karşısına haklı bir gerekçeyle çıktığının kanıtı. 1871 Temmuzu'nda aldığı oy 58.000 iken bu miktar 95.000'i bulur.

Seçim kampanyası sırasında Hugo 'Yırtıcı Majesteleri' iflah olmaz devrimci Louise Michel'i, yazdığı *Viro Major, Erkekler daha erkek* şiiriyle övmekten çekinmez. Seçimden hemen sonra *Paris Halkına* şöyle seslenir:

'Görünüşteki bu başarısızlıklar son ve kesin zaferin işaretleridir Af denen, insaf denen bu deliliğe tutulanların adını, halk düşmanı koydular. Korkunun terör doğurduğu bu krizlerin ömrü kısadır. Davranışlarıyla bu krizleri hızlandırıp mutlu sonu da yaklaştırıyorlar. Kılıcın kurduğu yabancı, sahte düzen özgürlüğün kurduğu gerçek düzenle kısa zamanda yıkıldı.'.

Yine de affın gerçekleşmesi ve sürgünlerde zindanlarda yaşayanların vatan toprağına yeniden kavuşması için altı uzun yıl beklemek gerekecek."

YİYİN EFENDİLER
YİYİN

Kodamanlar, haydutlar, hırsızlar, çabuk olun
Koşun, gelin, ziyafet sofrasına kurulun,
Koşun herkese yer var!
Yiyin için efendiler, ömür geçer çabucak;
Bu saf, alık, avanak, bu el koyduğunuz halk
Sizindir kodamanlar!

Kurutun kaynakları, hazineyi boşaltın,
Yasalar sizden yana, yiyin, yalayıp yutun,
Tam zamanıdır şimdi!
Kalmasın tek metelik, çalın, gülün, oynayın
Köylüyü, emekçiyi bitine kadar soyun
Ve bulun neşenizi!
Çalın, gülün, oynayın![1]

(*Cezalar*'dan)

Boursier adlı yedi yaşındaki bir çocuk, *Tiqueton* sokağında, arkadaşlarıyla topaç oynamaya gidiyor. İmparator Louis Napoléon'un gözü dönmüş ajanları çocuğa da ateş ederler. Kaçıp kurtulmaya çalışır, başaramaz. Alnından yediği bir kurşunla kapaklanır. Anasız, öksüz bir çocuk. Ninesi bakıyor ona. Tek suçu yoksulluk ve yoksul bir mahallede oturmak. Hugo'nun yazar arkadaşı E. P. de aynı evin bir odasında kiracı. Hugo, bu yazar ve Versigny ve Bancel adlı diğer iki arkadaşıyla yaşlı nineyi teselli etmeye ve ona başsağlığı dilemeye gider. Kendisinden dinleyelim:

"Yüksek ve donuk yüzlü bir evin önünde durduk. Giriş kapısı kilitli değildi, itip açtık, sonra bir başka kapıyı daha itip açtık, alçak tavanlı, gürültüsüz, tek bir gaz lambasının aydınlattığı büyük bir odaya girdik.

Oda, bir dükkanla bitişik gibiydi. Dipte yan yana, biri büyük, biri küçük, iki yatak. Küçük yatağın üstünde bir kadın resmi, resmin altında kutsanmış bir şimşir dal demeti.

Lamba, ocağın üstündeydi ve ocakta küçük bir ateş yanıyordu.

Lambanın yanındaki iskemlede yaşlı bir kadın vardı, kırılmış gibi, iki büklümdü. Karanlığa gömülmüş, kollarında tuttuğu bir şeyin üstüne eğilmişti. Yaklaştım, kollarında tuttuğu, ölü bir çocuktu.

Zavallı kadın, sessiz sessiz hıçkırıyordu.

Dostum, kadının omuzuna dokunup beni kastederek:

— Görsün, dedi.

(1) Tevfik Fikret, Han-ı Yağma şiirini bu şiirden esinlenerek yazdı.

Yaşlı kadın başını kaldırdı, solgun, yarı çıplaktı çocuk. Alnındaki iki kırmızı oyukla bile güzeldi...

İhtiyar baktı, elbette görmüyordu bile beni; kendi kendine konuşup mırıldandı:

— Daha bu sabah bana ciciannecığim diyen o değil sanki!

Dostum çocuğun elini tuttu, bıraktı, el düştü. Bana dönüp:

— Yedi yaşındaydı, dedi.

Yerde bir leğen duruyordu. Yavrucuğun yüzündeki kanları yıkamışlardı ama, her iki oyuktan yeniden iki kan şeridi sızmıştı.

Odanın dibinde, içindeki çamaşırlar görünen yarı açık bir dolabın yanında, ciddi, yoksul, temiz ve oldukça güzel, kırk yaşlarında bir kadın ayakta duruyordu.

— Bir komşu, dedi arkadaş.

Aynı evde, bir de doktorun oturduğunu, aşağıya inip baktıktan sonra, kurtaramayız dediğini anlattı. Çocukcağız sokağın öte başına koşup canını kurtarmak istemiş ve işte o sırada iki kurşun gelmiş, başına. Alıp ninesine getirmişler, başka kimsesi yokmuş.

Küçük yatağın üstünde ölü annesinin resmi vardı; hani, gerçeğin görüntüsünün yerini sonsuzun görüntüsü alır derler, işte böyle anlamsızdı bakışları. Zaman zaman, hıçkırarak söyleniyordu ninesi:

— Olacak şey mi Tanrım! İş mi bu yani! Eşkıyalar, haydutlar!

Birden haykırdı:

— Hükümet bu mu şimdi!

— Evet bu, dedim.

Birlikte soyduk çocuğun kalan giysilerini. Cebinde bir topaç vardı. Başı kâh bir omzuna, kâh öteki omzuna düşüyordu; tuttum başını, alnından öptüm.

Versingy ve Bancel, çoraplarını çıkardılar. Ninesi sıçradı.

— Acıtmayın, acıtmayın, dedi.

O iki donmuş ve beyaz ayağı, ısıtmak için yaşlı avuçlarına aldı.

Yavrucağızın bütün giysilerini soyunca, sıra kefenlemeye gelmişti. Dolaptan bir çarşaf çıkarıldı.

Ve o zaman ninesinin gözyaşları sel gibi aktı.

Haykırıyordu.

— Verin yavrumu, verin yavrumu.

Kalkıp bize baktı, karmakarışık, korkunç şeyler söylüyordu: Bonaparte,[1] Tanrı, torunu, torununun gittiği okul, ölen kızı... Bize de çıkışıyordu. Bu yabanıl, bu kurşuni mor benizli kadın, gözlerindeki o anlatımla, artık gerçek dünyanın değil, ölüler evreninin bir varlığıydı. Ölüler dünyasına ölen torunundan çok daha karışmıştı.

Sonra başını avuçlarına aldı, kolları çapraz, çocuğun üstüne kapandı ve hıçkırmaya başladı.

Oradaki komşuları olan kadın, bana yaklaştı, hiçbir şey söylemeden bir mendille ağzımı sildi. Dudağımda kan vardı

Ne yapabilirdi ki! Çaresizlikten kahrolmuş, çıktık.

Hava iyice kararmıştı, geceydi. Bancel ve Versigny ayrılıp gittiler."

Bu olayı şöyle dizeleştirir Hugo, Cezalar (Châtiments) adlı yapıtında:

"İki kurşun gelmişti çocuğun başına.
Temiz, küçük, gürültüsüz, dürüst bir oda;
Bir resim kutsanmış bir demet dal üstünde.
Köşede gözü yaşlı, ağlayan bir nine
— Kefenleyelim dedi ordakiler, usuldan
Beyaz bir çarşaf çıkardılar ceviz dolaptan
Soyuyorduk sessizce çocuğu. Ki solgun
Ağzı açılıyordu; ve boğuyordu ölüm
Yaban bakışlarını. Sarkan kolları sanki
Bir şeyin üstüne dayanmak ister gibiydi.
Cebinde duruyordu şimşir topaç hâlâ.
Parmak soksan girerdi alnındaki oyuğa.
Ninesi
Hıçkırarak dedi ki:
"Sokaktan geçiyordu, ateş ettiler ona.
Bayım, iyiydi, tatlıydı İsa kadar o da.
Yaşlıyım, önce benim ölmem olağan değil mi?
Bay Bonaparte'ın istediği bir can değil mi?
Çocuğumun yerine beni öldürseydi ya (...)"

(1) Napoléon Bonaparte'ın torunu, İmparator Louis Napoléon Bonaparte'dan söz ediyor yaşlı kadın.

BİR ÇIĞLIK

Yeter dökülen kanlar! Duymuyorlar, nasıl da
Çöküyor bu büyük yurt, ayakları altında.
Cezalandırdıkları kimdir? Paris mi? Bu kent
Özgür olmak istiyor, bitsin bu kıyam, şiddet.
Bir yanda dünya varsa bir yanda da Paris var,
Dünyanın geleceği Paris kentinden doğar.
Koca bir okyanusa mümkün mü ceza vermek,
Paris Okyanus demek, Okyanus Paris demek.
Derin, saydam sulara hele şöyle bakın bir
Avrupadır görünen, Fransa yüreğidir.
Savaşçılar! Söyleyin, nedir istediğiniz?
Buğdayları yok eden yangınlar gibisiniz.
Onur, akıl ve umut, öldürdünüz ne varsa
Bir tarafta Fransa, karşısında Fransa.
Bu savaşa son verin, bütün başarınızdan
Zafer değil yalnızca acıdır, yastır doğan.
Fransız Fransızı vuruyor her gülleyle
Geride kalan, ölüm, utanç değil mi, söyle?
Eylül ayından sonra, şubat ayından sonra
Karıştı köylü kanı işçilerin kanına.
Ölenlerin kanları çeşmeler gibi aktı,
Düşünün bir, vurur mu Romalılar Romayı,
Grekler Atinayı yıksın, olacak şey mi?
Bu acaip savaşın emrini kimler verdi?
Vurun, öldürün diye kimdir size buyuran?
Bir papaz, "Tanrı böyle istiyor" derse, yalan.
Hangi rüzgar esiyor? Kimsede akıl yok mu?
Kardeş kardeşi vurup da kahraman olur mu?
Lânet!
Başlarınızı kaldırıp gökyüzüne
Bir bakın, yukarıda, alnınızın üstünde
Nasıl dalgalanıyor yüz karası, alçalma.
İnsan kemiklerinden oluşan şu bayrağa
Bir bakın, mezar gibi kara ve kefen gibi

Beyaz. Bakın ve görün düştüğünüz halleri.
Bu bayrak Almanların ve yasın bayrağıdır
Bu bayrak yenilginin, acının bayrağıdır.
Küstah bir paçavranın altına sığındınız,
Sizlere bakıyor o bakmasanız bile siz,
Tıpkı İbranilerin üstünde Mısır gibi,
Ağır, uğursuz, kara, kutluyor zaferini.
Girmiş ülkene Alman, buyruklar yağdırıyor,
Fransız ne yapıyor? Fransızı vuruyor.
Vuruyor birbirini, erkek, kadın, yaşlı, genç,
Sedan yenilgisinden sonra bunlar çok iğrenç!

KURŞUNA DİZİLENLER

Her yanda ölüm. Ama sızlanıp yakaran yok. Ey yazgının olgunlaşmadan biçtiği buğday! Ey halk! Korkunç duvarın dibine götürüyorlar onları. Zıt yönden esen bir rüzgara yenildiler. Adam onu kurşuna dizen askere "yeniden görüşmek üzere" diyor. Kadın, "erkeğimi öldürdünüz, haklı mıydı, haksız mıydı bilmem, ama bildiğim şu ki, bu mutsuz, yoksul yaşamı onunla birlikte sürüklemiştik, benim zincir yoldaşımdı. Onu aldınız benden, yaşamama ne gerek var. Madem onu öldürdünüz, beni de öldürün. Mersi" diye haykırıyordu. Ve alanlarda yığılıyor cesetler.

Kara bir insan topluluğu içinde yirmi genç kız geçiyor. Şarkılar söylüyorlar. Yumuşak, dingin halleri ürkek gözlerle onlara bakanların yüreğini ürpertiyor. O sırada geçen biri titreyerek soruyor: "Nereye gidiyorsunuz böyle?" Güzel kız yanıtlıyor: "Sanırım kurşuna dizecekler bizi." Kasvetli bir gürültü dolduruyor Lobau[1] Kışlası'nı. Bir yığın insanı kurşuna diziyorlar. Hiç kimse sızlanmıyor, ağlamıyor. Ölüm, canlarını almıyor da hafifçe okşuyor onları sanki. Acı, eksik, hüzünlü bir dünyadan ivedi kaçmak istiyorlar sanki. Böylesi bir özgürlükten zevk alıyorlar sanki. Kimse sendelemiyor, tökezlemiyor. Torunla dede aynı duvara sırtlarını dayamışlar. Dede idam mangasını alaya alıyor; körpe ve kumral çocuk, torunu gülerek "Ateş" diye haykırıyor. Bu gülüşte, bu acıklı küçümsemede gizli, yaşam gerçeği.

(1) Paris Belediyesi'nin arkasındaki Lobau Kışlası en kanlı olaylara sahne oldu, tutuklu federelerin birçoğu da burada kurşuna dizildi.

Buzdan uçurum! İçinde yalvaçın bile kaybolduğu bilmece! Yaşama bağlayan hiçbir şey yok onları demek ki. Ha gitmişler, ha kalmışlar... Doludizgin bir mayıs. Her şeyi yaşamak, soluğunu, ruhunu nesnelere katmak isterken öldürmeye götürüyorlar çocukları, kızları, yaşlıları. Bu kızlar ki şimdi güller devşirmeliler. Bu çocuklar güneşin kiremit rengi ışıklarında oynamalılar. Ömürlerinin kışını yaşayan bu yaşlıların sırtını ısıtmalı güneş. Hoş kokular, arı uğultuları, kuş sesleri ve çiçekle dolu, coşkuyla ve ilkyazla dolu sepetleri andırmalı bu ruhlar. Hepsi tan, hepsi yürek oynatan sevda olmalıydılar. Bu güzel ışık ve esriklik ayında öldürmeye götürüyorlar onları, ey dehşet! Ölüm dikiliyor karşılarına birden, ey körlük, ey acımasız, gözsüz karanlık!.. Göklerin altında titreyecekler, haykıracaklar, hıçkırıklarla kenti, ulusu yardıma çağıracaklar mı? Bu karmakarışık cinayetten, bu gözü bağlı rastgele savaştan nefret eden bizlere seslenecekler mi? Duvar dibine sürüklenirken kaçmak isteyecekler mi, titreyip oradan bize, yardım edin, yardım edin!" diye uluyacaklar mı? Hayır. Çevrelerinde olup biten her şeye yabancı onlar. Ölüme kayıtsız gözlerle bakıyorlar. Bu hayalet çoktandır düşüncelerinde vardı. Zaten yüreklerinde kendi çukurlarını çoktan beri kazmışlardı. Ölüme gel dediler. Bizimle birlikte olmak bunaltıyordu, sıkıyordu onları. Gidiyorlar. Ne yapmıştık onlara? Tek bir çığlık atmaksızın, yardım dilemeye, ağlamaya tenezzül etmeksizin, esef etmeden gerideki tüm insanları bırakan bu kimseler indinde kimin? Ağlayan biziz, bizler. Yürekleri bu kıyıma hazırdı. Diriltir mi onları gecikmiş gözyaşlarımız? Oy! Bu ne karanlık! Bu kara saatten önce neydik biz onlar için? Koruduk mu bu kadınları? Bu titreyen ve çıplak çocukları kucağımıza aldık mı? Çalışmayı bilirler mi, okumayı bilirler mi? Bilgisizlik, sonunda iplerini kopardı. Eğittik mi, sevdik mi, yel gösterdik mi? Üşümüyorlar mıydı, aç değiller miydi? Bu yüzden yaktılar Tuileries'yi, saraylarınızı. Bütün bu öldürülmüş ruhlar adına diyorum ki: Bir çocuğun ölümü bir sarayın yakılıp yıkılmasından daha çok acı verir. Bu yüzden kutsal ölülerdir onlar. Sızlanmıyorlar, sonsuzlar, gülümsüyorlar, kibirliler, yüceler, ölümleriyle gözdağı veriyorlar. Ve neredeyse isteyerek boğazlatıyorlar kendilerini. Bir düşünelim. Üstlerine şimşekler yağdırdığınız bu kargınmışlar kıvancı tatmadıkları için artık umutsuzluk bile duymuyorlar. Herkesin yazgısı, onların yazgısına bağlı. Böyle gerek. Yaşamı yoksullara sevdirmeliyiz, aksi takdirde denge kurulamaz. Güçlü bir

düzen, kalıcı yasalar, kalıcı gelenekler, sevimli ve yiğit bir barış, her şey, her şey ancak yoksulun yüzünü güldürdüğümüz zaman mümkündür.

Gece, parolası yıldız olan bir bilmecedir. Arayalım, bulalım. Acıların yüreğindeki örtü kalkıyor. Yüzü maskeli kalmış sfenks apaçık gösteriyor kendini. Bir yanı karanlık, öbür yanı aydınlık olan siyah problem yarı yarıya aralıyor uçurum alevinin sızdığı penceresini. Madem üstlerine kefen attık bu insanların, o halde şimdi düşünelim ve artık anlayalım. Diyorum ki üstünde bu hayaletler oldukça, toplum da rahat değildir. Ölüme giderken yüzlerindeki o gülüş, toplumdaki rahatsızlık işaretlerinin en korkuncudur. Böylesine uğursuz bir kolaylıkla ölüme koşma hastalığı iyileştirilmediği sürece; korkuyla, ürpererek, titreyerek yaşamamız gerekir.

(*Korkunç Yıl*'dan)

IX

Geçiyor yaralı mahpus kadın. Sövüp sayıyorlar! Zincire vurulmuş bir hayvan hali var. Çevresinde kin bulutu. Ne yaptı? Karanlıkta arayın, çığlıklarda arayın. Paris'in şu tüten korkunç dumanında arayın. Kimse bilmiyor ne yaptığını. Kendisi biliyor mu? İnsan için suç sayılan şey akıl için çözülmesi gereken bir problemdir. Açlık buyruğuna uyduğumuz dev gibi bir eşkıyadır, yapısını değiştirir kişinin. İç savaşın her büyük kentin derinliklerinde ortaya çıkardığı bu uğursuz orman uğuldarken şunları söyler: Ötekiler her şeye sahip, benim neyim var? Yırtık pırtık giysilerle yaşamak ve aç kalmak: Bütün kötülüklerin kaynağı bundadır. Sofrada ekmeğin yoksa bundan korkunç şey de yoktur.

Acımasız yığınların ortasında, geçiyor mahpus kadın. Versaylılar bayram yapıyor. O, kanlar içinde, suskun. Gelip geçen gülüyor. Çocuklar çığlık çığlığa pencesine takılmış. Ağzının iki köşesinde acı bir sessizlik. Vahşi sağırlığını hiçbir şey etkileyemiyor. Kasvetli bir güneşe kavuşmuş gibi hali var. Gözlerinde yırtıcı bir öfke. Süslü püslü, bahar çiçekleri takınmış, saçları kuaförlü, çekici yosmalar. Bir elleri aşıklarının kolunda, öteki ellerinde ipek şemsiyeleri. Sivri uçlarını öfkeyle ve neşeyle mahpus kadının yarasına sokuyorlar. Dişi kurdu ısırmaya gelen ağzı salyalı dişi köpekler!

X

Bir kadından dinledim, şunları anlattı bana: "Kaçtım. Kucağımdaki bebeğim, küçücük kızım yüksek sesle ağlıyordu. Sesini duymalarından korktum. Alt yanı iki aylık bir çocuk bayım, sinek kadar canı var. Sesi duyulmasın diye ağzımla ağzını kapattım. Ne fayda. Sürekli ağlıyordu, meme istiyordu yavrucak. Ama sütüm yoktu ki. Bütün gece böyle geçti. Bir kapının ardında saklanıyor; ağlıyor, tüfeklerin parlayan süngülerini görüyordum. Kurşuna dizmek için kocamı arıyorlardı. Sabahleyin, o korkunç kapının ardında, birden, çocuğumun artık bağırmadığının farkına vardım. Ölmüştü bayım. Dokundım, soğumuştu bedeni. Ölüm umurumda mıydı artık. Çılgın gibiydim, kucağımda bebeğim rastgele koşuyordum. Gelip geçenler bir şeyler söylüyorlardı, kim duyar. Kendimi tarlalarda buldum. Issız bir köşedeki bir ağacın dibine ellerimle çukur açıp uyumuş meleğimi toprağın koynuna yatırdım. Memedeki bebeği gömmek dayanılır şey değil efendim."

XI

Suçlu bir kan ve temiz bir kanla yıkanmış parke taşlı yolların ortasındaki bir barikatta, erkeklerle birlikte on iki yaşındaki bir çocuğu da yakalarlar. Sorarlar: "Sen de onlardan mısın?" Yanıtlar: "Hepimiz onlardanız." Bekle. Çocuk bekler. Makinalı tüfeklerin ağzı şimşekler kusar ve tüm yoldaşları duvarın dibine yığılırlar. Sıra kendine geldiğinde izin ister: "Evime kadar gidip saatimi anneme verebilir miyim?" "Tüymek mi niyetin yani?" "Hayır, döneceğim." "Nerede oturuyorsun?" "Şurada, çeşmenin yanında" "Hemen döneceğim yüzbaşım." "Defol, bacaksız!" Çocuk gider. Erler, aralarında subaylarını alaya alır: Amma da kandırdı velet! Kahkahaları can çekişenlerin hırıltılarına karışır. Gülmeyi keserler birden. Çünkü çocuk gerçekten dönmüş. Duvara sırtını yaslar: "İşte burdayım, ateş!" der.

Çocuk, bu esen ve iyi ile kötüyü, yiğit ile haydutu birbirine karıştıran fırtınada seni de bu savaşıma iten nedir bilemem, ama şu bir gerçek ki ruhun bilgisiz olsa da, yüce. İyisin ve cesursun, uçurumun dibinde, biri annene doğru, biri ölüme doğru iki yiğit adım attın.

(*Korkunç Yıl*'dan)

CLOVIS HUGUES

1851 doğumlu. Cumhuriyetçi bir değirmencinin oğlu. Rahip okuluna verilen Hugues, on sekiz yaşında cübbeyi atar ve o sıralarda *Vatikandaki İsa* şiiriyle ünlü, avukat Chappuis'nin çıkardığı *Halk* gazetesine işçi olarak girer. Gazetelere bant yapıştırmaktan ve odaları süpürmekten usanıp şiir denemeleri yapmaya başlar. İlk şiiri de *Halk*'ta yayınlanır.

Marsilya'da Komün Yönetimi ilan edildiğinde 20 yaşında. Bütün gücüyle Gaston Crémieux'yü destekler, Komün'de görev alır. Komün kanlı bir şekilde yok edilince Crémieux ile aynı hücreyi bölüşür. Crémieux ölüm cezasına, Hugues ise, *Marianne'ın Cumhuriyetçilere Mektubu* broşürünü yazmak suçundan üç yıl hapis cezasına çarptırılır.

Hapishane Şiirleri adlı yapıtı 1875'te yayınlanır. 1881'de Bouches-du-Rhone bölgesinden milletvekili seçilir. İki yıl sonra *Savaşım Günleri* adlı ikinci yapıtını yayınlar. Bu şiirler çok açık bir biçimde sosyalist eğilimlidir. 1893'te Montmartre'dan birçok kez milletvekili olur ve öldüğü 1907 yılına dek bütün yaşamı, şiirle siyasal eylem arasında geçer.

ANDRE GİLL

İri, güçlü horoz gibi, dimdik, tünemiş üstüne
Geniş ve taş kadar sert, mahmuzlu pençelerinin,
Sarkmış dudaklarına; kara bıyıkları çengel.
Saklanmayan gözleri korkusuz, aydınlık, derin

Alnının üzerinde bir fotör şapka ki teleği
O güçlü horozlardan; mağrur, çalım satıyor.
Bileğine bağlanmış altın bir kalem:
Eskil savaşçıların ince kılıçları gibi

Çiziyor, çiziyor durmadan cızırtılarla o kalem
Delik deşik ediyor sivri ucuyla
Tüm ödün verenleri, derebeyleri.

Arık güçsüz kuşlar gibi ürkerek her şey
Kaçıyor dürüst kaleminin yöresinde:
Bu halk alkış tutuyor namuslu kalemlere.

8 Mayıs, 1887

KOMÜN'E İLAHİ

Selam Komün, selamlar olsun sana!
Can çekişirken ülkemiz Fransa.
Burjuvalar pek ince, boş nutuklar atarken
Cennetler vaat ederken karnı tok papazlar
Burjuvalar yüz karasını bile
Paraya çevirirken, para verip alırken
Şefler "kımıldayanı vurun!" diye haykırırken
Geldin sen ve acılarla kıvrandın.
Gülüyordu keyifle Versailles düdüğü
Sen, alnında utançla gözyaşı döküyordun

Selam, selamlar sana, büyük, kızıl bakire!

Selam sana ey Komün, hışımla doğrularak
Kralcı subaylardan yoksulun öcünü aldın
Yoksullar ki kanları çeşmelerin
Suyundan daha sebil, çağlar boyunca aktı.
Selam sana ey Komün. Selamlar olsun sana
Hakkın şavkıyan tanyeri
Senin gözbebeğinde ağardı,
Senin kanatlarına sığındı halklar.
Savaştın yıkmak için krallıkları.

Selam evrensel Yurt, selamlar olsun sana!

Selam Komün! Haykırarak dedin ki:
"Ey acı gözyaşları akmayın artık,
Ey halkım, doğrul, kalk, doruklardan
Işıtalım kutsal düşleri!"

Ey Komün, sen
Aklın bütün gücüyle, bütün canlılığıyla
Verimli ve doğurgan bir insanlıkta
Kötülüğün ve kinin son bulmasını düşledin.

Selam sana fikrin devrimcisi!
Selam, Komün! Ey lanetli kara günler.
Yoksulun ak ekmeğini yiyen haydutlar
Sana ve havarilerine karşı ayaklandılar.
Duvarın önüne diktikleri zaman seni, ey Komün
Foutriquet'nin gülmekten kasıkları çatladı.
Tarlada başaklar içindeki
Serçeleri vurur gibi vurdular seni.

Selam onurlu kurban!

Selam, Komün! Gülüyordu mavi gök
Kıyıyı öpen dalgalara.
Vermemiştin daha son soluğunu!
Kireç kuyusuna gömdüler seni!
Ot bürüdü yamaçları,
Vurdu dehşet koruyucu alayını.
Rüzgar çaldığında kapını
Tek ses gelmedi içerden artık.

Selam sana bizler için ölen Komün!

Ama, hayır, ölmedin Komün, hayır
Kökünü kurutmak için eski dünyanın
Homurdanan kitlelere, öfkeli halka
Adını haykırmak yeter.

İçin, şarkılar söyleyin, sevişin burjuvalar
Uçurum ağzını açmış bekliyor,
Kayıyor ayaklarınız altında toprak.

Sıra halka da gelecek,
Hak yerini bulacak.

Selam, Yarınlara! Selam, Hakka, Adalete!

23 Mayıs 1890
(Kavga, günlük sosyalist yayını
26 Mayıs, 1890)

JULES JOUY

Şair ve halk ozanı.

DUVAR

Büyük mezarlığın tam dibinde
Altında otların, yeşil otların
Kurtlarla ve böceklerle birlikte
Gizleyip mitralyöz deliklerini
Uyuyor kurşuna dizilerek ölenler.
Taşlar, bayraklar, bayraklar
Devrimcilerin son sığınakları olan
Hazin duvarı süslüyor.

Ne altın leylaklar var
Ne de lacivert camlar
Ondan söz ederken, halkın
Kullandığı tek ad:
Duvar.

Piyadeler, süvariler, topçular,
Sıkıştırıp burda kurbanlarını,
Sıkıştırıp soylu savaşçıları,
Burda canlarını aldılar
Kurşuna dizerek hayvanlar gibi.

Paris gözlerini kapadığı zaman
Hırıltılar yükselir her gece
Bu karanlık taşlarından
Duvarın

Katiller, lanetliyor sizi gelecek!
Bakın, devrim yeşerdi yeşerecek!
Bu toprakta, her cesetten
Anıların otları fışkırıyor.

Tacıyla alay ediyor şakacı Fleuron
Kurşunladığınız Gavroche buraya
Cambronne'un sözlerini kazıyor
Haykıran sesini kazıyor Cambronne'un:

Olgunlaşınca umudun başağı
Hesaplaşma günü gelince burjuva
Çivileyeceğiz beyaz yüzlerinizi
Duvara!

4 Kasım 1887

ROUSSEL DE MÉRY

Aşağıdaki şiirde Roussel de Méry, Versailles'daki, kendilerini "Ilımlılar" gibi gösterip, aslında Thiers'in başkent halkına karşı giriştiği kıyımı destekleyen Millet Meclisi üyelerinin, yani Fransız milletvekillerinin gerçek yüzünü ortaya koyuyor ve bu devrimci savaşta Komüncülere katılmayan goşistlere ve tabansızlara sesleniyor.

ILIMLILAR, YANSIZLAR

Halk acılar çekerken bu baylardan çıt çıkmaz,
Halk hakkını ararken, haykırıp avaz avaz
Barışsever kesilip karşı korlar savaşa.
Hiçbir şey düşünmezler koltuklarından başka.
Emekçi, dar gelirli uçurumun içine
Düşmüş umurları mı? Ölen halk, onlara ne?
Fırtınalar yaratan bombalar, bu gülleler
Yalnız bizi öldürür, onlar seyredip güler.
Mermilerle çatılar ve başlar uçuyormuş,
Düşman; yaşlı, genç vurup dehşetler saçıyormuş,
Nineler, çocuklarla doluyormuş mezarlar,
Umurları mı? Onlar çıkarlarına bakar.
Kapımıza dayanmış açlık hayalet gibi,
Niçin ilgilendirsin bu karnı tok beyleri?
Vurulmuş kapısının önünde karı, koca,
Analar gözyaşıyla kapanmış çocuğuna...
Kızkardeşler, umutsuz kardeşini ararmış...
Her yanda nice acı, nice ağrılar varmış...
Umuru mu onların?
.....
Ya Fransızım diye övünen şu ördekler?
Bir top sesi duyunca kümeslere girdiler,
Ferrière'den Versailles'a taşar hıçkırıkları,
Döktükleri kan değil, yalnızca gözyaşları.
Başkaları ölürken ne yaptı bu kansızlar?

Fransız geçinen bu ılımlılar, yansızlar?
Yalnız koydular bizi. Zavallı sefiller, siz
Döktüğünüz yaşlarla nasıl temizlersiniz
O kardeş kanlarını, kaldırımlardan akan?
Toplu kıyım olurken seyrettiniz uzaktan.
Yazdığım bu devrimci, özgürlükçü dizeler
Kardeş katili olan sizi söyleyecekler,
Nasıl çağlarca Kabil kargışla anıldıysa,
Yüzünüze kazdığım bu utanç damgasıyla
Anacak sizi tarih, ılımlılar, yansızlar!
Devrimcileri yalnız bırakan tabansızlar!

LOUISE MICHEL

29 Mayıs 1830, Champagne ve Lorraine yakınındaki küçük bir köy olan Vroncourt doğumlu. Volterci, cumhuriyetçi Etienne Demaris ona sağlam bir eğitim verir ve onu kendine örnek aldığı Saint-Just'ün düşünleri doğrultusunda yetiştirir. Duyarlı ve geniş bir imgelem gücüne sahip Louise Michel, şairliğe yatkın bir kız. Victor Hugo ile mektuplaşmaları ondaki şiir yetisini daha bir geliştirir. İmparatorluğa karşı gazetelerde şiirler yayınlar.

Kendine karşı bile çetin, aşırı dürüst bir keşiş yaşamı sürdüren Louise Michel yoksullara büyük bir şefkat besler. Zamanında hayli yüklü bir para olan kırk bin franklık çeyiz gelirini yoksullara yaptığı bağışlarla tüketir.

İmparatorlara bağlılık yemininde bulunmak istemediği için kamu sektöründe görev almaz; ancak, yüreğindeki, insanlara yardımcı olmak isteğine karşı koyamaz ve Basigny'nin bir kasabasında özel öğretmenlik görevi alır. Üç yıl sonra Paris'teki bir kızlar okulunda öğretmenliğe başlar.

Cumhuriyetçi uyanışın güçlenmesiyle Louise Michel de artık ateşli bir militan olur. Kulüplere gider, söylevler verir, halka seslenir.

1870'te Paris'in kuşatılması sırasında Savunma İçin Kadınlar Birliği'ni kurar, yaralılara yardım için cankurtaran servislerini, besin sıkıntısına karşı halk kantinlerini örgütler, meydanlardaki toplantılarda söz alır, Ulusal Kokuşmuşluk[1] hükümetini yerle bir etmek isteyen gazetelere yazı yazar.

Komün yönetimi sırasında, gündüzleri barikatlarda savaşıp kuşatma altındaki Parislilerin moralini yükseltir, geceleri kiliselerde kürsüye çıkıp halkı Versaylılara karşı direnişe çağırır.

Montmartre Barış Adaleti Kulübü, Bernard Kilisesi Devrim Kulübü başkanı, XVII'nci Bölge Uyarı Komitesi üyesi Louise Michel, Versaylılar Paris'e girdiğinde elinde silah Montmartre'ı savunur. Clignancourt Şosesi, Montmartre Mezarlığı ve Pigalle Meydanı barikatlarındaki kadın birliklerinde silahlı savaşım verir. Versaylılar an-

(1) O zamanki burjuva hükümetinin adı Ulusal Savunma anlamında "Defense Nationalle"dı. Ancak halk bu "defense"ı, savunmayı "defection" yani kokuşmuşluk şeklinde değiştirmişti.

nesini rehin alır ve teslim olmadığı takdirde annesini kurşuna dizeceklerini ilan ederler. Louise Michel ancak böyle teslim olur.

Satory kampındaki bütün vahşeti yaşar. Katıksız bir aşkla sevdiği genç militan Théophile Ferré bu kampta kurşuna dizilir. Louise, Versailles'daki Savaş Konseyi'nin önüne kocası ölen dulların taktığı uzun bir yas tülüyle çıkar. Yargıçlara gururla "Savunulmak ve kendimi savunmak istemiyorum, tümüyle toplumsal devrime aitim ve yaptığım tüm eylemlerin sorumluluğunu kabul ediyorum... Görülüyor ki özgürlük için çarpan her kalbe biraz da kurşun gerekiyor, ben de kendi payıma düşen kurşuna hazırım! Beni sağ bıraktığınız takdirde intikam için haykırmaktan geri durmayacağım" der.

Mahkeme başkanı, sözünü kesmek istediğinde yargıçların üzerine yürür: "Tamam, bitirdim... Eğer alçağın teki değilseniz beni öldürün!"

Kapalı bir müstahkem mevkide sürgün cezasına çarptırılır ve doğduğu köyün yakınlarındaki Auberive Hapishanesi'ne kapatılır. Versailles Hapishanesi'nde yazdığı şiirler gibi Auberive Hapishanesi'nde yazdığı şiirler de devrimci inancının sadık aynalarıdır.

24 Ağustos 1873'te sürgün cezasını tamamlayacağı Yeni Kaledonya'ya gönderilir. Dört ay süren korkunç bir deniz yolculuğundan sonra adaya gelir. Yedi yıldan fazla kaldığı bu adada karakterinin sağlamlığı ve dayanıklılığıyla, tutum ve davranışıyla kader arkadaşlarına iyi bir örnek olur ve onlara moral verir. Bütün özel af girişimlerini reddederek Fransa'ya ancak 1880 Kasımı'ndaki genel aftan sonra döner.

"Kızıl Bakire", "İyi kalpli Louise" yirmi beş yıl boyunca lanetlenmişlerin kurtuluş savaşımına adar kendini ve onların sözcülüğünü yapar.

Proudhon'un anarşist görüşlerini benimsemesine rağmen Jules Guesde, Paul Lafargue, Edouard Vaillant ve Allemane'larla birlikte konferanslara katılır. Burjuvazi bu eylemleri karşılıksız bırakmaz, Louise Michel çeşitli baskıların yanı sıra Clerman d'Oise Cezaevi'nde üç yıl daha hapis yatar.

Bir konferans yolculuğu sırasında, 10 Ocak 1905'te Marsilya'da ölür.

Söylevler, anılar, şiirler, romanlar, masallar, tiyatro oyunları, hatta çocuk kitaplarından oluşan, değişik türlerde hayli yapıtı var.

BARIŞ YÜRÜYÜŞÜ [1]

Geceydi, yürüyorduk uzun kuyruklarla biz
Bulvarları kaplayıp: barış! barış! diyerek
Kralın köpekleri, tazılar peşimizde
Ey Özgürlük, birgün de sıra sana gelecek!

Kaldırımlarda kral ordusunun top sesi!
Belli ki soyguncular hâlâ saltanatını
Sürdürmek arzusunda, varsın Fransa batsın.
Ama halkım kararlı, bu savaş bitmeyecek.

Lanetli! Sarayı'nda kulak ver, bu geçenler
Bu yürüyen işçiler "sonun geldi" diyorlar.
Yüzyıllardır kanını içtiğin halk, işçiler
Şimdi hayalet gibi üstüne yürüyorlar.

Senin de orduların hayvan sürüsü gibi.
Senin de orduların Sezar eşkıyaları.
Geçiyor alay alay Paris sokaklarından
Halkı öldürmek için biliyor bıçağını

Ölüden daha beter, ey alnı eğik halkım:
Kavga istiyorlarsa, savaş istiyorlarsa
Zalimler birgün elbet ettiğini bulacak
Yetti! Bu zorbalara karşı savaş açalım
Bonaparte da Guillome da cehennemlik olacak.

Anılar
Roy Paris, 1886

(1) Fransa'yla Prusya arasındaki savaştan önce Paris işçileri ve savaş karşıtları Ponne-Nouvelle bulvarında gösteri yürüyüşü yaparlarken, bu yürüşü kraliyet güvenlik güçleri önlemeye çalışmıştı. Şiir bu olayı anlatıyor.

KIRMIZI KARANFİLLER

-I-

Öyle zamanlardı ki, halkın uğursuz, kara
Zencilerini sarsan bizler, kızgın, öfkeli,
Toplanırdık her gece yoğun karanlıklarda
Kasaplık hayvan gibi.

Yıkımın eşiğinde bir krallık, kan kokan
Mağarasında keyfince vurup öldürüyordu,
Marseillaise söylüyordu esen yel doruklardan
Tanyeri kırmızıydı.

Sık sık tatlı bir duygu coşkulu kalbimize
Gererdi o esenlik veren kanatlarını,
Özgürlüğü şakıyan o yiğit canlar bize
Karanfiller atardı.

Karanfiller taşırdık tanıyalım diye biz
Devrimci kardeşleri, bir gün zaman gelecek
Ey kırmızı çiçekler, yine yeşereceksiniz.
Sizi yakalarına yenilmiş halkım değil
Yenen halkım takacak.

Versailles Hapishanesi
4 Ekim 1871

- II-

Kardeşlerim, kara toprağa düşersem
Umut son birkez açılsın diye
Top top kırmızı karanfiller saçın
Bacınızın mezarı üstüne.

Son zamanlarında imparatorluğun
Halkımızın uyandığı günlerde
Senin gülücüğündü ey karanfil
Umudu muştulayan bize.

Kara ve hazin hapisanelerin
Loşluğunda, mutsuz tutsağın yanında
Git, yine çiçeklen karanfil, ona
Kendisini sevdiğimizi söyle.

De ki: zaman rüzgar gibi geçiyor,
Mutlu günler bekliyor insanlığı!
De ki: dava için savaşan ölmez,
Yenilse de her zaman diktir alnı!

Versailles Hapisanesi
4 Eylül 1871

TUTSAKLARIN ŞARKISI

Burda kışın sular donmaz, buza kesmez ortalık,
Ağaçlar her zaman yeşildir burda.
Okyanustan gelen serin meltem rüzgarı
Eser üzgün, tasalı bozkırlarda.
Öylesine derindir ki sessizlik
Havada yalnızca dallarında sallanan
Böceklerin çıtırtısı duyulur.

Şu uzak kumsallar üstünde, akşam
Bazan tatlı bir şarkıdır yükselir.
Bu şarkı, kabukları uğultularla açılan
Midyelerin, istiridyelerin sesidir.
Ormanda kiremit rengi defneler,
Tomurcukları patlayan çiçekler aşkla
Titreşip ürperirler rüzgar altında.

İşte bakın yıldız yıldız dalgalar
Saçıyorlar gezgin beyazlıklarını.
Uzakta, sonsuz derinliklerde gemiler
Açmış yelkenlerini gidiyor,
Dalgaların bağrından ıpıl ıpıl
Çıkıyor fosforlu ışıklar.

Usul gemi, al beni, kurtar beni, gel
Çok bordana yelken gibi şu tutsağı da!
Burda demirler içinde soluyor.

Mahpusluk ölümden betermiş meğer.
Ama umudumuz var bizleri yaşatan.
Yurdum bir gün dönmek nasip olursa eğer
Kaldığım yerden savaşa
Başlayacağım yeniden.

Bitmeyecek evrensel dövüş
Kanat vuruyor havada Özgürlük
Yoksulların sonsuz çığlıkları
Bizi kavgaya çağırıyor.
... Şavkıyor yoğun karanlıkta tan
Uzakta, kanlı ufukta
Yeni bir dünya var doğrulan!

Selam olsun halkın uyanışına
Selam olsun, ölürken, Geleceğin
O kocaman, o büyük
Kapısını açanlara.

YENİLMİŞ DEVRİM

Oy sevdam! Oy Cumhuriyet!
Niceleri senin için kan döktü!
Niceleri yurtsever ilahilerle
Senin için, kıvançla, seve seve
Oy sevgilim! Senin uğruna öldü.

Kardeşler, oy, yoldaşlar oy!
Ölümüz de dirimiz gibidir,
Bir gün kırmızı barikatlar altında
Yeniden geleceğiz bir bir
Zorbaları ezmek için!
.....
Nice ocakları söndürdü onlar,
Yaşlı, çocuk demeden
Dedeleri, nineleri, bebeleri vurdular.
Bir gün sıra bize de gelecek
Her öldürülen mazlumun hesabı
Binlercesinden sorulacak.

Oy! Geldiği zaman o hesap günü
Cinayetlerinizi ödeteceğiz!
Ey beyaz dehşetin acımasız canileri,
İşte o zaman, ancak o zaman
Toprak altında dinlenirsiniz.

Versailles Hapishanesi, 1871

KARDEŞLERİME

Geçin, geçin, saatler, günler,
Ölülerin üzerinde ot bitsin!
Dökülün açan çiçekler
Gemiler, limanları terk edin;

Geçin, geçin, ey derin geceler,
Ey yaslı tepeler parçalanıp toza dönün!
Hücrelerden, mezarlardan, dalgalardan
Tutsak, ölü, yeniden geleceğiz.

Geleceğiz sayısız kitlelerle,
Geleceğiz her yandan, bütün yollardan.
Biz, karanlıktan çıkan öcalıcı hayaletler
Sıkıp yumruklarımızı yeniden geleceğiz.

Solgun kefenlerde kimimiz,
Kimimiz hâlâ kanlar içinde
Geleceğiz kırmızı bayrakların altında
Bağrımızda kurşun delikleriyle.

Her şey bitti! Güçlüler, yiğit canlar,
Vurulup öldünüz hepiniz ey dostlarım.
İşte daha şimdiden kapladı her yanı
Köleler, hainler, alçalmışlar.

Dün sizler, kardeşlerim,
Sizler, halkın onurlu oğulları
Babalarınız gibi mağrur ve yiğit
Yürüyordunuz gözlerinizde Marseyyez şarkıları.

Kardeşlerim, devce savaşınızda
Büyük cesaretinizi sevdim.
Gürleyen al namlulu makinalı tüfeği
Rüzgarda dalgalanan al bayrakları sevdim.

Dalgalar üstünde, çalkantılarla
Yazgıyı zorlamak ne güzeldir.
Kitleleri kurtarmaktır amacın,
Armağanın yalnızca ölümdür.

Versailles Hapishanesi,
8 Eylül 1871

KIŞ VE GECE

Esin ey kış rüzgarları, durma hep yağ, kar
Gün kısalsın ve hiç bitmesin gece.
Buzlu örtüler altında daha bir
Yaklaşırız ölülerimize.

Severim kara bulutlar altındaki
Yüksek dallarınızı yeşil çamlar,
Dallanırız ki rüzgarlar estikçe
Bir sağa, bir sola sallanırlar.

İç çekerler usul usul havada
Onlar, o karanlığa inenler
Dünden ya da o sayısız günlerden
Bize doğru yeniden gelmeyecekler asla.

Ölüler mezara gömülmeden önce
Nasıl bir kefene konursa
Çağımızın da bir manto gibi
Bizi saracağını görecek miyiz?

Filizlenip fidan olan tohum misali
Kanla sulanmış toprakta
Yükselecek soylu bir gelecek
Doğan kırmızı güneşin altında.

Esin ey kış rüzgarları, durma hep yağ, kar
Gün kısalsın ve hiç bitmesin gece.
Beyaz buzlu kefenler altında daha bir
Yaklaşırız ölülerimize.

EUGÈNE POTTİER

4 Aralık 1816'da Paris'te doğdu. Balyacılar ve kağıtçılar yanında çırak olarak çalıştı, büro işçiliği ve baskı desinatörlüğü yaptı. İlk şiiri *Yaşasın Özgürlük* adını taşır.

Dostu Mürger'le bir süre bohem hayatı yaşayıp manzum tiyatro oyunları, vodviller ve Növü'lü kaleme aldı.

Bilinci ve gözleri 1848 Şubat Devrimi'yle açıldı. Fourier'yi ezgileştirip Özgürlük Ağaçları'nı yazdı;

"Yaprakaçımı başlıyor halkım
İşte koca bir ağaç gibi
Bütün görkeminle yükseliyorsun"

Kısa zamanda düş kırıklığına uğradı, burjuvazi, iktidara gelmek için kullandığı işçi sınıfını yeniden sömürmeye başlamıştı. Halk yine eskisi gibi alabildiğine yoksuldu.

Mart 1848'de şairin haykıran sesini duyuyoruz:

"Açım! Açım, diyor gövdem,
Yiyecek ekmeğim, aşım,
Giyecek urbam yok diyor
Yoksulluk canlıları
Ölüleri kemiren kurtlardan bile
Daha fazla kemiriyor."

Burjuvazi, işçi sınıfına karşı giriştiği savaşımında orta sınıftan yararlanıyor, işçiye karşı esnafı kullanıyordu. Pottier, 1848 Meclisi'ne alaycı bir dille yazdığı *Bakkallar Dilekçesi* adlı yazısını verir ve bakkalları şöyle konuşturur:

"Demir bir el gerek bize
Ticaretin kuralı bu
Verin bize, bize verin
İster Jean'ı, ister Paul'u,
Öncekiler gibi siz de
Dükkanımızı koruyun
Cumhuriyet bakkallara yarasın!

Ulusal Atölyeler'in dağıtılması ve iktidarın kışkırtmaları yüzünden işçiler yeniden başkaldırmaya hazırlanır. Pottier, ayaklananların safındadır hemen:

"Anlamam siyasadan, ama
Devinim gerekir bana
Sokakta silahlar patlıyor
Durmayalım! Durmayalım!
Barikatları kuralım!"

Toplu kıyımdan kıl payı kurtulur, ama 1848 Devrimi'nin düş kırıklıkları ve vahşi haziran baskısı sağlığını bozar. Bundan böyle Pottier yirmi yılını nevrasteni denilen ruhsal rahatsızlıklarla geçirecektir. Yine de lirini elinden bırakmaz ve genç şairlerin arasına katılıp propaganda şarkılarını söyler.

2 Aralık 1851 hükümet darbesi sırasında Pottier göğsünden hasta olarak yataktadır. Diğer cumhuriyetçilerle beraber Cayenne'e sürülmekten bu sayede kurtulur. Ölen, öldürülen cumhuriyetin öcünü kim alacak?

Cumhuriyetimiz öldü bak
Tabuta koyup götürüyorlar
Mezar kazıcısıyım ben
Tanrım öcünü kim alacak
.....
Akşamdan sabaha dek
Tıkının, yalayıp yutun.
Yaşayan elbet görecek!
Çalın çanları zaman yakındır
Yaşayan elbet görecek!
Toprak doğuracak!
Çekiç şarkı söyleyecek!
Emek çiçeklenecek
Gül kızaracak!

Ocak 1852, Pottier'nin usundan çıkmaz o kanlı darbe:

Çanlar çalıyor, toplar gürlüyor,
Kutluyorlar kanlı Darbe'yi
Siliniyor gri gökte gölgeler

Fosilleşmiş uzun tören alayı
Sakatlar ve yaşlılar yürüyor
İmparatorluktur bu geçen
Sisler içinden.

Otuz yıl proleterlikten sonra Pottier, 1867'de Parisin en önemli desen atölyesini kurar. Patron olsa da, sosyalist inançlarından asla dönmüş değil; desen atölyelerinde çalışan bütün işçileri sendika kurmaya çağırır, Enternasyonal'e (Uluslararası Emekçiler Derneği) üye yapar.

Uluslararası Emekçiler Derneği'nin Paris Federasyonu başkanı olarak 12 Temmuz 1870'te bu federasyonun bütün ülkelerin emekçilerini, savaşı protesto etmeye çağıran bildiriyi imzalar.

Sedan bozgununda imparatorluğun çökmesine rağmen Bismarck'ın işgali sürdürmesi, savaşın yapısını değiştirir, artık Fransanın toprak bütünlüğü ve ulusal bağımsızlığı sözkonusu. 1870 Eylülü'nde Pottier, *Paris Kendini Savun* şiirini yazar:

Tepelerin üstünde Paris
Dumanını görüyorum Alman askerlerinin,
İşte imparatorluğun kazandırdığı
Bozgun, yıkım ve karmaşa.
Ama sen elbette Almanların
Yolunu kesmeyi bilirsin
Kendini savun Paris! Paris kendini savun
.....
Kadınların eritilmiş zifti var
Gavroche yuvarlıyor kaldırım taşlarını
Haydi Paris, yaşlı dostum
Çek ipini çanların
Granit ol... barikat ol
Kendini savun Paris! Paris kendini savun!

Merkez Komitesi üyesi olarak 21 Mart 1871'de bu örgütün Ulusal Koruyucular Merkez Komitesi'ne bağlanmasını arzular ve 23 Mart'ta Enternasyonal'in, Paris Şubeleri Federal Konseyi ve İşçi Dernekleri Federal Odası'nın Komün lehinde oy kullanılmasını isteyen ortak bildirisini imzalar.

26 Mart seçimlerinde II'nci Bölge adayı. Corderie listesinde en çok oy alanlardan, liste başı, ancak gerici Tirard'ın listesiyle yenilgiye uğrar.

Gustave Courbet'nin başkanlığında kurulan Sanatçılar Federasyonu'nun örgütlenmesinde birinci planda rol oynar. Dört yüzden fazla sanatçının önünde, 14 Nisan'da Louvre Müzesi'nde okuduğu geçici komisyon raporunu hazırlayan da odur. Komün cumhuriyetinin ilkelerini benimseyen Paris sanatçıları bu toplantıda, sanatın özgür gelişimine dayanan bir federasyon halinde örgütlenirler.

Tirard, Komün'den istifa edince 16 Nisan'da ek bir seçim yapılır ve Pottier, Komün üyesi olur. Bourse Belediyesi'nin hizmetlerini yürütür.

Versaylılar Paris'e girip onun belediyesini de işgal edince XI'nci Bölge'ye geçer ve sonuna dek savaşımı sürdürür. Polis, 25 Mayıs'ta onun Petits Perer Alanı'nda öldürüldüğünü sanır. Oysa Paris'te saklanmaktadır.

Yoksulluğunu emeğiyle onurlandırmaya çalışarak iki yıl Londra'da, iki yıl da Boston'da sürgün yaşar.

1880'de Fransa'da af çıkar ve Pottier ülkesine döner. Yoksul ve yaşlanmıştır, ama yüreği yine genç:

"Bakın saçları iyice ağarmış ama
Bilye oynayabilir çocuklar gibi"

Guesde ve Lafargue, bir Fransız işçi partisi kurmaya çalışırken Pottier bütün gücüyle onlara destek olur, 1880 belediye seçimlerinde bu işçi partisi 15.000 oy alınca işçi sınıfının uyanışını selamlar.

Selam! Bu oy sınıf oyudur,
Yenilmişlerin ilk uyanışı,
Çıkmazdan kurtaran anahtar
Spartaküs'ün anahtarı bu
Kurşunladığın o tutsak köle
Ey burjuva derebeyi
Geliyor Bastille zindanlarını
Geliyor yerle bir etmeye
Selam aldığımız 15.000 oya!

1883'te "Lice Chansonnière"in düzenlediği yarışmada Eugène Pottier birinciliği alır. Solgun, yarı inmeli ve yoksul mu yoksuldur.

Bütün savaşımların içinde. 1884'ün martında halkı grevcilerle dayanışmaya çağırıyor:

Koşun yardımımıza! yenmemiz gerek
Madenciler alarm zilleri çalıyor,
Ak giysilerle kınayalım yoksulluğu,
Anzin havzasında grev yapılıyor!

Jules Vallés öldüğünde, kurşunlananların milletvekiline son bir saygı gösterisinde bulunmak için sokaklarda:

Yığınların ağzından bir anda çıkan
Ateşten bir sözle
"Güle güle" diyerek uğurluyor onu Paris,
Büyük günlerin Paris'i.

Son soluğunu verinceye dek Guesde ve Lafargue'ın çıkardığı *Sosyalist*'te yazar.

8 Kasım 1887'de yoksul bir evde ölür. Aralarında hayattaki Komüncülerin de bulunduğu 5.000 kişi eşliğinde cenazesi Père Lachaise Mezarlığı'na götürülür. Bir polis, kızıl bayrağı almak için saldırdığında Vaillant haykırır: "Bakın, bakın, bir zamanlar halkı kurşunlayan Versaylılar yine burada!"

YOKSUL JEAN

Henri Rechefort'a

Bir deri bir kemik, giysisi lime lime,
Yoksul Jean bir sokakta, halsiz, yığılıp kaldı
Bitkin, kısık bir sesle dedi, kendi kendine:
"Ey acı! Ben yoruldum, sen yorulmadın mı?
Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?

Ne tek yıldız, ne tek dost var,
Meydan ıssız, kimseler yok.
Şuracıkta uyurdum yerler kuru olsaydı,
Yağıyor durmadan gökten sulu kar,
Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

Sonum mu geldi, yaşlı kaldırımım?
Cep delik, cepken delik,
Ne kuru ekmeğim var, ne evim barkım,
İçine tüküreyim böyle yaşamın!
Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

İyi bir taş işçisiydim eskiden
Berbat bir harabeye döndüm artık.
Hep karadır emekçinin yazgısı
Dünyamız dünya olalı beri.
Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..
İyi bir taş işçisiydim eskiden
Berbat bir harabeye döndüm artık.
Hep karadır emekçinin yazgısı
Dünyamız dünya olalı beri.
Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

Ücretin düşüktür, dinlenemezsin,
Ya katlanır, ya geberip gidersin
Ve grev nedir bilmez
Tuzu kuru olanlar.
Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

Akıl öğretirler, söylev çekerler!
Düzen ve aile başta gelirmiş.
Onların açtığı savaşta öldü oğlum,
Baştan çıkardı kızımı lüksleri.
Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

Ne zaman kurtulacağız soyguncılardan?
Kilise onların keselerini kutsar.
Boşaltsınlar diye ceplerimizi
Tanrıları elimizi kolumuzu bağlar.
Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

Bir gün aydınlanmıştı aniden gökyüzü
Güneş doğmuştu izbe, karanlık inime...
Alıp ölen bir işçinin tüfeğini
Takıldım kırmızı bayrağın peşine.
Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

Binlercesi üstümüze geldiler
Düştük... hazindi ay... batmıştı gün.
Kimileri yaralıydı devrimci kardeşlerin,
Kimileri hemen öldüler,
Doğrulup haykırdım: Yaşasın Komün!
Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

Elveda Satory'de ölen yiğitler.
Kurduğumuz tatlı düşler, elveda.
Ölelim! Değmez yaşamaya kokuşmuş dünya!
Zengin sarayda yaşar, yoksullar zindanlarda!
Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

Öldü Jean
Morgda dinleniyor artık bedeni.
Yeni ölüler istiyor burjuva,
Her gün çoğalıyor mezar taşları.
Oy! Oy! Söyle...
Sürüp gidecek mi tutsaklık böyle?..

ASİ

Georges Protau'ya

Senin önüne, vahşi sefalet,
Senin önüne, vahşi kölelik,
Asi
Dikiliyor doldurup tüfeğini.

Asi diyorlar ona
İnsandır gerçek adı:
Artık hayvan olmayan,
Aklın buyruğuna uyan,
Bilimin kırmızı güneşi
Yükselirler ufukta
Güvenle yürüyen insan.

Gülüp şakalaşarak,
Hiçe sayarak ölümü,
Devrimci arkadaşlarla,
İniyor barikatlara

Ve düşünceleri gibi
Yanıyor alev alev
Kararlı gözbebeği
Bayrağının kırmızı dalgalarında.

Komün için savaşırken
Diyor ki: dünya tektir, bölünmez
Ve tek kaynak doğadır,
sermaye denen kesede
Herkesin hakkı vardır.

Bir kurtuluş aracı
Olduğu halde aygıt
İşletmeci elinde
Kölelik aracı oldu, diyor.
Kızgın buharların altında
Çalışan asi
Makinadan da payını istiyor.

Patron sınıfına karşı
Toplumsal savaş veriyor,
Sömürü ortadan kalkıncaya dek
Bütün işçiler doyuncaya dek
Savaşım bitmez, diyor
Bundan böyle insafsız burjuvaya
"Artık değer" ödemeyecek.

Her yıl milyarlar çalınıyor
İşçinin alın terinden.
Emekçiler, madenciler, köylüler
Sofranızdaki ekmekten, etten,
Çalınarak birikiyor sermaye!

Anasını anlarcasına
Anlıyor dünyamızı işçi,

Bireysel bir boyunduruk altında
Uydumuzun çektiği
Acıları biliyor,
Emzirsin diye tüm insanlığı
Örgütlemek istiyor dünyamızı.

Senin önünde, vahşi sefalet,
Senin önünde, ağır esaret
Asi
Dikiliyor doldurup tüfeğini.

Paris, sürgün dönüşü, 1884

JULES VALLÈS'NİN CENAZE TÖRENİNDE

Yığınların ağzından bir anda çıkan
Ateşten bir sözle
"Güle güle" diyerek uğurluyor onu Paris
Büyük günlerin Parisi.
Ve yüz bin bilinçli insan
Götürüyor mezarlığa
Yoksulların adayını,
Kurşunlananların adayını.

Ülkümüz değişmedi
Tek bir ağız, tek bir yumruk, yığınlar
Götürüyor asiyi
"Yaşasın Komün!" çığlıklarıyla
Açılan kırmızı bayraklar
Halkın utkusunu söylüyor
Yoksulların adayına,
Kurşunlananların adayına.

Sizler, işçi gömlekliler, tulumlular
Ülkünün tohumunu ekenler
Sizi yürekten sevenleri
Sevdiniz, seversiniz hep.
Hücrelerinizde, demir kapılar ardında
Umut ve ışığa kavuşuyorsunuz
Yoksulların adayıyla,
Kurşunlananların adayıyla.

Makinalıların kurşunlarıyla
Alnından vurulanlar,
Vahşice doğranan federeler,
Yaraları saran kadınlar,
Barikatlarda savaşan kadınlar,
Yenilenler, çiğnenenler,
Varlin'ler, Duval'ler, Millière'ler
Bu sizin milletvekilinizdir geçen
Yoksulların adayı,
Kurşunlananların adayı.

Küçük kalpleri kırık
Kolejliler, aile çocukları,
Çıkarcılığın kurbanları,
Çok bilmişlerin kurbanları,
Geçit töreni yaparak selamlayın
Size yeni bir dünya kurmak isteyen
Yoksulların adayını,
Kurşunlananların adayını.

Kendi mezarını yaşarken kazan
Bu soyunmuş, çarpan yürek
Yazın'ın atak, gürbüz yiğidi
Hakkı olan yere oturdu
Doğayı örnek seçmişti kendine
Üzgün hıçkırıklarla ve ıslak gülüşlerle

Kıvancı da, öfkeyi de yaşadı
Bu yoksulların adayı,
Bu kurşunlananların adayı.

Bismarck ve uşaklarına rağmen
Enternasyonal hâlâ ayakta
Sunuyor sosyalist tacını işte
Sosyalist delegelerle Almanya[1]

Bilin ki ey burjuvalar
Yalnız size savaş açtı
Bu yoksulların adayı,
Bu kurşunlananların adayı.

Eylem günümüz yakındır
Acımasız burjuvazi, ey devrim
Büyük yangınların o çıtırdayan
Ateş sesini yine duyacak
Cenaze alevidir onlar
Bu yoksullar adayının,
Bu kurşunlananlar adayının.

Paris, Şubat 1885

(1) Vallès'nin cenaze törenine Alman sosyalistleri de delegeler göndermişti

ENTERNASYONAL
Son savaştır bu savaş:
Güzel günler gelecek
Bütün insanlar kardeş
Enternasyonal olacak

Ey açlığın forsaları
Ey kargınmışlar! Doğrulun
Gürlüyor aklın volkanı
Son püskürüşü bu, son'un.
Silip atalım geçmişi,
Kalkın! Kalkın! Doğrulalım.
Değiştirelim evreni,
Hiçken her şey biz olalım.

Tanrı, meclis, hepsi masal!
Bizi bizler kurtarırız!
Kendi öcünü kendin al,
Yediğini kussun hırsız!
Aklı çıkarın hücreden,
Üfleyip soluğunuzla,
Ocakları yakın hemen,
Dövün demiri tavında!

Soyar yasalarla devlet;
Vergi inletir mazlumu;
Ne hukuk var ne adalet
Eşitlik denen şey bu mu?
Boş sözlerle uyuttular;
Vatan, millet, yalan dolan.
Buyruk aldığımız yeter
Görev olmaz hak olmadan

Demiryolu kralları,
Patronları madenlerin
İşçiyi soymaktan başka
Ne iş yaptılar söyleyin?

Kasalarında eridi
Alın teri, onca emek,
Şimdi yükseltip sesini
Verdiğini istiyor halk.

Sarhoş etti dumanlarla
Krallar, zorbalar bizi,
İşçileri tüm dünyanın
Uzatın ellerinizi,
Dipçiklerimiz havada
Bütün dağları aşalım,
Grev yapalım orduya,
Zorbalarla savaşalım.

Bu yamyamlar bizi ille
Kahraman yapmak isterse
Bilsinler ki silahımız
Doğrulacak üstlerine.
Ey işçiler, köylüler, biz
Emekçinin partisiyiz,
Toprak yalnız bizler için,
İşleyenin malı toprak.

Emek vermeden tıkınmak
İsteyenler bizden değil,
Kanımızla, etimizle
Beslendiler yüzlerce yıl.
Bu kargalar, akbabalar
Bir gün kaybolduğu zaman
Hep bizim için doğacak
Güneş artık ufuklardan!

Son savaştır bu savaş:
Güzel günler gelecek
Bütün insanlar kardeş
Enternasyonal olacak

Paris, Haziran 1871

ENTERNASYONAL

Uyan artık uykudan uyan
Uyan esirler dünyası
Zulme karşı hıncımız volkan
Kavgamız ölüm-dirim kavgası

Mazi ta kökünden silinsin
Biz başka alem isteriz
Bizi hiçe sayanlar bilsin
Bundan böyle her şey biziz.

Bu kavga en sonuncu
Kavgamızdır artık
Enternasyonalle kurtulur insanlık

Tanrı paşa bey ağa sultan
Bizleri nasıl kurtarır
Bizleri kurtaracak olan
Kendi kollarımızdır

İsyan ateşini körükle
Zulmü rüzgarlara savur
Kollarının bütün gücüyle
Tavı gelen demire vur

Bu kavga en sonuncu
Kavgamızdır artık
Enternasyonalle kurtulur insanlık

Hem fabrikalar hem de toprak
Her şey emekçinin malı
Tufeyliye tanımayız hak
Dünya emeğin olmalı

Cellatların döktüğü kan
Kendilerini boğacak
Bu kan denizinin ufkundan
Kızıl bir güneş doğacak.

Bu kavga en sonuncu
Kavgamızdır artık
Enternasyonalle kurtulur insanlık.(*)

(*) Eugène Pottier'nin yazdığı ve Lille'li sanayi işçisi Pierre Degeyter'in bestelediği Enternasyonal'in Erdoğan Alkan'ın çevirisi dışında, herkesçe bilinen diğer çevirisini de yayınlıyoruz. (Yayınevinin notu)

THÉODORE SIX

Dokuma işçisi. 1832 Haziranı'nda Saint-Merri'de, 1848 Şubat ve Haziran aylarında barikatlarda savaşır. 2 Aralık 1851 Darbesi'ne karşı direnir ve bu nedenle Cezayir'e sürülür. Halktan Halka şiirini Haziran 1852'de Dellys zindanında yazar ve bu şiiri, 24 Şubat 1871'de, Komün yönetiminin arife günlerinde yayınlar.

Propagandacı ve işçi kooperatiflerinin örgütçüsü Théodore Six, Komün yönetimi sırasında VII. Birlik saflarında savaştı.

HALKTAN HALKA

Bir gün, atılıp, meydanda
Dedim ki: çalışarak yaşayalım, savaşarak ölelim.
Dedim ki: boğuyor beni çatı katındaki odam, solumak istiyorum.
Dedim ki: eşittir bütün insanlar
Dedim ki: en güzeli evrensel cumhuriyet.
Yakaladılar beni,
Attılar karanlık hücrelere,
Uzun haftalar boyu bu hücrelerde
Kokmuş samanlar üstünde yattım
Ve bir gece zincire vurdular
Böcek dolu,
Bir gemi ambarına götürdüler,
Yan yanaydım suçlu gördükleri çocuklarla
Ve toplumlarının kürek mahkumlarıyla.
Sonra daha uzaklara götürdüler beni,
Çok daha uzaklara,
Ülkemden,
Doğduğum topraktan
Karımın ve küçük çocuklarımın yaşadığı topraktan,
Çok uzaklara,
Güneşin alev alev yaktığı bir ülkeye

Toprağın alev alev yandığı bir ülkeye,
Havanın mahpusun ruhunu yaktığı bir yere
Alıp götürdüler beni.
Ben ki yalnız elması işlemeyi bilirim.
Dediler alay ederek:
Mahkum, çalışmak herkesin hakkı diyordun
O halde çalış!
Tavan arasındaki odamda havasızlıktan
Boğuluyordum diyordun
Solu!
Tekmelerle dövdüler, sövüp saydılar,
Soyguncu, eşkıya adı taktılar.
Acıyla, şaşkınlıkla işkenceyle kurumuş ruhum
Adalet istedi onlardan.
Güldüler.
Acı, kuşku, işkence, yavaş yavaş, usul usul öldürdü bedenimi.
Sevdiklerimden uzakta,
Beni sevenlerden uzakta
Söyleyin katletmediler mi beni?
(...)

Her şey, her şey çevremde
Haykırıyordu adalet diye.
Ben de zenginler gibi etten kemikten yapılmadım mı?
Kanım zenginlerin kanı gibi kırmızı değil mi?
Diyordu ki zengin: yoksul, benim adım sermaye
Ben saptarım ücretini,
Ne verirsem onu yersin,
Suyunu çıkarırım
Üzümün suyunu çıkarır gibi!
Dedim ki:
Hakkı yoktur yaşamaya üretmeyenin.
O zaman öldürdüler beni.
(...)

Yazdım bunu bilinsin ki: hepimize hepimizle verilir
Hepimizle alırız hepimiz.
Halkım, düşün ve anımsa ki
Güçsün, sayıca çoksun ama
Kendi davanı bilmezsen,
Fikirden yoksun oldukça
Hayvandan farkın kalmaz.
Yazdım bunu bilesin diye, halkım
Kurtuluşun dayanışmada.
En karanlık saatten sonra bile
Güneş doğar kızıl ışıklarıyla.

JULES VALLÈS

"Dörtlükmüş, on heceli dizeymiş, bağlammış, yok on iki heceli dizeymiş, bütün bunlar palavra! Bizden sonra gelen kuşaklar, çocuklarımız şiirlerimizi tavuk gibi tencereye koyup kaynatacaklar, buna inanın!" Bunları yazıyordu Jules Vallès.

Şair olmaktan çok, düzyazar. *Çocukluk, Liseli* ve *Asi* adlı, hep kendi anılarını anlattığı üç önemli romanı var.

1832 Paris doğumlu. Babası ortaokullarda görevli küçük bir memur. Hastalıklar ve aşırı kilolar altında ezilen şişman bir annesi var. Frantz Jourdain bu kadını şöyle tanımlar: "Bir kaplumbağanın ne kadar bıyığı varsa onun da oğluna karşı o kadar şefkati var." Oğlu pırasa seviyor diye pırasa pişirmez, oğlu okşanmayı seviyor diye onu okşamaz.

Çocuk adlı romanı, korkunç ama kinsiz bir gerçekler yapıtıdır. *Çocuk*'u ve *Liseli*'yi okuyup bıyık altından gülenlere şunları söyler: "Yazdıklarımı, garip ve saçma mı buldunuz? Gıpta ediyorum size! Çünkü ben o satırları yazarken gözyaşlarımı, hiç tutamadım."

2 Aralık 1851, Jules Vallès henüz on dokuz yaşında, halkı Darbeye karşı ayaklandırmak için bir Gençler Komitesi oluşturur, Douphine, Saint-André des Arts ve La Harpe sokaklarında barikatlar kurar.

Bozgunun acısını dizelere döker:

"Kurtuluş inancının yeşerdiği tarlalara
Askerler güçlerinin tohumunu serptiler
Cesaret ve hak Cayenne'e gidiyor artık
Köleler doğuyor, insanlar ölüyor."

Babası, oğlunu Nantes'a çağırır ve yaptığı eylemlerin, mesleğine zarar vermesinden çekinerek onu "akli dengesinde bozukluk" bulgusuyla bir ruh sağlığı kliniğinde gözetim altına aldırır. Delinin biri başını yarınca cumhuriyetçi arkadaşları Ranc ve Arthur Arnould harekete geçip babasına gözdağı vererek Vallès'yi kurtarırlar.

Paris'e döner, 1853'te İmparator'a yönelik Opèra Comique komplosuna katılmaktan cezaevine atılır.

Açlık yüzünden, salt karnını doyuracak bir şeyler kazanabilmek için *Pierrot* ve *Nymphe* gibi koçancı gazetelerde çalışır.

1857-1858'lerde, yatılı Caen Lisesi'nde etüt abiliği yapar. Öğrenciler arasında geleceğin "barikatlar hocası" Brideau da var.

Yüz frank aylıkla Vaugirard Belediyesi'nde görev yapar. *Figaro*'da, geleceğin komüncüsü Carjat'nın çıkardığı *Bulvar* gazetesinde, Ernest Faydeau'nun çıkardığı *Dönem*'de, Villemessant'ın *Olay* gazetesinde çalışır.

1867'de kurduğu *Sokak* (La Rue) Gazetesi'nde Proudhon'un yaşamını ve yapıtlarını göklere çıkarır. 1868'de *Globe*'da imparatorluğun çok güçlü polisine çatar ve bu suçtan Saint-Pelagie Hapishanesi'nde bir ay yatar. Serbest kalır kalmaz önce *Halk*, daha sonra *Asker Kaçağı* (Le Réfractaire) gazetelerini çıkarır. Rochefort'un *Marsellaise*'inde halkı, vergi ve kira ödememeye, askerlik yapmamaya çağırır.

Devrimin gönüllü savaşçısı Vallès'nin belli bir programı yoktur, o yalnızca "halkın istediği"nden yanadır. Ama bazen halkın isteğine karşı durmasını da bilir. Halk, savaş çığlıkları atarken Enternasyonal'in Parisli militanlarıyla birlikte barıştan yanadır ve "Yaşasın Barış!" diye bağırır. 6 Ağustos'ta bakan Ollivier'yi yuhaladığı için tutuklanıp gözaltına alınır. Kısa bir süre sonra 15 Ağustos 1870'te Blanqui'ci isyan girişiminde bulunmak suçuyla ölüm cezasına çarptırılan eski öğrencisi Brideau'yu kurtarmak için Michelet'nin yardımını ve bir kampanya açılmasını ister.

Cumhuriyetin ilanından sonra Favré Kulübünün en çok dinlenen hatiplerdendir. XIX'uncu Bölge'nin Ulusal Koruyucular Birliği, onu tabur komutanı seçer. Ulusal Savunma Hükümeti'ne karşı 31 Ekim 1870 ayaklanmasında Villette Belediyesi'ni işgal eder.

Paris Yirmi İlçe Cumhuriyetçi Merkez Komite'nin kurucularından. Tridon, Edouard Vaillant ve Leverdays ile birlikte ünlü *Kızıl Afiş*'i kaleme alır: "Halkız, Komüne Yer Açın!"

Tüfeği bırakıp kalemi eline alan Vallès, işçilerin, halkın kapıştığı, pek çok satan *Halkın Çığlığı* gazetesini çıkarır. 2 Mart'ta Paris Valisi General Vinoy, diğer beş sosyalist gazete ile birlikte bu gazeteyi de kapatır. Erk, 18 Mart 1871'de Ulusal Koruyucular Merkez Komitesi'nin eline geçince gazete yeniden çıkmaya başlar. 26 Mart 1871'de XV'inci Bölge'den Komün üyeliğine seçilir. *Halkın Çığlığı* yine en çok okunan gazete ama Jules Vallès'nin Komün'deki etkisi sı-

nırlı. Jakobenci-Blanqui'ci çoğunluğun egemen olduğu Komün'de o federalist azınlıktan. Her şeye karşın, Komün'ün son toplantısına başkanlık etmek ona nasip olur.

Federelerin ordunun ilerlemesini geciktirmek için çıkardığı yangınlara, rehinelerin topluca kurşuna dizilmelerine karşıdır.

Komün'ün son savaşçıları arasında hazırdır. Gazeteler birçok kez kurşuna dizildiğini yazar. Aslında kurşuna dizilenler ona çok benzeyenlerdir. Hastabakıcı kılığına girerek kurtulur ve heykelci dostu François Raubaud'nun evinde saklanır. 1871 Eylülü'nde Belçika'ya, daha sonra İngiltere'ye geçer. 1879'a dek İngiltere'de kalır, ve 4 Temmuz 1872'de gıyabında ölüm cezasına çaptırıldığını İngiltere'de öğrenir. *Olay* gazetesi ona 1876'da sayfalarını açar ve Vallès bu gazetede Z imzasıyla, izlenimci, yarı kapalı günlükler yazar. Daha sonra bu yazılarını Londra'da çıkardığı *Sokak*'ta yeniden yayınlar. Kopyalarını düşük ücretler karşılığında *Köktenci*, *Uyanış*, *Marseillaise*, Moskovada çıkan *Slovo* gibi organlara verir.

Brüksel'de *Sokak*'ı haftalık çıkarır. *Sokak,* Paris'te pek tutulmadığı için beşinci sayıdan sonra batar. 11 Temmuz 1880'de af çıkar ve Vallés, Benoit Melon ile birlikte sevgili Parisine döner, kendisini dostları André Gill ve Hector Melot karşılar.

Ateşli bir gazetecilik yaşamı yeniden başlar. Birbirini izleyen ve her zaman savaşımcı makaleleri *Yurttaş, Uyanış, Gil Blas* ve *Fransa* gibi organlarda, 28 Ekim 1883'e dek sürekli yayınlar. Bu tarihte *Halkın Çığlığı*'nı günlük gazete olarak çıkarmaya başlar. Genç, akıllı ve güzel sekreteri Séverine'in yardımlarıyla Vallès yazınsal çalışmalarını da sürdürür. Formalar halinde *Hayvan Eğiticisi Kadın*'ı, *Charpentier Öğrenci*'yi (1881) yayınlar. *Yeni Dergi*'de *Liseli*'nin ilk karalamaları çıkar, yapı son ise ancak Vallès'nin ölümünden sonra olacaktır. Yazar Jacques Vingtras adını kullandığı *Çocukluk*'ta çocuğun aileye; *Liseli*'de öğrencinin okula; *İsyan*'da yurttaşın topluma karşı haklarını ele alır.

Son soluğuna dek Komün'e bağlı kalır ve proleterler hükümetini över.

14 Şubat 1885'te şeker hastalığından öldüğünde cenazesi büyük bir halk gösterisinin yapılmasına yol açar.

2 ARALIK OLAYINA DEĞGİN YAYINLANMAMIŞ BİR BÖLÜM

2 Aralık balyoz darbesi.

Kesimlik öküz gibi alnımıza balyoz vurdular; çoğu aklını oynatıp delirdi. Yazarı, sanatçısı ve şairiyle bütün bir kuşağın ruh sağlığı bozuldu. Charenton'lar, Père-Lachaise'ler nicelerini aldı götürdü, sayısı belirsiz.

Balyoz darbesi nice başları çatlattı, ezdi. Hepsi de, düşüncenin ve usun, hasta kafatasları altında gücünü yitirdiğini ya da uçup gittiğini duyumsayacak daha sonraki yıllarda.

Kimileri hâlâ gerçeği görüyor ve işitiyor, ama onları da sefalet sararıp soldurdu, çökertti, içlerini boşalttı! Bir kuşaktan geriye nice mezarlar kaldı! Nice deli hücreleri! Nice açlıklar! Nice can çekişenler!

Yine de bizlerden daha az mutsuzdular!

Onlar, gençliklerinin bir parçasını olsun yaşadılar. Ekileni devşiremediler, doğru, hasat yarı yarıya tarlalarda çürüdü, ama hiç değilse çiçekleri derdiler.

1845'te yirmi yaş dolaylarında olanlar yaşamı tanıyıp tattılar. Bizlere ise yaşam ancak bir yıl nasip oldu, 1850'de liseyi bitirdik, bir yıl sonra 51'lerde yenilmişlerden olduk!

Zaman zaman başlarına kakıyorlar, karamsarsınız, tepki dolusunuz diyorlar onlara.

Evet, hepsi acının izlerini taşıyor alınlarında, kanları siyah akıyor. Çünkü tarihin en horlanan kuşağıydılar.

Sonraki yılları anımsarım... Birbirimizi artık uzaktan uzağa görüyorduk, arayıp sormuyorduk, konuşmuyorduk, söyleyecek neyimiz kalmıştı ki!

Bazen eski bir arkadaşın bir köşede açlıktan öldüğünü duyardık. Bir rastlantı sonucu öğrenirdik, çünkü ne hale düşerlerse düşsünler, yakınmayacak kadar gururluydular.

Bir ekmek ve birkaç kuruşla o mutsuz arkadaşın evine akşam yemeğine giderdik. Biraz geçmişten konuşur, gelecekten hiç söz etmezdik. Boyun eğmediğimiz için geleceğimiz yoktu ki!

Kimse baş eğmedi, bir teki bile teslim bayrağı çekmedi!

Halkın Çocukları, 8 Eylül 1868

YOKSULLUK

Yoksulluk güçlünün gücünü tüketir, güçsüzü kokuşturup yoldan çıkarır. Yemek yememişseniz hayvana döner, vahşileşirsiniz. Kılık kıyafetiniz kötüyse acemileşir, basit ve gülünç düşersiniz. Kollarınızı, her zaman yaptığınız gibi şöyle bir havaya kaldırmanız yeter. Elbise denilen şey bir tek ipliğe bağlıdır. Tek hareket, her şey biter! Gömlek çatırdayıp gider, geride utanç kalır. Pantolonunun kıçı delikse, kravatın ağırlığını çekemeyecek kadar eskiyse, kendini öldürmeyi dene bakayım! Kravatın kopar, burnunun üstüne düşersin, gelip geçenler seni alaya alır...

Yoksula saygı duyalım!

Para, 1860

HALK

Hayvan derili, başına idamlıklar gibi acayip bir şey geçirmiş, yağmurun buza kestiği, buharın kavurduğu, lokomotifte ayakta duran, göğsü bağrı rüzgara açık, kar yutan bu makinist, bu sürücü, Halktır!

Orda, tarlalardaki, kaburgası kırık sırtını ve damarları iplik gibi gerilmiş ince boynunu kaldırıp donuk bir gözle bakan hayvan, asma yaprağı gibi kara ya da bayırturpu gibi, bu beyaz köylü Halktır!

Şapkası katran gibi kara, sağır nehrin üstünde, gökle su arasında tek başına, göbeğine dek ıslanmış, yüreğine dek donmuş, akıntıya kapılmış tomruk salına yön vermeye çalışan bu işçi, bu geniş omuzlu, sakallı Halktır!

Alnına astığı lambasıyla, grizu gazının alev aldığı ocakta yürümeye çalışan, birkaç gün önce on saat bir göçüğün altında kalan –ki kara çukurda yalnızca faltaşı gibi açılmış gözlerinin akı görünüyordu– bu maden işçisi Halktır!

Ölü bir kuş gibi çatıdan düşen bu kiremit aktarıcısı, yaşamı da ateş ocağında camla birlikte eriyen bu cam işçisi, bakır tozlarını soluyan bu tornacı, üstübeçin ısırdığı bu boyacı, yoğurduğu hamuru gibi solgun bu fırıncı çırağı Halktır!

Bu yiğit ve yoksul halk, suyla, rüzgarla, toprakla ve ateşle didişip her şeyimizi karşılar!

İşte biz bu halktan söz edeceğiz.

Halk, No: 1, 4 Şubat 1869

KIZIL KAYNAR ÇORBA SUYUNDAN KORKUN

Gereksinimleri var ona, istiyorlar onu! Yoksulluk tak etti canlarına, sosyalizm zapt ediyor onları.

Spree kıyılarında da, Seine kıyılarında da acı çekiyor halk. Ama bu kez acısının, işçi tulumlu avukatları var, ve yeni gücün özsuyu kertiklerden, yarıklardan dışarı çıksın diye, kitlelerin taşkınlığı; öldüren sıvının, şimşek gürültüsüyle toprakta ölmesi gibi, top seslerinde kaybolsun diye kan almanın tam zamanıdır.

Ya yeneceğiz, ya da yenileceğiz, ama yensek de, yenilsek de, halk hareketi süngülerle delik deşik edilmiş, başarı ya da bozgunların zikzaklarıyla kırılmış olacak!

Olaylara yukardan ve uzaktan bakan Fransız ya da Alman burjuvazisinin güdücüleri işte böyle düşünüyorlar.

Asi, 15 Temmuz 1870

SİYASAL TUTKU

Avcunun içine aldıklarını güçlendirir, tehdit ettiklerini onurlandırır siyasal tutku.

Bu ateş yalnızca dürüst insanlarda vardır, ve bu ateş o dürüst insanları tehlikenin içine, bazen de gülünç durumlara sokar. Saldırı tümcelerini, savaş arkadaşlarını titizlikle seçmek zahmetine katlanmazlar. Her zaman önde gider, önde yürürler, bu yüzden bazen yanlarındaki arkadaşlarını bile yaralarlar.

Düşmanıyla bir an önce karşılaşmak ister, bu nedenle de, kavganın hırçınlığı içinde, hoşgörülü davranmak gerekirken tokatlar, sevilen arkadaşlara cephe alır, yiğit insanları bile kırarlar.

Sanırım bizim de başımıza geldi bu.

Halkın Çığlığı, 26 Şubat 1871

İŞÇİ TULUMU GİYMİŞ BİR MECLİS

Temple ile Château d'eau arasında, Belediye yakınlarında bir meydan vardır, bilmem bilir misiniz. İki yandan evlerin bunalttığı, nemli bir meydan. Evlerin giriş katları dükkandır, bakkaldır, yani çoğunda, çocukları kaldırımlarda oynayan küçük esnaf bulunur. Araba geçmez. Tavan arasındaki odalar yoksullarla doludur.

Bu boş üçgenin adı İplikçiler Meydanı'dır.

Yağmur altında yalnızca ortadireğin koşuşturduğu Versailles sokağı gibi, burası da aslında işlek olmayan, hazin bir sokaktır. Bir zamanlar ilk işaret Mirabeau'nun girip çıktığı böyle bir sokaktan gelmişti. Kitlelere yön verecek parola ve ilk işaret işte yine buradan gelebilir.

Sırtını mahallenin kışlasına dönen ve Pazar yerine göz kırpan şu eve iyi bakın. Yanındaki evler gibi o da pek sessiz. –Merdivenlerden çıkın! Üçüncü kattasınız. Karşınızda, şöyle bir omuz vursanız hemen yıkılacak bir kapı. Açın, lise dershanesi gibi büyük ve çıplak bir salona girersiniz. Şapkanızı çıkarıp saygıyla eğilin, çünkü yeni Meclis burası!

Duvarların önündeki bu sıralarda, bu kürsüye dayanmış olarak oturan, devrimin ta kendisidir! Ve bu devrimin sırtında işçi tulumu var! Uluslararası İşçiler Birliği burada toplanır, İşçi Loncaları Federasyonu görüşmelerini burada yapar. Buradaki toplantılar tüm Antik çağlardaki forumlar değerindedir, ve tıpkı, hırpani ve gürleyen Danton'un, Adalet Sarayı pencerelerinden, Robespierre'in çılgına çevirdiği halka söylediği sözcükler gibi, kitleleri coşturacak sözcükler ancak bu pencerelerden geçebilir.

Davranışlar o zamanlarki gibi korkunç değil ve bir köşeden Santerre davulunun sesi duyulmuyor, gözlerde bant, ve bir hançerin sivri ucu altında yeminlerle düzenlenen gizemli komplo toplantıları da yok.

Sade ve güçlü, demirci kollarıyla, tulum giymiş emektir bu: Aygıtları karanlıkta yeniden parlatacak emektir, ve haykırıyor:

– Öldürmesinler beni! Öldürmesinler beni! Konuşacağım!

Halkın Çığlığı, 27 Ocak 1871

ALMANLARIN PARİS'E GİRİŞİ

Ateş etme!

Ateş etme, çünkü belki de ateş etmeni bekliyorlar! Fişeklerini bile sakla! Kapını ört, pencerelerini kapa, kulaklarını tıka, gözlerini yıka! Bandomızıkacılar yorgun düşmeden, atlar yorgun düşmeden, defneler çamura bulanmadan çocuklarının ve karının yanından ayrılma, evden çıkma!

Ateş etme!

Bismarck'ın miğferinin, Moltke'nin kasketinin, Guillaume'un teleğinin üstünden, kılıç darbeleriyle çizilmiş yeni sınırlar arasından, kazandığı utkunun kemirdiği Alman halkını görüyorum, Berlin yoksullarının bizim yüreklerimizle birlikte çarpan yüreklerinin sesini duyuyorum!

Ateş etme sosyalist! –Pencereden çıkan tüfek omuza bir kurşun yollar: Bir fikrin ışığı ise bütün bir dünyayı yakar ve o yanan dünyayla bir başka dünya ışır.

Sosyalizm burada daha şimdiden demirleri kızdırdı, ama onlar orada kandil fitillerine içyağı bulamayacak!

Körüğünü çekmeye bak, köle!

Öldürtme kendini kahraman alçak, daha tadacağın nice acılar ve nice nimetler var önünde ve de yaslı yurdun yanında yürüyen bir Devrim var!

Halkın Çığlığı, 28 Şubat 1871

26 MART

Ne gün!

Topların gırtlağını altın bir renge boyayan bu ılık ve aydınlık güneş, çiçek demetlerinin kokusu, bayrakların titreyişi! Mavi bir ırmak gibi sakin ve tatlı tatlı geçen devrimin şırıltısı, bu ürpertiler, bu ışıklar, zafer havaları çalan bu borazanlar, bu tunç yansımalar, insanın gurur ve kıvançla başını döndüren şanlı, cumhuriyetçiler ordusu!

Ey büyük Paris!

Ne alçaklarmışız ki daha dün seni, ölü sandığımız mahallelerini terk etmekten söz ediyorduk!

Bağışla bizi, onurun yurdu, esenlik kenti, Devrimin karargahı!

Ne olursa olsun, sonradan yenilsek ve yarın ölsek bile, neslimiz teselli buldu! –Yirmi yıllık bozgunun ve acıların öcünü aldık.

Borazanlar, çalın rüzgarda, davullar, çalın kırlarda!

Saçlarına benim gibi kır düşmüş arkadaş, sarıl bana! Barikatın ardında bilye oynayan yumurcak, gel de öpeyim seni. 18 Mart seni de kurtardı çocuk! Bizler gibi siste büyüyüp, çamurlara gömülüp, karlarda yuvarlanabilir, açlıktan ve utançtan ölebilir, onursuzların tarifsiz acılarını çekebilirdin!

Bitti! Senin için kan döktük ve ağladık. Mirasımız sana kalacak. Umutsuzların oğlu, özgür bir insan olacaksın artık!

Halkın Çığlığı, 28 Mart 1871

23 MAYIS 1871

Bir düzine top mermisi patlıyor Saint-Sulpice çeşmesinin çevresinde ve pis kokulu demir parçalar ayaklarımızın dibine dek geliyor.

Perdenin arkasında bir papaz gölgesi! Arkadaşlar görse işi bitik!

Görmüyorlar!.. Hızla geçiyoruz.

Boş ve ıssız bu sokak; önümüzde, ardımızda sadece, lağımlara giren fareler gibi, demir parçaları var.

Evler kapalı. Yüzleri, bakışsız büyük kör gözler gibi.

Ve bir duvarın köşesinde, bir gerçek kör, köpeğiyle duruyor ve acıklı bir sesle dileniyor:

– Allah rızası için, bir sadaka!

Otuz yıldan beri tanırım onu. Mahalleye geldiğinde saçları simsiyahtı, artık bembeyaz. Sanırım, 3 Aralık 1851'de, Ranc ve Arthur Arnold'yla, şimdi, bazı hain artıklarıyla birlikte, bizimkilerin elinde olan bu belediyeyi zapt etmeye geldiğimiz zaman da yine bu meydandaydı!

Bir top mermisi daha, ve kötü kötü kokan kızgın demir parçaları.

– Allah rızası için, bir sadaka!

Ey top gülleleri altında bile çanağını elinden bırakmayan dilenci! Bu acımasız savaşta, bu acımasız insan fırtınasında boğuk çığlığı duyulan ve bir kahraman gibi korkusuz, soğukkanlı, alçaklığı kanıtlamak amacıyla kurulmuş mekanizma!

Orada, kilisenin sütununa yaslanmış, bir heykel gibi, Yoksulluk ve Bozuk düzenin simgesi bir heykel gibi, yaraları sağaltmak ve yoksulları kurtarmak; bu düşü gerçekleştirmek isteyen bir dünyanın ortasında duruyor!

İstiyor, veriyorlar. Savaşmaya giden insanlar ise paralarını onun çanağına atıyor, birbirlerinden fişek dileniyorlar!

– Teşekkürler, hayırsever baylarım!

YİRMİ SEKİZ MAYIS

Yirmi sekiz mayıs:
Bitti bitecekti savaş
Son soluğumuz gibi uluyordu yorgun toplar,
Yine de
Direniyordu yurttaşlar.
Hâlâ ayakta kalan
Ve kanayan bayraklarımız vardı.

Yaşamaktan usanmış yalpalayarak
Bizimkilerin savaş verdiği
Sokaklara gidiyordum,
Yalnızdım –ölmüştü ötekiler–
Beni de bitirmişti amansız savaş,
Soluk soluğa
Kir pas içinde, barut içinde kapkara
Yürüyordum acıyla sersemlemiş.

Sakindi geçtiğim sokak, ıssızdı,
Duvarlardan, tomurcuğa durmuş asmalar
Yeşil bir sakal gibi sarkıyordu kaldırımlara.
Tepemde çiğ bir güneş,
Güllelerin kırlangıçlar misali
Çizgiler çizerek uçtuğu katı bir göğe,
Saçıyordu aleve benzer ışınlarını
Ve kırmızı altınını kanatlarının
Yaymıştı Paris üstüne yangın.
– Sıcak toprakla kör gökyüzünün arasında
Solgun ve yorgun, kanlar içinde,
Yenilmiş adam durdu... –
Neler düşünüyordu? –Çok şey uçtu belleğimden,
Tarihin gecesinde sönüyor anılar bile–
Ama anımsadığım:
Yapayalnız, ayakta, ansızın çakılıp kaldı,
Yüreği neredeydi bilmem, gözleri ufuktaydı,

Kırmızı lekeler vardı parmaklarında,
Benzi kurşuni mordu,
Elleri çılgın gibi, boş tüfeği sıkıyordu,
Yalnızca, zaman zaman
Sessizlikte top sesleriydi duyulan.
Bir çıtırtı yükseldi,
Başımı kaldırıp baktım:
Balkonda, tatlı mı tatlı
Bir kadın vardı, alımlı
Saçları altın sarısı, iri gözleri mavi

–Uzun uzun bakıştılar kadın ve yenilmiş adam–

Üzerindeki giysinin
Minicikti düğmeleri
Frenk üzümü gibi
Bir de karanfil takmıştı saç fiyonguna
Yeni bir ışındı, yeni bir alev, yeni bir parıltı
Yeni bir umuttu bu karanfil.

Aniden bir ses duydum durgun havayı yırtan
Güçbela köşeyi döndüğümde
Ateş! Ateş! diye bağırıyordu Versaylı askerler.

O gün, bugün
O mavi gözlerden çıkan ışık
Gözlerimin önünde parlar durur,
Ve yeniden görür gibi olurum o dilberin
Ateş dantelalı elbisesini,
Ölüm yüklü bir havada o bayramlık halini
Kıyametler koparken, edasını.
Ve geçmiş kavgaları
Düşünüp zaman zaman
Düşlere daldığım an
Belleğim hep aynı anıyı taşır,
Barut kokularına
O karanfil çiçeğinin
Kokuları karışır.

ARTHUR RİMBAUD

Arthur Rimbaud şiire 1869 yılında, on beş yaşlarında başlar. 1872 güzünde, on sekiz yaşında şiir serüvenini noktalar. Bütün yapıtlarını, üç dört yıl içinde verir. Ve bu yıllar, İkinci İmparatorluğun kokuşup can çekiştiği, işçi sınıfının yükseldiği, cumhuriyetçi ve ilerici düşüncelerin iyice yeşerdiği, olgunlaştığı coşkulu günlerdir. 1789 Büyük Fransız Devrimi'ni yoksullar ve işçiler yapmıştı ama Robespierre önderliğinde Fransız burjuvazisi, devrimin üstüne oturmuştu. Ne var ki, kraldan, soylulardan ve papazların saltanatından kurtulan halk ve henüz siyasal bilinç edinmemiş işçiler hoşnuttu. Ancak, zamanla, bütün kurum ve kuruluşları kendi çıkar ve yararları doğrultusunda düzenleyen burjuvazi, halkın başına yeni bir bela oldu. Zamanla soylular ve rahipler yitirdikleri güçlerini yeniden kazandılar, burjuvalarla işbirliği yaptılar. Bu üç katman el ele, işçi ve köylüleri alabildiğine sömürüyorlardı. Halkın aydın kesiminde, aydınlar ve sanatçılar arasında, bu üç katmana karşı da nefret başladı. Rimbaud böyle bir ortamda büyüdü. Soylulara, burjuvalara, papazlara, burjuvazinin ve soyluların sömürücü kurumlarını işbirliği yaparak sürdüren bürokrasiye, ve ordusuyla, polisiyle güvenlik güçlerine karşı oldu. Yoksullara ve işçilere sevgi, bu öke çocukta daha yedi yaşında başlar.

Küçük Arthur'un annesi, huysuzluğu yüzünden, yüzbaşı kocasını, Arthur daha altı yaşındayken evden kaçırır. Roche'daki küçük bir çiftliğin geliri aileyi geçindiremediği için Bayan Vitalie bir işçi mahallesine taşınır, ama çocuklarına işçi çocuklarıyla konuşmalarını da yasaklar. Kışın kar yağınca arkadaki bahçe daha bir aydınlanıyor. Yere batık duvarın eteğine uzanıp yan bahçede oynayan işçi çocuklarını seyrediyor küçük Rimbaud. Seviyor onları, arkadaş olmak istiyor, oynamak, konuşmak istiyor onlarla. Ama, toprak sahibi, yüzbaşı karısı anne, Bayan Vitalie buna karşı. Rimbaud'nun kaleminden izleyelim:

"Ve kışın, günün kokularından arınınca/Aydınlanırdı evin arkasındaki bahçe,/Uzanıp eteğine yere batık duvarın/Dinlerdi uğultusunu uyuz dalların,/Özlem dolu gözlerle çocuklara bakardı./İnsaf! onun ak-

ranı yalnız bu çocuklardı./Düşmüş yanaklarına gözbebekleri, cılız,/ Ve alınları çıplak ve böyle yoksul, yalnız,/Çamura bulanmış kirli, arık parmakları/Ot kokan partal giysilerin altında saklı,/Budalalara özgü tatlılıkla konuşan/Yoksulları izlerken yakaladığı zaman/ Ürküyordu annesi. Çocuğun bakışları,/Sonsuz sevgiyle dolu sonsuz yakarışları/Sorar gibiydi Annesine: –Bu telaş neden?"

Aynı şiirinde Rimbaud, daha yedi yaşındayken işçilere sevgisini de şöyle dile getirir:

"Aralık ayının yavan pazar günlerini
Hiç mi hiç sevmese de, sessiz, alıp yerini,
Üstünde maun ağacından yapılmış sıranın
Okurdu lahana yapraklarını Tevrat'ın
–Gece düşler kurardı yatağa yattığı an
Sevmiyordu Tanrı'yı, ama kızıla çalan
Akşamlarda, tellallar davula üç kez vurup,
Sağır gürültülerle kulakları doldurup
Buyrukları duyurur, halkı eğlendirirken,
Kara tulumlarıyla varoşlarına dönen
İşçileri kendine daha yakın bulurdu. (...)"

Romantizm akımı içinde, gerçekçiliğe, halkın sorunlarına, yoksulluğuna ilk eğilen Victor Hugo, genç Rimbaud'yu daha çok etkiliyordu. Yayınlanan ilk şiiri, *Öksüzlerin Yılbaşı Armağanları*'nda (Les Etrennes des Orphelins) yine yoksul çocukları, bir diğer uzun şiiri *Demirci*'de (Le Forgeron) emekçileri dile getirir. *Garipler* şiirinde, fırınların mangal pencerelerinden, aç gözlerle ve yırtık giysileriyle, ocaktan çıkan ekmeklere özlemle bakan çocukları anlatır:

"Gece soğuk, kar serpiyor,
Fırıncı ekmek yapıyor,
Üç küçük çocuk

Bakıyorlar somunlara.
Yazık değil mi bunlara?
Donları delik."

"Yedi Yaş Ozanları" gibi, yine kendi çocukluk ve ilk ergenlik yıllarını anlattığı *Müzik* şiirinde Charleville burjuvalarına ve burjuvazi-

nin buyruğundaki bürokratlara nefretini seslendirirdi: "Askeri bandomızıka orta yerde durur/Çatlak, cırlak ezgiler ve sallabaş kelleleri.../En öndeki sıralara kodamanlar kurulur/Noterin kafasında vergi dalavereleri/Ve sonra tefeciler, gözlüklerine gizlenmiş/Göbekli koca işyarlarla şişko karıları/Dalkavuklar efendilerinin yanına sinmiş/Hepsinin üstünden akıyor bayağılıkları (...) Yaymış bir kanapeye kocaman kalçalarını/Yağ tulumu burjuva, düğmeleri pek parlak/Yasakmış, kokusundan belliymiş, umurunda mı/Kaçak tütün içiyor, dumanını savurarak..."

Çürümeye yüz tutmuş, kokuşmuş İkinci İmparatorluk, ayakta kalabilmek için, bir yandan aldatıcı reform girişimlerinde bulunurken, öte yandan, halkın dikkatini dışa yöneltmek amacıyla Almanya'ya (Prusya) yükleniyor. İki ülke arasındaki ilişkiler önce gerginleşiyor, sonra iyice bozuluyor. Bazı gazeteler, bu arada Granier de Cassagnac kardeşlerin çıkardığı *Ülke* (Le Pays) savaş çığırtkanlığı yapıyor. Paul de Cassagnac bir yazısında şöyle sesleniyor halka: "Sizler, 1870 yılının Fransızları, Bonaparte'çılar, kralcılar ya da cumhuriyetçileri, 1792'lerdeki babalarınızı anımsıyor musunuz?" Arthur Rimbaud, girişine bu yazıyı da alarak savaşa karşı çıkan *Doksan İki Ölüleri* adlı şiiri yazar:

> Özgürlüğün o güçlü öpücüğüyle solmuş,
> Doksan iki, doksan üç yılında ölenler, siz
> İnsanlığın ruhuna ve alnına vurulmuş
> Boyunduruğu sizler kırıp parçaladınız.
> (...)
> Kralların önünde şimdi başımız eğik
> Sizi, cumhuriyeti uykulara terk ettik
> –Yalnız Bay Cassagnac'lar söylüyor öykünüzü!

1792-93 yılları Fransa'da Birinci Cumhuriyet yıllarıydı. Rimbaud'nun bu şiiri yazdığı tarihte ise cumhuriyet tarihe karışmış ve Fransa'nın başında yine bir imparator, Üçüncü Napolèon (Louis Napolèon) var.

19 Temmuz 1870 Fransa, Almanya'ya (Prusya) savaş açıyor. Birkaç yenilgi ve Sarrebruck utkusu. Fransızlar her yanda, Paris'te ve taşrada, Charleville'de sokaklara dökülmüş haykırıyorlar:

–Berlin'e! Berlin'e!

Sonra yeni bozgunlar.

Özellikle başkent Paris kaynıyor ve taşradaki devrimci delikanlı olayları yalnızca, belki de arkadaşı Bretagne'dan edinebildiği birkaç gazeteden ya da kulaktan dolma bilgilerle izleyebiliyor. Niçin Paris'te olmasın? Almanlar Cherleville'e komşu Mezière'in kapılarına dayanmış. Bu yüzden Rethel-Reims hattı kapalı, Paris'e ancak Charleoi üstünden, aktarmalı gidebilir. 29 Ağustos'ta Givet'ye dek bilet alıyor, Givet'den Charleroi'ya kadar "rakipsiz ayaklarıyla" yayan yürüyor.

Sonra, parasızlık yüzünden ancak Saint-Quentin bileti alabiliyor. Ötesi kaçak yolculuk. Paris'e gidemeden, yakalanıp Mazas Tutukevine atılıyor. Tutukevinden, öğretmeni İzambard'a mektup. O sırada, Douvai'de dinlencede olan İzambard, Rimbaud'nun bilet borcunu ödüyor. Delikanlı Charleville'e değil de, Douai'deki İzambardlar'a geliyor. Koruyucular'ın Douai'de de, ikincil, yardımcı bir kolu var.

Tarih 20 Eylül 1870, Fransız ordusu Sedan'da tam bir bozguna uğramış, kent Almanların elinde, İmparator bile tutsak düşmüş. Douai Belediye Başkanı ise bir bildiri yayınlayarak bu bozgun ve yenilgiyi ordunun araç-gereç eksikliğine bağlıyor. Genç Rimbaud hemen Ulusal Koruyucular adına, belediyeye bir yazı gönderir: "Bu tür sözler söyleyip halkın cesaretini kıracağınız yerde, elinizdeki bütün olanakları kullanarak kendi beldenizi savunmak için silah, savaş araç-gereçlerini sağlayın. Aksi takdirde bir gün sizden hesap sorulur.

Tarih 25 Eylül. *Kuzeyin Liberali* adlı yerel gazetede yine Rimbaud'nun, oylamadan iki gün önceki bir toplantıya değgin eleştirisi yayınlanıyor: "Hiçbir işe yaramayan gericiler ve çıkarcı, anasının gözü herifler adlarını üç listeye birden yazdırıp, seçmen önüne çıkıyor, oysa ciddi ve inanmış adayların yalnızca tek listesi var."

Ulusal Koruyucular alayına katılmak ister, yaşı küçük olduğu için kabul edilmez. Henüz rüştüne ermemiş. Nitekim, annesinin İzambard'a yazdığı sert bir mektuptan sonra Charleville'e dönmek zorunda kalır. Aksi takdirde bu görevi güvenlik güçleri yapacak.

Yeniden Charleville'de. Savaş bütün şiddetiyle sürüyor. Komşu kent Mézière kuşatma altında, teslim olmuyor. Prusya Generali von Manteuffel öfkeli, son buyruğunu veriyor: "Taş üstünde taş kalma-

şın!" Gökten, bütün gün ve bütün gece, alev ve gülleler yağıyor... Komün Devrimi'nin, Komün ayaklanmasının bastırılmasından sonra umudunu yitiren Rimbaud, ilerde Fransızların aşağılık bir soy olduğunu yazıp Alman generaline şöyle seslenecek: "General, yıkık tabyalarında eski bir top kalmışsa, bizi keseklerle topa tut. Görkemli mağazaların camekanlarını, salonları topa tut! Tozunu yedir kente. Paslandır olukları. Kızgın yakut tozlarıyla doldur kadınların süslenme odalarını..."

Charlaville'e dönüşünden on gün sonra evden kaçar. Kitaplarını satıp parasının yettiği yere dek bilet alır. 7 Ekim'de trende, yanında Paris'teki akrabalarına giden bir kız var, belki de sevgilisi. Belçika hattındalar. Delikanlının bileti Fumay'ye kadar. Trenden iner, bundan sonra "rakipsiz ayaklarıyla" yayan yürüyecek. Önce okul arkadaşına uğrar, armağanı, dizlerine derman vermesi için birkaç tablet çikolata. Vireuqx, Givet... Charleroi'da. Charleroi gazetesinin yayın müdürünü bulur, iş ister. Adam eski bir okul arkadaşının babası. Delikanlı, şair olduğunu söyler, *Sezarların Öfkeleri* adlı şiirini gösterir:

İmparator yirmi yıllık içki şölenleriyle esrik
Dedi ki: "Ben mum gibi narin ve ince ince
Özgürlüğü üfleyeceğim bütün ülkeye!"
Özgürlük yaşıyor yeniden! Tükenen İmparator!

Yayın müdürü, "delikanlıya": "Gazetemiz kendine saygılı ve geleneklerine bağlıdır." der ve iş isteğini kibarca reddeder. Brüksel'e geçer, öğretmeni İzambard'ın dostu Bay Durand'ı bulur. Bay Durand çok iyi karşılar onu. İki gün evinde ağırlar. Perişan haline acıyıp para verir. Parayı alan Rimbaud kuş olup kanatlanır... Bayan Vitalie bir mektup yazarak, oğlunun yine evden kaçtığını İzambard'a bildirmiştir. İzambard, Fumay'de, Vireux'de, Givet ve Charleroi'da boşuna arar onu. Brüksel'e geçer ve dostu Durand'a uğrar. Evet, delikanlı gelmiş, iki gün kalıp parayı alınca da ortalıktan kaybolmuş. İzambard, öfkeli ve umutsuz, Donai'ye, teyzelerinin, Gindre kızkardeşlerin yanına döner. Caroline teyze açar kapıyı ve "O burada" der. Rimbaud kılık kıyafeti düzmüş, yazı masasında, yollarda yazdığı şiirleri kağıda geçiriyor: *Gönlümce Bir Kış, Yeşil Meyhanede, Kuytuda Uyuyan Asker, Aylaklığım, Dolap,*

Rimbaud'nun her olumsuz davranışından, öğretmeni İzambard'ı suçlu tutmak Bayan Vitalie'nin değişmez alışkanlığı. Rimbaud'nun yaşı küçük, yani henüz reşit değil. Güç durumda kalan İzambard "şom ağızlı" anneye mektup yazar, Rimbaud'nun, yanında olduğunu söyleyip ne yapması gerektiğini sorar. Bayan Vitalie yanıtında kesin bir şekilde buyurur: "Onu derhal buraya gönderilmek üzere polise teslim edin."

Rimbaud yeniden "zalim Charlestown" dediği Charleville'de. Méziere'de Almanlarla Fransızlar arasındaki savaş, karşılıklı top atışları şeklinde sürüyor. Rimbaud, arkadaşı Delahay'le bostan kulübelerinde, bağ evlerinde buluşup, top sesleri arasında Çağdaş Parnasse'dan dizeler okuyor. İki genç aralık ayında, Ardennelerin korkunç soğuğuyla Leconte de Lisle'in, Banville'in ve Mallarmé'nin dizeleriyle ısınmaya çalışıyor. Yıkık haliyle Mézière, Rimbaud'ya Tevrat'ta okuduğu Doğunun Sahra'sını, çölleri anımsatıyor. İleride, *Çocukluk* adlı düzyazılmış şiirinde şunları yazacak: "Altın yaprakların arıoğlu kuşatmış evini generalin. Güneydeler –Kırmızı yolun üstündeki han bomboş. Şato satılık; pancurları sökülmüş.– Kilisenin anahtarını papaz götürmüş olmalı. –Parkın yöresindeki bekçi kulübeleri boş (...) Sulama havuzunun kapağı açık kalmış. Ey haçlı tepeler, çölün değirmenleri, adalar, değirmen taşları."

Mézière düşer ama yanıbaşındaki Charleville'i düşman henüz ele geçiremez. Şair delikanlının imgeleminde, *Kuytuda Uyuyan Asker* şiirinde göğüs göğüse savaş başlamıştır.

Charleville'de korkunç bir kış. Ve "şom ağızlı" anneyle tartışmalar, kavgalar büyüdükçe büyüyor evde. Tarih 25 Şubat 1871. Rimbaud saatini satıp Paris trenine biner. Pariste. Prusya (Alman) askerleri Champs-Élysées'de gövde gösterisi yapıyor. Evlerin pencerelerine siyah bayraklar asılmış. Ne yapacağını bilmeden dolaşıyor bir süre. Usuna, *L'Eclipse*'in kapak karikatürlerini yapan Andre Gill geliyor. Adresini bulmuş bir yerlerden, Cehennem sokağı 89 numara. Sanatçının hem atölyesi hem de evi. Gill evde yok, kapı da kilitli değil. Eviymiş gibi girip divana uzanır. Genç şairimiz tatlı rüyalar görürken André Gill gelir. Şaşırır. Yatağında tanımadığı bir delikanlı uyuyor. Uyandırır. "Kimsin, burada işin ne?" diye sorar. "Ben mi? Şair Rim-

baud'yum, Charleville'den yeni geldim. Öyle tatlı bir rüya görüyordum ki!" Gill alaycı bir sesle yanıtlar: "O rüyayı kendi yatağında görsen daha iyi değil mi?" Bir süre sonra soğukluk kalkar aradan, iki sanatçı konuşup sohbet ederler. Gill, Ulusal Koruyucular'a gönüllü asker yazıldığını, aldığı parayla ancak bir tas çorba içebildiğini, Paris'in, tarihinde en çetin günleri yaşadığını söyler. Para verir ve Charleville'e dönmesini önerir.

Umudunu yitirmez Rimbaud. Kentte kalmaya kararlı. Gündüz kitabevlerini dolaşır, gece rıhtımlarda, kömür motorlarında yatar. Soğuk, açlık. Direnci tükenir. 10 Mart'ta yazar, Charleville'e dönmek için yollara düşer. Kimi araştırmacılar ve eleştirmenlere göre *Açlık* şiiri bu yayan yolculuğun ürünü.

Kentine geldiğinde perişandır, hastadır. Ciğerleri sökülecekmiş gibi öksürüyor. Anne Vitalie oğulunu bu halde görünce fazla üstüne gitmez... Genç Riambaud bazı izlenimlerle dönmüş. Parnasse şairlerinin saçları uzun. Şair olduğuna göre artık o da saçlarını kestirmeyecek. Tutucu burjuvalara, Charleville'in burjuva bozuntularına bir başkaldırı. Tutucu Charleville halkı bundan böyle sokaklarda saçları omuzlarına dek inen bir delikanlı görüp onu çekiştirecek. Kimi, tıraş ol diye para verir; Rimbaud o parayı tütüne yatırır, kimi, "küçük hanım" diyerek alay eder. Ne gam! Almanlar, Mézière'i yerle bir edip, taş üstünde taş bırakmadıkları için arkadaşı Delahaye artık köyde oturuyor. Rimbaud onu görmeye gittiğinde çocuklar "uzun saçlı deliyi" taşa tutar.

18 Mart 1871. Parisliler ayaklanıp yönetime el koyar. Rimbaud büyük bir sevinç içinde. Tamam bu iş, burjuvazinin düzeni süpürülüp atılacak, tek söz bilimin ve gerçeğin dili olacak artık.

Aklı Paris'te. Öğrencilikle zaman yitirmek istemiyor. Kitap kurdu Latin ve Yunan şairlerinin yapıtlarının yanı sıra, Robespierre, Saint-Juste, Couthon'ları, Holbach'ı, Helvetius'u, Jean-Jacques Rousseau'yu, Babeuf'ü, Louis Blanc'ı, Proudhon'u ve Blanqui'yi okumuş. Yıkımın zorunlu olduğunu, yaşlı ağaçların kesilmesi gerektiğini söylüyor. "Toplumun üstünden balta, kazma geçmeli" diyor. Arkadaşı Ernest Delahaye ile dertleşir: *"Servetler kırpılacak, bireysel onurlar kırılacak. Birileri çıkıp da, ben daha güçlüyüm, daha zenginim diye-*

meyecek. Acımasız ve amansız arzuların, aptal bir yönetimin yerini, eşitlik alacak ve herkes herkesin yararına işleri olacak."[1]

Rimbaud'nun sözünü ettiği komünizm mi?

Evet, komünizm. Napoléon Bonaparte'a değgin eleştiride bu sözcüğü kullanır:

"Napoléon, o günün koşullarının kendisinden beklediği görevi kavrayamadı. Devrimle geldi ama, bindiği dalı aptalca kesti. Soylular topraklarını terk edip kaçmışlar, öldürülmüşler ya da hapse atılmışlardı. Mülkiyet denen şey artık uygulamalarda da, yasalarda da yoktu. Napoléon, komünizmi örgütlemek yerine, eskisinden daha çok, haksızlığa dayanan bir toplum kurdu."[2]

Fransız araştırmacıları ve eleştirmenlerine göre Rimbaud'nun bu düşünceleri sonraki yıllarda da değişmez. Yine, arkadaşı Ernest Delahaye ile yaptığı konuşmalardan örnekler verirler. Roche kırlarında gezerlerken, Delahaye tarlalarda değişik türde ürünlerin üterilmesinin gerekliliğini söyler. Rimbaud karşı durur bu düşünceye: *Çeşit az ve verimli, güçlü olmalı. Üreticiler öyle geniş topraklara sahip değiller. Küçük alanlarda, sınırlı topraklarda üretim yapıyorlar. Böyle küçük tarlalarda makine kullanılamaz. Küçük toprak sahibi makine kullanarak toprağının verimini artıramaz. Almaşık ekim yaparak, çeşitli tarım ürünlerini de aynı yılda, yılın aynı mevsimlerinde, aynı yıllarda üreterek de fazla bir gelir sağlayamaz. Mevcut olanakları ve elindeki üretim araçlarıyla hasatını geliştiremez. 1789 Devrimi'nden sonra köylüler büyük topraklara ortak etmek yerine, arazileri parselleyip küçük tarlalar halinde köylülere, tarımcılara vermek yanlıştı."*[3]

İlginçtir, karşımızda, hem sanayi işçisini, hem de küçük toprak sahiplerini, yani, işçiyi ve köylüyü tanıyan, on altı, on yedi yaşlarında bir delikanlı var. Coşkulu. Yeni bir dünyanın kurulmasını bekliyor. Parisliler ayaklanıp yönetimi ele geçirmiş. Artık Charleville'de durabilir mi? Kimi Fransız araştırmacılara göre bir de "Komünist Anayasa" taslağı hazırlamış. Evi terk edip, bir kez daha, yaya, düşer yollara. Ve işte yine Paris'te. Bu kez başkent daha bir karmakarışık.

(1) Ernest Delahaye, Rimbaud'yla Özden Anılarım, s: 73-75.
(2) Ernest Delahaye, Rimbaud, s: 36.
(3) Ernest Delahaye'in Rimbaud adlı yapıtından.

Sahte cumhuriyetçilerden, burjuvalar ve kralcılardan oluşan Meclis, Versailles'a kaçmış, toplantılarını orada yapıyor, ülkeyi oradan yönetmeye kalkıyor. Böyle bir meclisin ve hükümetin yönetimindeki, komüncülerin Versaylılar adını verdiği ordu, düşmanın, Prusyalıların (Almanların) desteğinde, Komün'ü yıkmak için saldırıp duruyor. Paris'in düzenli bir ordusu yok. Komün güçleri daha çok, gönüllülerden oluşuyor. Charleville'den gelen, on yedi yaşındaki genç Rimbaud, Babylon Kışlası'nda kalır. Ulusal Koruyucular bıyığı bitmedik devrimciyi coşkuyla bağrına basar. Kışlada, Rimbaud'yla aynı yaşta, Forain adlı bir de ressam var. *Gavroche* diyorlar ona. Babylon, geleceğin iki büyük sanatçısını; ünlü şair Rimbaud'yla, resimleri Louvre Müzesi'ne girecek ünlü ressam Forain'i de barındırıyor böylece.

Kimi araştırmacılar ve yazarlara göre Rimbaud, 1871'in nisan sonlarında Charleville'e döner, kimilerine göre ise Komün savaşları boyunca Paris'tedir.

8 Mayıs 1871. İç savaşı Versaylılar, burjuvalarla kralcıların yönetimindeki ordu kazanır. Paris Komünü ve Komün yönetimi sona erer. Rimbaud'nun dünyası kararır. Öfkeli ozan, elinde tebeşir, Charleville parkındaki sıraların üstüne *Tanrıya Ölüm!* sözcüklerini yazar. Önüne bir papaz çıktığında, öfkeyle, ya yere, ya da papazın yüzüne tükürür. *Paris se repeuple* şiirini yazarak burjuvalardan, *Kudas Töreni*'nde din adamlarından öcünü almaya çalışır:

"Şu köy kiliseleri zırvanın zırvasıdır
Direkleri kirleten on beş küçük yumurcak
Ayaklarından gelen kokular gibi ağır
Aptalca vaızları dinler hırıldayarak
(...)
Her yüzyıl saygınlaşır bu hangar kiliseler
Mavi kireç şerbeti ve kutsallaşmış sütle,
Papazın vızıltısı sofuluk ise eğer
Sinekler de kutsal mı? güneşli tabanından
Hanları, ahırları soluyan bu sinekler?"

Rimbaud, Kudas'ta kutsanan bir genç kızı (belki de kızkardeşini) şöyle konuşturur:

"Çok gençtim, İsa oldu soluğumu kirleten
Doldurdu tüm pislikleri gırtlağıma dek
(...)
O kudasla bana olan oldu yeterince (...)
Teninin okşadığı tenimde
Kaynaşıyor hâlâ İsa'nın kokmuş nefesi."

Şiirini şöyle bitirir:

Ey güçlerimizin sürekli hırsızı İsa!
İki bin yıldır o solgun yüzüne adadı,
Utançla, ağrılarla toprağa çivilenmiş
Ve devrilmiş alnını hüzün kadınlarının.

Komün yenilir ama Rimbaud inancını yitirmez, *Sonsuzluk* şiirinde, bir gün bilimin egemen olacağını ve burjuvazinin cezalandırılacağını söyler:

Kurtuluş bir tek;
Bekle bilimi
Ceza gelecek

En Yüksek Kulenin Şarkısı'nda da kurtuluş gününün özlemini dile getirir:

Oy! gelsin, o gün gelsin,
Yürekler havalansın!

Dert mi Bize Yüreğim? şiirinde sanayicilere, soylulara, halkı değil de kendi çıkarlarını düşünen saylavlara, resmi tarihe, hep mülkiyetten yana olan tüzeye, erklere; krallara, ordulara, devrimleri bastıran bilgisiz ve uyuşuk halklara ateş püskürür:

Dert mi bize yüreğim, dalga dalga akan kan
Ve ateş, ve ölüler, ve kudurmuş çığlıklar,
Cehennem hıçkırıklar düzeni yakıp yıkan,
Dert mi bize örenler üstünde esen rüzgar;

Dert mi öç? -Dert olmaz mı, bakıyoruz gülerek,
Sanayiciler, soylular, saylavlar, geberin!
Canları cehenneme tarih, tüze ve erkin!
Kan gerek bizim için. Altın alev! Kan gerek!

Fır dönelim korkunç saldırılar içinde
Savaş ve öç ve dehşet dört bir yana kol salsın!
Cumhuriyetler, krallar, ordular –yeter be!–
Sömürgeler, halklar, çanınıza ot tıkansın.

Rimbaud'nun Komün yönetimi sırasında ya da Komün'ün yenilmesinden sonra komünist bir anayasa taslağı yazdığı ileri sürülür. Böyle bir metin ortada yok. Ya kayıp ya da Rimbaud böyle bir anayasa taslağı yazmadı. Ancak, yakın arkadaşı Ernest Delahaye, anılarında bu taslağı okuduğunu yazar, ayrıca, Rimbaud'nun İzambard, Dupre, Deverrière ve Level gibi öğretmenlerini tanık gösterir. Delahaye, tasarladığı sisteme değgin Rimbaud'nun söylediği sözleri şöyle aktarır: "Eski Yunanistan'ı oluşturan küçük devletlerde her şeyi agora, yani genel meydanda toplanan yurttaşlar yönetiyor, kararlar, eşit haklara sahip yurttaşların oylarına sunuluyordu." Ve yazısına şöyle devam eder Dehalaye: *"Böylece Rimbaud, temsili hükümeti kaldırmakla başlıyor, onun yerini sürekli referandum alıyordu. Ayrıca, bir tür güçsüzlük, düzenbazlık, aldatmaca olarak kabul ettiği için seçime dayalı temsil sistemine de son veriyordu. Günümüz 'doğrudan hükümet' kuramcılarının da ileri sürdüğü bir sistemi daha o zamanlar bulmuştu Rimbaud. Rimbaud'nun yaptığı anayasada, halk hiçbir aracı olmadan, Komün'ün ya da bir Komün Kolu'nun çağrısı üzerine topluluğa gerekli kararları oylamak için toplanarak, kendini doğrudan yönetir. Her tür uygulama, emeğin her türden yönetimi ve yönlendirilmesi oylamanın sonuçlarına bağlıdır. Böyle bir cumhuriyet, parayı kaldıracak bir örgütlenme üstüne kurulduğu için, sistemin işlemesi de kolaydır ve diğer karmaşık mekanizmalara da gereksinim yoktur. Anımsayabildiğim kadar, Federal Merkez, geçici delegelerden oluşuyordu ve Komün kurum ve kuruluşlarının temel ilkelerinin buyruğundaydı."*[1]

(1) Ernest Delahaye, Rimbaud, 1905, s: 33.

Genç Rimbaud, düzyazılmış şiiri (poême en prose) *Kötü Kan*'da Fransızları, ayaklanmayı bilmedikleri için, aşağılık bir soy olarak tanımlar: "Aşağılık bir soydum hep, çok açık. Ayaklanmayı kavrayamıyorum. Yalnızca yağmalamak için ayaklanmıştı soyum: Öldürmeyip saldıran kurtlar gibi. Burjuvazinin yasalarından kendimi korumalıyım." Burjuvalara, kralcılara, bürokratlara, din adamlarına haykırır: "Papazlar, öğretmenler, efendiler, yanlış işler yapıyorsunuz tüzeye teslim ederken beni. Hiçbir zaman bu halktan biri olmadım; Hıristiyan değildim hiç, cehennem azabında şarkı söyleyen soydanım; yasalardan anlamam; ahlak nedir bilmem, yontulmamışın tekiyim! Yanlış iş yapıyorsunuz. Doğrudur bu, gözlerim kapalı ışığınıza. Hayvanım. Zenciyim. Ama kurtulmuş olabilirim. Pintiler! Tüccar, zencisin sen; yargıç, zencisin sen; general, zencisin sen; imparator, yaşlı bit, zencisin sen."

Komün yenilgisinden dokuz yıl sonra Rimbaud, 1880'de, aşağılık soy dediği ülkesi Fransa'yı tümüyle terk edip Afrika'ya yerleşir.

...Yetmişlerin Fransızları;
Bonaparte'çılar, cumhuriyetçiler,
92'lerdeki babalarınızı anımsıyor musunuz, vbg...

Paul De Cassagnac
(Le Pays)

Özgürlüğün o güçlü öpücüğüyle solmuş,
Doksan iki, doksan üç yılında ölenler, siz
İnsanlığın ruhuna ve alnına vurulmuş
Boyunduruğu sizler kırıp parçaladınız;

Acı çekerken bile acılarından büyük,
Yırtık giysilerinde aşkla çarpan yürekler
Ölüm sizi bozkırda topladı höyük höyük
Yeni bir savaş için, ey unutulmuş erler!

Kanlarıyla yıkayan kirli büyüklükleri,
Sizler; Valmy, Fleurus, İtalya ölüleri
Ey milyonlarca İsa, karanlık, tatlı gözlü;

Kralların önünde şimdi başımız eğik,
Cumhuriyetle sizi uykulara terk ettik,
–Yalnız Bay Cassagnac'lar söylüyor öykünüzü!

MÜZİK

Charleville, Gar Alanı.

Çimenleri bile soluk, yavan, tatsız alanda
Her şey nizami; ağacından çiçeğine kadar,
Perşembe akşamları tıknefes kasabalılar
Gezdirir kıskanç aptallıklarını sıcakta.

Askeri bandomızıka orta yerde durur,
Çatlak, cırlak ezgiler ve sallabaş kelleleri...
En öndeki sıralara kodamanlar kurulur,
Noterin kafasında vergi dalavereleri;

Ve sonra tefeciler gözlüklerine gizlenmiş,
Göbekli koca işyarlarla şişko karıları,
Dalkavuklar efendilerinin yanında sinmiş
Hepsinin üstünden akıyor bayağılıkları.

Bastonlarıyla kumları sürekli oyan
Emekli bakkallar yeşil sıralarda oturur,
Yine bütün konuştukları ortaklıklar falan,
Dönüp dolaşıp aynı söz: "Kaça mal olur!"

Yaymış bir kanapeye kocaman kalçalarını,
Yağ tulumu burjuva, düğmeleri pek parlak,
–Yasakmış, kokusundan belliymiş– umurunda mı?
Kaçak tütün içiyor dumanını savurarak.

Sırıtıyor çimenlerin üstünde ipsiz oğlanlar,
Ve mest olmuş dinleyerek cırtlak ezgileri
Gülleri gübreleyen köylü piyade erleri
Hoş görünmek için bebekleri okşuyorlar...

–Bense, orda, tıpkı bir öğrenci gibiyim, kılıksız,
Anasının gözü kızlar ağaçların altında,
Toyluğumun, çekingen hallerimin ayrımında,
Çevirip başlarını gülüyorlar arsız arsız.

Henüz omuzlarına dek bile gelmiyor boyum,
Giysilerinin örttüğü kutsal bedenlerine,
Perçemli gerdanlarının akça tenlerine
Tek söz söylemeden, sessiz, sürekli bakıyorum.

Potinlerimi giyip uzaklaşıyordum. Beni
Garip buluyor kızlar, ardımdan fısıldaşıyor.
-Yanıyorum onarırken onların bedenlerini
Dudağın dudaklarının özlemini taşıyor...

GARİPLER

Gece soğuk, kar serpiyor
Fırıncı ekmek yapıyor,
  Beş küçük çocuk

Bakıyorlar somunlara,
Yazık değil mi bunlara
  Donları delik!

Ve fırıncının kolları
Çeviriyor somunları
  Harlı fırında.

Somunların çıtırtısı,
Fırıncının zevzek sesi
  Kulaklarında.

Büzülmüşler o daracık
Ana göğsü gibi sıcak
  Delik önünde.

Ekmek, iftar sofrasının
Çörekleri gibi, bakın
  Çıkıyor işte.

Delikten yaşam tütüyor
Böcekler ile ötüyor
  Kızaran ekmek

Çarpıyor, nasıl iştahla
Yırtık giysiler altında
  Beş çocuk yürek.

Toplanmış kuşluk vaktinde,
Kırağı, çiyler içinde
Yoksul İsalar.

Küçük delikte yüzleri,
Ekmeklerde aç gözleri
Ne söylüyorlar?

Büzülmüşler, bu alaca
Tan vaktinde, budalaca
Dualar kime?

Yırtık donları patlıyor
Bağırmaktan. Savruluyor
Gömlekleri yelde.

Pek çalımlı, halinden hoşnut Anne'si evin,
Gidiyordu kapayıp sayfasını ödevin,
Görmüyordu o mavi gözlerinde çocuğun
Yankısını çirkefe terk edilmiş bir ruhun.

Büyümüş de küçülmüş gibi, bütün gün kanter
İçinde, buyruklara baş eğse de çizgiler,
Ah o kara çizgiler çocuğun ikiyüzlü,
Küflü, loş odaların karanlığında gizli
Davranışını ele veriyordu bakınca.
Duvarları küflenmiş karanlık sofalarda
Dili sarkık, elleri kalçasında geçerken,
Kapalı gözlerinde noktalar uçuşurken,
Hüznünü söylüyordu, yürüyüşü, yapısı.
Ve gün batıp açılınca akşamın kapısı,
Gece, lambanın kesik bir alevi yüzünde,
Gün'ün çatıdan sarkıp ağaran körfezinde
Hırıltısı gelirdi yukardaki odadan.
Yenik, yorgun ve alık, yaz yürüdüğü zaman,
Helaya bir girince çıkmak bilmezdi, orda
Rahatça düşünürdü teslim olup kokuya.
Ve kışın, günün kokularından arınınca
Aydınlanırdı evin arkasındaki bahçe,
Uzanıp eteğine yere batık duvarın
Dinlerdi uğultusunu uyuz dalların,
Özlem dolu gözlerle çocuklara bakardı.
İnsaf! onun akranı yalnız bu çocuklardı,
Düşmüş yanaklarına gözbebekleri, cılız,
Alınları çıplak, böyle yoksul, yalnız,
Çamura bulanmış, kirli, arık parmakları
Ot kokan partal giysilerin altında saklı,
Budalalara özgü tatlılıkla konuşan
Garipleri izlerken yakaladığı zaman
Ürküyordu annesi. Çocuğun bakışları,

Sonsuz sevgiyle dolu sonsuz yakarışları
Sorar gibiydi Annesine: –Bu telaş neden?
Mavi gözleri vardı onun, –yalan söyleyen!

Yedi yaşına bastı yaşam üstüne nice
Düşler kurdu, ah, düşler, yapraklar devrilince
Resimli güncelerde, İtalyan, İspanyollar,
Esrik bir özgürlüğün ışıldadığı çöller,
Loş ormanlar, güneşler, ırmaklar, güney dallar
Kızarmış gözlerinden akıp gidiyorlardı.
–Sekizindeydi– yandaki yoksul evin kızı
Delidolu kızı, sallayıp kalçalarını
Sıçramaz mı sırtına bir köşede aniden
Altında kaldı kızın, öcünü aldı hemen
Dişleyip kabasını, –donu falan da yoktu–
Boğuştular bir süre, yoruldu, canı çıktı,
Yumruklar yediyse de böğrüne, kafasına
Teninin kokusunu götürdü odasına.

Aralık ayının yavan pazar günlerini
Hiç mi hiç sevmese de, sessiz alıp yerini
Üstünde maun ağacından yapılmış sıranın
Okurdu lahana yapraklarını Tevrat'ın.
–Gece düşler kurardı yatağa yattığı an.
Sevmiyordu Tanrıyı, ama, kızıla çalan
Akşamları tellallar davula üç kez vurup
Sağır gürültülerle kulakları doldurup
Buyrukları duyurur, halkı eğlendirirken
Kara tulumlarıyla varoşlarına dönen
İşçileri kendine daha yakın bulurdu.
–Düşlerini sevdalı çayırlar doldururdu.
Çayırlar ki içinde ışıklı çalkantılar,
Altın rengi yapraklar, kutsal, ermiş kokular
Kıpırdanıyordu, sular gibi, sessiz, durgun!

Karanlık nesnelerdi tek dostu. Akşam, yorgun,
Duvarları küf kokan, pencereleri örtük,
Soluk mavi boyalı, içinde, eski, tektük
Eşyanın bulunduğu odaya çekilince,
Düşlediği romanı kurardı bütün gece.
Neler, neler geçmezdi özlem dolu usundan;
Aşı boyası gökler, sislere batmış orman,
Dallarda yıldız yıldız açan ten çiçekleri.
Düşler bitip, yalnızlık odanın her yerini
Doldurunca bozgunlar, bunalımlar başlardı.
İnsaf! Orda, odada çarpan bir yürek vardı;
–Yalnız, kaba çuhanın üzerine uzanmış,
Kendini kentin usul gürültüsüne salmış,
Dört duvar arasında soluyan derin derin,
Düşünde çarşaf gibi yelkeni gemilerin.

26 Mayıs 1871

KUYTUDA UYUYAN ASKER

Yeşil bir kuytudaki gümüş ot kümesine
Takılmış deli gibi, şarkı söylüyor ırmak,
Şavkıyor ışık, köpüren koyağın sesine
Vermiş kendini güneş, şavkıyor dağlardan bak.

Genç bir asker, ağzı açık, başı çıplak, dalgın,
Boynunu serin, mavi dereotuna salmış,
Işığın yağdığı yeşil yatağında solgun,
Otlarda, bulutun altında uyuyup kalmış.

Ayakları otlarda, sayrı bir çocuk gibi
Uzanmış ve uyuyor, deliksiz bir uyku bu
Üşüyor, doğa onu sıcak kollarınla sar.

Artık hoş kokulara bile yâbancı işte;
Ellerini göğsüne kavuşturmuş, güneşte
Uyuyor. Sağ yanında iki kızıl delik var.

Ekim 1870

ÇALINMIŞ YÜREK[1]

Üzgün yüreğim akıyor gemiye,
Bir gevişlik tütün salyası gibi;
Çorba artıkları yüzümde, niye?
Üzgün yüreğim akıyor gemiye;
Ya bu kaba saba sözler ne diye?
Adamların bu zevzek gülüşleri?
Üzgün yüreğim akıyor gemiye
Bir gevişlik tütün salyası gibi.

Hep belden aşağı edepsiz laflar
Onu nasıl baştan çıkardı, bakın!
Dümende de o biçim resimler var,
Sevişmeler, kalkmış cinsel organlar...
Siz ey beni büyüleyen dalgalar,
Alın kirli yüreğimi, arıtın
Hep belden aşağı edepsiz laflar
Onu nasıl baştan çıkardı, bakın!

Tütünün posası çıktı çıkacak
Ey çalınmış yürek n'eyleyeceğim?
Ayyaş hıçkırıkları başlayacak,
Tütünün posası çıktı çıkacak;
Midem boşalıp boşalıp dolacak,
Ben ki, yenmiş, yutulmuşsa yüreğim,
–Tütünün posası çıktı çıkacak–
Ey çalınmış yürek n'eyleyeceğim?

Mayıs 1871

(1) Henüz 17 yaşındaki Rimbaud, Komün ayaklanması sırasında komüncüleri destekleyen bahriyelilerin de bulunduğu bir kışlada kalır. Bir onbaşı eşcinsel ilişkide bulunmak için sarkıntılık eder. "Caproral" Fransızca'da hem onbaşı, anlamına gelir, hem de bir tütün markasıdır. Bu şiirde şair, sözcüğün çift anlamından yararlanarak karşılaştığı çirkin durumu anlatır. (E. A.)

DERT Mİ BİZE YÜREĞİM?
(BAŞ DÖNMESİ)

Dert mi bize yüreğim, dalga dalga akan kan
Ve ateş, ve ölüler, ve kudurmuş çığlıklar,
Cehennem hıçkırıklar, düzeni yakıp yıkan,
Dert mi bize örenler üstünde esen rüzgar;

Dert mi öç? –Dert olmaz mı, bakıyoruz gülerek,
Sanayiciler, soylular, saylavlar, geberin!
Canları cehenneme; tarih, tüze ve erkin!
Kan gerek bizim için. Altın alev! Kan gerek!

Fır dönelim korkunç saldırıların içinde!
Savaş, ve öç, ve dehşet dört bir yana kol salsın!
Cumhuriyetler, krallar, ordular –yeter be!–
Sömürgeler, halklar, çanınıza ot tıkansın!

Kardeşimiz; öfkeli, alevli kasırgalar
Kim uyarır sizleri kardeş bildiklerimiz?
Düşle beslenen dostlar aramıza geliniz
Çalışmadık, çalışmayız, ey ateş dalgalar!

Avrupa, Asya, Amerika, yerin dibine
Batın. Yürüyoruz öç dolu, yakıp yıkarak
Köyleri ve kentleri! –Öleceğiz birlikte
Lav kusacak volkanlar! Denizler tutuşacak!

Oy! dostlar oy! –Yüreğim: "Bizler kardeşiz" diyor:
Uzak dostlar, siyahlar, durmayalım burada,
Gidelim! Çabuk! Eyvah! Eski toprak eriyor,
Beni yutup sizlere akıyor dalga dalga.

(Neyse, geçti, benim yine, eski ben.)
1886

SONSUZLUK

Bulundu yeniden
Sonsuzluk birden.
Denizdir giden
Güneşle birlik

Koruyucu ruh,
Bomboş gecenin,
Şu yanan günün
Sesine katıl.

Seçim meçimmiş,
Dayanışma, falan,
Boş ver bunları
Haydi havalan.

Kurtuluş sizdedir
Atlas yüklü kor,
Bıkmak bilmeden
Görev coşuyor.

Yok orda umut
Kurtuluş bir tek;
Bekle bilimi,
Ceza gelecek.[1]

Bulundu yeniden
Sonsuzluk birden.
Denizdir giden
Güneşle birlik

Mayıs 1872

---

(1) Komün Devrimi başarısızlığa uğrasa da Rimbaud umudunu yitirmez. Bir gün sosyalizmle birlikte hem bilim egemen olacak, hem de suçlu burjuvalar cezalandırılacak. (E. A.)

EN YÜKSEK KULENİN ŞARKISI

Başıboş, deli gençlik
Kula köleye dönen,
Ömür harcanıp gitti
Adam olalım derken

Oy! Gelsin, o gün gelsin
Yürekler sevdalansın

Dedim kendi kendime:
Tut, kayıplara karış
Yetin bulduğun ile
Büyük kıvançlar umma.

Kim durduracak seni
Auguste zaten emekli.

Sabrederek bekledim,
Unutulmaz o günler;
Göklere çekip gitti
Korkular ve hüzünler

Oldu kara bir yara
Susuzluk damarımda.

Kirli, pis sineklerin
Yaban uğultusunda,
Günnükle, karamukla
Serpilip çiçeklenmiş
Doğada yitip gitmiş
Bir çayır gibi tıpkı.

Oy! yalnız Notre-Dame'ı
Gören zavallı ruhun
Binlerce dullukları
Terk edilmişlikleri!

Kulak verir mi bana,
Sesime, Meryem Ana?

Kula köleye dönen
Başıboş, deli gençlik,
Ömür harcanıp gitti
Adam olalım derken.

Oy! gelsin, o gün gelsin
Yürekler sevdalansın![1]

Mayıs 1872

AÇLIK TÖRENLERİ

Açlığım bu, Anne, Anne
Senin eşeğinde kaçan.

Damağımdaki tek *tat*, bak
Yalnızca taş, yalnız toprak.
Lup! lup! lup! Yutalım hava
Yiyelim demir, kömür, kaya.

Dönün, dönün açlıklarım. Kemirin
Ezgilerin çimenini!
İçinize, kahkaha çiçeklerinin
Çekin kıvançlı zehrini;

(1) Sosyalist bir düzenin kurulacağı günden söz ediyor şair. (E. A.)

Yiyin,
Bunlar bir yoksulun kırdığı çakıl taşları
Tufanların oğulları, kardeşleri
Eski kilise taşları bunlar
Gri vadilere yatmış somunlar!

Açlıklarım, son ucundayız karanlığın
Ufuk çanlarını çalıyor
–Yine tuttu midemin ağrıları
Kazınıyor.
İşte göründü yapraklar!
Olgun meyvelere gidiyorum.
Gözüm yerde, sürüp saban izini
Yemlikler, menekşeler devşiriyorum.

Açlığım bu, Anne, Anne!
Senin eşeğinde kaçan.

Ağustos 1872

BİR SAĞDUYU'YA

Parmağının bir vuruşu davula, boşaltıyor tüm sesleri ve yeni uyum başlıyor.

Attığın bir adım ayağa kalkışıdır yeni insanların ve düşmeleri yola.

Başın çevriliyor: Yeni sevi! Başın çevriliyor, –yeni sevi!

"Değiştir nasiplerimizi, acıları ele, zamandan başlayarak" diye sesleniyor bu çocuklar şarkılarla sana, "yükselt nerede olursa olsun talihlerimizin ve dileklerimizin tözünü" diye yalvarıyorlar sana.

Ezelden çıkıp geldin, her yere gideceksin.

DEVİNİM

Irmağın çavlanları, çavlanların yamacında titreşim
Bodoslamada girdap
Çavlanın ivedi gücü
Akıntının o kısa baş döndüren tutkusu
Götürüyor görülmedik, duyulmadık ışıklarla
Ve kimyasal yenilikle
Götürüyor
Vadinin ve strom'un girdaplarıyla çevrilmiş
Yolcuları.

Dünyayı ele geçirecek onlar
Arıyorlar kendi kimyasal servetlerini
Spor ve rahat yolculuk ediyor onlarla
Bu gemide birlikte götürüyorlar
Eğitimini soyların, sınıfların, hayvanların
Dinlenişi ve baş dönmelerini
Götürüyorlar birlikte

Tufan ışığına
İncelemelerle geçen o çetin akşamlara.
Çünkü aygıtlar arasında, kan, çiçekler, ateş
Ve takılar arasındaki söyleşi
Ve bu kaçak teknedeki sabırsız hesaplar
Gösteriyor bize:
–Devingen su yolunun ötesinde

Bir su bendi gibi yuvarlanan
Ve sürekli aydınlanan devce inceleme stokları var;
Onlar ki ağına düşmüş uyumlu bir coşkunun
Ve buluş yiğitliğinin.

Hava umulmadık bir anda bozulunca zaman zaman
Soyutlanıyor gemide iki genç
–İlkel yabanlık yüzünden mi o hep cezasız kalan?–
Şarkılar söylüyor ve bir yerlere gönderiliyor onlar.

DEMOKRASİ

"Kötü bir manzaraya gidiyor bayrak, ve lehçemiz bastırıyor davulu.

"En hayasız kahpeliği besleyeceğiz kentlerde. Kılıçtan geçireceğiz üssal başkaldırıları.

"Biberli ve posası kalmış ülkelerde! –acımasız sanayi işletmelerinin ya da savaş işletmelerinin buyruğunda.

"Elveda buralara, gideceğiz neresi olursa olsun. Biz gönüllü askerler, acımasız felsefemiz olacak; bilim uğruna bilgisiz, rahat uğruna ezilmiş; kıkırdamak sürüp giden bir dünya için. Gerçek yürüyüştür bu. İleri!"

KÖTÜ KAN

Gök gözüm, kuş beynim ve kavgadaki toyluğum Galyalı atalarımdan kaldı bana. Onlarınki kadar barbarca buluyorum giyimimi. Ama saçlarımı yağlamıyorum.

Çağlarının en ahmak hayvan yüzücüleri ve ot yakıcılarıydı Galyalılar.

Onlardan kalma bana puta tapma, günah tutkusu; oy! bütün çirkeflikler, öfke, şehvet, –görkemli şehvet–; özellikle de yalan ve tembellik.

Bütün uğraşılardan iğreniyorum. Ustalar da işçiler de, hepsi köylü, hepsi iğrenç. Kalem tutan el saban tutan el'e denk. Ellerin çağı! –Asla ellerimle geçinmeyeceğim. Uşaklığın sonu yok. Dürüstlük dilencilikse ben yokum. Caniler iğdişliler gibi tiksindiriyor beni; ben benim, el değmemiş, o kadar.

Ama! tembelliğimi şimdiye dek yönlendirip sürdürecek kadar dilimi böylesine yalancı kılan kimdi?

Hiçbir şeyden, kendi bedenimden bile yararlanmadan, ve bir karakurbağasından daha başıboş, önüme gelen yerde yaşadım. Avrupalı bir tek aile kalmadı tanımadığım. –Benim ailem gibi, her şeyi insan haklarına borçlu ailelerden söz ediyorum. –Her tür hanım evladını tanıdım.

*

Fransa tarihinin herhangi bir döneminde geçmişim olsaydı!

Ama nerede!...

Aşağılık bir soydum hep, çok açık. Ayaklanmayı kavrayamıyorum. Yalnızca yağmalamak için ayaklanmıştı soyum: Öldürmeyip saldıran kurtlar gibi.

Kilisenin büyük kızı, Fransa'nın tarihini anımsıyorum. Ben, köylü, ziyarete giderdim kutsal toprakları; kafamda Suab ovalarındaki yollar, Bizans görüntüleri, Kudüs'ün kale bedenleri: Kır perilerinin arasındayım, ve birden yüreğimde Meryem inancı doğuyor, çarmıha gerilen İsa'ya acıyorum. –Güneşin kemirdiği bir duvarın dibinde, çömlek kırıkları ve ısırganlar üstüne oturmuş cüzzamlıyım–. Daha sonra, süvari, kamp kurardım Almanya geceleri altında.

Oy! yine: Kırmızı bir düzlüğünde ormanın, yaşlı kadınlar ve çocuklarla dans ediyorum.

Bildiğim yalnızca bu topraklar ve Hıristiyanlık. Kendimi hep o geçmişte görmek isterdim. Ve hep yalnız; kimsesiz; sahi, hangi dildi konuştuğum? Ne İsa'nın, ne de O'nun temsilcileri olan Derebeylerinin meclislerindeki ben'im.

Kimdim geçen yüzyılda: Yalnız bugün buluyorum kendimi. Ne göçebeler var artık, ne garip savaşlar. Her şeyi kapladı aşağılık soyhalk denen şeyi, usu, ulusu ve bilimi.

Oy! Bilim! Yeniden düzene kondu her şey. Beden ve ruh için, –dua yerine, –tıp var, felsefe var, –gözden geçirildi her şey, kocakarı ilaçları, halk türküleri. Ve prenslerin eğlenceleri, yasakladıkları oyunlar! Coğrafya, kozmografya, mekanik, kimya!..

Bilim, yeni soyluluk! İlerleme! Dünya yürüyor! Neden dönmesin ki?

Sayıların tansığı bu. *Tin*'e gidiyoruz. Hiç şaşmaz, kehanet bu söylediğim, duyuyorum, açıklamaya kalksam zındıksın diyecekler, susmalı.

*

Kabarıyor yine zındık damarım! Tin yakın: Neden yardım etmiyor bana İsa, yüreğime soyluluk ve özgürlük katarak? Yazık, vadesi doldu İncil'in! İncil! İncil!

Bekliyorum Tanrı'yı oburca. Aşağılık soydanım oldum olası.

İşte Armorique kumsalındayım. Yansın akşamda kentler. Günüm doldu; gidiyorum Avrupadan. Yakacak ciğerlerimi deniz havası; yağızlaştıracak tenimi yitik iklimler. Yüzeceğim, ot döveceğim, av avlayacağım, ve de tütün içeceğim; kızgın demir gibi sert likörler içeceğim –o sevgili atalarımın ateşin çevresinde yaptıkları gibi.

Döneceğim, demir kollar ve bacaklarla, derin, kararmış gözlerim öfkeli: Yüzümden okunacak güçlü bir soydan olduğum. Altınım olacak: Aylak ve kaba biri olacağım. Sıcak ülkelerden dönen vahşi sakatlara bile ilaç verip bakıyor kadınlar. Siyasete burnumu sokacağım. Kurtulacağım.

Şu an cehennemliğim, yurdumdan iğreniyorum. İyisi kumsalda sızıp bir uyku çekmek.

*

Gidemiyorum, çirkefimi, aklım erdiğinden beri acılı köklerini böğrüme süren, –gökyüzüne yükselen, beni döven, yere çalan, sürükleyen çirkefi yüklenip şu yolları tepelim.

Son kez, yine saf, yine çekingen kalmalı. Tamam. Tiksintilerimi, ihanetlerimi dünyaya taşımak yok.

Haydi bakalım! Yürüyün benimle, sırtımdaki yük, çöl, can sıkıntısı, öfke.

Kime kiralasam kendimi? Hangi hayvana tapsam? Hangi mübareğe saldırsam? Hangi kanda yürüsem?

En çok da şu yasalardan kendimi korumalıyım. –Yaşam katı, vurdumduymazlık kolay, –buruşmuş yumruğunla kaldır kapağını tabutun, otur içine, boğul. Böylece ne yaşlılık derdi kalır, ne de tehlike korkusu: Terör, Fransızların harcı değil.

– Öylesine kimsesizim, oy! Hangi ermiş olursa olsun, işte sunuyorum ona yetkinliğe can atan özlemlerimi ona.

Ey özverim, yücelerden yüce iyilikseverliğim şu ölümlü dünyada!

De profundis Domine, kafayı mı üşüttüm ne!

*

Ufacık bir çocukken, zindana atılmış, pes etmeyen o tayfaya karşı hayranlık duyardım; varlığıyla ihya ettiği hanları, odaları ziyaret ederdim; *onun gözüyle* görürdüm mavi göğü ve kırın çiçekli emeğini; yazgısını duyumsardım kentlerde. Bir ermişten daha güçlü, bir yolcudan daha sağduyuluydu, –Oydu, tek o! Utkusunun ve usunun tek tanığı.

Kış gecelerinde yollarda evsiz bırakısız, giysisiz, ekmeksiz, aşsız yürürken, sarılıp kucaklardı bir ses buz tutmuş yüreğimi: "Ya güçsüzlük ya güç: Seç bakalım, güç dedin. Nereye gittiğini, ne niçin gittiğini biliyorsun; her yere gir, her şeyi yanıtla. Ölmüş eşek kurttan korkmaz." Ertesi sabah gözlerim öyle dalgın, öyle cansızdı ki rastladığım insanlar *belki de görmeden geçtiler beni*.

Yan odada bir lamba dolaşırken nasıl görünürse ayna ve ormanda hazine, işte öyle kırmızı ve kara görünüyordu kentlerdeki çamur bana! Ne şans diye bağırmış, ve bir deniz görmüştüm gökyüzünde, alevler ve duman denizi, ve sağda solda bir milyar yıldırım gibi yanıyordu tüm zenginlikler.

Ama, içkili sofralar ve kadınlarla dostluklar yasaklanmıştı bana. Tek bir arkadaşım bile yoktu. Öfkeli bir kalabalığın önünde, bir manga adamın karşısında, anlayamadıkları bir mutsuzlukla gözleri yaşlı, uğradığı haksızlığı bağışlayan biri –Jeanne d'Arc– gibi görüyordum kendimi! –"Rahipler, öğretmenler, efendiler, yanlış iş yapıyorsunuz tüzeye teslim ederken beni. Hiçbir zaman bu halktan biri olmadım; Hıristiyan değildim hiç; cehennem azabında şarkı söyleyen soydanım; yasalardan anlamam; aktöre nedir bilmem, yontulmamışın tekiyim! Yanlış iş yapıyorsunuz."

Doğrudur bu, gözlerim kapalı ışığınıza. Hayvanım, Zenciyim. Ama kurtulmuş olabilirim. Sizler göstermelik zencilersiniz, sizler kafadan sakatlar, yırtıcılar, pintiler! Tüccar, zencisin sen; yargıç, zencisin sen; general, zencisin sen; imparator, yaşlı bit, zencisin sen: Şeytanın ürettiği kaçak likörü içtin. Sıtma ve kanser soluyor bu halk. Sakatlar ve yaşlılar kazanlarda kaynamayı isteyecek kadar saygın. –Yapılacak şey en kötüsünden, gitmek, şu soytarıların önüne bir kemik atmak için çılgınlığın kol gezdiği bu kıtayı terk etmek. İşte Ham oğullarının gerçek krallığına giriyorum.

Doğayı tanımış mıyım? Kendimi tanımış mıyım? *Susalım.* Ölüleri karnıma gömüyorum. Çığlık, davul, dans, dans, dans! Beyazlar karaya çıkarken hiçliğe yuvarlanacağım saati bile kestiremiyorum.

Açlık, susuzluk, çığlıklar, dans, dans, dans, dans!

*

Karaya çıkıyor beyazlar. Dualar! Vaftize katlanmak, giyinmek, çalışmak gerek.

Yüreğime vurdular son darbeyi. Ummadığım anda, oy!

Hiç kötülük yapmadım. Günlerim kaygısız geçecek, pişmanlık canımı yakmayacak. Cenaze mumları gibi katı ışığın yükseldiği, iyiliğe hemen hemen taş gibi sağır ruhun acılarını duymayacağım artık. Aile çocuğunun yazgısı, saydam gözyaşlarıyla kaplı mevsimsiz tabut. Sefihlik kötü kuşkusuz, çirkef kötü; kaldırıp atmak gerek bir kenara kokuşmuşluğu. Ama sadece yalın bir hüznü çalamayacak saat! Bütün acıların unutulduğu cennette oynamam için küçük bir çocuk gibi kaçıracaklar mı beni?

Acele etmeliyim! Başka yaşamlar var mı? Zenginsen uyuyamazsın. Hem zenginlik her zaman kamu malıydı. Yalnızca kutsal sevi

açar bilimin kapılarını. Iyiliğin oynandığı bir sahneden başka şey değil doğa. Hoşçakalın ham hayaller, ülküler, yanılgılar! Meleklerin hak yolunu gösteren şarkısı doğruluyor kurtarıcı tekneden: Kutsal sevda! Canımı verebilirim şu dünya için, canımı verebilirim sadakat için. Gidişimle acıları artacak olan canları geride bıraktım! Sizler beni kurtardınız batan gemiden; ötekiler dostlarım değiller mi?

Onları da kurtarın.

Toparladım kendimi. Dünya iyi. Kutsayacağım yaşamı. Seveceğim kardeşlerimi. Artık bu verdiğim sözler ne çocuk sözü, ne de yaşlılık ve ölümden kurtuluş umudu. Tanrı bana güç veriyor, ve ben Tanrı'ya şükrediyorum.

*

Sıkıntı, sevgilim değil artık. Coşkularıyla birlikte yıkımlarını da bildiğim kudurganlıklar, sefihlikler, çılgınlık, –omuzumdaki bütün yükü indirdim. Kantarın topunu kaydırmadan tartalım, suçlu muyum, suçsuz mu.

Birkaç sopayla kurtuldum demezdim. Bir gemide gerdeğe girecekmişim, İsa da kaynatam olacakmış, buna inanmıyorum.

Aklımı peynir ekmekle yemedim. Tanrı dedim. Esenlikle özgürlük istiyorum. Nasıl sürdürebilirim özgürlüğü? Gelgeç zevkler terk etti beni. Artık ne sadakata, ne kutsal seviye gereksinim duyuyorum. O duyarlı olduğum çağlara da özlemim yok. Herkes kendince haklı, hoşgörür, iyilik yapar. Sağduyunun kutsal merdiveninin en üst basamağına konduruyorum kendimi.

Alışılmış mutluluğa gelince; ister evcil, ister değil... Hayır, bu benim işim değil. Sefih mi sefihim, güçsüz mü güçsüzüm. Yaşam emekle yeşerir, eski bir gerçektir bu; ya benimki, yeterince oturaklı değil henüz yaşantım, eylemin, dünyanın o en değerli noktasının üstündeki uzaklarda bir yere dalgalanıp uçuyor.

Evde kalmış kıza döndüm nasıl da, ölümü sevecek kadar bile yürekli olmayan!

Tanrı bana da verseydi o kutsal, o göksel esenliği, dua gücünü, –eski ermişlere verdiği kadar. –Ermişler, güçlüler! Keşişler ve sanatçılar, çoğalan gerekmediği kadar!

*

Yeter! İşte ceza. –*İleri*!

Ciğerlerim yanıyor oy, şakaklarım zonkluyor! Yuvarlanıyor gece gözlerimde şu güneşle! Yüreğim.. kollarım, ayaklarım..

Nereye gidiyoruz. Kavgaya mı? Güçsüzüm! İlerliyor diğerleri. Araç gereçler, pusatlar... ve zaman!

Ateş! Ateş edin bana! Buradayım! Teslim olurum yoksa! –Alçaklar! Kendimi öldürüyorum! Atların ayakları altına atıyorum kendimi!

Oy!

–Alışacağım buna.

Bir Fransıza da bu yaraşırdı, onurun dargeçidi!

KOMÜN SANATININ VE ŞİİRİNİN FRANSA'DAKİ ETKİSİ

1789 Fransız Burjuva Devrimi'ne dek toplum ve siyasal erk *soylular* ve *kilise*'nin tekelindeydi. Dolayısıyla sanat ve şiir alanında da saray ve soyluların beğenisine yönelen Klasik Okul egemendi. On altıncı yüzyılda başlayan ve on sekizinci yüzyıl sonuna dek süren *Klasik Okul*; şiirin kaynağını eski çağda, Yunan ve Roma uygarlığında arıyor, ozanlar yapıtlarına komedya, tragedya, epitr, satır, fabl gibi isimler veriyorlardı. Şiir dili tumturaklıydı ve yüce kavramları işliyordu. Dize, Yunan ölçüleri ve eskil (antique) biçimlerle yazılıyor, biçim çabası başta geliyordu. Şiirlerin teması *yaşama övg*ü idi, ama bu övülen yaşam, sokaktaki adamın değil; soylunun, yani kralın, kral soyundan gelen saraylıların, derebeylerin, soylular içinden çıkan yiğitlerin yaşamıydı. Yapıtlar Yunan ve Roma tanrıları, ve yarı-tanrılar, yarı-tanrıçalarla doluydu.

Fransız Devrimi'yle birlikte on sekizinci yüzyıl sonları ve on dokuzuncu yüzyıl toplumuna ve yaşamına burjuvalar ağırlıklarını koyunca, toplumsal değişimlere paralel olarak sanat ve yazın akımı da değişti, Klasik Okul'un (Pléiade Okulu) yerini *Romantik Okul* aldı. Soylu kişilikler sürüldü, bireyin imgelemi, düşgücü ve duyarlığı, "ben"in kendinden geçişi ve kişisel lirizm egemen oldu. Ozanlar biçimden çok, öz'e ağırlık verdiler. Romantik şiirin lirizminde doğa ve insan kaynaştı. Sanat burjuvazinin beğenisi doğrultusunda özgürleşti, tiyatro, klasik trajedinin kurallarını bir yana attı. Zengin uyaklar göz-

den düştü, şairler Yunan ölçüsünü atıp şiirlerini yine ulusal, geleneksel Fransız ölçüsü olan on iki heceli alexandrin'lerle yazdılar.

Romantik Okul'un şairleri burjuva ya da küçük burjuvaydılar. Şiire giren, sokaktaki adamın gerçek yaşamı değil, yalnızca diliydi. Şairler köylünün, zanaatçının, işçinin ve küçük esnafın sosyal dengesizlikten, bozuk düzenden doğan acılarını değil; kendi yürek ağrılarını, aşk ağrılarını, kişinin ölüm karşısındaki güçsüzlüğünden kaynaklanan acıları, yazgıya başkaldırıyı dile getiriyorlardı. Burjuva şairin ruhu ya göklere uçar ya da uzak ülkelerdeki doğanın ıssız ve loş köşelerine sığınır. Aynı şey romantik resimde, romantik roman, öykü ve tiyatroların pek çoğunda da görülür. Victor Hugo, François Coppée, Sully Prudhomme gibi bazı şairler, Balzac, Flaubert, Emile Zola, Goncourt kardeşler gibi bazı romancılar, Delacroix gibi ressamlar duyguların yanı sıra bireyin yoksulluğunu ve toplumsal sorunlarını da dert edindiler ama bunu yaparken siyasal arenaya sınıflar savaşımı açısından inmediler.

Soylular, 1789 Devrimi'yle yitirdikleri topraklarını ve sanlarını, gerek Avrupa krallıklarının silahlı müdahaleleri, gerek ülke içindeki karşıdevrimlerle geri aldılar. Hatta bazı zengin burjuvalar evlilikler yoluyla ya da san (unvan) satın alarak, soylulara karıştılar. Krallar, imparatorlar tahtlarına yeniden oturdu. Her toplumsal değişimle sanat akımı da değişir. Fransız toplumundaki bu geriye dönüşe koşut (paralel) olarak sanat ve şiir akımında da geriye dönüş oldu, Romantik Okul'un yerini *Parnasse Okulu* aldı. Romantik Şiir yüreğin sesine, kişisel lirizme ağırlık veriyordu. Parnasse Okulu'nun kurucularından ve önde gelen adlarından Leconte de Lisle şöyle haykırır: "Kişisel lirizme ve kişiselliğe paydos! Nesneli aramalıyız, kişisel olmayana yönelmeliyiz, bu, duygusuzluk anlamına gelmez. Lirizmi artık bir yana bırakalım. Şiir, bireysel bir destanda kanatlanamaz. Bilge bir kuşaktanız, çağın aydınlık yoluna girmek için geçmişe yönelmeliyiz, geçmişten günümüze gelmeliyiz." Romantizmde tumturaklı dilin yerini gelişigüzel bir sesle yazılmış, kişisel duyguları yansıtan diri, canlı bir halk dili almıştı. Parnasse Okulu yeniden tumturaklı dile yönelir, biçim ve tekniğe ağırlık verir, özün ve bütünün değil, dizenin üstünde durur. Okulun ünlü şairleri şunları yazarlar: "Bir yapıt ne kadar tek-

nik bir çalışmanın ve yenilmiş güçlüklerin ürünü ise o kadar güzeldir. Sanatçı, kolaylığı sürgün etmeli. (Théophile Gautier)"

"Uyak ve dize üstünde önemle duralım. Uyak dizenin ta kendisidir. (Banville)"

Victor Hugo, François Coppée ve Sully Prudhomme gibi romantik gerçekçiler "Sanatın topluma yararlı olması gerektiğini" savunuyorlardı. Parnasçılara göre ise sanatın amacı yalnızca güzelliktir: "Doğasıyla, sanat, yarar gözetmeyen bir uğraştır. O halde sanattan, yararlı hiçbir amaç beklememek gerekir. Sanatçının tek tanrısı güzelliktir. (Gautier)"

Parnasse Okulu'yla birlikte soyluların Klasik Okulu'ndaki tanrılar, tanrıçalar, yarı-tanrılar, yarı-tanrıçalar, krallar, kraliçeler, kral soyundan gelenler hortladı, şiirde bu kişiliklerin yaşamları, soğuk plastik güzellik, biçim, teknik, dize, zengin uyaklar ve tumturaklı dil egemen oldu.

1789 Fransız Devrimi'nde ve tahtın yeniden krallığa geçtiği 1814'ten 4 Eylül 1870'e kadar burjuvazi hep, siyasal erki soyluların elinden almak için uğraştı. Krallara, imparatorlara, soylulara ve rahiplere karşı yapılan savaşımlarda, ayaklanmalar ve devrimlerde kan dökenler yalnızca derebeyleri ve burjuvaların ortaklaşa baldırıçıplak (sans culotte) adını taktıkları yoksullardı. Yoksulların döktüğü kan, ayrıcalıklı sınıfların siyasal erkini daha bir berkitmekten başka bir işe yaramıyordu. Paris'in yoksul halkı, zanaatçıları ve işçileri, imparatorluğu, soyluların siyasal erkini son olarak ve köklü bir biçimde bir daha yıktı ve devlet mekanizması tümüyle burjuvazinin eline geçti. Bu değişimle birlikte sanat akımı da değişti, Parnasse Okulu'nun yerini, Baudelarie, Verlaine, Rimbaud ve Mallarmé'nin öncülüğünü yaptığı, romantizmle Parnasçılığın bir tür bileşkesi ve uzlaşması diyebileceğimiz *sembolizm* aldı.

Yeni bir sanat okulu kurulduğunda eskiler hemen ortadan kalkmaz, yeni okulla birlikte hayli uzun bir süre onlar da varlıklarını sürdürürler. *1871 Komün Devrimi* sırasında sanatta ve şiirde soylular ve burjuva zevkinin ürünü olan bu üç akım, *romantizm, Parnasçılık* ve *sembolizm* egemendi. İşçinin siyasal şiiri, toplumcu şiir, sosyalist ya da sosyalist eğilimli yazın henüz doğmamıştı. Fransızlar ve Parisliler gerek devrimleri hazırlayan günlerde, gerek devrim günlerinde Chan-

son (şarkı) dedikleri isyan türküleri söylüyorlardı. O dizeleri yazan ve besteleyenlere de şair değil, *Chansonnier* (Türkücü-Aşık-Halk Ozanı) deniyordu. Sembolizm Guillaume Apollinaire'lere, 1915'lere kadar sürdü. Onun yerini ise yine burjuva zevkinin ürünü, sembolizmin daha bir gelişmiş biçimi olan *dadacılık* ve *gerçeküstülük* aldı.

Fransız toplumunda burjuvazi, Fransız sanatında romantizm, Parnasçılık, sembolizm, doğacılık gibi burjuva sanat akımları egemen olduğu için "Flaubert'ten George Sand'a, Gautier'den Daudet'ye, Goncourt Kardeşler'den Renan'a kadar bütün büyük yazarlar Komüne cephe aldılar. (Robert Sabatier)" Bazıları kayıtsız kaldı, bazıları düşmanca bir tavır takındı. Subaylar, polisler, jandarmalar Komün savaşçılarını ve bu savaşçılara yiyecek veren, bu savaşçıların yaralarını saran yoksul Paris halkını; erkeği, kadınıyla, yaşlı ve genciyle, çoluğu çocuğuyla, zindanlara ya da duvar diplerinde kurşuna dizmeye götürürken, burjuvalar, kapatma karaları, kibar fahişeler, haytalar ve serüvenciler komüncülerin ve komüncülere yardım eden halkın yüzlerine tükürür, kurtuluş için savaşan bu yürekli ve yiğit insanları tekmeleyip tokatlarlar. Parnasçı şair Leconte de Lisle ise komüncüleri değil de onları tekmeleyen adi sürüyü alkışlayıp şöyle haykırır: "Bu gözü dönmüş hayvanların gırtlağına öyle bir çökün ki bir daha kımıldayamasınlar. Bana kalsa hepsinin köklerini kazırım!"

Diğer yazarların da düşüncelerini öğrenelim.

Alphonse Daudet: "Çocukluğumda Komün'ü kendime örnek alır, gözümde büyütürdüm. Gördüm ki komüncüler bir yığın adi insanmış. Federeler gözü dönmüş, kudurmuşlar sürüsü. Paris'i zenciler yönetmek istedi."

Alexander Duma Fils, romantik romancı: "Kadına saygım yüzünden dişilere ağzımı açmayayım diyorum, ama bunların kadınları ancak ölüyken kadına benzer."

Théophile Gautier, Parnasçı şair: "Burunlarında halka, kızıl düğmeli kızılderili vahşiler toplumun dumanları tüten yıkıntıları üstünde hoplayıp zıplıyorlar."

Romancı Flaubert (George Sand'a mektubundan): "Ne ilkel, ne vahşi insanlar! Yaptıkları tam bir Ortaçağ gösterisi. Bu kudurmuş köpeklere insaflı davranıyorlar. Yapılacak şey, bütün komüncüleri

kürek cezasına çarptırıp boyunlarına bir demir halka takmak ve Paris'in tüm kalıntılarını bu kanlı budalalara döve döve temizletmek."

Bu karşıtlara rağmen Arthur Rimbaud ve Paul Verlaine, Komün'ü yürekten desteklediler. Victor Hugo ve François Coppé gibi romantik gerçekçiler bu eyleme sevecenlikle yaklaştılar.

Fransa'da bazı şairler ve halk ozanı diye çevirebileceğimiz "chansonnier"ler bazı toplumcu şiirler yazdılarsa da kalıcı yapıtlar veremediler, kalıcı olamadılar. İşçi hareketinden, sosyalizmden etkilenerek büyük yapıtlar veren tek büyük şair, şiirlerini Fransızca yazan Belçikalı felemenk *Emile Verhaeren* oldu. Genç yaşta ölen *Tristan Corbière* de şiirlerinde sık sık burjuvaziye kargışlar yağdırdı.

Uyuyan Komün Devrimi'nin anılarını Fransa'da, Rusya'daki 1917 Sosyalist Ekim Devrimi uyandırdı. Ve bireyci başkaldırıdan sosyalist başkaldırıya yönelen iki büyük şair doğdu: *Aragon* ve *Paul Eluard.*

EMİLE VERHAEREN
(1855-1916)

Lise öğrenimini Louvain'deki Sainte-Barbe Koleji'nde, yüksek öğrenimini Louvain Üniversitesi'nde yaptı. Çocukluğu felemenk kırlarında, sisler, kırağılar, çayırlar içinde geçti. Yeldeğirmenleri, gemiler, gemi işçileri çocukluk anılarını doldurdu. Anvers'li genç, yükseköğrenimini bitirdikten sonra Brüksel Barosu'nda avukatlık stajını yaptı ama kendini şiire adadı. *Jeune Belgique* ve *Art Moderne*'de (Çağdaş Sanat) yer aldı. Bu iki hareket, Doğalcılık (Naturalisme) ve *Parnasse Okulu*'ndan etkileniyordu.

1884'te *les Flamandres*'ı (Felemenk Kızlar), 1886'da *les Moines*'ı (Keşişler) yayınladı. Çılgınlığa ve intihara dek varan yoğun bir ruhsal bunalıma yakalandı. Umutsuzdu, inançsızdı, acı çekiyordu. Doktorlar nevrasteniye yakalandığını söylediler ve şiiri sürdürmesini önerdiler.

1887'de *les Soirs* (Akşamlar), 1888'de *les Debacles* (Bozgunlar), 1890'da *les Flambeaux Noirs* (Kara Meşaleler) çıktı. Bu yapıtları *les Apparus dans mes chemins* (Yoluma Çıkanlar, 1891) izledi. 1892'de evlendi. Aradığı kurtarıcı coşkuyu ve şifa sunan periyi bulmuş gibiydi.

1893'te *Campagnes Hallucineés* (Büyülenmiş Kırlar), 1895'te *Almanach, les Villages illusoires* (Aldatıcı Köyler) ve *Ahtapot Kentler* yayınlandı. Daha sonra *les Heures Claires* (Aydınlık Saatler) *les Heures d'Après-midi* (Öğle Sonrası Saatler) çıktı. Bunları 1911'de *Heures du Soir* (Akşam Saatleri) izledi. Birçok kitaplarında olduğu gibi bu kitapta da çocukluğunun geçtiği, yaşadığı yerlerin izlenimlerini, doğa görünümlerini yansıtır.

Verhaeren sembolik şiire somut bir içerik, toplumsal bir gerçeğin içeriğini, sanayi devrimi içindeki işçi sınıfının içeriğini, yaşamın olgularını getirdi. Onun sosyalizmi, yaratıcı istemle insanların kurtarılmasına dönük bir Victor Hugo toplumculuğu gibi ülkücüdür. Şiirlerinde insanlar Bruegel'in, Rubens'in tablolarındaki gibi etten ve kemiktendir, kanlı canlıdır. İkinci kitabı olan *les Moines* (Keşişler) dinsel bir arayışı değil, gizemliler ve ilkellerin anlatıldığı Flandre bölgesinin insanlarını, gerçeği yansıtır. Yapıtlarında sevdiği felemenk

ressamların yanı sıra Monet'nin, Renoir'ın izlerine rastlanır. Bunalımlı iç dünyası yüzünden nesneleri hüzünlü bir tül altında ve derinlemesine görür.

1892

'de Halk Evi'nde bir sanat bölümü kurdu ve orada Wagner, Hugo ve Ibsen gibi sanatçılarla karşılaşmak olanağını buldu. Halk türkülerini öğrendi. İnsana inancı, dünyanın coşkulu ve gürültülü görünümünü, yaşamını, yüreğin sesini, panteisme'i, toprağın, soyun ve insanın bilincini dile getirdi. Estetik çabaları bir yana atıp, özgür dizelerle, çalışan insanın günlük gerçeğine yöneldi.

İlk sosyalist düşüncelerini yanında staj yaptığı avukattan aldı.

FABRİKALAR

Burada camın kıvılcımlandığı büyük çatılar altında
Buhar yoğunlaşıyor tutsak güçte;
Isırıyor çelik çeneler ve tütüyor;
Büyük anıtsal çekiçler
Dövüyor örslerde altın bloklarını
Ve harlanıyor dökümler bir köşede
Eğri büğrü korlar halinde, başeğen dökümler.

Ötede titiz parmakları çevik dokuma tezgahlarının
Usul ince gürültülerle, küçük devinimlerle
Ve kas telleri gibi hafif ve ince
Ve titreşen ipliklerle çarşaflar dokuyor.
Enlemesine deri şeritler
Koşuyor bir ucundan bir ucuna salonların.
Ve büyük ve şiddetli çarklar
Boraya tutulmuş çılgın değirmenlerin rüzgarındaki
Kanatlar gibi dönüyor.
Pinti bir gün
Kirli pencere camlarından
Sıyırıp geçiyor her emeği
Kendiliğinden ve özenli
Sessiz işçiler
Düzenliyor evrensel tiktaklı devinimi
Ateşle ve çılgınlıkla mayalanan
Ve inatçı dişleriyle parçalayan
Yürürlükten kaldırılmış insansal sözü.

İSYAN

Adımların
Ve çılgınlığa doğru vahşice dal budak salmış
Kolların gerildiği
Gövdeler ve sırtların çalkantısında sokak
Geçiyor gibi uçarcasına;
Aynı anda öfkeleri
Birleşiyor kirlerle, çağrılarla, umutlarla;
Altın sokak
Akşamların dibinde kırmızı sokak.

Düşlerle aniden belirmiş bütün ölüm
Tırpanlar ve kılıçlarla
Acımasızca kesilmiş baskılarla
Ayağa kalkıyor bütün ölüm
Gürleyen çatılarda.

Ağır topların öksürüğü
Sağır topların ağır hıçkırıkları
Yalnızca gözyaşlarını
Ve saatin uluyuşunu ölçüyor.
Meydan saatlerinin yüksek kadranları
Gözkapaklarında gözler gibi
Delirmiş taş darbeleriyle:
Aç kalabalıkların
Çılgın ve kararlı yürekleri için
Normal zaman yok artık.
Gri kaldırım taşları üstüne
Öfke sıçradı topraktan.
Sonsuz öfke, çığlıklarla
Damarlarındaki ateşle
Öyle vahşi, öyle soluk soluğa
Öyle korkunç sıçrıyor ki o hız anı, kendine
Bir çağın
Yüz yıllık bir bekleyiş çevresinde

Döne döne yarattığı zamanı sağlıyor.
Eskiden düşlenmiş her şey;
En yiğit alınların
Geleceğe yönelik kurduğu,
Ruhların kendine çektiği,
Gözlerin yakarıp dilediği,
Bütün insansal özsuyunun
İçinde sessizce taşıdığı her şey
Çalkantılarını kinleriyle yoğuran bu yığınların
Binlerce silahlı kollarında çiçek açıyor.

Terörün arasında kıvançlı bayraklarıyla
Açılan kanın bayramıdır bu:
İnsanlar geçiyor, kırmızı, esrik;
İnsanlar geçiyor ölmüş insanlar üstünden
Hakkın ve haksızlığın nerde olduğunu
Artık bilmeyen
Bakır kaskları parlayan askerler
Buyruk almaktan artık usanmış
İsteksizce çullanıyor üstüne
Sonsuz ve ateşli halkın.
Bir halk ki şimdi başının üstünde
Parlamasını istiyor
Kanlı ve şiddetli utku altınlarının.

İşte yanıyor doklar ve evler
Kan almaçlarda, tanın siyah derinliğinde;
Yansıtıyor dumanlı görkemleri kanal suları
Yukardan aşağıya derinliklere kadar
Yanlamasına yaldızlı koca kuleler
Uzağında ölçüsüz gölgelerin
Karaya boyuyor kenti;
Ateşlerin kolları kasvetli ellerini açıp
Altın paçavralar saçıyor yoğun karanlıklara,
Sıçrıyor vahşice çatıların korları
Bulutlara dek.

Vurup kapı tokmaklarını
Eski belediye saraylarına giriyorlar
Saraylar ki bir zamanlar oralardan yargıçlar
Hükmedip kente püskürtürdü çabasını
Ve kösnülü gelgitini güçlü halk yığınlarının;
Anahtarlar sıçrıyor, topuk demirlerinin
Direnci kırılıyor;
Yasalar ve bıktırıcı sözlerin
Üst üste yığıldığı demir gömme dolaplar
Geniş oyuklar açıyor;
Bir meşale, diliyle yalıyor onları birden
Ve bütün kara geçmişleri uçuyor, savruluyor
Mahzende, ambarlarda yağmalanıp
Eski bir tabyanın çukurlarına atılıyor
Dağınık kollarıyla boşluğu kesen ölüler.

Manastırlarda ve kiliselerde
Kurbanların oturduğu cam resimli pencereler
Saçılıyor toprağa ve anız gibi parçalanıyor.
Bir İsa, hayalet misali soluk ve uzun
Yırtılmış sarkıyor tahta paçavra gibi
Haçının altını delen çiviye;
Kutsal yağ taslarının konduğu, kızgın ve saf
Dolaba saldırmışlar yumruklar, sövgülerle
Sunakların yanında tokatlanıyor azizler
Ve büyük sahında bir uçtan bir uca dek
–Kar gibi– serpiliyor mayasız ekmekler
Topuklar altında yok olsunlar diye.

Kıyımın ve yıkımların bütün mücevherleri
Parlıyor gök cisimlerinin gözleri altında,
Işıyor tüm kent,
Kırmızı alevler giyinmiş altın ülkede
Akşamların yelinde fırtınalı uzaklara
Uzatıyor sonsuzca ateş tacını kent;
Bütün bir öfke, bütün bir çılgınlık
Onların tortusuyla yoğuruyor yaşamı.

Öyle güçlü yoğuruyor ki, zaman zaman
Sanki yer sarsılıyor, sanki mekân yanıyor
Sanki duman ve onun öfkeleri
Saçlar gibi çözülüp havada dağılıyor
Süpürüyor büyük, soğuk gökleri.

•

–Öldürmek, gençleştirmek ya da yaratmak için;
Düşmek ya da ölmek için, hepsi bir!
Göçmüşsün ya da kapıyı
Yumruklayıp parmaklarını kırmışsın,
Baharın ha yeşil olmuş, ha kırmızı
Hiçbir şey, dünyamızda, günlerin arasından
Soluk soluğa geçen
Ve derin, kaçınılmaz ve sürekli devinen
Doğadaki bu sonsuz güçle boy ölçüşemez.

TRISTAN CORBIÈRE

Elégis bretonnes ve *Negrier*'nin yazarı Edouard Corbière'in oğlu Tristan, deniz ve yazın aşkını, gerçekçilik sevgisini, katılığını, huylarını babasından kalıt aldı. Lise öğrencisiyken denizcilik romanları yazıyor, bir insanın hem denizci, hem dè yazar olabileceğini kanıtlamaya çalışıyordu. Çok okuyordu. Romantiklerin, Baudelaire'in, Moreau ve Byron'un yapıtlarını seviyordu.

Sayrıydı ve çirkin olduğuna inanıyordu. On beş yaşında hem romatizmaya, hem vereme tutulmuştu ve ağır işitiyordu. Ayağında uzun lastik çizmeler, sırtında kaput, zamanının çoğunu balıkçılarla geçiriyordu. Bir subayın karısına aşık oldu ve ona Marcelle adını taktı, düzyazılarında sık sık bu kadından söz etti.

Deniz serüvencisi *Corbière*, Paris'e geldiğinde *Vie parisienne* yazarları arasına katıldı. 1873'te *Amours Jaunes*'u (Sarı Seviler) yayınlandı.

Morlaix'de, otuz yaşında öldüğünde, göğsünün üstünde bir demet yaban gülü vardı. Romantizmin düşmanı Tristan Corbière son yolculuğunu romantik bir biçimde yapıyordu. Verlaine, bu tanınmamış ozanı, ölümünden sonra *Kargınmış Ozanlar* dizisinde tanıttı. Sembolistler Corbière'i benimsedi.

Yapıtı yaban gülü gibi çekiciydi. Şiirlerinde insan ve doğanın egemenliği ilk bakışta görülür. Yazdıkları, *Cehennemde Bir Mevsim*'den, *Maldoror'un Şarkıları*'ndan, sembolist ve parnasçıların yapıtlarından değişiktir. Şiirin özünde yenilikler yapıyor, alaycı bir dil kullanıyordu. Özgünlüğün peşinde koşmadığı halde şiirleri özgündü.

ŞAKADAN ÖLÜ

Çabuk git, yıldızların usul tarakçısı!
Otlar yelde sallanan saçların olacak;
Ve açık gözünden ateşler fışkıracak
Ateşler, boş kafaların tutsakladığı...

İnci çiçeği denen mezar çiçekleri
Açacaklar bol bol, gülüşlerin dolusu...
Toprağın, unutmabenilerle dolacak...

Ağır numarası yapma: Ozan tabutu
Mezarcılar için çocuk oyuncağı,
Çukuru şenlendiren müzikli bir kutu...
Seni ölü sanıyor –burjuvalar kazın teki–
Çabuk git, yıldızların usul tarakçısı!

LOUIS ARAGON
(1897-1982)

Fransız yazar ve şairi. Breton ve Soupault ile *Yazın* (Littérature, 1919), dergisini kurar. 1920'de ilk şiir kitabı *Kıvanç Ateşi*'ni yayınlar. Başlangıçta dadacılık akımının içinde. İkinci yapıtının adı *Sürekli Devinim* (Mouvement Perpétuel, 1925). Daha sonra gerçeküstücülere katılır. Ve giderek sosyalizm, komünizm içinde, Fransız Direniş Savaşı'nın içinde yer alır. 1927'de Fransız Komünist Partisi'ne girer.

Yetmişi aşkın yapıtı var. Başlıcaları: *Paris Köylüsü* (1925), *Bâle Çanları* (1933), *Crève-Cour* (1941), *Elsa'nın Gözleri* (1942), *Grevin Müzesi* (1943), *Fransız Dianası* (1944), *Aurélien* (1944), *Komünistler* (1949-1951), *Gözler ve Anı, Bitmemiş Roman, Kutsal Hafta* (1958), *Şairler* (1960), *Elsa'nın Mecnunu* (1963), *La Mise à Mort* (1965), *Beyaz ya da Unutuş* (1967).

HURRA URAL

Yıl içinde iki yol doğdu biri
demir yolu öteki yoksul yolu
Şarkı söyleyen insanlarla dolu
şimdi artık ocakların önleri

Nadiejdinsk Zavod'dayız Fabrika
bitiyor çiçekler ile yerden
Gülüyor gökyüzü gözlerinden
Gülüyor ilkyaz acılarımızda

Ve salıyor ağustos geceleri
yıldızları aşağı bilmem nasıl
yıldızları salıyor usul usul
yıkıma uğramış o gözler gibi

Büyük sorun şu kızgın alevlerde
Dökümevi de biz gibi aç susuz
Bitmek bilmiyor geceler uykusuz
Kadınla adamı bekliyor gölge

O solgun yüzlü tören alayıyla
Hafta bitti işte sabah oluyor
Yorgun gözlerine uyku doluyor
Dostum kapanıyor gözlerin uykuyla

Sevmez yoksulu, yalınayakları kış
bitti yaz ve başladı güz mevsimi
Yanımıza yoksul çocuklar geldi
Ne yemek istediler ne tek kuruş

Oy dönen dünya oy dönen dolaplar
Kurulmuş patronlar koltuklarına
göz dikmişler soluduğumuz havaya
İşte kar yağıyor kar yağıyor kar

KURŞUNA DİZİLİRKEN ŞARKI SÖYLEYEN ADAMIN ŞİİRİ[1]

Tutmak gerekse yeniden
Bu yolu tutardım diyor
Bir ses çıkıyor demirden
Yarınlardan söz ediyor

İki kişi o son gece
Şenlendirip hücresini
Dediler pişmanlık dile
Tek sözcük kurtarır seni

Dünyadan mı bıktın yoksa
Konuş da yaşa biz gibi
Diz çökerek de yaşanır
Pişmanım de konuş haydi

Tutmak gerekse yeniden
Bu yolu tutardım diyor
Demirlerden yükselen ses
Yarınlar için söylüyor

Tek sözcük tek sözcük yeter
Açıl susam de açılır
Kapılar işkence biter
Celladın da hava alır

Bir tek sözcük bir tek yalan
Değiştirecek yazgını
Düşün düşün düşün düşün
Düşün tatlı sabahları

Tutmak gerekse yeniden
Bu yolu tutardım diyor
Demirlerden yükselen ses
Yarınlardan söz ediyor

Diyor Kral Henri gibi
En son dileğim benim de
Bir at saltanatım için
Bir de ayin Parisime

Ne yapsalar boş gittiler.
Akıyor üstüne kanı
Şimdi yalnızca ölümdür
Bekleyen suçsuz insanı

Tutar mıydı aynı yolu
Tutmak gerekse yeniden
Diyor ki ses bugün neysem
Yarın da o insanım ben

Ben ölürüm ülkem yaşar
Ey Fransam evim aşkım
Bu yaşamın öyküsünü
Bir gün anlatır dostlarım

Geldiler götürmek için
Konuşuyorlar Almanca
Biri çeviriyor Haydi
Pişmanlık getir de yaşa

Tutmak gerekse yeniden
Bu yolu tutardım diyor
Attığınız her kurşunla
Yeni bir gün diriliyor

Ayakta kanlar içinde
Şarkısını söylüyordu
Bitirmek için işini
Namlular yine doğruldu

Sona erince Marseillaise
Bir başka şarkı yükseldi
Dudaklarından dökülen
Tüm insanlığın sesiydi.

(1) Şiirde Almanların kurşuna dizdiği, Komünist Parti'nin milletvekili Gabriel Péri anlatılıyor.

LEYLAKLAR VE GÜLLER

Ey filizlenme ayı ey değişimler ayı
Sen ey bulutsuz mayıs hançerlenmiş haziran
O acılar ilkyazın bağrında saklı duran
Ve o günkü leylaklar güller unutulur mu
Nasıl unuturum ki yüreğimde neler var

Kızgın güneş çığlıklar ve insanlar yollarda
Belçikadan gelenler aileler çocuklar
Sürekli bir uğultu ve ürperen bir hava
Kavgaya ödül veren düşüncesiz bir utku
Öpücüğün pembeyle damgalandığı kanlar
Başı dönmüş bir halkla leylaklarla çevrili
Tanklar içinde ölen canlar unutulur mu

Yitik çağların dua kitaplarına benzer
Ülkemin bahçeleri onlar unutulur mu
Akşamların acısı sessizliğin gizemi
Yol boyunca gördüğüm güller unutulur mu
Korkunun kanadına binip geçen askerler
Telaşın rüzgarında çiçeklerin yalanı
Alayla bakan toplar çılgın bisikletliler
Yoksullarla geçen o günler unutulur mu

Bilmem niçin içimde kaynaşan görüntüler
Alıp götürür beni aynı yere oraya
Sainte-Marthe'da bir general kuşların kara sesi
Bir Normandiya evi ormanın kıyısında
Her şey susmuş kuytuda düşman dinleniyordu
O gece haber aldık dediler Paris düştü
Unutmayacağım hiç leylakları gülleri
İki sevda yitirdik bunlar unutulur mu

İlk günün demetleri ülkemin leylakları
Ölümdür yüzünüze süren mor gölgeleri
Ey siz yumuşak güller bozgunun çiçekleri
Uzaktan alev alev yanan Anjou gülleri

PAUL ELUARD
(1895-1952)

Şair, önce gerçeküstücüler, sonra gerçekçi sosyalistler kampında yer aldı. En önemli yapıtlarını Fransa'nın Almanlar tarafından işgali sırasında, direniş savaşımı içinde verdi.

Başlıca kitapları: *Acının Başkenti* (1926), *Sevda, Şiir* (1929), *İvedi Yaşam* (1932), *Halkın Gülü* (1934), *Doğurgan Gözler* (1936), *Doğal Koşu* (1938), *Donner à Voir* (1939), *Şiir ve Gerçek* (1942), *Yaşamayı Hak Edenler* (1944), *Almanlarla Buluşmaya* (1944), *Ara Verilmeyecek Şiir* (1946), *Siyasal Şiirler* (1948) ve *Bir Aktöre Dersi* (1949).

ATEŞİ YENEN
ATEŞİN ŞARKISI

Bu ateş insan teninde yanar
Tıpkı tanyeri gibi
Bu ateş ellerde tutuşur
Bakışlarda ve seslerde tutuşur
Yürütür beni yolumu gösterir
Tutuşturur çölü
Ve duyumsadığımda gecenin dehşetlerini
Külün dehşetlerini
Okşarım bu ateşi
Toprağın ve dehşetin ateşini
Bir ateş ki doğru çizgi gibidir
Yoğun karanlıklarda
Toz içinde adımdır
Bir ateş sesli zorunlu
Çatıların üzerinde haykıran

Bu ateştedir ölüm

Bu ateş insan teninde yanar
Zincirlerde tutuşur bu ateş
Zincirlerde duvarlarda
Ağızlara vurulan kilitlerde
Kapılara vurulan kilitlerde
Körlerin gözlerinde gözyaşlarında
Ve sakat doğumlarda
Kötü kalple doğurduğum ölümde
Yanar bu ateş
Sönmüş yıldızlara saldırır bu ateş
Düşmüş kanatlara solmuş çiçeklere
Yıkıntılara saldırır bu ateş
Bir ateş ki onarır ateşin
Gölgesiz ve kurbansız yıkımlarını
Kan ve ezgi çalısı
Yüce çığlıklar hasatı
Ve ışıklar hasatı
Bir şarkının isyanında

Kendini kendi yaratan bir ateş

Onun ardındadır çiy taneleri
Onun ardındadır ilkyaz
Onun ardındadır tüm insanlara
Bölünmez yüreklerine
Lekesiz yüreklerine güven veren çocuklar
Bir ateş tüm çıplak biçimlerin
Özüne kadar parlak
Renklerin ve ışıkların ağında
Bir ateş duru
Bakışın sözün ateşi
Sürüp giden okşayış
Sevi doğa umudu
Umutla gelen bilinç
Gerçekçi düş

Eksiksiz düş ateşin erdemi

YAŞAMAK

Okşayan gökyüzünün düşlerini kurarak
Gecelerde yaşayan birkaç kişiydi onlar
Birkaç kişiydi onlar ormanı seven
Yanan oduna inanan
Uzaktan gelse bile
Başlarını döndürürdü çiçeklerin kokusu
Arzuları çırılçıplak kaplardı bedenlerini
Yaz içinde daha güçlü bir yaz gibi büyüyen
O doğal yaşamın tutkulu hiçliğine onlar
Yeni bir can katarlardı ölçülü soluklarıyla

Bir başka zamanı uzaktan bile selamlayan
Yakın bir zamanın umudunu
Katıyorlardı yüreklerine
Çölden daha inatçı sevgilerine

Azıcık bir uyku
Gelecekteki güneşe taşıyordu onları
Yaşamak var olmaktır bunu biliyorlardı

Karanlık arzularından doğuyordu aydınlık

*

Birkaç kişiydi onlar
Aniden çoğalıp bir yığın insan oldular
Bütün çağlardaki gibi.

GÖRÜŞ

Ölmeden önce son gecesi
Ömrünün en kısa gecesi oldu
Yakıyordu kanını bileklerine dek
Hâlâ varolmak düşüncesi
Gövdesinin yükü tiksindiriyordu
Acı çektiriyordu gücü artık
Bu acının derinliğinden geldi
Yüzündeki o gülücük
TEK bir arkadaşı bile yoktu
Ama milyonlar milyonlar vardı
Öcünü alacak biliyordu
Onun için doğdu yeni gün.

KAYNAKÇA

Les Origines de la Commune (Komünün Kökenleri), Maurice Choury, Editions Sociales, 1960

Les Poètes de la Commune (Komün Şairleri), Maurice Choury, 1970, Editions Seghers, Paris.

Les débuts de la III.e République (Üçüncü Cumhuriyetin Başları), 1871-1898, Jean-Marie Mayeur, Editions du Seuil, 1973

L'Insurgé (Asi), Jules Vallès, Gallimard, Collection Folio, 1975

De la Fête impériale au mur des fédérés, 1852-1871 (1852-1871 arası, İmparatorluk Töreninden Federeler Duvarına), Alain Plessis, Editions du Seuil, 1979

Gerçekliğin Boyutları, Aragon, de Yayınları, 1985

Paris Komünü, G. Borgin, Yalçın Yayınları, 1987

Fransa'da İç Savaş, Karl Marx, Sol Yayınları, 1991

Ateş Hırsızı Rimbaud, Erdoğan Alkan, Broy Yayınları, 1993

Karanlıklar Prensi Baudelaire, Erdoğan Alkan, Evrensel Kültür Kitaplığı yayınları, 1995

Seçme Mektuplar, K. Marx-F. Engels, Evrensel Basım Yayın, 1996

Erdoğan Alkan

Şair, yazar ve çevirmen. Samsun'da doğdu (1935).

12 Mart döneminde TRT Ankara Televizyonu'ndaki görevinden uzaklaştırılınca İstanbul'a yerleşerek yaşamını gazeteci ve öğretim görevlisi olarak sürdürdü. Halen serbest gazeteci ve yazar. Çok sayıda şiir kitabı, bir romanı, şiir ve düzyazı çevirileri yayınlandı.

TRT Bilimsel Araştırma Ödülü'nü (1970) ve Rimbaud şiir çevirileriyle Yazko Çeviri Büyük Ödülü'nü (1982) ve TRT Film Senaryo Ödülü'nü (1989) kazandı.

Yazarın, yayınevimizce yayınlanmış bir diğer kitabı, Baudelaire üzerine Türkçede yayınlanmış en kapsamlı çalışma olan "Karanlıklar Prensi Baudelaire"dir.

Paris Komünü ve Komün Şairleri

Paris yoksulları ve emekçileri, 1871'de burjuvazinin ve aristokrasinin yönetimine son verip cumhuriyetçi ve emekçi Komün yönetimini kurdular. Tarihteki bu ilk işçi hükümetine, burjuvazi, geri bıraktırdığı köylülerden oluşan Versailles ordusuyla ve dış düşmanla işbirliği yaparak kanlı bir şekilde son verdi.

Paris Komünü ayaklanması, işçilerin siyasal iktidarı ele geçirmek için yaptıkları ilk bilinçli girişimdir.

Komün ayaklanması ve Komün yönetimi, yalnız olumlu yanlarıyla değil, olumsuz yanlarıyla da, daha sonraki işçi ve halk devrimlerine ışık tuttu.

Paris Komünü ayaklanmasını ve Komün yönetimini hazırlayan etkenler nelerdir? Barikat savaşları nasıl yapıldı? Nasıl kazandılar? Kısa süren yönetimleri sırasında hangi büyük işleri başardılar? Kolektivizmin temellerini nasıl attılar? İşçi kooperatifleri, işçi ortaklıkları gibi kurumlar nasıl yaratıldı? Yoksulları borçlarından nasıl kurtardılar? Eğitimde laikliği nasıl gerçekleştirdiler? Yönetimi, siyasal erki ellerine geçirdikleri halde hangi yanlışlar yüzünden yenilip, kazandıklarını yitirdiler? Zamanın Fransız burjuvazisi ve Fransız yazarları Komün'e nasıl bakıyordu?

Bir roman akıcılığına sahip bu kitapta bütün bu soruların yanıtlarını ve 1871 Komün Devrimi'nde yer almış şairlerin şiirlerini, dizelerini bulacaksınız.